

Erik Henningsen, Odd Are Berkaak
og Sigrid Skålnes

Mangfoldsåret

**Muligheter og motsigelser
i politikken for et flerkulturelt
kulturliv**



NIBR

Norsk institutt for by- og regionforskning

Mangfoldsåret

Erik Henningsen, Odd Are Berkaak
Og Sigrid Skålnes

Mangfoldsåret

Muligheter og motsigelser i politikken
for et flerkulturelt kulturliv

NIBR-rapport 2010:18

Tittel: **Mangfoldsåret.**
Muligheter og motsetninger i politikken
for et flerkulturelt kulturliv

Forfatter: Erik Henningsen, Odd Are Berkaak og
Sigrid Skålnes

NIBR-rapport: 2010:18
ISSN: 1502-9794
ISBN: 978-82-7071-850-4

Prosjektnummer: 0-2661
Prosjektnavn: FoU prosjekt om Mangfoldsåret
Oppdragsgiver: Kultur- og kirke departementet
Prosjektleder: Erik Henningsen

Referat: FoU-prosjets formål var å analysere
virkningene av markeringsåret for
kulturelt mangfold som ble
gjennomført i 2008 innenfor kultur-
feltet. Prosjektet fokuserte på
organiseringen av Mangfoldsåret på
nasjonalt og regionalt nivå og på
dets virkninger på ulike kulturfelt.

Sammendrag: Norsk og engelsk

Dato: August 2010

Antall sider: 224

Pris: Kr 300,-

Utgiver: Norsk institutt for by- og
regionforskning
Gaustadalléen 21,
0349 OSLO
Telefon: (+47) 22 95 88 00
Telefaks: (+47) 22 60 77 74
E-post: nibr@nibr.no
Vår hjemmeside: <http://www.nibr.no>

Trykk: Nordberg A.S.
Org. nr. NO 970205284 MVA
© NIBR 2010

Forord

Dette prosjektet er gjennomført på oppdrag fra Kultur- og Kirkedepartementet og hadde oppstart i mai 2008. Vi takker våre kontaktpersoner i departementet Magne Velure og Gunnhild Molle Strand for et godt samarbeid.

Prosjektet ble gjennomført av forskerne Erik Henningsen og Sigrid Skålnes ved NIBR og professor Odd Are Berkaak ved Sosialantropologisk institutt, Universitetet i Oslo. Erik Henningsen har vært prosjektleder. Henningsen har hatt ansvar for delen av prosjektet som omhandler den sentrale planleggingen og organiseringen av Mangfoldsåret. Skålnes har gjennomført studien av iverksettingen av Mangfoldsåret i regionene. Berkaak har hatt ansvar for delen av prosjektet som omhandler virkninger av Mangfoldsåret i ABM- og musikksektorene. Sara Grønneberg Hauge ble engasjert som assistent og gjennomførte intervjuer for den delstudien som omhandler ABM- og musikksektorene. Kapitlene 1, 2, 3 og 7 i rapporten er forfattet av Erik Henningsen. Sigrid Skålnes har forfattet kapittel 4, med unntak av avsnitt 4.9 som er skrevet av Henningsen. Kapitlene 5 og 6 er forfattet av Odd Are Berkaak.

Medlemmene av prosjektgruppen er takknemlige for de gode kommentarene Bergljot Baklien ga til et utkast av rapporten. Prosjektgruppen vil rette en stor takk til de mange personene i kulturlivet og forvaltningen som tok seg tid til intervjuer med oss i forbindelse med prosjektet.

Oslo, august 2010

Trine Monica Myrvold
Forskningsjef

Innhold

Forord	1
Sammendrag.....	5
Summary	14
1 Innledning.....	23
1.1 Om prosjektet.....	25
1.2 Metode og materiale	28
1.3 Markeringsår som virkemiddel.....	29
1.4 Om rapporten.....	31
2 Mangfoldsårets opprinnelser	33
2.1 Kulturens rolle i det nye Norge	33
2.2 Fra retorikk til handling.....	38
2.3 Fra sektor til tilstand.....	40
2.4 Et stort og uerstattelig tap	46
2.5 Anerkjennelsens kulturpolitikk	48
2.6 Fra imitasjon til nedlasting.....	50
2.7 Mangfoldets motsigelser	54
2.8 Mangfoldets grenser	58
2.9 Offisiell multikulturalisme	61
2.10 Oppsummering	67
3 Mangfoldsårets organisering	69
3.1 Den sentrale organiseringen av Mangfoldsåret.....	70
3.1.1 Referansegruppen	72
3.1.2 Fylkeskontaktene.....	72
3.1.3 Interdepartemental samarbeidsgruppe.....	73
3.1.4 Statlige bevilgninger til Mangfoldsåret.....	73
3.2 Sekretariatets roller	74
3.3 Det synliggjorte mangfoldet	78
3.4 Nasjonalt ”løft” eller institusjonell reform.....	79
3.5 Uavgrenset oppdrag – begrenset mandat	80
3.6 Forhastet iverksetting?	82

3.7	Oppsummering	85
4	Regionalt mangfold	87
4.1	Spør av mangfoldsperspektiv i fylkeskommunale planer	88
4.2	Det kom et brev	92
4.3	Mangfold i praksis	93
4.3.1	Ble det flere som arbeidet med mangfolds-spørsmål?	97
4.4	Regionalt mangfold – begrepsbruk og praksis	99
4.5	Kommunene	103
4.6	Finnmark, Rogaland og Oslo	104
4.7	Finnmark	105
4.7.1	Forventningene	108
4.7.2	Hva ble det til av året i Finnmark?	110
4.8	Rogaland	113
4.8.1	Mangfoldsperspektiv i fylkeskommunale planer i Rogaland	115
4.8.2	Hva ble det til av året i Rogaland	117
4.8.3	Hva gjorde kommunene i Rogaland og Finnmark i mangfoldsåret?	118
4.9	Oslo – ”Mangfoldsår hvert år”	119
4.9.1	Mangfoldsårets hovedstad?	120
4.9.2	Integreringspolitikk eller kulturpolitikk	121
4.9.3	Oppfølgingen av Mangfoldsåret	123
4.9.4	Foreldet satsing	125
4.9.5	”År er bra...men på vår måte!”	125
4.9.6	Hva ble til av året i Oslo?	126
4.10	Oppsummering	127
5	ABM	129
5.1	Riksantikvaren	130
5.2	Museene	134
5.3	ABM-utvikling	135
5.4	Kunstmuseene	137
5.4.1	Afrika i Oslo	137
5.4.2	IKM:	141
5.4.3	En reell utvidelse av kunstfeltet?	143
5.4.4	Stenersenmuseet	144
5.5	Kulturhistoriske museer	145
5.5.1	Alta museum/Verdensarvsenteret for bergkunst....	148
5.5.2	Samisk arkiv	151

5.5.3	Kainun institutti/Kvensk institutt	152
5.5.4	Ryfylkemuseet.....	154
5.5.5	Oslo museum.....	159
5.5.6	Kulturhistorisk museum	161
5.5.7	Mangfoldsnettverket.....	164
6	Musikk.....	166
6.1	Kulturrådet.....	167
6.2	Det klassiske feltet	169
6.3	Rikskonsertene	171
6.4	Varangerfestivalen.....	176
6.5	Tou Scene, Stavanger	179
6.6	Musikkklubben Blå, Oslo.....	184
6.7	Spesialiserte institusjoner på feltet.....	188
6.7.1	Family reggae Disco.....	191
6.8	Effekter av mangfoldsåret	196
7	Konklusjoner.....	200
7.1	Forhastet og forsinket	202
7.2	Bevisstgjøringens begrensning	204
	Litteratur	206
Vedlegg 1	Personer intervjuet i forbindelse med prosjektet:	213
Vedlegg 2	Spørsmål og svartabeller publikumsundersøkelse om Mangfoldsåret	216

Sammendrag

Erik Heningsen, Odd Are Berkaak og Sigrid Skålnes

Mangfoldsåret

Muligheter og motsigelser i politikken for et flerkulturelt kulturliv
NIBR-rapport: 2010:18

Den 7. november 2006 besluttet Stortinget å gjøre 2008 til et markeringsår for kulturelt mangfold. Målsettingene for Mangfoldsåret var å øke innbyggernes mulighet til å delta i og oppleve et mangfold av kulturuttrykk, utvikle arenaer for samarbeid mellom majoritets- og minoritetsaktører i kulturfeltet og at offentlig finansierte institusjoner og organisasjoner i større grad skulle avspeile kulturelt mangfold.

FoU-prosjektet denne rapporten er basert på skulle belyse planlegging, gjennomføring og kortsiktige effekter av Mangfoldsåret. Mer spesifikt skulle prosjektet belyse følgende spørsmål:

- Hvilke strategier og organisatoriske grep ble valgt av henholdsvis stat, fylkeskommuner, kommuner og aktørene i kulturfeltet for å gjennomføre Mangfoldsåret og hvordan fungerte de?
- Hva forteller program- og aktivitetsprofilen i løpet av 2008 om aktørenes oppfatninger og holdninger til kulturelt mangfold
- Hvilke effekter kan Mangfoldsåret sies å ha hatt ved utgangen av 2009? Hvilke strategier, hvilken ny kunnskap og hvilke typer tiltak kan sies å prege kulturlivets relasjoner til kulturelt mangfold?

For å belyse de overnevnte problemstillingene ble FoU-prosjektet oppdelt i tre delstudier. En delstudie dreide seg om å belyse den sentrale planleggingen og organiseringen av Mangfoldsåret. Den

andre delstudien dreide seg om hvordan arbeidet med Mangfoldsåret ble fulgt opp på fylkeskommunalt nivå i Oslo, Finnmark og Rogaland. Den siste delstudien belyser prosesser som ble utløst av Mangfoldsåret innenfor musikk- og ABM-sektorene i kulturlivet.

Det empiriske materialet rapporten bygger på er i hovedsak framkommet gjennom bruk av kvalitative metoder og baserer seg på tre typer av informasjonskilder: (i) intervjuer med personer som var involvert i planleggingen og gjennomføringen av Mangfoldsåret, (ii) observasjon og deltakelse på møter og arrangementer som ble avholdt i forbindelse med Mangfoldsåret og (iii) gjennomgang av relevante dokumenter. Som en del av prosjektet ble det også gjennomført en spørreundersøkelse om kjennskap til- og deltakelse i Mangfoldsåret med et representativt utvalg av befolkningen.

Rapportens kapittel 2 tar for seg bakgrunnen for og tenkningen som lå til grunn for Mangfoldsåret. Et bakteppe for Mangfoldsåret er å finne i den kulturpolitiske debatten kultur- og kirkeminister Trond Giske deltok i våren 2006, hvor han framhevet kulturlivets rolle i utviklingen av et velfungerende flerkulturelt samfunn i Norge. Mångkulturåret den svenske regjeringen avholdt i 2006 var en viktig inspirasjon for Mangfoldsåret og mange organisatoriske grep som ble gjort i forbindelse med Mangfoldsåret var hentet fra det svenske markeringsåret. Et ytterligere bakteppe for Mangfoldsåret er å finne i internasjonale politikkdokumenter. I 2007 ratifiserte Stortinget UNESCO-konvensjonen om å verne og fremme kulturelt mangfold.

I den statlige presentasjonen av Mangfoldsåret ble det lagt vekt på at tiltaket rettet seg mot hele kulturlivet og ikke bare de minoritetsbaserte kunst- og kulturaktørene eller aktører som spesialiserer seg på flerkulturelle uttrykksformer. De etablerte kunst- og kulturinstitusjonene ble utpekt som en særlig viktig adressat for tiltaket, ettersom mange av disse i liten grad gjenspeiler det eksisterende kulturelle mangfoldet i den norske befolkningen. En annen viktig intensjon med Mangfoldsåret var at stimuleringen til økt kulturelt mangfold i kulturlivet skulle foregå innenfor institusjonenes eksisterende budsjetttrammer. Dette henger sammen med antakelsen om at det er bevisstgjøringstiltak, snarere enn bruk av øremerkede budsjettmidler eller statlige pålegg som er avgjørende for å oppnå de etterstrebede endringene i kulturlivet. Samtidig bevilget staten rundt 10 millioner for å stimulere tiltak i

forbindelse med Mangfoldsåret og mottagere av statlig støtte i kulturlivet ble i tilskudds- og tildelingsbrev pålagt å følge opp intensjonene for Mangfoldsåret.

Stortingsmeldingen som lå til grunn for Mangfoldsåret ble utarbeidet under svært korte tidsrammer. Målsettingene for tiltaket som beskrives i meldingen er vage og peker i første rekke mot ”igangsetting av prosesser”. Meldingen tar i liten grad hensyn til foreliggende kunnskap om særlige utfordringer og dilemmaer som knytter seg til tiltak for å stimulere til økt kulturelt mangfold innenfor etablerte kunst- og kulturinstitusjoner. I lys av tidligere evalueringer og utredninger er det grunn til å stille spørsmål ved fruktbarheten til bevisstgjøringsstrategien som ble lagt til grunn for Mangfoldsåret, særlig med henblikk på å skape endringer i elitepregede kulturinstitusjoner.

Den kulturpolitiske diskursen om Mangfoldsåret preges av en ”nedlasting” av begreper og virkelighetsbeskrivelser fra internasjonale politikkdokumenter. Dermed overtas også motsigelser som preger den internasjonale kulturpolitiske diskursen om kulturelt mangfold. Fra statlig hold ble det lagt vekt på at arrangementer og aktiviteter som inngikk i Mangfoldsåret skulle være knyttet til etniske minoriteter. Denne vektleggingen av begrepet kulturelt mangfold er uheldig fordi den kan bidra til å sementere en ”oss” og ”dem”-tenkning i befolkningen og fordi den inviterer til en forståelse av kulturelt mangfold som et trekk ved etniske minoriteter snarere enn ved den nasjonale samtidskulturen.

Kapittel 3 omhandler den sentrale planleggingen og organiseringen av Mangfoldsåret. Våren 2007 ble det etablert et sekretariat for Mangfoldsåret i Kultur- og kirke departementet under ledelse av den nasjonale koordinatoren for Mangfoldsåret. Begrunnelsen for at sekretariatet ble lagt innenfor departementet, og ikke til en eksternt instans, er at det ikke utpekte seg noen opplagte kandidater for å påta seg denne oppgaven. Dersom ansvaret for gjennomføringen av markeringsåret hadde blitt lagt til en av organisasjonene som spesialiserte seg på formidling av flerkulturelle uttrykksformer, kunne Mangfoldsårets nedslagsfelt blitt begrenset til en liten del av kulturlivet.

Kapitlet beskriver de ulike rollene Mangfoldssekretariatet påtok seg i forbindelse med planleggingen og gjennomføringen av

markeringsåret. Sekretariatet oppfattet oppdraget det var satt til å utføre som todelt. På den ene siden skulle det bidra til å synliggjøre og skape begeistring for det kulturelle mangfoldet gjennom et stort antall aktiviteter og arrangementer over hele landet. På den andre siden skulle det initiere målrettede innsatser for å skape endringer i de etablerte kunst- og kulturinstitusjonene.

Mangfoldssekretariatet ser ut til å ha lyktes best med den første av disse oppgavene. Rundt 1100 aktiviteter ble registrert på Mangfoldssekretariatets nettsted og Mangfoldsåret stimulerte mye offentlig debatt. I publikumsundersøkelsen som ble gjennomført for FoU-prosjektet svarte 38,8 prosent av respondentene at de kjente til Mangfoldsåret og 33,6 prosent at de hadde deltatt på arrangementer i tilknytning til markeringsåret.

Rapporten framhever mangelen på strategisk avgrensning av Mangfoldssekretariatets oppgaver. Gitt intensjonen om at Mangfoldsåret skulle skape endringer i de etablerte kunst- og kulturinstitusjonene burde sekretariatet i større grad ha lagt vekt på målrettede innsatser mot disse institusjonene. Den manglende strategiske avgrensningen av sekretariatets oppgaver bidro til at sekretariatet i perioder var overbelastet med oppgaver.

Blant aktørene i kulturlivet er det en utbredt oppfatning om at tiden som ble gitt til planlegging av Mangfoldsåret var for knapp. Mange aktører i kulturlivet ble involvert i iverksettingen av Mangfoldsåret, men disse fikk i liten grad legge premisser for utformingen av markeringsåret. Som en følge av disse forholdene fikk en del arrangementer som ble avholdt i forbindelse med Mangfoldsåret et ad hoc-preg. Mangelen på forankring blant aktører i kulturlivet er en klar svakhet ved tiltaket.

Kapittel 4 tar for seg iverksettingen av Mangfoldsåret i regionene og hvordan ideer og målsetninger som ble formulert på nasjonalt nivå ble omgjort til handling i fylkeskommuner og kommuner. En gjennomgående reaksjon på Mangfoldsåret i fylkeskommunene var at planleggingstiden for tiltaket var kort og at henvendelsen fra Kultur- og kirkedepartementet var dårlig organisert. Som en følge av dette og at det ikke ble gitt statlige bevilgninger til tiltak, valgte de fleste fylkeskommunene å følge opp Mangfoldsåret gjennom å framheve eller omformulere eksisterende planer og tiltak.

Fylkeskommunene hadde forskjellige utgangspunkt for arbeidet med Mangfoldsåret. For noen har kulturelt mangfold i lengre tid vært et selvfølgelig satsingsområde, mens andre var godt i gang med å innarbeide et slikt perspektiv i virksomheten. I enkelte tilfeller ble Mangfoldsåret starten på en satsing på kulturelt mangfold.

Felles for alle fylkeskommunene var at det ble brukt lite ressurser på Mangfoldsåret. Seks av landets fylkeskommuner avsatte egne midler for markeringsåret, i størrelsesordenen 100-600 000.

Fylkeskommunene ”oversatte” de nasjonale planene for Mangfoldsåret på ulike måter. I en del fylker fulgte man den statlige oppfordringen om å vektlegge etniske minoriteter, mens andre fylker la en videre forståelse av kulturelt mangfold til grunn for oppfølgingen av Mangfoldsåret, slik at satsingen også omfattet eldre, seksuelle minoriteter og funksjonshemmede. Der oppfølgingen av Mangfoldsåret i noen fylkeskommuner hadde en klar kulturpolitisk innretning, la andre vekt på den inkluderings- og integreringspolitiske dimensjonen.

Fylkeskommunale kulturplaner og tiltak i Finnmark har lenge framhevet det kulturelle mangfoldet som et kjennetegn ved fylket. Mangfoldsåret ble derfor oppfattet som en oppfordring om å sette fokus på spørsmål som allerede står sentralt fylkeskommunens kultursatsing. Mangfoldsåret førte her ikke til nysatsinger. Det ble heller lagt vekt på å framheve eksisterende virksomheter innenfor disse områdene. Som sådan hadde markeringsåret en begrenset virkning i Finnmark. Mangfoldsåret ble i liten grad fulgt opp av kommunene i Finnmark. Der det foregikk aktiviteter i kommunene tilknyttet Mangfoldsåret, var dette ofte i regi av det frivillige organisasjonslivet. Dels skyldes dette mangelen på ekstrabevillinger til Mangfoldsåret. Dels skyldes det at kommunene oppfattet kulturelt mangfold som en selvsagt del av virksomheten deres. Mangfoldsåret hadde liten betydning for Sametinget. Igjen skyldes dette at kulturelt mangfold oppfattes som en selvsagt del av virksomheten. Sametinget opplevde også at Mangfoldsåret hadde et sterkt fokus på Oslo.

I Rogaland fylkeskommune falt Mangfoldsåret i tid sammen med det europeiske kulturhovedstadsåret Stavanger 2008, og kom i skyggen av dette langt mer omfattende arrangementet. Rogaland fylkeskommunes oppfølging av mangfoldsåret ble i første rekke

knyttet til revisjonen av fylkeskommunens handlingsplan for etnisk likestilling. I arbeidet med planen ble perspektivet utvidet til også å gjelde alder, seksuell orientering og fysisk funksjonsevne. Mangfoldsåret ble dermed knyttet opp til den allmenne inkluderingspolitikken og til satsingen på universell utforming. Mangfoldsåret ble i liten grad fulgt opp med tiltak av kommunene i Rogaland, noe som begrunnes med mangel på ressurser. Arrangementer i kommunene som var knyttet opp mot Mangfoldsåret foregikk i regi av frivillige organisasjoner.

Mange av aktivitetene som ble utløst av Mangfoldsåret foregikk i Oslo. De fleste kulturinstitusjonene i landet som spesialiserer seg på formidling av flerkulturelle uttrykksformer befinner seg her og i 2008 hadde disse mange samarbeidsprosjekter med nasjonale kunst- og kulturinstitusjoner. Kulturelt mangfold har over tid blitt et innarbeidet perspektiv i flere av Oslo kommunes egne kulturvirksomheter og blant mange av kulturvirksomhetene som mottar støtte fra kommunen. I kommunen ble Mangfoldsåret derfor av noen oppfattet som et tiltak av begrenset relevans. Oppfølgingen av Mangfoldsåret ble lagt til kommunens kulturetat, noe som signaliserer en forståelse av markeringsåret som et kulturpolitisk snarere enn integrasjonspolitisk tiltak. Kulturetatens oppfølging av Mangfoldsåret dreide seg i første rekke om å informere egne virksomheter og aktørene i kulturlivet om tiltaket. Blant de kommunale og kommunalt støttede virksomhetene foregikk det mange aktiviteter i 2008 som var knyttet til kulturelt mangfold eller direkte til Mangfoldsåret. Her som i de to andre fylkene hadde Mangfoldsåret en begrenset virkning, og ser i første i første rekke ut til å ha forsterket en allerede etablert satsing.

Kapittel 5 omhandler ABM-sektoren med et særlig fokus på museene og kulturminnevernet.

På kulturminnefeltet har det nylig blitt satt fokus på minoriteters kulturminner. Dette arbeidet preges av en tankegang om at den etablerte kulturminneforvaltningen skal forvalte kulturminner på vegne av minoritetene.

På museumsfeltet var arbeid med kulturelt mangfold i ferd med å etablere seg som en naturlig, om ikke sentral del av institusjonenes virksomhet ved inngangen til Mangfoldsåret.

Det er slående forskjeller mellom de kulturhistoriske institusjonene med hensyn til forståelsen av kulturelt mangfold og med hensyn til prinsippene for formidling av annerledeshet som legges til grunn for arbeidet med å fremme kulturelt mangfold. I denne sammenheng pekes det på tre ulike formidlingsstrategier som gjøres gjeldende i sektoren. Den ene dreier seg om å *visе fram* andre kulturer, en annen om å *slippe dem til* mens en tredje framvoksende strategi snarere er basert på ideen om *dialogen*.

I Finnmark er tanken om kulturelt mangfold veletablert. Her var det forut for Mangfoldsåret en tydelig bevegelse mot en monokulturell formidlings- og vernepraksis hvor minoriteter/urfolk søker å forvalte egen tradisjon innenfor spesialiserte institusjoner. Markeringsåret bidro imidlertid også til prosjekter som var basert på en synkretistisk forståelse av kulturelt mangfold. Blant institusjonene i fylket var det en oppfatning om at Mangfoldsåret kom for sent sett i forhold til den pågående utviklingen på feltet. Med en bedre planlegging kunne viktige lokale debatter om kulturelt mangfold i Finnmark ha blitt løftet opp til den nasjonale dagsordenen i Mangfoldsåret.

Mangfoldsåret ser ikke ut til å ha hatt stor betydning for museums- og kulturminnevernsektorene i Rogaland.

Blant de kulturhistoriske museene i Oslo har enkelte i løpet av det siste tiåret gått langt i retning av å utvikle en ny museumslogikk tilpasset det flerkulturelle samfunnet, mens andre er innrettet mot å vise fram eksotisk annerledeshet.

I forbindelse med Mangfoldsåret ga ABM-utvikling støtte til et rekrutteringsprosjekt til museenes mangfoldsnettverk som har til formål å øke andelen museumsansatte med minoritetsbakgrunn. Rekrutteringsprosjektet har ambisjoner om å gjøre museene til arenaer hvor forholdet mellom majoritet og minoriteter utformes og forhandles i en felles offentlighet. Som det påpekes i kapitlet, er prosjektet med på å bringe praksis over på et annet nivå i retning av å realisere dialogen, både i formidling og organisering.

På tross av en internasjonal orientering er kunstarenaen påfallende homogen og kunstmuseene har i liten grad tatt innover seg den flerkulturelle utfordringen. Dette henger sammen med at de borgerlige kunstinstitusjonene har videreføringen av bestemte vestlige repertoarer som deres sentrale samfunnsoppgave. Her har

arbeidet med kulturelt mangfold klart preg av å være en entreprenørvirksomhet som drives fram av engasjerte enkeltpersoner. På dette området foregikk det lite aktiviteter i forbindelse med Mangfoldsåret. Et viktig unntak er prosjektet ”Afrika i Oslo”, hvor norske og afrikanske kuratorer samarbeidet om utstillinger av afrikansk kunst. Prosjektet er en tydelig illustrasjon av en ambisjon om å initiere dialog og samhandling i et transnasjonalt rom, og åpnet for en forståelse av det norske som en form for annerledeshet, et perspektiv som er avgjørende for den videre utviklingen av mangfoldspolitikken.

Musikklivet og særlig populærmusikken er et felt som i flere tiår har bidratt til å fremme kulturelt mangfold i Norge. Her har tanken om at våre egne kulturelle praksiser har opphav andre steder og om at impulser fra andre steder beriker vår egen tradisjon stått sterkt både som ideologi og som kunstnerisk praksis. Den offentlige støtten til rytmisk musikk, som har økt betydelig fra 1990-tallet, kan derfor langt på vei beskrives som støtte til kulturelt mangfold.

Innenfor dette feltet omfatter begrepet om kulturelt mangfold tre adskilte strømninger: det urbane og gatebaserte mangfoldet som ytrer seg gjennom stadig skiftende og nyskapende uttrykksformer; det tradisjonsbaserte mangfoldet, som er basert på interessen for å ivareta uttrykksformer som ulike grupper av tradisjonsbærere opplever som truet og endelig det som kan kalles for det klassiske mangfoldet.

Som det påpekes i rapportens kapittel 6, ser det ut til at virkningen av Mangfoldsåret har vært relativt liten på institusjonsnivå innenfor musikkområdet. Dette gjelder både institusjoner som var eksponenter for et mangfoldsperspektiv forut for Mangfoldsåret og institusjoner som ikke hadde et slikt program. Blant de sistnevnte finner en institusjoner som hører til det klassiske feltet. På tross av sin kosmopolitiske orientering og tradisjon for internasjonal rekruttering, kan det klassiske musikkfeltet beskrives som homogent og sentrert omkring vestlige sivilisasjonsverdier. På dette feltet hadde Mangfoldsåret få virkninger.

Som en følge av målsettingen om å skape endring gjennom bevisstgjøring hadde Mangfoldsåret liten innvirkning på virksomheten i institusjoner som allerede fungerte som pådrivere for mangfoldsperspektivet på musikkområdet. Dette gjelder blant

annet Rikskonsertene som er en sentral institusjon i statens bestrebelser på å realisere kulturelt mangfold innenfor musikksektoren.

I Oslo finnes det en rekke institusjoner som spesialiserer seg på formidling av flerkulturelle uttrykksformer. Den statlige støtten til disse institusjonene ble økt i forbindelse med Mangfoldsåret. Som en følge av målsettingen om at Mangfoldsåret i første rekke skulle rette seg mot de nasjonale institusjonene havnet de spesialiserte institusjonene likevel i en mellomstilling og noe av drivkraften i denne bevegelsen ble koblet ut.

Kapitlet analyserer mangfoldstenkningen som gjøres gjeldende i ulike institusjoner innenfor musikkfeltet. I denne sammenheng framheves blant annet musikkklubben Blå i Oslo som et eksempel på en formidlingspraksis som gjenspeiler en global urbanisme. Dette er en type arena Mangfoldsåret i liten grad fokuserte på, men som kunne ha tilført markeringsåret interessante perspektiver og ideer dersom de hadde blitt tettere sammenknyttet med de mer tradisjonelle mangfoldsarenaene.

Summary

Erik Henningsen, Odd Are Berkaak and Sigrid Skålmes

The Year of Cultural Diversity

Opportunities and Contradictions in Norwegian Policies for a Multicultural Arts and Culture Sector

NIBR Report 2010:18

November 7. 2006 the Norwegian parliament decided that 2008 was to be a Year of Cultural Diversity in Norway. The aim of the year was to increase citizens' opportunities to participate in and experience a diversity of cultural expressions, to develop arenas of cooperation between majority and minority actors within the arts and culture sector, and that publicly financed institutions and organisations to a higher degree should reflect cultural diversity.

The research project this report is based on was to focus on the planning, implementation and short-term effects of the Year of Cultural Diversity. More specifically the project was to illuminate the following questions:

- Which strategies and organisational measures were employed by government actors at the central, regional and local level and by actors in the cultural sector, and how did they work?
- What does the programming and activity profile during 2008 tell about the actor's perception and attitudes toward cultural diversity?
- Which effects can the Year of Cultural Diversity be said to have had by the end of 2009? Which strategies, which forms of new knowledge and which types of measures can be said to characterise the cultural sectors relation to cultural diversity?

In response to these questions the project was divided into three parts. One study was to focus on the central-level planning and

organising of the Year of Cultural Diversity. The second study focused on how the Year of Cultural Diversity was followed up by the regional government organisations in the counties of Oslo, Finnmark and Rogaland. The third study was to illuminate processes initiated by the Year of Cultural Diversity in the music sector and in the archive-, library- and museum sector.

The empirical material is for the most part generated through the use of qualitative methods. The report is based on three types of information sources: (i) interviews with persons who were involved in the planning and implementation of the Year of Cultural Diversity, (ii) observation and participation at meetings and arrangements which were held in connection with the Year of Cultural Diversity, and (iii) reviews of relevant documents. As a part of the project, a survey about the Year of Cultural Diversity was carried out in a representative sample of the population.

Chapter 2 of the report describes the background and rationale for the Year of Cultural Diversity. In 2006 the Minister for Culture and Church, Trond Giske, participated in a public debate on cultural policy. In this connection, he highlighted the role of the arts and culture sector for the development of a well functioning multicultural society in Norway. The Swedish Year of Multiculture in 2006 was an important inspiration for the Norwegian Year of Cultural Diversity. Many organisational measures employed in the Norwegian Year of Cultural Diversity were gathered from Sweden. Another background for the Year of Cultural Diversity is found in international policy documents on cultural diversity. In 2007 the Norwegian parliament ratified the UNESCO convention on the protection and promotion of the diversity of cultural expressions.

The central government emphasised that the Year of Cultural Diversity was to target the arts and culture sector in its entirety, and not just minority based actors or actors specialising in multicultural artistic expressions. National institutions within the arts and culture sector were designated as an important target for the initiative, as these have been slow to adjust to the imperative of cultural diversity. The Ministry of Culture and Church also emphasised that the promotion of cultural diversity in the arts and culture sector was to take place within the existing budgets of institutions. This policy was based on the assumption that it is awareness raising, rather than financial incentives or directives

from the central government, which is crucial for the realisation of the goal of cultural diversity. At the same time, the Ministry of Culture and Church allocated about NOK 10 million to stimulate activities in the Year of Cultural Diversity and recipients of state financial support in the arts and culture sector were instructed by the Ministry to follow up the intentions of the year.

The government White Paper which gives directions for the Year of Cultural Diversity was prepared within short time-limits. The stated aims of the initiative are vague and mainly point to the “initiation of processes”. The document gives insufficient attention to existing knowledge on specific challenges and dilemmas relating to the promotion of cultural diversity within art and culture institutions. In light of previous evaluations of initiatives to promote cultural diversity in the arts and culture sector, the fruitfulness of the strategy of awareness raising employed in the Year of Cultural Diversity is questionable, especially when it comes to elite institutions.

The discourse on the year of Cultural Diversity in Norway is characterised by a “downloading” of concepts and world views from international policy documents. As a result of this, contradictions which characterise the international discourse on cultural diversity are incorporated into the Norwegian policy framework. In its directives for the implementation of the year of Cultural Diversity the Ministry of Culture and Church put a clear emphasis on ethnic minorities. This emphasis is unfortunate as it serves to reinforce classificatory divisions between “us” and “them” and invite people to consider cultural diversity as a property of minorities rather than as a feature of the contemporary Norwegian public culture.

Chapter 3 describe the central planning and organising of the Year of Cultural Diversity. In 2007 a secretariat headed by the national coordinator for the Year of Cultural Diversity was established within the Ministry of Culture and Church. The reason given for placing the secretariat within the ministry is that there were no obvious external candidates to take on this responsibility. If this task had been assigned to one of the organisations that specialise in multicultural artistic expressions, it was argued, the reach of the initiative could have been restricted to a small segment of the art and culture sector.

The chapter describes the various roles the secretariat took on in the planning and implementation of the Year of Cultural Diversity. The secretariat viewed its assignment as two-sided. On the one hand, it was to generate excitement and make the cultural diversity of Norway visible through a large number of activities in all parts of the country. On the other hand, it was to initiate specific efforts to create change within art and culture institutions.

It seems that the secretariat was most successful in the first part of the assignment. About 1100 activities were registered on the secretariats official website and the year of Cultural Diversity stimulated a great deal of public debate. In the survey which was carried out for the research project 38,8 per cent of the respondents indicated that they were aware of the Year of Cultural Diversity and 33.6 per cent indicated that they had participated in arrangements connected to the Year of Cultural Diversity.

The report highlights the lack of a strategic delimitation of the tasks of the secretariat. As a result of this, the secretariat was at times overloaded with tasks. Considering the political intentions to reform the national art and culture institutions, the secretariat should have given more emphasis to specific efforts directed at these institutions.

Among the actors in the art and culture sector there is a widespread opinion that the time given for planning of activities for the Year of Cultural Diversity was too short. Many actors were involved in the implementation of the Year of Cultural Diversity, but these actors were given few opportunities to influence the make up of the initiative. As a result of these factors, some of the activities in the Year of Cultural Diversity attained an *ad hoc* character. The lack of ownership to the Year of Cultural Diversity among actors in the arts and culture sector is a clear weakness of the initiative.

Chapter 4 describes the implementation of the Year of Cultural Diversity in the regions and how aims and ideas from the national level were turned into action by the county- and municipal administrations. The counties found the request from the Ministry to be poorly organised and reacted to the short time they were given to plan activities. As a result of this, and the lack of extra funding for activities, most counties chose to follow up the Year

of Cultural Diversity by highlighting their existing plans and measures.

There were marked differences among the counties with respect to their capacity to follow up the Year of Cultural Diversity. In some counties the promotion of cultural diversity has for long been given high priority, while others were well on the way of incorporating this perspective into their activities. In a few cases, the Year of Cultural Diversity gave the impetus for first efforts to promote cultural diversity. Generally, the counties allocated little resources to the initiative. Six of the counties allocated means from their own budgets to the Year of Cultural Diversity, in the range of NOK 100 – 600 000.

The counties “translated” the national plans for the Year of Cultural Diversity in different ways. Some conformed to the Ministry’s request to give emphasis to ethnic minorities, while others based their engagement on a wider notion of cultural diversity, which included people of old age, sexual minorities and physically disabled people. While some counties viewed the initiative as a matter of cultural policy, narrowly speaking, others rather interpreted it as a part of the general policy of inclusion and integration.

In Finnmark the Year of Cultural Diversity was perceived as a request to focus on issues that have already been given a central position in the county’s cultural policy. As such, the Year of Cultural Diversity had limited impact. This goes for the municipal administrations in the region as well. Activities tied to the Year of Cultural Diversity at the local level were mainly carried out by civil society organisations. The reason that the municipalities did not engage in the Year of Cultural Diversity was in part the lack of state funding for activities. Also, the municipalities viewed the promotion of cultural diversity as an integrated part of their activities. For the same reason, the Year of Cultural Diversity was not seen as important by the *Sametinget*.

In the county of Rogaland, the Year of Cultural Diversity coincided in time with Stavanger as the European Capital of Culture, and was sidelined by this much bigger event. The follow up of the Year of Cultural Diversity in Rogaland County was for the most part connected to the revision of the county’s action plan for ethnic equality. In the process of revision the perspective was

enlarged to include age, sexual orientation and physical ability. The Year of Cultural Diversity was thus seen as a part of the general policy of inclusion. Due to the lack of funding, the Year of Cultural Diversity was to a little degree followed up by the municipalities in the region. Activities at the local level were carried out by civil society organisations.

Many of the activities that were incited by the Year of Cultural Diversity took place in Oslo. Most of the arts and culture institutions that specialise in multicultural forms of expression are located in Oslo, and in 2008 these had many cooperation projects with national arts and culture institutions. Many of the municipal arts and culture institutions and institutions that are funded by the municipality have over time incorporated a perspective on cultural diversity. Therefore, the Year of Cultural Diversity was perceived by some to be of limited relevance. In Oslo the responsibility for the follow up of the Year of Cultural Diversity was placed in the municipality's Agency for Cultural Affairs. This signals an understanding of the initiative as a matter of cultural policy rather than as a measure of integration or inclusion. The Agency for Cultural affair's follow up of the Year of Cultural Diversity mainly consisted of informing municipal institutions and actors in the arts and culture sector about the initiative. In 2008 the municipal institutions and institutions with municipal funding had many activities connected to cultural diversity or with a direct linkage to the Year of Cultural Diversity. As in the two other counties, the Year of Cultural Diversity seems to have had limited effect in Oslo, as it mainly served to reinforce existing efforts.

Chapter 5 of the report is about the archive-, library and museum sector, with a specific focus on museums and cultural heritage institutions. In the cultural heritage sector the cultural heritage of minorities has only recently been put on the national agenda. This initiative is characterised by a way of thinking whereby the established cultural heritage administration is to manage cultural material on behalf of minority groups. In the museum sector, the promotion of cultural diversity was about to be established as a natural, though not central, part of the activity of the institutions at the start of the Year of Cultural Diversity.

Institutions of cultural history diverge with regards to their understanding of cultural diversity and principles of dissemination

of cultural difference. The report point to three strategies of dissemination which can be found in the sector: one is to *display* other cultures; the second is to give minority groups *entry* to spaces of dissemination, while a third emerging strategy is rather based on the notion of *dialogue*.

In Finnmark there was a clear movement towards monocultural practices of dissemination and preservation in institutions of cultural history prior to the Year of Cultural Diversity, as minorities have sought to manage their own traditions within specialised institutions. Here, the Year of Cultural Diversity contributed to projects which were based on a syncretistic understanding of cultural diversity. Institutions in the region were of the opinion that the Year of Cultural Diversity was launched at a too late stage when seen in connection with ongoing developments within the sector. With better planning, important local debates on cultural diversity in Finnmark could have been included in the national agenda for the Year of Cultural Diversity.

The Year of Cultural Diversity does not seem to have had significant effects in the museum and cultural heritage sector in Rogaland.

Some of the museums in Oslo have come a long way in recent years in terms of developing a new logic of dissemination adjusted to the multicultural society, while others are mainly geared towards the display of exotic difference.

In connection with the Year of Cultural Diversity the Norwegian Archive, Library and Museum Authority gave financial support to a recruitment project run by a network of museums. The aim of the project is to increase the share of people with minority background in the staff of museums. The project's ambition is to make museums into arenas where the relation between majority and minorities is negotiated in a shared public sphere. As such, the project is bringing the activity of the sector closer to a realisation of the idea of dialogue, both in terms of organisation and in terms of practices of dissemination.

In spite of its international outlook the Norwegian art arena is strikingly homogenous, and the art museums have to a little degree responded to the multicultural challenge. The obvious reason for this is that the principal aim of the bourgeois art institutions is to

promote certain forms of Western cultural expressions. In this sphere, the promotion of cultural diversity is an entrepreneurial activity, pushed forward by committed individuals. There were few activities connected with the Year of Cultural Diversity in this sector. One notable exception is the project “Afrika i Oslo” in which Norwegian and African curators cooperated on several exhibitions of African art. The project illustrates an ambition to initiate dialogue and interaction in a transnational context, and paved the way for an understanding of Norwegianness as a form of difference, a perspective which is crucial to the continuation of the policy of cultural diversity.

The music scene and in particular popular music has for decades contributed to the promotion of cultural diversity in Norway. Here, the notion that one’s own cultural practices originates from other places and that impulses from elsewhere serves to enrich one’s own tradition has a solid foundation, as ideology and as artistic practice. Public financial support for rhythmical music, which has increased significantly since the 1990s, is tantamount to support for cultural diversity.

In this sector the notion of cultural diversity comprises three separate currents: the urban street based form of diversity, which manifests itself in ever changing and innovative forms of expression; the tradition-based diversity, which is founded on the interest to preserve forms of expression which are seen as threatened; and finally what can be referred to as classical diversity.

As pointed out in chapter 6 of the report, the Year of Cultural Diversity caused few effects in institutions in the music sector. This applies to institutions which prior to the Year of Cultural Diversity had incorporated a perspective on cultural diversity as well as to those that lacked such a programme. Among the latter one finds institutions belonging to the field of classical music. Here the Year of Cultural Diversity had few effects.

Given the strategy of creating change through awareness raising, the Year of Cultural Diversity had limited impact on the activities of institutions that already had a role as driving forces in the promotion of cultural diversity within the music sector.

The institutions in Oslo which specialise in the dissemination of multicultural forms of expression were given an increase in the

state funding in 2008. But as a result of the Year of Cultural Diversity's focus on the national institutions, these institutions were partially disconnected from the initiative.

The chapter analyses notions of cultural diversity in various institutions in the music sector. In this connection, the music club Blå in Oslo is highlighted as an example of a strategy of dissemination which reflects a global urbanism. This is a type of arena which received little attention at the national level in the Year of Cultural Diversity, but which could have contributed interesting perspectives and ideas to the national agenda.

1 Innledning

Samfunnsutviklingen de siste tiårene, og da særlig de prosessene det har blitt vanlig å vise til med begrepet globalisering, har framtvunget en erkjennelse om at nedarvede forestillinger om norsk kultur og kulturen i Norge må revurderes. I denne perioden har det blitt åpenbart for de fleste at Norge er et kulturelt sammensatt samfunn. Dels har dette å gjøre med at innvandringen av mennesker fra ulike kanter av verden har gjort det tydelig at Norge er et multietnisk samfunn. Dels har dette å gjøre med at forskjellene i den norske majoritetsbefolkningen med hensyn til livsstil, religion og verdiorienteringer også har blitt mer påtakelige. Nordmenn blir stadig mer kulturelt forskjellige, og er i økende grad bevisst slike forskjeller.

Disse endringsprosessene har i varierende grad kommet til uttrykk i den offentlige kulturpolitikken. Som Dahl og Helseth (2006) viser, ble det på 1960-tallet i Norge etablert en kulturpolitisk konsensus om viktigheten av å verne norsk kultur fra utenlandsk påvirkning. Enigheten kan sies å ha vart fram til 1990-tallet, hvor det i henhold til Vestby og Skogheim (2010) inntraff et diskursivt skifte i kulturpolitikken. Mens man i kulturmeldinger fra 1980-tallet snakket om behovet for en kulturpolitikk som fungerte som en motvekt til globalisering som var tenkt å føre til ”uttrygghet, rotløyse og verdifattigdom”, ser man på 1990-tallet en klar tendens til at den internasjonale kulturpåvirkningen ikke bare omtales som en trussel, men også som en kilde til ”berikelse” av norsk kulturliv (Vestby og Skogheim 2010). Med dette følger en kulturpolitisk vektlegging av behovet for å utvikle ”møteplasser” for dialog og samarbeid mellom ulike grupper i samfunnet, men også av å imøtekomme befolkningens antatte behov for ”trygghet på egen identitet”.

Denne omleggingen av det kulturpolitiske språket har siden 1990-tallet blitt fulgt opp gjennom ulike prosjekter og tiltak i offentlig regi som er ment å legge til rette for kulturelt mangfold i kulturlivet (Aslaksen 1997, Baklien og Krogh 2002, Gran 2002, Berkaak 2002a, 2002b). Samtidig har et voksende sjikt av kulturaktører som formidler flerkulturelle uttrykksformer kjempet for å finne fotfeste i kulturlivet i denne perioden. På tross av disse utviklingstrekkene er det en utbredt enighet om at det offentlig finansierte kunst- og kulturlivet i Norge på mange områder fortsatt framstår som homogent og ”blendahvitt”. Særlig gjelder dette de ”tunge” statlige institusjonene. Kulturlivet har dermed kommet til å framstå som et etterslep på samfunnsutviklingen og i et demokratiperspektiv utgjør dette et betydelig problem.

Med beslutningen om å gjøre 2008 til et markeringsår for kulturelt mangfold tok regjeringen mål av seg til å endre denne situasjonen i kulturlivet, og ikke bare kulturlivet. I henhold til Kultur- og kirkeminister Trond Giske, som investerte mye prestisje i dette tiltaket, var Mangfoldsåret også ment å fremme utviklingen av et reelt flerkulturelt samfunn i Norge.

Den 7. november 2006 sluttet Stortinget seg til regjeringens forslag om å gjøre 2008 til et Mangfoldsår, hvor målsettingene var å øke innbyggernes mulighet til å delta i og oppleve et mangfold av kulturuttrykk, utvikle arenaer for samarbeid mellom majoritets- og minoritetsaktører i kulturfeltet og at offentlig finansierte institusjoner og organisasjoner i større grad skulle avspeile kulturelt mangfold. I 2007 ble mottakerne av tilskudd fra kulturavdelingen i Kultur- og kirkedepartementet varslet om markeringsåret og bedt om å legge planer for at virksomheten deres skulle bidra til oppfyllelsen av de overnevnte målsettingene i 2008.

Det ble opprettet et Mangfoldssekretariat i Kultur- og kirkedepartementet som, med støtte fra en referansegruppe sammensatt av personer med erfaring fra flerkulturell kunst- og kulturvirksomhet, koordinerte planleggingen og gjennomføringen av markeringsåret. Et nettverk av kontaktpersoner ble etablert i fylkeskommunene for å samordne aktiviteter i regionene under markeringsåret. Foruten et stort antall kunst- og kulturarrangementer, ble det under Mangfoldsåret avholdt en rekke seminarer og konferanser som omhandlet temaet kulturelt mangfold i kunst- og kulturlivet og ulike prosjekter ble igangsatt.

I denne rapporten ser vi nærmere på de politiske, administrative og kulturelle prosessene som utfoldet seg i forbindelse med Mangfoldsåret, og virkninger markeringsåret hadde i ulike deler av kulturlivet. Vi beskriver og analyserer den kulturpolitiske tenkningen som lå til grunn for Mangfoldsåret og måtene disse ideene ble omgjort til handling på gjennom iverksettelsesprosessen ulike steder i landet. Vi beskriver og vurderer organiseringen av Mangfoldsåret og virkningene markeringsåret hadde blant ulike aktører i kulturlivet.

1.1 Om prosjektet

I utlysningsteksten fra Kultur- og kirke departementet for FoU-prosjektet denne rapporten er basert på, heter det at prosjektet skal ta utgangspunkt i de kulturpolitiske intensjonene for Mangfoldsåret og at målet med prosjektet er å ”belyse planlegging, gjennomføring og kortsiktige effekter av det norske markeringsåret for kulturelt mangfold”. Videre heter det at prosjektet skulle følge Mangfoldsåret mens det ble gjennomført i 2008 og vurdere kortsiktige effekter i løpet av 2009. Mer spesifikt skulle prosjektet belyse følgende spørsmål:

- Hvilke strategier og organisatoriske grep ble valgt av henholdsvis stat, fylkeskommuner, kommuner og aktørene i kulturfeltet for å gjennomføre Mangfoldsåret og hvordan fungerte de?
- Hva forteller program- og aktivitetsprofilen i løpet av 2008 om aktørenes oppfatninger og holdninger til kulturelt mangfold
- Hvilke effekter kan Mangfoldsåret sies å ha hatt ved utgangen av 2009? Hvilke strategier, hvilken ny kunnskap og hvilke typer tiltak kan sies å prege kulturlivets relasjoner til kulturelt mangfold?

I prosjektbeskrivelsen som ligger til grunn for gjennomføringen av prosjektet blir det presisert at spørsmålet om Mangfoldsårets effekter vil bli forstått på to måter. For det første, som et spørsmål om i hvilken grad og utstrekning Mangfoldsåret førte til i verksetting av aktiviteter og tiltak og til etablering av arenaer med en

kulturell mangfoldsprofil. For det andre, er det oppfattet som et spørsmål om hvordan og hvorfor Mangfoldsåret produserte ulike typer effekter i kulturlivet. Dette var basert på en forventning om at ulike typer aktører i kulturlivet forholder seg svært forskjellig til tiltak som er ment å fremme kulturelt mangfold i virksomhetene deres og et ønske om å belyse slike variasjoner.

I anbudsteksten fra Kultur- og kirke departementet brukes ikke betegnelsen evaluering om prosjektet, men derimot ”FoU-prosjekt”. Av problemstillingene som er beskrevet ovenfor framgår det imidlertid at prosjektet skal vurdere hvordan strategier og organisatoriske grep som ble valgt i forbindelse med Mangfoldsåret fungerte og at det skal vurdere effektene av markeringsåret. I henhold til Pawson (2006) dreier evaluering seg om å undersøke, på den ene siden, hvordan et politisk tiltak er tenkt å virke og, på den andre siden, hvilke tilsktede eller utilsiktede virkninger det faktisk utløser blant aktørene det retter seg mot, i ulike typer sosiale situasjoner. Gjennom å sammenstille analyser av virkninger av et tiltak med tenkningen som ble lagt til grunn for tiltaket, kan man oppnå læring og forbedringer i politikkkutforming. Slik vi har oppfattet prosjektet er det en evaluering i denne forstand. Vi har også sett det som en del av oppdraget å dokumentere interessante utviklingstrekk som gjøres gjeldende i forbindelse med Mangfoldsåret, men som ikke nødvendigvis er direkte relatert til spørsmål om tiltakets virkninger.

For å belyse de overnevnte problemstillingene ble prosjektet oppdelt i ulike overlappende delstudier. En delstudie har dreid seg om å belyse svakheter og styrker i den sentrale planleggingen og organiseringen av Mangfoldsåret. I denne sammenheng har vi lagt vekt på å innhente erfaringer fra de ulike aktørene som var involvert i planleggingen og iverksettingen av markeringsåret. Vi legger også vekt på å belyse tenkningen om mål og virkemiddelbruk som ble lagt til grunn for Mangfoldsåret, slik denne kommer til uttrykk i ulike typer offentlige dokumenter og utsagn. Siktemålet med denne delen av prosjektet har vært å vurdere hensiktsmessigheten i valg av strategier og organisering i forbindelse med iverksettingen av Mangfoldsåret.

Den andre delstudien dreide seg om hvordan arbeidet med Mangfoldsåret ble fulgt opp på fylkeskommunalt nivå i tre utvalgte regioner. Siktemålet med denne delen av prosjektet var å

undersøke hvordan nasjonale mål og strategier oversettes til handling i den regionale og lokale iverksettingen av Mangfoldsåret. Her har vi valgt å fokusere på Oslo, Finnmark og Rogaland fordi disse fylkene illustrerer kulturelt mangfold på ulike måter. Valget av Oslo var opplagt fordi byen har en stor konsentrasjon av innbyggere med minoritetsbakgrunn, men også fordi en stor del av det offentlig finansierte kulturlivet i Norge er lokalisert her. Finnmark ble valgt fordi fylket og fylkets kulturliv preges av den samiske urbefolkningen, den nasjonale minoriteten kvener og migrasjon fra nabolandene. En relativt stor andel av de statlige bevilgningene til Mangfoldsåret ble kanalisert til Finnmark. Rogaland er som de to andre fylkene preget av innvandring, men i dette tilfellet dreier det seg for en stor del om høykvalifisert arbeidskraft. Når vi valgte å fokusere på Rogaland skyldes dette også at fylket ga mulighet for sammenlikninger mellom storby- og distriktskommuner innenfor en region.

Den tredje delstudien søker å belyse prosesser som ble utløst av Mangfoldsåret innenfor musikk- og ABM-sektorene i kulturlivet. I denne sammenheng har siktemålet dels vært å tegne et oversiktsbilde av situasjonen på disse kulturektorene med hensyn til mangfoldspolitikken før, under og etter Mangfoldsåret. Dels har siktemålet vært å analysere virksomheten til ulike aktører som opererer på disse feltene som illustrerer interessante forskjeller i måten mangfoldstenkningen virkeliggjøres på i norsk kulturliv. Musikkfeltet ble valgt fordi dette preges av store variasjoner mellom aktørene med hensyn til kulturelt mangfold. Når vi valgte å fokusere på ABM-sektoren er det fordi aktørene her har kommet langt i arbeidet med å fremme kulturelt mangfold, samtidig som vi forventet å finne interessante variasjoner mellom aktørene. Av praktiske grunner har studien av musikk- og ABM-sektorene vært avgrenset til Oslo, Finnmark og Rogaland.

Prosjektet la i tillegg opp til en nasjonal kartlegging av aktiviteter i Mangfoldsåret gjennom en spørreskjemaundersøkelse til kommuner og fylkeskommuner. Etter å ha kontaktet en del kommuner om Mangfoldsåret innså vi at svarprosenten på undersøkelsen sannsynligvis ville bli svært lav. I samråd med oppdragsgiver besluttet vi derfor å droppe undersøkelsen. Som en erstatning for dette, har vi gjennomført intervjuer med alle fylkeskommunene om Mangfoldsåret. Vi fikk også gjennomført en

publikumsundersøkelse om kjennskap til Mangfoldsåret og deltakelse på arrangementer i forbindelse med Mangfoldsåret.

1.2 Metode og materiale

I de ulike delstudiene som inngikk i prosjektet gir vi oversiktsbilder av virkningene av Mangfoldsåret på bakgrunn av egeninnsamlede data og sekundærkilder. Samtidig la prosjektet opp til at undersøkelsen skulle ha en induktiv og utforskende innretning som gjør det mulig å fange opp prosesser og hendelser som ikke nødvendigvis er representative, men som belyser de overnevnte problemstillingene på interessante måter. En analytisk strategi vi har fulgt i de ulike delstudiene er diskursanalyse. I tråd med dette har vi søkt å kartlegge og analysere offentlige utsagn som framkom om Mangfoldsåret. Den andre analytiske strategien vi har fulgt dreier seg om å belyse Mangfoldsåret som en iverksettingsprosess fra nasjonalt til lokalt nivå. I denne sammenheng har vi lagt vekt på å undersøke hvordan ulike aktører på lokalt plan virkeliggjør, men også omdefinerer, sentralt definerte mål og strategier i tråd med deres tilgjengelige ressurser og interesser i forbindelse med iverksettingen av markeringsåret.

Materialet rapporten bygger på er i hovedsak framkommet gjennom bruk av kvalitative metoder og baserer seg på tre typer av informasjonskilder:

Personlige intervjuer med politikere på statlig og regionalt nivå, representanter for embetsverket i Kultur- og kirkedepartementet, representanter for fylkeskommuner og kommuner og med representanter for ulike typer aktører i kulturlivet. De fleste intervjuene har hatt en semi-strukturert form og vært basert på en intervjuguide med spørsmål og tema for diskusjon. I noen tilfeller, slik som med den nasjonale koordinatoren for Mangfoldsåret, har vi gjennomført intervjuer, men også hatt løpende samtaler med personen. Noen av intervjuene har blitt gjennomført på telefon. En liste over personer som har blitt intervjuet er inkludert i rapportens Vedlegg 1.

Observasjon og deltakelse på kulturarrangementer, seminarer, konferanser og på møter i Kultur- og kirkedepartementet som ble

avholdt i forbindelse med planleggingen og gjennomføringen av Mangfoldsåret.

Dokumentstudier. Som en del av de ulike delstudiene har vi gjennomgått ulike offentlige dokumenter, pressemeldinger, avisoppslag samt deler av Mangfoldssekretariatets arkiv.

Den overnevnte spørreundersøkelsen om kjennskap til- og deltakelse i Mangfoldsåret ble gjennomført som telefonintervjuer med et representativt utvalg av befolkningen. Undersøkelsen ble utført av TNS Gallup i tidsrommet 27/2 – 5/3 2009. Vi utformet spørsmålene i undersøkelsen og disse ble omformulert i samråd med TNS Gallup. Svartabellen fra undersøkelsen er gjengitt i Vedlegg 2 til rapporten.

1.3 Markeringsår som virkemiddel

Bakgrunnen for Mangfoldsåret vil bli nærmere beskrevet i neste kapittel. I denne innledningen skal vi nøye oss med å gjøre noen anmerkninger om forskningsprosjektets studieobjekt – markeringsår. Trond Giske har ved ulike tilfeller gjort det klart at et markeringsår er et virkemiddel som bedre enn penger og maktbruk er egnet for å gjøre kulturlivet åpent for kulturelt mangfold. Men hva slags virkemiddel et markeringsår utgjør framgår ikke like klart av disse uttalelsene. Den statlige praksisen på dette området er i liten grad formalisert og så vidt vi kjenner til, finnes det lite forskning som direkte belyser spørsmålet om hva et markeringsår er. Det som derimot er klart er at det er et tidsmessig valg av virkemiddel.

Mangfoldsåret foregikk parallelt med ”Wergeland 2008”, 200 års markeringen av Henrik Wergelands fødsel og ”Hauge - Tveitt jubileet 2008”, som markerte 100- årsjubileet for dikteren Olav H. Hauge og komponisten Geirr Tveitts fødsler. Forut for Mangfoldsåret feiret man i 2007 100- årsjubileet for Edvard Griegs død (”Grieg 07”), og i 2006 100- årsjubileet for Henrik Ibsens død (”Ibsen 2006”). Mangfoldsåret ble avløst av ”Kulturminneåret 2009” og markeringen av 150- årsjubileet for Knut Hamsuns fødsel (”Hamsun 2009”). 2010 har blitt utropt til ”Leseåret”, samtidig som 100- årsjubileet for Bjørnstjerne Bjørnsons død (”Bjørnson 2010”) finner sted. I 2011 kommer ”Nansen-

Amundsenåret” til å gå av stabelen, og i 2013 planlegges et 150-årsjubileum for Edvard Munchs fødsel og en 200-årsmarkering av Camilla Collets fødsel. Deretter følger 200-årsjubileet for Grunnloven i 2014.

Alle de nevnte markeringsårene er helt eller delvis finansierte av staten og i et flertall av tilfellene gjennom Kultur- og kirkedepartementet.¹ Vanligvis innebærer de norske markeringsårene et samarbeid mellom staten og ulike fagmiljøer og andre aktører som har hevd på temaet de dreier seg om, og vanligvis er årene organisert og gjennomført i tråd med prinsippet om ”armlengdes avstand”, gjennom etableringen av et selvstendig selskap eller et sekretariat i en organisasjon eller etat utenfor departementet.

Statens tiltakende bruk av og støtte til markeringsår kan sees som en nasjonal parallell til det Aagedal, Egeland og Villa (2009) framhever som et sentralt nytt utviklingstrekk i det lokale kulturlivet i Norge: ”festivaliseringen” og satsingen på kulturelle ”events”. Denne utviklingen må igjen sees som et uttrykk for samtidsfenomenet Berg og Löfgren (2002) omtaler som ”evenementskulturen”. Med dette sikter de til den omseggripende tendensen til at private og statlige aktører investerer betydelige ressurser i profesjonelt iscenesatte hendelser eller begivenheter som et ledd i bestrebelse på å bli sett og hørt på et tilspisset massemediert ”oppmerksomhetsmarked”.

De fleste markeringsårene staten har involvert seg i de senere årene er tilegnet hendelser, kunstnere og helter av nasjonal betydning. Mangfoldsåret, Leseåret og Kulturminneåret dreier seg snarere om universelle temaer, og som sådan minner disse om markeringsårene FN med økende hyppighet har avholdt siden slutten av 1950-tallet. På 2000-tallet har FN tilegnet de fleste årene til flere enn ett slikt tema. 2008 ble for eksempel utropt av FN til å være det internasjonale året for språk, men også potetens år og året for sanitære forhold.²

¹ Omfanget av de statlige tilskuddene er imidlertid varierende. I de mindre dikterjubileene kan tilskuddene være i størrelsesordenen en halv million kroner, mens de i store markeringer som Ibsen 2006 og Hundreårsmarkeringen beløper seg til mange titalls millioner.

² EU har på liknende vis tilegnet de fleste årene på 2000-tallet til universelle temaer som språk, statsborgerskap gjennom utdanning, arbeideres mobilitet, interkulturell dialog og kamp mot fattigdom og sosial eksklusjon. Den svenske

I en studie av markeringsår og liknende tilegninger fra FN, framhever Drori (2005) markeringsårets betydning som et offentlig ritual. Generalforsamlingens beslutninger om å utrope et år til et internasjonalt markeringsår er en formell erklæring fra verdenssamfunnet om dets forpliktelse overfor et sosialt hensyn det anser som særlig viktig. Det er et høytideliggjort ”løfte” fra FNs side om å vie organisasjonens arbeid til dette hensynet. Markeringsårene er en ”symbolsk gest”, sier Drori, men som sådan er de også et forsøk på å ”mobilisere til handling” i og utenfor FN-systemet.

På denne bakgrunnen kan de norske markeringsårene tentativt forstås som (i) en ritualisert erklæring fra staten om dens forpliktelse overfor et sosialt hensyn som anses som særlig viktig, (ii) et forsøk på å skape oppmerksomhet om dette temaet og (iii) et forsøk på å mobilisere statens egen organisasjon, andre samfunnsaktører og befolkningen til handling i denne forbindelse.

I deres studie av den omfattende bruken av ”events” i forbindelse med åpningen av Øresundbroen mellom Sverige og Danmark, framhever Berg og Löfgren (2002) disse aktivitetenes betydning som en del av identitetsbyggingen rundt den svensk-danske regionen broforbindelsen var i ferd med å virkeliggjøre. Et tilsvarende perspektiv kan anlegges på Mangfoldsåret. I tillegg til de spesifikke kulturpolitiske målsettingene som ble lagt til grunn for markeringsåret, kan det også sees som en del av en statlig identitetsbygging knyttet til ideen om det flerkulturelle eller kulturelt mangfoldige Norge.

1.4 Om rapporten

I neste kapittel beskriver og analyserer vi den kulturpolitiske diskursen om Mangfoldsåret som kom til uttrykk på statlig hold og i nasjonale media. Kapittelet er ment å gi en bakgrunn for Mangfoldsåret, men vi gjør også en vurdering av tenkningen som ble lagt til grunn for tiltaket. I kapittel 3 tar vi for oss den sentrale planleggingen og organiseringen av Mangfoldsåret. Vi beskriver virksomheten til sekretariatet for Mangfoldsåret og vurderer dette opp mot noen overordnede observasjoner av markeringsårets

regjeringen har på 2000-tallet avholdt Arkitekturåret, Designåret, Flerkulturåret (”Mångkulturåret”), og Ungdomskulturåret (”Ungkulturåret”).

virksomhet og peker på tiltak de iverksatte i denne forbindelse. Vi gir mer inngående beskrivelser av måtene Mangfoldsåret ble mottatt på i de tre fylkene Finnmark, Rogaland og Oslo. I kapittel 5 gir vi en framstilling av utviklingstrekk innenfor ABM-sektoren med hensyn til kulturelt mangfold og virkninger Mangfoldsåret hadde på feltet. Kapittel 6 er en tilsvarende gjennomgang og analyse av utvikling som fant sted på musikkfeltet i forbindelse med Mangfoldsåret.

2 Mangfoldsårets opprinnelser

I dette kapitlet beskriver vi den kulturpolitiske tenkningen som lå til grunn for Mangfoldsåret på sentralt hold slik denne kommer til uttrykk i offentlige utsagn, eller diskursen, om kulturelt mangfold i norsk kulturliv før, under og etter markeringsåret. Kapitlet har i så måte et firedelt siktemål. *For det første* vil vi tegne et bilde av bakgrunnen og opprinnelsen til markeringsåret. I denne forbindelse peker vi på den kulturpolitiske debatten kultur- og kirkeminister Trond Giske bidro til våren 2006, på inspirasjonen som ble hentet fra det svenske Mångkulturåret og på tiltaket føyer seg inn i norske myndigheters videre engasjement med hensyn til å skape oppslutning om tanken om et kulturelt mangfoldig Norge. *For det andre* beskriver vi målsettingene og programteorien (Pawson 2007) som ble lagt til grunn for markeringsåret. Med det siste sikter vi til problemforståelsen som lå til grunn for tiltaket, virkningstenkningen det var basert på og hvem det var tenkt å rette seg inn mot. *For det tredje* beskriver og analyserer vi spenninger og motsigelser i forståelsen av kulturelt mangfold som lå innbakt i diskursen om Mangfoldsåret. *For det fjerde* gir vi et analytisk omriss av felleskapsideologien som kom til uttrykk gjennom Mangfoldsåret.

2.1 Kulturens rolle i det nye Norge

En opptakt til Mangfoldsåret er å finne i ordsiftet om kulturpolitikens mål og virkemidler som utspilte seg i Aftenpostens debattsider etter at kronikken ”Kulturens rolle i det nye Norge” signert av kultur- og kirkeminister Trond Giske sto på trykk 9. mars 2006. Forut for publiseringen av kronikken hadde Aftenpostens kultur- og debattredaktør Knut Olav Åmås og venstrepolitikere Trine Skei Grande og Odd Einar Dørum på

kommentar plass i avisen utfordret Giske om å legge fram sine konkrete planer for hvordan han ville styre kulturlivet, særlig med henblikk på hvordan kulturpolitikken kan bidra til håndteringen av utfordringer Norge står overfor som et flerkulturelt samfunn.³ Da Giske tiltrådte som kulturminister høsten 2005, hadde han signalisert en sterk vilje til å gjøre den offentlige kulturpolitikken mer konfliktorientert og til noe mer enn ”kakepynt” og ”harmoniserende fritidsprosjekter”, minnet kommentatorene om, men fire måneder senere hadde den bebudede politiseringen ennå ikke blitt fulgt opp gjennom konkrete utspill fra departementets side.

Høsten 2005 var mediebildet preget av de sterke reaksjonene det avstedkom blant muslimer over hele verden da danske og norske aviser publiserte en karikaturtegning av profeten Muhammed. Med henvisning til den hjemlige striden om Muhammed-tegningene oppfordret Åmås kulturministeren til å ”tenke gjennom hva kulturpolitikken kan gjøre med konfliktene som nå er blitt synlige” og til å tydeliggjøre hvordan ”regjeringens kulturpolitikk kan gjøre Norge til et reelt flerkulturelt samfunn der majoritet virkelig møter minoriteter i alle miljøer”. Som Åmås også påpekte i denne forbindelse, dreide et av punktene i ”Kulturloftet”, den rød-grønne regjeringskoalisjonens kulturpolitiske valgkampprogram, seg nettopp om viktigheten av å ”synliggjøre det flerkulturelle perspektivet på alle felter i kulturlivet”.

Som tittelen signaliserer, var det var denne tematikken Giske valgte å fokusere på i kronikken, hvor han konstaterer at ”(o)vergangen fra et forholdsvis homogent samfunn til et mangfoldig og flerkulturelt Norge er sannsynligvis den største samfunnsendringen i vår tid”.⁴ Innlegget er skrevet i en engasjert tone og har mer preg av å være et politisk manifest enn en konkretisering av kulturpolitiske mål og virkemidler. ”Når brannene etter Muhammed-tegningene etter hvert slukkes” heter det innledningsvis i kronikken ”bør vi begynne på det arbeidet vi lenge har forsømt, den møysommelige byggingen av et velfungerende flerkulturelt samfunn”. Giske gjør det klart at det er landene som satser på å

³ Knut Olav Åmås ”Hvorfor gjør ikke Giske kultur viktig?”, Aftenposten 25/2 2006. Odd Einar Dørum og Trine Skei Grande ”Giskes treghet” Aftenposten 7/3 2006

⁴ Trond Giske ”Kulturens rolle i det nye Norge”, Aftenposten 9/3 2006

utnytte de positive mulighetene økende kulturelt mangfold innebærer som ”vil lykkes i fremtiden”, mens land som motsetter seg denne utviklingen vil oppleve ”uoverstigelige problemer”. Han gjør det også klart at kultursektoren og kulturpolitikken har en avgjørende rolle å spille i denne samfunnsbyggingen og trekker i denne sammenhengen fram særlig to forhold:

For det første understreker kronikken kulturpolitikkenes rolle som en garantist for at ulike deler av befolkningen får anledning til å ”ta vare på” kulturuttrykk og tradisjoner de identifiserer seg med. Med henvisning til at et hovedanliggende i kulturpolitikken har vært, og er å ta vare på den norske kulturarven, konstaterer Giske at majoritetsbefolkningens behov i så måte er godt ivaretatt. I årene som kommer, sier han, må det sørges for at minoriteter blir gitt de samme mulighetene gjennom etableringer av kulturpolitiske støtteordninger. På samme tid som slike støtteordninger gir minoriteter bedre betingelser for å ta vare på sin kultur, tilkjenner de også at ”storsamfunnet faktisk ønsker å støtte minoritetene, og reduserer dermed i seg selv følelsene av å være marginalisert”.

For det andre framhever kronikken kulturfeltet som en ”møteplass”, både som et sett av fysiske arenaer hvor ulike deler av befolkningen kommer i direkte kontakt med hverandre, og som et opplevels- og erfaringsrom hvor befolkningen trenes i å ”møte det ukjente”. Resultatet av slike møter er ”nye erfaringer, ny erkjennelse og kanskje oppdager man at det ukjente ikke var skremmende, men spennende og interessant”. ”Etter hvert som barrierene brytes ned”, heter det videre, ”utvikles sansen for ulike uttrykk, og ikke minst forståelsen for at mangfoldet i seg selv er avgjørende for dynamisk utvikling”. På samme tid som kunsten og kulturen fostrer en erkjennelse i befolkningen av kulturelt mangfold som et ønskelig trekk ved samfunnsutviklingen, bidrar den i henhold til Giske også til å utruste befolkningen med en ”kompetanse” som er avgjørende for å fungere i et flerkulturelt samfunn – toleranse – ettersom ”møtet med det ukjente” på kunst- og kulturarenaer også gir en læring i å forholde seg til og godta ”det man ikke liker”.

Slik Giske framlegger det her består ”kulturens rolle” i utviklingen av et nytt velfungerende flerkulturelt Norge i å være en holdnings- skapende arena, hvor befolkningen oppdras til å verdsette det kulturelle mangfoldet den i økende grad konfronteres med på ulike

livsområder, og hvor den tilegner seg siviliserte holdninger og ferdigheter som gjøre den rustet til å håndtere denne formen for kompleksitet. For å virkeliggjøre denne rollen kreves imidlertid en kulturpolitisk innsats, for ”(s)kal møtet mellom folk med ulik bakgrunn skje må møteplassene finnes”.

I forlengelsen av dette annonserer Giske at regjeringen vil øke støtten til det framvoksende sjiktet av aktører i kulturlivet som spesialiserer seg på formidling av flerkulturelle kunst- og kulturuttrykk og som i mange tilfeller er forankret i minoritetsmiljøer. Like avgjørende er det at de etablerte nasjonale kulturinstitusjonene blir reelt flerkulturelle, legger han til, og konstaterer at på tross av at det har blitt etablert en del tiltak på dette området de senere årene gjenstår det mye arbeid, ikke minst innenfor kunstfeltet: ”Foreløpig begrenses minoritetenes deltagelse til å lage kunst der deres rolle nettopp er minoritetsrepresentanten. Vi er ikke i mål før en pakistansk skuespiller kan spille Peer Gynt eller Nora uten at noen tenker over at det er spesielt”. Giske avslutter med å etterlyse et sterkere samfunnsengasjement og vilje til å ta et oppgjør med autoriteter og stivnede holdninger blant kunstnere. Det advares også om at de kommende bestrebelsene på å endre kultursektoren i denne retningen kommer til å innebære en ”tøff politisk kamp” mot Fremskrittspartiet og andre krefter som ser det som en kulturpolitisk hovedoppgave å skjerme den norske kulturarven fra fremmede kulturer.

Kronikken utløste et ras av kommentarartikler fra kunstnere, kulturarbeidere, forskere og politikere i månedene som fulgte. Dels kom debatten til å dreie seg om spesifikke spørsmål om hvordan og gjennom hvilke virkemidler målet om et reelt flerkulturelt kunst- og kulturliv kan oppnås. Flere kommentatorer inviterte i denne sammenhengen til diskusjon om bruken av kvoteringsordninger og finansieringsordninger øremerket for dette formålet. Dels dreide innleggene seg om den overordnede innretningen på norsk kulturpolitikk: om kulturpolitikens verdigrunnlag, kultursektorens rammevilkår og forholdet mellom departementet og Norsk kulturråd. Som sådan tydeliggjorde debatten spenningen som lenge har gjort seg gjeldende innenfor norsk kulturpolitikk mellom, på den ene siden, forsvaret for høykulturen og, på den andre siden, kulturpolitikens ”sosiokulturelle” begrunnelser (Dahl og Helseth 2006).

Med sin understrekning av kulturens bidrag til utviklingen av et ”velfungerende flerkulturelt samfunn”, plasserte Giske seg klart innenfor den sosialdemokratiske tradisjonen for å vektlegge den sosiokulturelle linja. I en krass kommentar avfeide forfatteren Linn Ullmann ”Kulturens rolle” som naiv og infantiliserende barnehage- og fritidsklubbtenkning, og ville ha seg frabedt at kulturministeren skulle pålegge kunsten en oppbyggelig politisk misjon. I sitt svar til Ullmann forsterket Giske argumentasjonen knyttet til kulturens samfunnspolitiske rolle så vel som oppfordringen om en samfunnsengasjert kunst.

Måten Giske ordlegger seg på i debatten samsvarer på flere måter med den sosialdemokratiske kulturpolitiske ordbruken de første årtiene etter annen verdenskrig, hvor vektleggingen av samfunnsmessig integrasjon og harmoni var særlig framtreddende som kulturpolitisk ideologi i Arbeiderpartiet (Vestheim 1995). Den gir også klare assosiasjoner til den kulturpolitiske ordbruken som ble benyttet på 1970-tallet i forbindelse med utviklingen av den ”nye kulturpolitikken”.⁵ Ikke minst tilkjenner Giske en optimistisk tro på kulturens rolle som en arena for folkeopplysning, som også sto sentralt i kulturpolitikken i disse periodene.

Den opplagte forskjellen er at mens Arbeiderpartiets kulturpolitiske integrasjonsteoretikere, Halfdan Koht og Helge Sivertsen, betraktet kulturen som en arena for opphevelse av striden mellom samfunnsklasser og regioner, tillegger Giske den en tilsvarende rolle i forholdet mellom majoriteten og kulturelle minoriteter, og mens den nye kulturpolitikken på 1970-tallet var rettet mot majoriteten som var tenkt å befinne seg i det sosiale rommet mellom privilegerte kultureliter og underprivilegerte minoriteter, så setter Giske minoritetene i sentrum for den kulturpolitiske oppmerksomheten.

⁵ Mye av det Giske sier i debatten låter for eksempel som et ekko av beskrivelsen av kulturpolitikkenes samfunnsomdannende rolle man finner i Bratteliregeringens Stortingsmelding nr. 52 *Ny kulturpolitikk*, hvor det heter at: ”Det overordna målet er det same som på andre område, å bygge eit kvalitativt betre samfunn med jamnstelling mellom grupper og enkeltmenneske, eit samfunn der kvar enkelt kan utvikle evner og anlegg i eit rikt og trygt miljø. Om vi skal lykkast i dette arbeidet, må det leggjast vesentleg større vekt på kulturpolitiske tiltak enn det hittil er gjort. Samtidig må kulturpolitiske problemstillingar i sterkare grad trekkjast inn i allmenn samfunnspolitikk” (sitert i Vestheim 1995: 186).

2.2 Fra retorikk til handling

I en oppsummering av debatten om ”Kulturens rolle” etter at den hadde pågått en måned, og mer enn tretti innlegg hadde vært på trykk i Aftenposten, hvorav tre signert Trond Giske, konstaterte Knut Olav Åmås at når man så bak slagordene hadde Giske ennå ikke lagt fram noen konkrete planer for hvordan kulturpolitikken skulle gjøres til et redskap for å forme det nye Norge. Et svar på denne tiltalen kom noen uker senere da Giske annonserte i *Verdens Gang* at regjeringen ville foreslå å gjøre 2008 til et Mangfoldsår hvor målsettingen er ”bevisstgjøring om betydningen av den flerkulturelle dimensjonen, og at året skal bidra til aktiviteter og prosesser som øker innbyggernes muligheter til å delta i og oppleve et mangfold av kulturuttrykk”.⁶ Forslaget ble godkjent i statsråd 2. juni 2006 og oversendt til Stortinget hvor det ble vedtatt den 7. november samme år, mot stemmene til Fremskrittspartiet.

Stortingsmelding nr. 17 2008 som markeringsår for kulturelt mangfold er uttrykt i andre språklige vendinger enn ”Kulturens rolle”, men retorikken er tidvis like hardtslående. Som det heter i meldingen har tidligere tiltak for å fremme kulturelt mangfold i kultursektoren generert ”nyttige erfaringer” som skal benyttes i utformingen av en kulturpolitikk med en tydelig flerkulturell profil. Samtidig slås det fast at innsatsen på dette området i hovedsak har bestått av prosjektfinansierte og tidsavgrensede tiltak som har ”stått litt på siden av den øvrige kulturpolitikken”, og at det har manglet en helhetlig tilnærming og integrering av det flerkulturelle perspektivet i den ordinære kulturpolitikken. For å oppnå Soria Moria-erklæringens målsetting om å synliggjøre det flerkulturelle perspektivet på alle felter i kulturlivet kreves det et ”mer samlet grep om den statlige innsatsen” påpekes det i meldingen, som slår fast at: ”(r)egjeringen vil sørge for at det blir et samsvar mellom retorikk og politisk handling og sikre at nødvendige strategier og tiltak for å fremme kulturelt mangfold faktisk blir gjennomført”.

Meldingen stadfester gjennomgående synspunktene Giske ga uttrykk for i kronikken med hensyn til ønskeligheten og nødvendigheten av kulturelt mangfold og kulturfeltets rolle i utviklingen av et velfungerende flerkulturelt samfunn i Norge. Om begrunnelsen for Mangfoldsåret heter det i meldingen at:

⁶ Trond Giske ”Et år for mer mangfold”, *Verdens gang* 31/5 2006

Etter regjeringens syn er kulturfeltet et av de viktigste områdene som påvirker betingelsene for fullverdig og kvalifisert deltagelse i et flerkulturelt samfunn. En forutsetning for at kulturfeltet skal spille en slik integrerende rolle, er imidlertid at kulturlivet selv er reelt åpent og relevant for en stadig mer sammensatt befolkning. Målet bør være å utvikle et reelt flerkulturelt samfunn hvor kulturuttrykk møtes og utvikles, og nye kulturuttrykk skapes. Moderne samfunn er flerkulturelle fra grunnen av, og moderne kulturer er komplekse og foranderlige. Kulturpolitikken må legge bak seg en begrunnelse som ensidig vil fremme en nasjonal enhetskultur. Det vil virke både begrensende og ekskluderende. Formålet skal være å legge til rette for at kulturlivet kan utvikle seg med utgangspunkt i det mangfoldet som preger dagens kultursituasjon (St.meld. nr 17: 8)

Stortingsmeldingen framhever viktigheten av utviklingen av arenaer for ”samarbeid”, ”kommunikasjon” og ”samhandling” mellom minoriteter og majoriteten og viktigheten av at kulturlivet ”gjenspeiler” det kulturelle mangfoldet i befolkningen. Dette kommer blant annet til uttrykk i de spesifikke målsettingene for markeringsåret som oppgis i meldingen:

(A)t aktiviteter og prosesser gjennom året skal bidra til å øke innbyggernes muligheter til å delta i og oppleve det mangfold av kulturuttrykk som dagens norske samfunn faktisk kan frambringe. Videre skal året brukes til å utvikle arenaer og tiltak som stimulerer kulturaktørene med bakgrunn henholdsvis i majoritets- og minoritetskulturer til å utvikle samhandlings- og samarbeidsmønstre. Institusjoner og organisasjoner som mottar offentlig støtte skal i større grad enn i dag avspeile det kulturelle mangfoldet som finnes i dagens Norge (St.meld. nr. 17: 8).

I forlengelsen av dette beskrives det langsiktige samfunnsmålet for tiltaket som å øke befolkningens ”kunnskap om og respekt for kulturelt mangfold som et nødvendig og positiv dimensjon ved det norske samfunnet”. Som sådan er Mangfoldsåret tenkt å ”markere

starten på en utvikling der stimulering av kulturelt mangfold blir et markant og gjennomgående trekk ved norsk kulturpolitikk”.

Som man kan slutte av dette, stiller Stortingsmelding nr 17 opp et hierarki av politiske målsettinger for hvordan Mangfoldsåret skal virke som svarer til ulike samfunnsnivåer. Øverst er det ”samfunnsomdannende” målet om utviklingen av et ”reelt flerkulturelt” samfunn i Norge. Dernest kommer målsettinger om en ”sektorreform” som på sikt skal gjøre kulturelt mangfold til et gjennomgående trekk ved kulturpolitikken og kulturlivet og endelig følger målene om økt deltagelse, samarbeid og avspeiling av kulturelt mangfold i kulturlivet som gjelder for selve markeringsåret.

Felles for disse målene er at de er uttrykt i vage og utflytende vendinger. De er i de fleste tilfellene utrustet med kvalifiserende beskrivelser: Mangfoldsåret skal ”bidra til å” – på uspesifisert vis – ”øke” ”muligheter” for deltagelse. Det skal ”utvikle” arenaer som ”stimulerer” aktører til (igjen) å ”utvikle” samarbeidsmønstre og til at de ”i større grad enn i dag” avspeiler kulturelt mangfold. Selve målformuleringene – ”reelt flerkulturelt samfunn”, ”deltakelse”, ”samhandling”, ”samarbeid”, ”avspeile kulturelt mangfold” – er alle mangetydige og i noen tilfeller (”deltakelse”, ”samhandling”) typiske moteord. I andre offentlige utsagn om Mangfoldsåret står det like motepregede og mangetydige ordet ”prosess” sentralt i målformuleringene.

På samme tid som Mangfoldsåret var omfattet av en retorikk som signaliserte statlig handlekraft og som bar bud om en ny kulturpolitikk tilpasset en ny tid, ser vi at språket som benyttes for å beskrive tiltakets målsettinger er vagt og belagt med forbehold – og dermed også av en uforpliktende karakter. En tilsvarende vaghet kommer til syne i problemdiagnosen som ble lagt til grunn for markeringsåret og tenkningen om dets virkninger.

2.3 Fra sektor til tilstand

En av kongstankene bak Mangfoldsåret er uttrykt i slagordet Giske lanserte om at ”mangfold er ikke en sektor i kulturlivet, men en tilstand”. Som det ble påpekt i intervjuer vi gjennomførte med kommunale kulturpolitikere og representanter for Kulturrådet, kan

det nettopp gi god mening å snakke om en ”flerkulturell sektor” innenfor kulturlivet i dag, med henvisning til det for en stor del Oslo-baserte aktørsjiktet bestående av Horisont/Melafestivalen, Stiftelsen Cosmopolite Scene, Senter for Afrikansk Kulturformidling, Nordic Black Theatre, Damini House of Culture, Samspill, Interkulturelt Museum og Du Store Verden!. Mange av disse organisasjonene har over lang tid blitt drevet på ideelt grunnlag, men oppnådd en mer stabil finansieringssituasjon de senere årene gjennom tilskudd fra blant annet Norsk kulturråd og Oslo kommune.

På samme tid som det ble gjort klart at Mangfoldsåret ville innebære et løft, også i økonomisk forstand, for de flerkulturelle kulturaktørene, ble det understreket fra departementets side at en enda viktigere adressat for tiltaket var de etablerte kunst- og kulturinstitusjonene.⁷ I tråd med dette, påpekte Giske i et intervju at det var avgjørende at de flerkulturelle aktørene ikke alene fikk ta eierskap til Mangfoldsåret, fordi dette ville kunne redusere tiltakets omfang og relevans til en liten del av kulturlivet. Mangfoldsåret rettet seg med andre ord mot hele kulturlivet, men med et særlig fokus på de etablerte kunst- og kulturinstitusjonene.

Dette understrekes av analysen av situasjonen i kulturlivet som presenteres i Stortingsmelding nr. 17. Her pekes det på at det over tid har blitt gjennomført ulike tiltak for å styrke det flerkulturelle innslaget i kulturlivet, som ”Mosaikk – program for kunst og det flerkulturelle samfunn” som ble drevet av Norsk kulturråd fra 1998 til 2001 og som senere har blitt fulgt opp med en satsing på tildelinger til flerkulturelle uttrykk fra Kulturrådets side. Det vises også til satsingen på kulturelt mangfold hos ABM-utvikling og Fondet for lyd og bilde, og til utvikling innenfor musikk og teatersektorene, men som vi har vært inne på konstaterer meldingen at initiativene har ”stått litt på siden av” kulturlivet.

⁷ Som Giske har forklart, kan man bare oppnå ”ekte mangfold” når: ”(D)e store pengene og de tunge institusjonene og strukturene tar mangfoldet på alvor i sine kunstneriske profilvalg, i sin rekruttering av aktører og i sitt formidlingsarbeid til nye publikumsgrupper. (...) Hvis vi kun baserer oss på de viktige minoritetsgruppene, blir ikke mangfoldet reelt. Da når vi ikke ut til hele kulturlivet” (Forhandlinger i Stortinget nr. 27.7. Nov. - 2008 som markeringsår for kulturelt mangfold).

Karakteristikken av situasjonen i kulturlivet som gis i meldingen er knapp og er i første rekke en understrekning av behovet for å utvikle og synliggjøre kulturelt mangfold. I denne sammenheng påpekes det blant annet at det er store utfordringer med hensyn til barn og unge med minoritetsbakgrunn. Mens omlag 40 % av elevene i grunnskolen i Oslo har minoritetsbakgrunn ”reflekteres dette i liten grad i kulturfeltet” heter det i meldingen. Det konstateres også at det kulturelle mangfoldet i liten grad gjenspeiles i det institusjonaliserte kunstfeltet i Norge og at det er avgjørende med en politikk som stimulerer til et utvidet kulturelt demokrati på dette området.

Meldingen sier lite direkte om *grunnene* til at denne situasjonen er framherskende i kulturlivet. Indirekte pekes det imidlertid på holdninger og verdier blant aktørene i kulturlivet som en årsak til problemet, som når det konstateres at ”(m)ye er opp til institusjonene selv for at de skal lykkes i å revurdere og supplere sitt tradisjonelle verdigrunnlag” og at ”(m)ålet er kulturinstitusjoner som har mot og mulighet til å fornye seg i takt med endringene i samfunnet”. Dette understøttes av utsagn Trond Giske har kommet med i andre sammenhenger, hvor han understreker at den sentrale utfordringen i arbeidet for å fremme kulturelt mangfold i kulturlivet dreier seg om å oppnå holdningsendringer i institusjonene.

Hvordan forestilte man seg i Kultur- og kirke departementet at Mangfoldsåret skulle bidra til slike holdningsendringer? I Stortingsmelding nr. 17 påpekes det at det er nødvendig med ”såpenger” for å sette i gang tiltak i forbindelse med Mangfoldsåret. Samtidig sier meldingen at institusjoner og ordninger ellers vil bli ”utfordret til å utvikle en flerkulturell aktivitetsprofil i 2008 innenfor sine respektive budsjettammer” og det forutsettes at totalt sett vil aktivitetene og tiltakene bli ”dekket innenfor ordinære budsjetter”. Den nevnte utfordringen til institusjoner og ordninger i kulturlivet ble i 2007 formidlet via de årlige tildelings- og tilskuddsbrevene fra Kultur- og kirke departementet som varslet om at mottakerne måtte legge planer for deres virksomhet i 2008 for å ”oppfylle intensjonene i Mangfoldsåret” og at de senere ville måtte rapportere til departementet om disse aktivitetene. I dette ligger det med andre ord en mulig trussel om at mottakere som ikke retter seg etter oppfordringen kan bli straffet for dette i senere bevilgningsrunder.

Trond Giske har imidlertid flere steder nedtonet betydningen av bruken av både øremerkede midler og sentrale pålegg for å fremme arbeidet med kulturelt mangfold i kulturlivet. Grunntanken var at endringene man etterstrebet i kultursektoren skulle komme i stand uten tilførsel av penger fra statens side.⁸ I debatten om Mangfoldsåret i Stortinget viste Giske til at ”noe kan gjøres” gjennom tildelingsbrev og budsjetter, men at Mangfoldsåret ”nettopp kan være en katalysator for at institusjonene er nødt til å ta debatten, skape møteplassene og nettverkene, og ikke minst øke kunnskapen om det flerkulturelle og mangfoldige. Det er måten vi skal jobbe på”.

Giske har også andre steder gitt uttrykk for at det er markeringsåret som virkemiddel, snarere enn penger og pålegg fra departementet, som var tenkt å bevirke de etterstrebede endringene i kulturlivet. I disse utsagnene og i Stortingsmelding nr. 17 forklares det bare på indirekte måter hva et markeringsår er og hvordan det er tenkt å virke. Av sitatet ovenfor kan man slutte at et markeringsår er tenkt som en ”katalysator” for debatt, kunnskapsspredning og utvikling av møteplasser i kulturlivet.

Som vi var inne på innledningsvis i rapporten dreier et markeringsår seg grunnleggende sett om å skape oppmerksomhet om et tema. I valget av en slik statlig ”symbolsk gest som skal mobilisere til handling” som virkemiddel for å endre kulturlivet ligger det en implisitt forutsetning om at problemet man ønsker å gjøre noe med i en viktig forstand skyldes *mangel på oppmerksomhet* og *mangel på kunnskap* blant aktørene i kulturlivet om problemstillinger knyttet til kulturelt mangfold. Er dette en riktig analyse av utfordringene norsk kulturliv står overfor på dette området og er den holdbar som grunnlag for kulturpolitiske endringsstrategier?

I senere kapitler vil vi nettopp forsøke å gi noen svar på disse spørsmålene. Inntil videre er det verdt å merke seg anbefalingene for hvordan kulturlivet kan gjøres mer mangfoldig som ble

⁸I debatten i Stortinget om 2008 som markeringsår for kulturelt mangfold påpekte han at det ville komme tildelinger til ”flerkulturelle aktiviteter”, men uttalte samtidig at: ”Jeg tror øremerking alene bare vil kurere symptomer, som vil dukke opp igjen med en gang øremerkingen forsvinner. Vi er nødt til å gå til kjernen. Vi er nødt til å endre holdninger til og synet på det flerkulturelle” (Forhandlinger i Stortinget nr. 27. 7. Nov. - 2008 som markeringsår for kulturelt mangfold).

fremsatt av Anne-Brit Gran i debatten om ”Kulturens rolle”, og som i flere henseender peker i en annen retning enn Mangfoldsåret.⁹ Gran uttalte seg i debatten på bakgrunn av en evaluering av Mosaikk-programmet hun gjennomførte i 2002, hvor hun blant annet viser at programmet stimulerte kulturaktiviteter som falt inn i det folkelige ”inklusive” kulturkretsløpet, men at det i liten grad ga avkastning i form av prosjekter som plasserte seg i det ”eksklusive” kunstkretsløpet, til tross for at nettopp den ”rene kunsten” sto sentralt i programmets retorikk. I henhold til Gran kan dette dels skyldes at kunstnere med minoritetsbakgrunn søker anerkjennelse for sine individuelle kunstneriske kvaliteter, og derfor ikke ønsker å bli assosiert med slike tiltak. Med dette vises det til at det hefter et stigmatiserende ”b-lag”-stempel ved flerkulturelle ordninger og arenaer.¹⁰

Dels peker Gran på at de etablerte kunstinstusjonene preges av en institusjonell rasisme, som ikke nødvendigvis er basert på vond vilje, men som er ekskluderende i sine konsekvenser. Dette kan igjen forklares som et resultat av det hun betegner som kunstinstusjonenes ”uhelbredelige” eurosentrisme, som ligger nedfelt i den vestlige forståelsen av kvalitet og profesjonalitet de eksponenter for. På bakgrunn av denne analysen oppfordret Gran til etableringen av kvoteringsordninger for minoriteter på majoritetsarenaer, og til en tilnærming hvor man ”segregerer for å oppnå integrering på sikt” gjennom bruk av øremerkede bevilgninger til minoritetsaktører.

Det er nærliggende å tolke dette som en anbefaling om at, snarere enn å forsøke å reformere ”uhelbredelige” institusjoner, burde kulturpolitikken heller støtte opp under den videre framveksten av den ”flerkulturelle sektoren” i kulturlivet, og om oppbyggingen av flerkulturelle miljøer innenfor etablerte institusjoner som på lengre sikt kan integreres i den regulære virksomheten.

⁹ Anne-Brit Gran ”Giskes rolle i det nye Norge”. Aftenposten 17/3 2006.

¹⁰ Som Gran påpeker i denne forbindelse: ”Jo mer profesjonelle kunstnerne er (formelt og av selvpoppfatning), desto mindre interessert er de i å få støtte til kunstprosjekter over segregerte programmer for minoritets- eller innvandrerkunstnere – såkalte gettoiltak. De vil heller stille på lik linje med norske kunstnere og søke midler på rene kvalitetskriterier” (2002: 44). Det samme dilemmaet ble framhevet i en utredning fra Norsk kulturråd som ble utarbeidet i forkant av Mosaikk-programmet (Aslaksen 1997).

Strategien Kultur- og kirkedepartementet valgte i forbindelse med Mangfoldsåret som er uttrykt i understrekningen av at ”mangfold er ikke en sektor” har mye til felles med den Norsk kulturråd har lagt til grunn for den videre satsingen på bevilgninger til kulturelt mangfold etter avslutningen av Mosaikk-programmet.¹¹ Den er mer ambisiøs og preget av en større utviklingsoptimisme enn det Gran legger for dagen.

I Stortingsmelding nr. 17 reflekteres det lite over de særegne utfordringene som knytter seg til å fremme kulturelt mangfold innenfor kunstfeltet ut over påpekninger av dette er omfattet av dilemmaer, og at ulike forståelser av profesjonalitet virker som barrierer for inkludering av personer med minoritetsbakgrunn. Det påpekes også at det er behov for en satsing på rekruttering blant minoriteter og på å bygge opp profesjonalitet og kvalitet i minoritetsmiljøer. Meldingen tilrår at disse temaene skal ”drøftes” på arenaer hvor kulturaktører fra majoritets- og minoritetsmiljøer møtes. Tanken er med andre ord at aktørene skal snakke seg fram til løsninger og strategier i løpet av markeringsåret.

Med dette er vi ved kjernen i virkningstenkningen som ble lagt til grunn for Mangfoldsåret fra sentralt hold. Trond Giske har i ulike sammenhenger pekt på ”bevisstgjøring” som den grunnleggende drivkraften i endringsprosessene Mangfoldsåret var tenkt å avstedkomme. På et møte med fylkeskontaktene som ble opprettet i forbindelse med Mangfoldsåret, forklarte saksordføreren i Stortingets behandling av meldingen om Mangfoldsåret, Tove Karoline Knutsen, at man med viten og vilje hadde knyttet få konkrete målsettinger til tiltaket. Intensjonen var snarere å ”sette i gang prosesser” blant aktørene i kulturlivet.

”Kunnskap”, ”debatt”, ”bevisstgjøring” og ”prosess” var nøkkelord i utlegningene som kom fra sentralt hold av hvordan Mangfoldsåret skulle bidra til å skape endringer i kulturlivet. Tatt i betraktning de høye ambisjonene som ble lagt til grunn for

¹¹ Siden 2002 har Kulturrådet fordelt midler til dette formålet gjennom de ulike ”vanlige” avsetningene til musikk, billedkunst, scenekunst osv. ut i fra en begrunnelse om at en ikke ønsker å bidra til en stigmatisering av søkere gjennom å klassifisere disse på ikke-faglig grunnlag. I intervjuer med representanter for Kulturrådet ble det understreket at dette stiller institusjonen overfor en rekke vanskelige dilemmaer, ikke minst med hensyn til vurderinger av kvalitet og profesjonalitet i søknader fra de flerkulturelle kunst- og kulturaktørene.

Mangfoldsåret må Kultur- og kirkedepartementets nedtoning av betydningen av penger og maktbruk i denne sammenheng til fordel for en fokusering på kommunikative virkemidler kunne sies å være bemerkelsesverdig. I stortingsmeldingen reflekteres det lite over hvorvidt bevisstgjøringsaktiviteter er egnet eller tilstrekkelig for å endre trege sosiale og mentale strukturer av den typen Gran beskriver. I intervjuer vi gjorde med aktører på ulikt hold i norsk kulturliv i forbindelse med Mangfoldsåret ble vi slått av at jo høyere opp i den statlige styringskjeden vi kom, jo mer snakket aktørene om behovet for kunnskap og bevisstgjøring, og jo nærmere vi kom bakkenivået i kulturlivet, jo mer snakket aktørene om viktigheten av penger og forordninger. Tittelen på en av konferansene som ble avholdt i forbindelse med mangfoldsåret er betegnende i så måte – ”No more talking – let’s do something about it”.

2.4 Et stort og uerstattelig tap

I innstillingen fra Stortingets familie- og kulturkomité til Stortingsmelding nr. 17. framheves det at markeringsårets hensikt kan beskrives langs to linjer, hvor den ene dreier seg om at kunst- og kulturlivet vil berikes gjennom å ”slippe til” andre stemmer, livserfaringer og historier, og den andre om at ”å gi rom for” mange menneskers kultur skaper arenaer for kommunikasjon og samhandling som igjen fører til gjensidig kunnskap og forståelse mellom mennesker med ulike kulturelle ståsteder. Flertallet av komitémedlemmene sluttet opp om de overordnede perspektivene som skisseres i meldingen og påpeker, i tråd med de overnevnte intensjonserklæringene om bevisstgjøring og holdningsendringer, at hovedmålet med Mangfoldsåret må ”være at den innsikt som de mange kunstneriske og kulturelle satsingene kan gi, skal føre til varige positive endringer i form av større åpenhet, raushet og toleranse – både i kulturlivet og i samfunnet generelt”.

Innstillingen tydeliggjør kulturpolitiske skillelinjer mellom de politiske partiene, og særlig mellom Fremskrittspartiet og de øvrige partiene. Her utfordrer Fremskrittspartiet premisset som legges til grunn for Stortingsmeldingen om at man må legge bak seg en kulturpolitikk for å fremme en nasjonal enhetskultur, som siden 1990-tallet i tiltakende grad har framstått som et premiss i norsk kulturpolitikk. Fremskrittspartiets to komitémedlemmer sier seg i

innstillingen enige i de to hovedlinjene i meldingen, men støtter likevel ikke bruk av offentlige midler til et markeringsår som etter deres syn vil kunne føre til en nedprioritering av den norske kulturarven. Etter disse komitémedlemmenes oppfatning kan det ”nesten synes som om Regjeringen underslår det faktum at det er et bredt og spennende kulturelt mangfold i Norge i dag”. Som det videre heter i innstillingen frykter medlemmene at:

(E)n for stor fokus på det kulturelle mangfoldet kan føre til at en viktig del av vår kulturarv blir borte. Hvis man fokuserer vekk fra den norske kulturarven og dermed også flytter ressurser over til innkvotering av mangfoldet, blir dette et stort og uerstattelig tap både for majoriteten og minoritetene i Norge (Innst. S. nr. 14 (2006-2007) Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om 2008 som markeringsår for kulturelt mangfold).

Et mindretall bestående av alle opposisjonspartiene påpeker i innstillingen at kulturpolitikken må bygge på en erkjennelse av at ”kultur har egenverdi for den enkelte” og advarer mot ”at utarbeidelse av strategier for kulturelt mangfold lett kan få en instrumentell karakter”. I forlengelsen av dette framhever disse komitémedlemmene at markeringsåret må vokse nedenfra og bygge på lokale initiativer. Komitémedlemmene fra Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre understreker videre viktigheten av at de eksisterende flerkulturelle institusjonene i norsk kulturliv gis en framtreddende rolle i markeringsåret, og at dette er en anledning for å gi dem ”normaliserte” rammevilkår med hensyn til organisering og tilskudd. I denne forbindelse påpekes det at ekstra tilskudd som gis til slike institusjoner i forbindelse med markeringsåret, ikke nødvendigvis bør ha form av tidsavgrensede prosjektmidler, men heller markere en forsterket og vedvarende satsing på kulturelt mangfold

I den grad Mangfoldsåret stimulerte til partipolitisk debatt i Stortinget og i nasjonale medier, var det nettopp langs disse linjene. Fra Fremskrittspartiet ble det reist spørsmål i Stortinget om pengebruken i forbindelse med Mangfoldsåret, og i avisinnlegg og innlegg i Stortinget kritiserte høyrepolitikere markeringsårets sentraldirigerte og integrasjonspolitiske ”instrumentelle” innretning.

2.5 Anerkjennelsens kulturpolitikk

Visualisering er en grunnmetafor i diskursen om Mangfoldsåret. I begrunnelsene Stortingsmeldingen gir for markeringsåret, så vel som dens vurderinger av situasjonen i kulturlivet og målformuleringer understrekes det gjennomgående at kulturlivet og kulturpolitikken i større grad må ”synliggjøre”, ”reflektere”, ”fremheve”, ”avspeile” eller ”gjenspeile” det kulturelle mangfoldet som gjør seg gjeldende i norsk samfunnsliv. I det hele tatt så framstår ambisjonen om å synliggjøre det faktisk foreliggende kulturelle mangfoldet i Norge som et hovedmotiv i stortingsmeldingen og i andre offentlige intensjonserklæringer som ble knyttet til Mangfoldsåret. På hjemmesidene til Mangfoldssekretariatet som ble opprettet i Kultur- og kirkedepartementet i forbindelse med markeringsåret, ble formuleringen om at kulturlivet skulle gjenspeile mangfoldet framhevet som det overordnede målet for tiltaket.

Dels viser dette til en ambisjon om å gjøre minoritetsaktører synlige gjennom å ”slippe dem til” og ”gi dem rom” på kunst- og kulturarenaer de hittil har vært utestengt fra. Dels viser synliggjøringsmotivet til en ambisjon om å justere ”blikket” majoritetsaktører innenfor kulturfeltet, og i samfunnet for øvrig, betrakter omgivelsene med, slik at de på en annen måte blir oppmerksomme på og verdsetter et kulturelt mangfold de allerede er omgitt av.

Det er nærliggende å se denne bruken av synliggjøringsmotivet i sammenheng med de formene for rettighetskrav filosofen Charles Taylor (1995) diskuterer under overskriften ”anerkjennelsens politikk”. Som Taylor påpeker, er innsikten om at identiteter formes gjennom kontakt med ”betydningsfulle andre” i intimsfæren og i den offentlige sfæren, blitt en allment akseptert oppfatning i moderne vestlige samfunn, og dermed et viktig premiss for ulike identitetspolitiske debatter. Den nåtidige diskusjonen om multikulturalisme, sier Taylor, bunner i en oppfatning om at fravær av offentlig anerkjennelse av identiteter kan påføre dem som utsettes for dette skade i form av et innskrenket selvilde og derfor utgjør en form for undertrykkelse.

Dette gir seg til uttrykk i to motstridende typer av rettighetskrav: en universalistisk ”likeverdighetspolitikk” og en partikularistisk ”særegenhetspolitikk”. Mens likeverdighetspolitikken arter seg som

et krav om ikke-diskriminering og respekt for alle personers verdi som bærere av en universell menneskelig mulighet, innbærer særegenhetspolitikken et krav om forskjellsbehandling i form av respekt og verdsettelse av de ulike måtene mennesker rent faktisk bruker disse mulighetene på, herunder også deres kollektive identiteter og kulturer. Som Taylor påpeker, er den siste formen for krav høyst forståelige, tatt i betraktning at minoriteter kan oppleve vestlige majoritetsinstitusjoner som en form for kulturelt hegemoni eller ”provinsialisme forkledd som en universalisme”, men samtidig problematisk, ettersom den inviterer til en verdimessig sidestilling av alle typer kulturuttrykk.

Mangfoldsåret kan sees som et forsøk på å imøtekomme begge disse typene av krav. På den ene siden var markeringsåret knyttet til en ambisjon om å gjøre det offentlig finansierte kulturlivet ”fargeblindt”. Det er i tråd med en slik tenkning at det i diskusjonene om Mangfoldsåret stadig ble fremsatt varianter av slagordet om at ”Vi er ikke i mål før en pakistaner kan spille Peer Gynt eller Nora”. I denne forstand dreier tiltaket seg om å sørge for at staten oppfyller sine forpliktelser som en garantist for at alle medlemmer av befolkningen har lik tilgang på kultur som et offentlig gode, og for at offentlig finansierte institusjoner og organisasjoner er representative for befolkningen.¹²

På den andre siden er Stortingsmelding nr. 17 og andre offentlige utsagn om Mangfoldsåret spekket med påpekninger av det kulturelle mangfoldets iboende verdi, og om viktigheten av å utbre respekt og toleranse for kulturforskjeller i befolkningen. Dette er igjen forbundet med anbefalinger om å problematisere hegemoniske vestlige forståelser av kvalitet og profesjonalitet og påvisningene av at disse er et avgjørende hinder for utviklingen av et reelt flerkulturelt kulturliv. Her er det snarere en kulturrelativistisk betoning av forskjellers irreducible verdi som kommer til syne.

Som vi skal se i fortsettelsen av rapporten løper spenningen mellom disse to minoritetspolitiske kravene igjennom mye av aktivitetene og diskusjonene som utfoldet seg i forbindelse med Mangfoldsåret.

¹² I Stortingsmelding nr. 17 understrekes det også at arbeidet med å fremme kulturelt mangfold aldri må brukes til å rettferdiggjøre brudd på menneskerettighetene.

2.6 Fra imitasjon til nedlasting

Om debatten om ”Kulturens rolle i det nye Norge” utgjør en opptakt til Mangfoldsåret, så er en annen å finne i Mångkulturåret den svenske regjeringen avholdt i 2006, som også rettet seg inn mot det offentlige finansierte kulturlivet.¹³ Trond Giske framhever selv Mångkulturåret som den viktigste inspirasjonskilden for det norske Mangfoldsåret. I følge Giske oppsto ideen om å avholde et slikt markeringsår i Norge i hans eget hode på flyet hjem til Norge etter et besøk hos den svenske kulturministeren Leif Pagrotsky mens Mångkulturåret pågikk våren 2006.¹⁴ Dette tjener som en understrekning av oppfatningen som var utbredt blant aktørene som var involvert i Mangfoldsåret, om at markeringsåret i høy grad var et ”toppinitiert” og ”toppstyrt” tiltak, noe vi kommer tilbake til nedenfor i kapitlet om markeringsårets organisering. Utsagnet viser også at Mangfoldsåret føyer seg inn i et veletablert mønster for kulturpolitisk innovasjon i Norge. Som Dahl og Helseth (2006) påpeker, er *imitasjon* av andre lands, og da særlig de andre nordiske landenes, institusjoner og ordninger en av de mest iøynefallende mekanismene som har bidratt til å forme norsk kulturpolitikk gjennom to århundrer.¹⁵ Mangfoldsåret kan opplagt betraktes som et uttrykk for en slik kulturpolitisk mekanisme, men i denne sammenhengen kan det være fruktbart å føye til et ytterligere begrep for internasjonal overføring og snakke om en diskursiv ”nedlasting” av kulturpolitikk.

Mångkulturåret var ikke bare en inspirasjonskilde for ideen om Mangfoldsåret, men tjente i tråd med anbefalingen i Stortingsmelding nr. 17 på flere måter som en direkte modell for organiseringen av det norske markeringsåret. På samme vis som i

¹³ Da ideen om Mangfoldsåret tok form var det også kjent at den Europeiske Unionen planla å gjøre 2008 til et markeringsår for interkulturell dialog, men som flere aktører som var sentrale i planleggingen og gjennomføringen av Mangfoldsåret påpekte i intervjuer, var dette arrangementet av mindre betydning for det norske markeringsåret.

¹⁴ Personlig intervju 16/5 2009.

¹⁵ Mest opplagt dreier dette seg om hvordan Norge, som et ledd i nasjonsbyggingsprosessen i de foregående århundrene, har søkt å leve opp til en internasjonal oppskrift eller modell for hvilke kulturinstitusjoner et land må kunne skilte med for å framstå som en fullverdig nasjonalstat, slik som et nasjonalgalleri, en opera, et nasjonalteater osv..

Sverige ble ansvaret for planleggingen og implementeringen av Mangfoldsåret tillagt en nasjonal koordinator, og den regionale forvaltningen ble gitt en viktig rolle i implementeringen av tiltaket. I denne sammenhengen er det verdt å merke seg at målsettingene som ble formulert for Mangfoldsåret er til forveksling like de som gjaldt for Mångkulturåret.¹⁶ Ordbruken som innrammer den norske kulturpolitiske refleksjonen over Mangfoldsåret og problemstillinger knyttet til kulturelt mangfold og det flerkulturelle samfunnet ("respekt", "toleranse", "deltagelse", "tilgang", "møteplasser", "avspeile", "berikelse", "samspill", "utvikle") er i stor grad likelydende med den man finner i Sverige. Denne ordbruken er igjen en avspeiling av ordbruken som forekommer i sentrale internasjonale kulturpolitiske dokumenter.

Et slående trekk ved kulturpolitiske dokumenter og offisielle uttalelser som framkom på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå i forbindelse med markeringsåret, er nettopp omfanget av henvisningene til og gjengivelsene av internasjonale kulturpolitiske dokumenter de inneholder. I Stortingsmelding nr. 17 er de første tre av hovedtekstens til sammen åtte sider viet en gjennomgang av internasjonale kulturpolitiske tiltak og politikkdokumenter. Meldingen tar for seg rapporter og politikkdokumenter fra ulike FN- organisasjoner og gir en inngående beskrivelse av strategisk arbeidet for å utvikle kulturpolitikk som inkorporerer hensynet til kulturelt mangfold som har blitt gjort og er under utvikling i regi av EU-kommisjonen, Europarådet, Nordisk Råd og Nordisk Ministerråd og i Sverige i forbindelse med Mångkulturåret. Som det påpekes i meldingen, har budskapet i de ulike internasjonale kulturpolitiske instrumentene som er utviklet på dette området ett fellestrekk med hensyn til nasjonal politikkutforming: "kulturelt mangfold og pluralisme kan og bør være en kilde til positiv samfunnsutvikling".

¹⁶ Som det heter i beslutningsdokumentet om Mångkulturåret fra det svenske kulturdepartementet, var utgangspunktet for tiltaket at alle borgeres erfaringer, kunnskap og vurderinger skal avspeiles ("speglas") og ivaretas for å berike og utvikle det offentlig finansierte kulturlivet. Mer spesifikt heter det at målsettingen for markeringsåret er: "(A)tt på et bestående sätt öka alla invånarens möjligheter att delta i kulturlivet och att skapa et samspel mellan olika kulturtraditioner. Syftet är också att skapa incitament för att offentlig finansierade kulturverksamheter på ett tydlig sätt speglar och införlivar den etniska och kulturelle mangfold som finns i dagens Sverige" (Dir. 2004: 169).

Når det igjen og igjen stadfestes i den kulturpolitiske diskursen om kulturelt mangfold i Norge at mangfold er en ”berikelse” og et ”nødvendig” og ”positivt” trekk ved samfunnsutviklingen og at det er nødvendig å utvikle en statlig kulturpolitikk som fremmer ”respekt” og ”toleranse” for kulturelt mangfold, er det nærliggende å betrakte rapporten fra FNs organisasjon for utdanning, vitenskap og kultur (UNESCO) ”Our Creative Diversity” som en opphavskilde for disse påstandene. Rapporten som ble utarbeidet under ledelse av tidligere generalsekretær i FN, Javier Pérez de Cuéllar i 1995 har vært retningsgivende for senere arbeid med å inkorporere perspektiver på kulturelt mangfold i kulturpolitikk, internasjonalt så vel som i Norge.

Rapporten har blitt fulgt opp gjennom UNESCOs universelle erklæring om kulturelt mangfold fra 2001 og gjennom konvensjonen om å verne og fremme kulturelt mangfold fra 2005. Som det påpekes i Stortingsmeldingen, la regjeringen parallelt med forslaget om Mangfoldsåret fram et forslag om ratifisering av UNESCO-konvensjonen for Stortinget. Dette ble vedtatt av Stortinget en måned etter vedtaket om Mangfoldsåret. Beslutningen om å avholde et markeringsår for kulturelt mangfold kan dermed sees som et ledd i gjennomføringen av de forpliktelsene Norge har påtatt seg som part til konvensjonen, og som sådan et uttrykk for globaliseringen av politikk innenfor kunst- og kultursektoren.

Stortingsmelding nr. 17 påkaller to former for argumentasjon fra de nevnte UNESCO-dokumentene som underbygger påstanden om at kulturelt mangfold er en ”berikelse” og et ”positivt” trekk ved samfunnsutviklingen, og kravet om utviklingen av politikk som fremmer respekt og toleranse for mangfold. For det første understrekes det at som en kilde til kreativitet og nyskaping er kulturelt mangfold en forutsetning for enkeltsamfunns så vel som menneskehetens dynamiske utvikling. I Stortingsmeldingen gjengis passasjer fra fortalen til den universelle erklæringen og fra konvensjonen hvor det fastslås at kulturelt mangfold: ”(S)kaper en rik og variert verden som gir flere valgmuligheter og beriker menneskelige evner og verdier, og at det derfor er en grunnleggende kilde til bærekraftig utvikling for samfunn, folk og nasjoner” og at ”som en kilde til utveksling fornyelse og kreativitet er det kulturelle mangfold like nødvendig for menneskeheten som det biologiske mangfold er for naturen”.

For det andre argumenterer dokumentene for at toleranse og respekt for kulturelle forskjeller er avgjørende forutsetninger for fred og politisk stabilitet innenfor og på tvers av statsgrenser i en globaliserende verden. I denne sammenheng gjengir Stortingsmeldingen påminnelsen i fortalen til konvensjonen om at ”et kulturelt mangfold som får utfolde seg i et klima med demokrati, toleranse, sosial rettferdighet og gjensidig respekt mellom folk og kulturer, er en absolutt nødvendighet for fred og sikkerhet på lokalt, nasjonal og internasjonalt plan”. Stortingsmeldingen viser også til FNs utviklingsprogram (UNDP) ”Human Development Report” fra 2004 om ”kulturell frihet”, som på lignende vis understreker viktigheten av at stater utvikler politikk for kulturell anerkjennelse for å skape politisk stabilitet og sosial harmoni i en situasjon preget av tiltakende kulturelt mangfold.

Begge argumentene er formulert på et høyt abstraksjonsnivå og dreier seg på ulikt vis om mangfold som en forutsetning for samfunnsmessig levedyktighet. Der det ene er et vitalistisk forsvar for mangfold som en kilde til kulturell og samfunnsmessig utvikling og skaperkraft, er det andre et kommunitaristisk argument om betingelser for og nødvendigheten av sosial og politisk harmoni i en globalisert verden. Som Berkaak (2007) påpeker, er den empiriske og normative gyldigheten av disse argumentene diskutabel i flere henseender. Måten argumentene reproduseres på i norske kulturpolitiske dokumenter, som selvavgrensede og selvbegrunnende konstateringer, inviterer imidlertid ikke til diskusjon. Her tilkjennegis snarere en uforbeholden tillit til de internasjonale rettskildene.

I Stortingsmelding nr. 17 framheves det at UNESCO-konvensjonen om kulturelt mangfold kan sees som en stadfestelse av premisset som har blitt gjort gjeldende for norsk kulturpolitikk om at markedet og konkurranse ikke alene kan danne grunnlag for et mangfoldig og kvalitativt godt kulturliv i en globaliserende verden. Ut over dette problematiserer ikke meldingen innholdet i de internasjonale dokumentene og initiativene den lister opp eller relevansen disse har med henblikk på utfordringer i norsk kulturliv. Omfanget av gjennomgangen av internasjonale politikkdokumenter og initiativer i Stortingsmelding nr. 17 og gjennomgangens plassering først i dokumentet, kan tilsi at det er dette som oppfattes som det sentrale grunnlaget for meldingens anbefalinger,

og at det så å si overflødiggjør en grundigere analyse av situasjonen i kulturlivet i Norge.

Et viktig referansepunkt i diskursen om Mangfoldsåret var den nevnte UNDP-rapportens konstatering av at: ”Land behøver ikke å velge mellom nasjonal enhet og kulturelt mangfold. Undersøkelser viser at de to hensynene kan sameksistere og faktisk ofte gjør det”. Sitatet gjengis i Stortingsmeldingen, i familie- og kulturkomiteens innstilling og i innledningen av presentasjonen Trond Giske ga i forbindelse med lanseringen av Mangfoldsåret. Eksempelet er symptomatisk for den kulturpolitiske diskursen om Mangfoldsåret og kulturelt mangfold i Norge.

Et kjennetegn ved denne diskursen er nettopp den utstrakte sirkuleringen av og direkte og indirekte gjengivelsene av enkeltstående formuleringer og utsagn fra internasjonale kulturpolitiske dokumenter. Det er i denne sammenhengen man kan snakke om at det foregår en ”nedlasting” av kulturpolitikk. Denne prosessen er på ingen måte avgrenset til det nasjonale nivået i kulturpolitikken, men preger også meningsproduksjonen blant aktører i kulturlivet og forvaltningen på regionalt og lokalt nivå. En av de mest påtagelige virkningene av Mangfoldsåret i kulturforvaltningen og i kulturlivet rundt om i landet er nettopp av en slik diskursiv art.

I et intervju med en person som bidro til den offentlige meningsproduksjonen om Mangfoldsåret ble det påpekt at henvisninger til de internasjonale politikkdokumentene er noe man ”bare gjør” fordi det hører med til den sjangermessige uttrykksmåten. På dette viset gjennomsyres den norske kulturpolitiske diskursen om Mangfoldsåret og kulturelt mangfold av et internasjonalt kulturpolitisk språk. Derigjennom preges den også av en reflektert eller ureflektert overtakelse av definisjoner, aksiomatiske påstander, begrunnelser, virkelighetsbeskrivelser og verdensbilder som forekommer i de internasjonale kildene.

2.7 Mangfoldets motsigelser

Ovenfor pekte vi på motsetningen mellom likeverdighetspolitikk og særegenhetspolitikk som lå innbakt i Mangfoldsåret. En beslektet spenning som kommer til syne i diskursen om

Mangfoldsåret dreier seg om forståelsen av begrepet kulturelt mangfold. Vi har vært inne på at Mangfoldsåret ble lansert gjennom slagordet ”mangfold er ikke en sektor, men en tilstand”. Dette skulle tilsi at en forståelse av kulturelt mangfold som et gjennomgående trekk ved kulturlivet, samtidskulturen og den ”norske” kulturen ble lagt til grunn for markeringsåret. Enten det er tenkt som en empirisk karakteristikkk eller som et normativt ideal, betegner mangfold i dette tilfellet en kulturell ”tilstand” som er tenkt å omfatte både minoriteter og majoriteten. I tråd med denne tenkemåten følger en normativ vektlegging av nedbygging av kategoriske skiller mellom ”oss” og ”dem”, og av individers rett og muligheter til å utvikle sammensatte identiteter. Som sådan skiller begrepet om kulturelt mangfold seg fra begrepet ”flerkultur” (eller ”multikultur”), som heller beskriver en situasjon hvor ulike kulturer eksisterer side ved side og som er forbundet med et normativt forsvar for kollektive kulturelle rettigheter.

På samme tid som Kultur- og kirke departementet flagget slagordet om at ”mangfold er ikke en sektor”, ble det også gitt klare signaler om at markeringsårets fokus var avgrenset til etniske minoriteter. I konkretiseringen av målsettingene for markeringsåret som var å finne på Mangfoldssekretariatets hjemmesider, heter det under overskriften ”Mangfoldsår for hvem” at det i Stortingsmelding nr. 17 er ”lagt særlig vekt på etnisk og kulturelt mangfold. Grupper som nevnes spesielt er urbefolkningen, nasjonale minoriteter og minoriteter som har kommet til Norge som følge av nyere migrasjon”. Som den nasjonale koordinatoren for Mangfoldsåret forklarte i intervjuer, gjorde Mangfoldssekretariatet det klart for alle som tok kontakt med dem at markeringsåret var rettet mot etniske minoriteter.¹⁷

Sett i lys av denne fokuseringen på etnisitet kunne ”flerkulturåret” vært et mer beskrivende navn på markeringsåret. Dette ville også ha tydeliggjort i hvilken utstrekning tiltaket var modellert på det svenske Mångkulturåret, og tok opp i seg motsetningsforhold dette var preget av. Som det påpekes i sluttrapporten fra Mångkulturåret, gjenfinner man her den samme spenningen mellom betoning av individuelle rettigheter og kollektive kulturelle rettigheter vi har pekt på ovenfor (SOU 2007: 50). I en analyse av integrasjons-

¹⁷ Trond Giske bekreftet i et personlig intervju at en klar prioritering av etniske minoriteter ble lagt til grunn for Mangfoldsåret.

diskurser om arbeidsmarkedsfeltet i Sverige, finner Brekke og Borchgrevink (2007) det bemerkelsesverdig at den svenske regjeringen avholder et markeringsår som feirer flerkulturen i betydning av kollektive kulturelle identiteter innenfor det kulturpolitiske feltet, når man på samme tid, i statsadministrasjonen og samfunnet for øvrig, legger stor vekt på etablere en språkbruk og praksiser som er ment å oppheve kategoriske skiller mellom "oss" og "dem" og å fremme muligheter for individuelle identitetsvalg.

Mångkulturåret har da også blitt behørig kritisert for dets fokusering på etniske kulturelle forskjeller. I henhold til Motturi (2007), bidro Mångkulturåret, i strid med dets uttalte målsetting om å motvirke diskriminering, til utbredelsen av det han kaller "etnotisme", etnisitetsbasert identitetsfiksering, og dermed også til å befeste segregeringstendenser som gjøres gjeldende mellom minoriteter og majoriteten i det svenske samfunnet.¹⁸

Igjen kan dette trekket ved de norske og svenske markeringsårene tilbakeføres til UNESCO-diskursen om kulturpolitikk vi berørte ovenfor. I en analyse av konvensjonen om vern og fremme av kulturelt mangfold, framhever Berkaak (2007) konvensjonstekstens glidning mellom, på den ene siden, å henvende seg til et refleksivt kosmopolittisk subjekt som forestilles å utvikle sammensatte identiteter fra et globalt kulturrepertoar, og, på den andre siden, en "tradisjonsbærer" som forutsettes å leve innenfor lukkede kulturelle horisonter og som må vernes fra globaliseringens ødeleggende virkninger. Som Eriksen (2001) viser, preges UNESCO-rapporten "Our Creative Diversity" av en gjennomgående veksling mellom proklamasjoner av universalistiske opplysningsverdier og et kulturel relativistisk forsvar av tradisjoner og kulturelt mangfold som et gode i seg selv. I henhold til Eriksen og Stjernfelt (2009) er disse motsigelsene et uttrykk for "en særlig overbudsdiskurs i internasjonale fora, som bare hyller en rekke prinsipper ved å nevne dem etter hverandre – uten i det hele tatt å tenke over konsekvensene ved å hylle innbyrdes motstridende prinsipper" (2009: 201).

¹⁸ I en beslektet kritikk av Mangfoldsåret, sammenliknet en norsk mediekommentator den minoritetspolitiske tilnærmingen som ble lagt til grunn for tiltaket med den sovjetiske politikken som gikk ut på å la minoriteter få dyrke sin kultur som en form for statsautorisert folklore. Kjetil Wiedswang "Kystfiskemuslimsamene gre". Dagens Næringsliv 23/24 august 2008

Denne ”overbudsdiskursen” kan igjen forstås som et uttrykk for at det språklige innholdet i slike internasjonale politikkdokumenter i høy grad er et produkt av forhandlings- og kompromissprosesser mellom aktørene som medvirker til å formulere dem (Riles 1998). Det er imidlertid grunn til å spørre hvorfor de samme motsigelsene reproduseres i norsk kulturpolitikk? Et svar på dette spørsmålet kan, som vi har vært inne på ovenfor, være at norsk kulturpolitikk preges av en ”nedlasting” eller direkte overtakelse av internasjonal kulturpolitisk diskurs, og at man ikke i tilstrekkelig grad har gjort denne til gjenstand for prinsipiell drøfting og relevansvurderinger. Et annet svar på spørsmålet kan være at de moralske og prinsipielle problemene som hefter ved kulturel relativismen og kulturelle rettighetskrav, som er åpenbare innenfor for eksempel arbeidsmarkedspolitikken, barne- og familiepolitikken og sosialpolitikken, ikke oppfattes som relevante når man kommer til det kulturpolitiske området. Her gjelder det kanskje snarere, som Brekke og Borchgrevink (2007) påpeker, at kulturforskjeller oppleves som et ufarlig, underholdende og fargerikt tilskudd til det øvrige kultur livet, og som en ”berikelse” i denne forstand.

Et ytterligere svar på spørsmålet er at motsigelsesforholdene vi har pekt på oppstår nærmest uunngåelig når begrepet om kulturelt mangfold gjøres til en administrativ kategori. I postkolonialismen og andre kritiske fagtradisjoner er mangfoldsbegrepet nært forbundet med begreper som hybridisering eller kulturell uorden og dermed også med trekk ved samtidskulturen som overskrider eller motsetter seg stereotype identitetskategorier. Innenfor den statsdrevne multikulturalismen og i det framvoksende feltet av styringsteknikker som går under navnet ”diversity management” forutsettes det at kulturelt mangfold kan gjøres til gjenstand for sentral planlegging og styring (Ang 2005). Når kulturelt mangfold gjøres til et styrings- og forvaltningsobjekt, kommer dette i følge med krav om dokumentasjon og resultatmålinger og dermed også en forventning om at mangfoldet skal kunne avleses fra kvantitative indikatorer. I søken etter måter å måle resultatoppnåelsen av politikken på, kan det bli nærliggende kodifisere dette i antall ”innvandrere” som deltar på ulike arenaer. Resultatet av dette igjen kan bli en kulturpolitikk som bygger opp under ”etnotismen”, og hvor mangfold blir en samlebetegnelse på personer fra etniske minoriteter.

Dette ble tydelig illustrert under Mangfoldsåret i en utveksling i media som henviste til en liste Norsk kulturråd offentliggjorde over prosjekter med en ”mangfoldsdimensjon” som hadde blitt innvilget støtte i 2008. Blant de mer enn to hundre prosjektene på Kulturrådets liste var perkusjonisten Nasra Ali Omars ”Computer love”. I et debattinnlegg påpekte Omar at prosjektet fra hennes side var definert som ”ny teknologi / fri scenekunst” og at prosjektdeltakerne personlige bakgrunn ikke hadde blitt nevnt i søknadsprosessen. Når Kulturrådet likevel hadde klassifisert prosjektet som et mangfoldsprosjekt, var det gode grunner å tro at dette skyldtes hennes navn og hudfarge påpekte Omar, som påberopte seg sin kunstneriske frihet og ville ha seg frabedt at ”myndigheter og instanser kategoriserer min produksjon ut fra min personlige bakgrunn”.

I sitt svar til Omar medga Kulturrådets direktør, Ole Jacob Bull, at prosjektet feilaktig hadde blitt ført opp på listen over mangfoldsprosjekter. Samtidig påpekte han at saken tydeliggjorde problemene som er forbundet med forvaltningen av midler til kulturelt mangfold. På samme tid som Kulturrådet er opptatt av å unngå alle ikke-faglige klassifiseringer av søkere i tildelingsprosesser, for å hindre utviklingen av et ”A-lag og B-lag” i den offentlig finansierte kunsten, er det også pålagt av sine oppdragsgivere å rapportere om støttemottakernes etniske og kulturelle bakgrunn. Dilemmaet Bull peker på her kan antas å gjøres gjeldende langt utenfor det kunstpolitiske området.

2.8 Mangfoldets grenser

I Norge som i resten av den vestlige verden har ”mangfold” blitt opphøyet til et politisk honnørord på linje med ”demokrati”, ”deltakelse” og ”frihet”. På samme tid som mangfold framstår som en ubestridelig politisk, sosial og estetisk verdi, er begrepet grunnleggende mangetydig. Som sådan får det karakter av å være et ideologisk felt (Zizek 2001) hvor ulike aktører gjør hevd på mangfoldsordet og utrunder det med forskjellige og motstridende betydninger i tråd med deres interesser og politiske virkelighetsforståelser. Denne beskrivelsen har ikke minst gyldighet innenfor det kulturpolitiske området. Som vår diskusjon ovenfor viser, inviterer begrepet kulturelt mangfold nettopp til ulike fortolk-

ninger.¹⁹ Om noe så understrekes dette av definisjonen som er å finne i UNESCOs konvensjon om vern og fremme av kulturelt mangfold. Her fastslås det at kulturelt mangfold er ”de mange forskjellige måtene grupper og samfunns kulturer kommer til uttrykk på”, noe som utilsomt er korrekt men som unnlater å utruste begrepet med et bestemt meningsinnhold.²⁰

På samme tid som Kultur- og kirke departementet la et fokus på etniske minoriteter til grunn for Mangfoldsåret, sto aktørene i kulturlivet relativt fritt til selv å bestemme innholdet i mangfoldsbegrepet. Et bilde på dette er de mange forskjellige forståelsene av kulturelt mangfold som kommer til syne i arrangementene og aktivitetene som ble registrert på Mangfoldssekretariatets hjemmesider, som omfattet alt fra symfonimusikk til strikking av sokker til barn i Øst-Europa. Sentralt i den offentlige debatten og i politiske prosesser som utfoldet seg i forbindelse med Mangfoldsåret sto nettopp diskusjoner om hvem og hva som skulle omfattes av mangfoldsbegrepet – og dermed også av Mangfoldsåret.

Avgrensningen av kulturelt mangfold til etnisk minoritetskultur som regjeringen la til grunn for Mangfoldsåret ble i denne sammenhengen utfordret på flere plan. Da Fremskrittspartiet, som en del av argumentasjonen mot Mangfoldsåret, innvendte at det allerede finnes et ”bredt og spennende kulturelt mangfold i Norge i dag”, så framhevet dette begrepets betydning som ”variasjon” eller ”bredde” i kulturlivets tilbud, noe som er en vanlig, men lite tematisert, begrepsbruk i kulturpolitiske sammenhenger.²¹ Det er

¹⁹ En kartlegging av arbeid for å fremme kulturelt mangfold som ble gjort i institusjoner som er medlemmer av Norsk teater- og orkesterforening understreker uklarhetene det kulturpolitiske mangfoldsbegrepet og forskjellene i måter institusjonene operasjonaliserer dette på (NTO 2007).

²⁰ Som Berkaak (2007) viser, snakker UNESCO-konvensjonen om kulturelt mangfold på fire forskjellige måter: som en taksonomisk orden av kulturer på ulikt hierarkisk nivå; som komplementaritet mellom adskilte kulturer; som pluralisme, hvor kulturer eksisterer som avgrensede enheter side ved side; og som synkretistisk blanding av kulturer.

²¹ En av standardbegrunnelsene for tildelinger for kulturpolitiske formål i Oslo kommune er for eksempel at dette ”bidrar til mangfoldet i byens kulturtilbud” og når det i Soria Moria erklæringen fra 2005 heter at kulturpolitikken ”viktigste oppgave er å legge til rette for et mangfold av ulike kulturtilbud og kunstneriske uttrykk” kan dette forstås på samme måte.

denne betydningen et flertall av befolkningen i første rekke forbinder med uttrykket kulturelt mangfold.²²

Mye av kritikken mot Mangfoldsåret som framkom i media problematiserte premisset om at markeringsårets fokus og mandat var begrenset til minoriteter. I denne sammenheng ble det blant annet pekt på vilkårligheten i at den nynorske språkkulturen ikke ble innlemmet i forståelsen av kulturelt mangfold og på utelatelsen av religion. Fra flere hold ble det også innvendt at Mangfoldsåret ikke tematiserte sosial ulikhet og klasse. Dette kan forstås som en påpekning av nok en utelatelse fra Mangfoldsåret, men også som en mer grunnleggende innvending mot den nåtidige politiske fokuseringen på mangfold.

En viktig kritikk av mangfoldsfokuseringen i amerikansk og europeisk politikk dreier seg nettopp om at denne har bidratt til en tilsøring av sosiale forskjeller og til en utdefinering av klasse og klassebaserte interessemotsetninger fra det politiske kartet til fordel for en virkelighetsforståelse hvor de eneste samfunnsmessige motsetningene går mellom majoriteten og minoriteter (Eagleton 2003, Michaels 2008, Mouffe 2000).²³ Den økende oppmerksomheten som vies spørsmål som knytter an til anerkjennelsens politikk kan således bidra til en tilsidesetting av spørsmål som dreier seg om sosial ulikhet og omfordeling (Fraser 2000).

²² I spørreundersøkelsen vi fikk utført våren 2009 besvarte 46 % av respondentene spørsmålet ”Hva legger du i uttrykket ”kulturelt mangfold”? med svaralternativet ”At kulturlivet og kulturtilbudene omfatter alt fra opera til fotball”, 22 % valgte svaralternativet ”At ulike minoritetsgrupper også deltar i kulturlivet”, mens 25.2 % valgte ”At ulike befolkningsgrupper kan uttrykke sin egenart” (se Vedlegg 2.)

²³ Som Michaels (2008) påpeker, er det nyliberalisme og økonomisk utbytting, snarere enn rasisme, kjønnsdiskriminering og homofobi som skaper de viktigste forskjellene i dagens USA. Mangfoldspolitikken og framskrittene som er oppnådd i kampen mot diskriminering de seneste tiårene, bidrar i henhold til Michaels til en legitimering av økningen i sosiale forskjeller som har funnet sted i den samme perioden, gjennom å nøre opp under en illusjon om likhet i muligheter. I en kritisk analyse av ”den tredje vei” sosialdemokratiet, påpeker Mouffe (2000) at ordet klasse har blitt utradert fra det britiske ”New Labours” vokabular og erstattet av et språk hvor man konsekvent snakker om ”inkludasjon” og ”eksklusjon”. På liknende vis påpeker Terry Eagleton at ”the cult of the Other” i den anglo-amerikanske akademiske verdenen ”assumes that there are no major conflicts or contradictions within the social majority themselves. Or, for that matter, within the minorities. There is just Them and Us, margins and majorities”(2003: 21).

En ytterligere form for utfordring av forståelsen av kulturelt mangfold i Mangfoldsåret framkom i fylkeskommunale og kommunale kulturaktørers oppfølging av markeringsåret. Som vi skal se i kapittel 4 valgte flere av fylkene en profil på mangfoldsarbeidet som aksepterte at dette skulle dreie seg om minoriteter, men som bestred premisset om at det skulle fokusere på etniske minoriteter.

2.9 Offisiell multikulturalisme

Vi har pekt på debatten om ”Kulturens rolle i det nye Norge” som en opptakt til Mangfoldsåret og på det svenske Mångkulturåret og den internasjonale kulturpolitikkdiskursen som viktige inspirasjonskilder for tiltaket. Men Mangfoldsåret føyer seg samtidig inn i en trend i norsk og internasjonal politikkutforming som går langt ut over det kulturpolitiske området. Som Grete Brochman viser i *Norsk innvandrings historie* (Tjelmeland og Brochman 2003), har norske regjeringer siden 1990-tallet investert stadig større politisk tyngde i spørsmål om innvandring, integrering og minoritetsrettigheter. I takt med dette har myndighetene med økende tydelighet slått fast at Norge er, eller bør være, et flerkulturelt samfunn.²⁴ Dette faller sammen med en utvikling i tenkningen om statsborgerskapet, hvor norske myndigheter har lagt seg nær den kanadiske flerkulturelle modellen, snarere enn den republikanske eller kulturnasjonale som forbindes med henholdsvis Frankrike og Tyskland.

Det er i lys av denne utviklingen man kan forstå at formuleringen om at ”land trenger ikke velge mellom nasjonal enhet og kulturelt mangfold” ble gjort til et slagord i forbindelse med Mangfoldsåret. Utsagnet hviler på en tenkning om nasjonen som utfordrer det som ofte framheves som nasjonalismens ideologiske kjerne, doktrinen om at det må være sammenfall mellom kulturelle og politiske grenser (Gellner 1983), så vel som den etno-kulturelle nasjonsoppfatningen som lenge har vært dominerende i Norge. I UNDP-rapporten formuleringen er hentet fra, foreskrives det at

²⁴ Som Brochman påpeker et annet sted: ”I dag sier norske myndigheter at Norge *er blitt* et flerkulturelt samfunn. Samtidig har de begynt å si at landet *alltid har vært det*, og dessuten – at vi også *prover å bli det*” (Brochman, Rogstad og Borchgrevink 2002: 9).

stater anlegger en politikk som kan beskrives som en ”multikulturell nasjonalisme”.²⁵ I henhold til Brochman så man i Norge ved årtusenskiftet konturene av en prosess som nettopp dreier seg om å utruste det nasjonale fellesskapet med et slikt symbolsk innhold.²⁶

Den nye innvandringen har stilt nasjonalstaten overfor et nasjonsbyggingsprosjekt av en annen orden. Nye etniske og nasjonale grupper skal innlemmes i fortellingen om nasjonen Norge, og bli en del av det kollektive minnet (Tjelmeland og Brochman 2003: 383).

Fortellingen om det flerkulturelle Norge som er under utvikling, har i følge Brochman både en håndfast og en symbolsk side. Mangfoldsåret føyer seg klart inn i en slik prosess, ikke minst på det symbolske planet. Mest opplagt i så måte er at markeringsåret er en tydelig stadfestelse fra myndighetenes side av at det flerkulturelle Norge er et faktum, selv om det slås fast at mye gjenstår før dette samfunnet kan beskrives som ”velfungerende” eller ”reelt inkluderende”.

Samtidig knytter retorikken om Mangfoldsåret an til en proklamasjon av at landet så å si er født på nytt, slik Giske antydte når han snakker om ”det nye Norge”. Denne ordbruken finner gjenklang i regjeringens bruk av begrepet om ”det nye norske vi” i andre sammenhenger og ble videreført av Mangfoldssekretariatet i Kultur- og kirke departementet. I løpet av markeringsåret lanserte Mangfoldssekretariatet to plakatkampanjer på offentlige transportmidler i Oslo. Den ene kampanjen besto av plakater med bilder av fire unge mennesker av ulikt kjønn og opprinnelse med frisyrer

²⁵ Som det heter i UNDP-rapporten: ”National cohesion does not require the imposition of a single identity and the denunciation of diversity. Successful strategies to build ”state-nations” can and do accomodate diversity constructively by crafting responsive policies of cultural recognition. They are effective sollutions for ensuring the longer terms objectives of political stability and social harmony”(UNDP 2004: 49). Et lignende krav om at stater adopterer en ”civic nationalism” blir gjort i UNESCO-rapporten ”Our Creative Diversity”.

²⁶ Som Hans Hauge påpeker: ”Å si at en nasjon er multikulturell, er ikke noen empirisk beskrivelse av hvordan virkeligheten er. Den er i likhet med det nasjonale en forestilling. Man kan forestille seg et land som heterogent eller homogent. I begge tilfeller dreier det seg om idealer” (2008: 43).

som var ment å representere forskjellige typer skapende virksomhet (en bok, en cello, arkitektur, filmruller). Plakatene hadde påskriften: ”NYORGE. Alle trenger kultur. Kulturen trenger alle”. Som den nasjonale koordinatoren for Mangfoldsåret forklarer, var overskriften NYORGE ment å antyde ”et nytt, dynamisk Norge med rom for forskjellighet”. I pressemeldingen fra Mangfoldssekretariatet i forbindelse med plakatkampanjen het det at man lanserte det skapende feltet som et ”arnested for et nytt, samlende ’vi’”.

Mangfoldsåret illustrerer også en tendens til at mangfoldet eller det flerkulturelle projiseres bakover i tid. En talemåte som ofte ble brukt av aktører som var involvert i Mangfoldsåret ulike steder i landet, gikk ut på å si at ”Her i ... er alle år Mangfoldsår”. Uttrykket ble av noen brukt som en forklaring på hvorfor man ikke hadde satt i verk tiltak for å følge opp Mangfoldsåret, og av andre som en understrekning av hvor høyt man prioriterte markeringsåret. I andre tilfeller igjen ble uttrykket brukt som en understrekning av konstateringer av at stedet man befant seg på alltid har vært preget av kulturelt mangfold. Taler som ble gitt av politikere eller andre aktører på arrangementer i forbindelse med Mangfoldsåret inneholdt i mange tilfeller slike påpekninger, som da varaordføreren i Oslo, Aud Kvalbein, i en tale ved åpningen av Total Global-festivalen i Torshovparken snakket om at Oslo til alle tider har vært en møteplass, og at mangfold alltid har vært en naturlig del av oslofolks omgivelser. Det moralske innholdet og tonefallet i slike konstateringer av den mangfoldige fortiden trekker imidlertid i forskjellige retninger, noe to eksempler fra Mangfoldssekretariatets aktiviteter illustrerer.

Det ene eksempelet er hentet fra den første plakatkampanjen Mangfoldssekretariatet gjennomførte på sporvogner i Oslo våren 2008. I dette tilfellet besto plakatene av bilder av et par selbuvotter, en tine og en hardingfele med underteksten ”Dette er ikke norsk kultur. Det er bare en bitte liten del av den”. Plakatteksten viste også til Mangfoldssekretariatets hjemmesider, hvor gjenstandenes globale historiske opphav ble beskrevet. I følge den nasjonale koordinatoren for Mangfoldsåret var hensikten med kampanjen å påpeke at det ”norske” har utviklet seg gjennom utveksling med andre kulturer, for på denne måten å bidra til å nyansere forståelsene av den norske kulturens egenart (Møller 2009).

Påvisninger av at tilsynelatende ”rotnorske” kulturobjekter i virkeligheten ikke er så rene og upåvirkede av omverdenen som mange er vant til å tro, har siden 1990-tallet vært et velkjent innslag i norsk offentlighet. I denne perioden har det, som Gullestad (2002) påpeker, avtegnet seg et tydelig skille i Norge mellom en kosmopolitisk orientert intellektuell elite og den lokalt orienterte ”mannen og kvinnen i gaten”. Den kosmopolitiske eliten forfekter et prosessuelt og relasjonelt kulturbegrep som i mange henseender er en motsats til de essensialiserte forestillingene om kultur og identitet folk flest antas å være bærere av. Problematiseringen av forestillinger om ”det norske” har ofte vært koplet til kritikk av norsk provinsialisme og selvgodhet og til spådommer om nasjonens forvitring og død som følge av globaliseringen. I lys av dette kan plakatkampanjen ikke bare leses som en ironisering over ”essensialiserte” forståelser av ”det norske”, den kan også oppfattes som en form for moralsk irettesettelse av dem som er bærere av slike folkelige oppfatninger av nasjonal identitet.

Det andre eksempelet er hentet fra festivalen ”Verdensmusikk i Horten – stemmer i verden” som ble arrangert i Borreparken ved Horten i slutten av juni 2008 som en del av Vestfold Festspillene. Arrangementet kan av flere grunner beskrives som en symboladert kulturpolitisk hendelse. Som Dahl og Helseth (2006) viser, dreide den offentlige kulturpolitikken fra 1814 og fram til annen verdenskrig seg for en stor del om finansiering av ulike typer virksomhet som hadde til hensikt å avdekke en norsk fortid som støttet opp under den pågående nasjonsbyggingen og dermed også nasjonalromantiske forestillinger om en nedarvet ”norskhet”. Utgravningene av gravhaugene fra vikingtiden på Borre og etableringen av et parkanlegg på området som foregikk i denne perioden er et viktig kapittel i disse bestrebelsene. På 1930-tallet og under okkupasjonstiden brukte Nasjonal Samling ”nasjonalparken” på Borre til store pinsestevner, hvor Quisling og andre framtrepende ledere i partiet talte, og hvor den norske sagatiden og vikingekongene som stod sentralt i partiets ideologi ble satt i høysetet.

Kontrasten er derfor stor når det i 2008 ble avholdt en verdensmusikkfestival på det samme stedet. På festivalområdet var det rigget til en rekke telt og stands hvor lokale innvandrerforeninger viste fram kunst og kultur fra ulike land. Symbolikken som knyttet seg til denne markering av det flerkulturelle Norge understrekes

ytterligere av talen den nasjonale koordinatoren for Mangfoldsåret, Bente Møller, ga under arrangementet. I de mange talene og presentasjonene Møller holdt forskjellige steder i landet i forbindelse med markeringsåret la hun særlig vekt på å framheve historien og ”det globale”, eller hvordan den enkelte lokaliteten over tid er forbundet med globale og transnasjonale prosesser.

På ”Stemmer i verden” understreket Møller at Norge har vært mangfoldig i over tusen år og at Borrehaugene er et eksempel på dette. Med henvisning til gravhaugene snakket hun om at stedet hadde en ”puls” som går langt tilbake i tid, og om at gravplasser i likhet med all annen kultur og kunst artikulerer noe ”dypt menneskelig”. Hun berømmet arrangementet for ”reisene i tid og rom” som lå innbakt i programmet, og for å være en fest hvor man kunne ”se, høre og smake på hele verden”. Samtidig understreket Møller flere ganger i talen at Vestfold har vært i kontakt med ”hele verden” siden vikingtiden og at fylkets befolkning til alle tider har brakt med seg ”verden hjem” gjennom sjøfart og hvalfangst. I avslutningen av talen uttrykte hun sitt ønske om at ”Stemmer i verden” ville bidra til å gjøre Vestfold til et fylke for ”verdensborgere”. Talen illustrerer glidningen vi har påpekt mellom å beskrive det flerkulturelle Norge som et framtidsprosjekt, et fullbyrdet faktum og et tidløst trekk ved samfunnet.

Der ”Dette er ikke norsk kultur”-kampanjen kan oppfattes som et forsøk på å oppløse forestillingen om en norsk nasjonal identitet, er talen på ”Stemmer i verden”-arrangementet heller å betrakte som et forsøk på å redefinere den. Framfor å være et symbol på en heroisk og ubesudlet ”norskhet”, blir kulturminnene på Borre her gjort til et bilde på vedvarende transnasjonal kulturutveksling og på det universelt menneskelige. På samme tid som Møller uttrykker et ønske om at vestfoldinger skal utvikle seg til å bli verdensborgere, stadfester hun også at de *alltid* har vært det.

Et sentralt poeng i Benedict Andersons mye siterte bok *Imagined Communities* (1991), er at som et forestilt fellesskap henter nasjonen sin symbolkraft fra å bli forestilt som tidløs. Det er det moderne individets mulighet til å knytte seg til et kollektivt subjekt som er forstått som å bevege seg gjennom historien fra en tidløs opprinnelse og inn i en like tidløs framtid, som kan forklare hvorfor nasjonen har hatt en evne til å mobilisere mennesker på måter som tilsvarer det en finner i religioner. De mange direkte og

indirekte påvisningene av at ”alle år er mangfoldsår” som preger diskursen om Mangfoldsåret, og som ble uttalt både fra sentralt hold og av lokale kulturaktører, kan betraktes som uttrykk for et forsøk på utruste fortellingen om det flerkulturelle Norge med en tilsvarende symbolsk kraft. I denne forstand er nettopp påvisningen av at mangfoldet er et tidløst trekk ved stedet og nasjonen av avgjørende betydning.

I den overnevnte boka drøfter Anderson ulike eksempler på det som kalles ”offisielle nasjonalismer”. Med dette sikter han til språkpolitikken og identitetsideologier regjerende politiske eliter i multinasjonale imperier utviklet på 1800- og 1900-tallet i forsøk på å demme opp for framvoksende nasjonalistiske bevegelser som truet imperiene med oppløsning. Anderson viser at de offisielle nasjonalismene var kalkulererte motsvar til folkelige nasjonalistiske bevegelser, men også ideologisk modellert på de samme bevegelsene.

På noen områder kan det være nærliggende å trekke en parallell mellom denne formen for ideologiproduksjon og mangfoldsideologien norske myndigheter søker å utbre gjennom blant annet Mangfoldsåret. Mangfoldsideologien er også ”offisiell” i den forstand at den er en gjennomtenkt identitetsideologi en statlig politisk elite søker å vinne støtte for i befolkningen. Top – down innretningen understrekes ytterligere når man tar i betraktning at dette er en form for identitetsutvikling som er foreskrevet i internasjonale politikkdokumenter. Den kan også betraktes som et motsvar til en folkelig nasjonalisme som ønsker å ”bevare Norge norsk”, så vel som på tendenser til nasjonens fragmentering som følge av etableringen av ”parallelsamfunn” eller alternative transnasjonale tilknytninger.

Men der de offisielle nasjonalismene Anderson diskuterer var av en reaksjonær og, i mange tilfeller, rasistisk karakter, er den ”offisielle multikulturalismen” norske myndigheter forfekter gjennomgående oppbyggelig, moderat og ansvarlig. Dens siktemål er utviklingen og konsolideringen av en harmonisk samfunnsorden. Den vil oppdra befolkningen til å vise toleranse og respekt for kulturelle forskjeller. Samtidig insisterer den på overholdelsen av menneskerettighetene og universalistiske opplysningsverdier. Den ønsker å inkludere alle innbyggere i Norge i et ”vi” uten et tilhørende ”dem”.

2.10 Oppsummering

Den retoriske kraften politiske intensjonserklæringer om Mangfoldsåret ble utrustet med var ofte slående. Hvis man betrakter markeringsåret som et statlig regissert identitetsbyggingsprosjekt og proklamerer av det ”nye” mangfoldige Norge, slik vi gjorde i det foregående avsnittet, er dette knapt til å undres over. I denne forstand er selve hensikten med et markeringsår nettopp å være en storstilt symbolsk handling. Men i lanseringen av Mangfoldsåret ble det fra sentralt hold understreket at tiltaket *ikke* måtte reduseres til en symbolsk handling eller ”ettårs-festival”. Mangfoldsåret skulle være et kulturpolitisk tiltak som bidro til å skape viktige endringer i kulturlivet.

I henhold til Kultur- og kirkeminister Trond Giske, angir Mangfoldsåret ”en ny retning for kulturpolitikken”.²⁷ Som vi har vist, kan ”ny” på noen måter være en rettmessig karakteristikk av Mangfoldsåret. Særlig gjelder dette tenkningen om at ”mangfold er ikke en sektor”. Samtidig var Mangfoldsåret solid forankret i en tradisjonell norsk kulturpolitisk integrasjons- og harmonitenkning. Når en ser bort i fra tanken om å reformere de etablerte institusjonene, er det vanskelig å se at stortingsmeldingen lanserer noen nye grep for å løse utfordringer som tidligere har blitt identifisert med hensyn til å fremme kulturelt mangfold i kulturlivet. For en stor del unngår den å forholde seg til dilemmaer som er forbundet med satsing på kulturelt mangfold i kulturlivet som det lenge har blitt pekt på. Tanken bak Mangfoldsåret var snarere at strategier for å håndtere disse dilemmaene skulle vokse ut av bevisstgjøringsprosessene som ble igangsatt blant aktørene i kulturlivet med markeringsåret. Ved å skape oppmerksomhet om viktigheten av å fremme kulturelt mangfold, og ved å få aktørene i kulturlivet til å snakke sammen om dette temaet, tenkte man seg, skulle en endringsprosess bli satt i verk i kulturlivet som vil resultere i at det blir åpent og inkluderende.

Vi har vist at tenkningen om Mangfoldsåret det ble gitt uttrykk for på statlig hold ikke peker i en, men i flere retninger. De retoriske fanfarene tiltaket ble lansert med står i liten grad i forhold til målformuleringene som ble knyttet til det. Å si at man skal ”igangsette prosesser” er framfor alt en uforpliktende oppdrags-

²⁷ Giske (2009: 304)

beskrivelse. På samme tid som det ble signalisert en bruk av øremerkede midler for å stimulere aktiviteter i kulturlivet i forbindelse med Mangfoldsåret, var den bærende ideen at endringene skulle oppnås innenfor eksisterende budsjetter. På samme tid som Kultur- og kirkedepartementet påla kulturinstitusjonene å inkorporere et mangfoldsperspektiv, var tanken at dette skulle skje gjennom bevisstgjøring og kunnskapsspredning.

Vi har også sett at begrepene som sto sentralt i Mangfoldsåret kan forstås på ulike og til dels motstridende måter. Kravet om at kulturlivet skal "avspeile" mangfold kan oversettes til "like muligheter for alle" men også til et krav om forskjellsbehandling basert på kollektive identiteter. Det kan bety integrasjonspolitikk eller kulturpolitikk, i en snever forstand. Mangfoldsbegrepet kan i denne sammenhengen bety overskridelse av stereotypiske identitetskategorier samtidig som det "sektoriseres" til å bety etniske minoriteter. Som vi skal se i senere kapitler, får disse spenningene direkte konsekvenser for den kulturpolitiske og samfunnspolitiske retningen tiltaket tar når det omsettes til praksis. Begrepsdiskusjonen kan derfor ikke avfeies som å være av ren akademisk interesse. Dersom de samfunnsomdannende og sektorreformerende målsettingene som ble knyttet til Mangfoldsåret er alvorlig ment, må man også kunne forvente en klargjøring av hva ordene som beskriver målsettingene betyr.

Vi har pekt på "nedlastingen" av kulturpolitisk språk fra internasjonale rettskilder og andre dokumenter som en grunn for denne mangetydigheten. Inspirasjonen for Mangfoldsåret ble hentet fra det svenske Mångkulturåret, som i mangt tjente som en modell for det norske markeringsåret. Dette gjelder også sider ved det svenske markeringsåret som har blitt gjort til gjenstand for kritikk, slik som vektleggingen av etnisitet. Det er derfor grunn til å spørre om ikke Kultur- og kirkedepartementet gikk for langt i retning av å utforme Mangfoldsåret som en blåkopi av det svenske markeringsåret.

3 Mangfoldsårets organisering

Innledningsvis i rapporten konstaterte vi at et markeringsår dreier seg om å skape oppmerksomhet om et tema som er ansett som særlig viktig. Vi har sett at synliggjøringsmotivet sto sentralt i tenkningen om Mangfoldsåret. Ønsket om å synliggjøre det kulturelle mangfoldet i Norge i et størst mulig omfang gjennom aktiviteter og arrangementer over alt i landet var en selvfølgelig rettesnor i planleggings- og gjennomføringsaktivitetene som fant sted etter at Stortinget sluttet seg til forslaget om Mangfoldsåret. Dette er i tråd med målsettingen som oppgis i Stortingsmelding nr. 17 om at markeringsåret skulle gi mulighet for å delta i og oppleve et mangfold av kulturuttrykk. I et avsnitt om organiseringen av markeringsåret heter det at for å sikre ”omfattende aktivitet og faglig substans” er det viktig ”fra første stund å involvere alle relevante aktører for å utvikle og planlegge mål, strategi og konkrete tiltak”. Meldingen sier videre at det skal etableres en prosjektgruppe for å samordne planleggingsarbeidet. Denne materialiserte seg i februar 2007 i form av et sekretariat som ble etablert i Kultur- og kirke departementet under ledelse av den nasjonale koordinatoren for Mangfoldsåret.

I dette kapitlet beskriver vi aktivitetene til Mangfoldssekretariatet og den sentrale planleggingen og organiseringen av Mangfoldsåret og vurderer dette opp mot noen overordnede inntrykk og observasjoner av markeringsårets resultater. Som vi skal se, påtok sekretariatet seg en rekke ulike roller i forbindelse med markeringsåret. Omfanget av aktiviteter sekretariatet engasjerte seg i og stimulerte i kulturlivet er imponerende og dette ga avkastning i form av deltagelse og synliggjøring av kulturelt mangfold. Men det er også grunn til å spørre om det ikke burde ha vært gjort en klarere strategisk avgrensning av sekretariatets engasjement.

Flere aktiviteter og arrangementer som ble initiert fra departementet fikk et forhastet preg og oppslutningen om markeringsåret i den fylkeskommunale forvaltningen var variabel. Tre forhold kan forklare disse trekkene ved Mangfoldsåret. For det første var forberedelsene av markeringsåret preget av knapphet på tid. For det andre var sekretariatets uavhengighet og kapasitet til å gjennomføre strategier og tiltak som ble iverksatt begrenset. For det tredje var markeringsåret preget av en utilstrekkelig forankring i fylkeskommunene og blant aktører i kulturlivet.

3.1 Den sentrale organiseringen av Mangfoldsåret

Bente Guro Møller ble i februar 2007 ansatt i Kultur- og kirkedepartementet som nasjonal koordinator for Mangfoldsåret. Møller var initiativtaker til etableringen av Internasjonalt kultursenter og museum (senere Interkulturelt museum) i Oslo i 1990, og har siden vært sentral i oppbyggingen av institusjonen. I en pressemelding om ansettelsen fra Kultur- og kirkedepartementet framheves Møllers brede erfaring fra det flerkulturelle feltet, hennes gode kontaktnett, faglige dyktighet og engasjement. I tillegg til den nasjonale koordinatoren, ble det i løpet av 2007 ansatt to rådgivere i Mangfoldssekretariatet. Etter først å ha hatt kontor i Kultur- og kirkedepartementets lokaler, ble sekretariatet fysisk lokalisert til Nasjonalmuseet noen kvartaler unna departementet.

Den organisatoriske plasseringen av Mangfoldssekretariatet i Kultur- og kirkedepartementet er uvanlig – i de fleste andre tilfeller koordineres markeringsår av en prosjektgruppe utenfor departementene. Ansvar for planlegging og gjennomføring av Kulturminneåret 2009 ble for eksempel lagt til Norges kulturvernforbund, som inngikk i en arbeidsgruppe med ABM-utvikling, Norges museumsforbund og Kommunenes sentralforbund. I henhold til Trond Giske var det en klar holdning i Kultur- og kirkedepartementet om at man ikke på denne måten skulle ”sette ut” Mangfoldsåret. Denne holdningen var dels inspirert av det svenske Mångkulturåret, hvor man hadde en tilsvarende organisatorisk innretning. Dels ble det vist til at det var få organisasjoner som utpekte seg naturlig for en slik oppgave. I

denne sammenhengen ble det vist til intensjonen om at markeringsåret i første rekke skulle dreie seg om å få de ”tunge institusjonene til å ta mangfold inn over seg” og at ansvaret for markeringsåret derfor ikke burde overlates til en minoritetsorganisasjon.²⁸

Utgangspunktet for Mangfoldsåret kan derfor sies å ha vært forskjellig fra de fleste andre markeringsårene. Der andre markeringsår, som Ibsen 2006, kommer i stand på initiativ ”nedenfra” og planleggingen og gjennomføringen overlates til relevante fagmiljøer, var Mangfoldsåret i høy grad definert fra den politiske ledelsen i Kultur- og kirke departementet. Gitt premisset om at minoritetsorganisasjoner ikke skulle få ”eie” markeringsåret, anså man ikke at det fantes organisasjoner som var opplagte kandidater til å bli overlatt ansvaret for planleggingen og gjennomføringen av tiltaket.

Samtidig som det ble lagt vekt på at planleggingen og gjennomføringen av Mangfoldsåret skulle holdes innenfor departementet, heter det også i stortingsmeldingen at sekretariatet skulle ha en stor grad av frihet til å legge opp sitt arbeid. I henhold til Giske var intensjonen at sekretariatet skulle ha en ”semi-uavhengig rolle” og mulighet til å kritisere departementet.

I arbeidet med å utforme Mangfoldsåret oppfattet ikke den nasjonale koordinatoren at det var liknende tidligere arrangementer i Norge som kunne brukes som modell for markeringsåret. I intervjuer vi gjorde med representanter for embetsverket ble det også påpekt at det ikke finnes noen ”oppskrift” for hvordan slike arrangementer skal gjennomføres. Derimot ble det lagt stor vekt på å innhente erfaringer fra Sverige, og den tidligere koordinatoren for Mångkulturåret, Yvonne Rock, ble ved flere anledninger brukt som konsulent av sekretariatet. Som den nasjonale koordinatoren forklarte i intervjuer, forholdt hun seg til tilrådingene i Stortingsmelding nr. 17 som sin ”bibel”. Dette kommer blant annet til uttrykk i sammensetningen av referansegruppen og fylkeskontaktnettverket som ble opprettet i forbindelse med

²⁸ Personlig intervju 16/5 2009

Mangfoldsåret, som innbefatter de fleste ”relevante aktørene” meldingen sier skal involveres i markeringsåret.²⁹

3.1.1 Referansegruppen

Den nasjonale koordinatoren for Mangfoldsåret tok raskt etter ansettelsen initiativ til opprettelsen av en referansegruppe sammensatt av personer med erfaring og fagkunnskap fra arbeid med flerkultur, minoritetskultur og tro- og livssynsspørsmål. Medlemmene av gruppen var hentet fra alle landsdelene og representerte både minoritetsbaserte og etablerte kunst- og kulturinstitusjoner, offentlig forvaltning, det frivillige organisasjonsliv og forskning. Premisset for referansegruppens arbeid var imidlertid at medlemmene deltok i kraft av deres fagkompetanse, og ikke som representanter for organiserte interesser. Referansegruppens rolle var å være en rådgiver til Mangfoldssekretariatet og departementet i planleggingen og gjennomføringen av markeringsåret. Gruppen ble etablert i april 2007, og hadde jevnlige møter med sekretariatet.

3.1.2 Fylkeskontaktene

Den nasjonale koordinatoren ble tidlig klar over at sekretariatet ikke hadde kapasitet til alene å koordinere aktiviteter over hele landet i forbindelse med markeringsåret, og hun tok derfor initiativ til opprettelsen av et nettverk av kontaktpersoner i regionene. I det svenske Mångkulturåret gjorde man bruk av et tilsvarende nettverk i den regionale forvaltningsorganisasjonen. Alle fylkeskultursjefene i landet ble anmodet om å utpeke fylkeskontakter for markeringsåret i et brev fra sekretariatet i april 2007. Ved utgangen av august samme år hadde alle fylkeskommunene utpekt slike kontaktpersoner.

²⁹ De ”relevante aktørene” spesifiseres i meldingen til å være institusjoner og organisasjoner som representerer minoritetskulturer og etablerte kultur- og utdanningsinstitusjoner som representerer ”majoritets-Norge”, Sametinget og regional og lokal forvaltning. I meldingen sies det også at utgangspunktet for prosjektgruppens arbeid skal være erfaringer som har blitt høstet i Norsk kulturråd og Rikskonsertene i forbindelse med flerkulturelle uttrykk og i det svenske Mångkulturåret. Representanter for alle de nevnte institusjonene var involvert i referansegruppen og fylkeskontaktene som ble opprettet i forbindelse med Mangfoldsåret.

Fylkeskontaktene fungerte som pådrivere for aktivitet, og som kontaktpunkter for regionale og lokale kunst- og kulturinstitusjoner, kommuner og fylkespolitikere i forbindelse med markeringsåret. Det ble avholdt seks samlinger med fylkeskontaktene og sekretariatet for Mangfoldsåret i perioden september 2007 til april 2009.

3.1.3 Interdepartemental samarbeidsgruppe

Kultur- og kirke departementet etablerte også en samarbeidsgruppe med Kommunal- og regionaldepartementet, Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet og Utenriksdepartementet for å samordne det statlige arbeidet med kulturelt mangfold. Gruppen hadde flere møter i løpet av markeringsåret.

3.1.4 Statlige bevilgninger til Mangfoldsåret

De statlige bevilgningene til Mangfoldssekretariatet og tiltak sekretariatet initierte beløp seg i 2007 til 2 millioner kroner og til 4,7 millioner i 2008. Av disse 4,7 millionene, ble 1,7 millioner brukt på drift av sekretariatet og resten på tiltak initiert av departementet.

I 2008 ble det bevilget 10 millioner som ”såmidler” for å stimulere kunst- og kulturtiltak med en mangfoldsdimensjon i markeringsåret som ble fordelt av Norsk kulturråd. Som den nasjonale koordinatoren forklarte i et intervju, ønsket sekretariatet og referansegruppen at disse midlene skulle utlyses som en samlet post og være tilgjengelige for søkere som normalt ikke tilfredsstiller Kulturrådets krav til profesjonalitet. Det ble imidlertid bestemt av departementet at midlene heller skulle fordeles gjennom Kulturrådets ulike eksisterende ordninger for støtte til kunst- og kulturtiltak.

I 2009 ble det gitt bevilgninger til drift av Mangfoldssekretariatet, en erfaringskonferanse og publikasjonen av sekretariatets sluttrapport som totalt beløp seg til 2,4 millioner.

I tillegg til de direkte bevilgningene til Mangfoldsåret ble det i 2008 bevilget 26, 2 millioner som økninger i tilskudd til institusjoner og organisasjoner som arbeider for kulturelt mangfold. En stor andel

av disse midlene gikk til ulike samiske kulturformål. En rekke institusjoner som spesialiserer seg på formidling av flerkulturelle uttrykksformer (som Horisont/Mela, Nordic Black Theatre, Du store verden!), og minoritetsbaserte institusjoner fikk også økninger i sine tilskudd. Nivået på bevilgningene til disse institusjonene ble opprettholdt etter 2008.

3.2 Sekretariatets roller

I et intervju med en representant for embetsverket som var sentral i arbeidet med Stortingsmelding nr. 17 ble vi forklart at, på samme tid som man søkte å legge noen rammer for Mangfoldsåret, ble det lagt vekt på at dokumentet skulle gi fleksibilitet til gjennomføringsfasen av markeringsåret. I meldingen heter det at sekretariatet (eller ”prosjektgruppen”) blant annet skal legge vekt på å stimulere miljøer som jobber med å fremme kulturelt mangfold, styrke etablerte kulturinstitusjoners kontakt med publikum og utøvere med minoritetsbakgrunn, utvikle det flerkulturelle perspektivet innenfor etablerte tiltak og tilskuddsordninger på kulturfeltet, etablere arenaer for drøfting av ulike problemstillinger knyttet til kulturelt mangfold og å se markeringsåret i sammenheng med Norges utenrikskulturelle aktiviteter.

I oppfølgingen av dette mandatet påtok Mangfoldssekretariatet seg en rekke ulike roller. Mest opplagt i så måte er at sekretariatet fungerte som en koordinator for planleggingen og gjennomføringen av aktiviteter blant kunst- og kulturaktører over hele landet, og som kontaktpunkt til departementet i forbindelse med markeringsåret. Forut for markeringsåret kan man snakke om at sekretariatet hadde en rolle som ”pådriver” i forhold til aktørene i kulturlivet. I denne perioden drev sekretariatet en hektisk møtevirksomhet med institusjoner, organisasjoner og kunstnere for å få dem til utvikle aktiviteter.³⁰ Våren og sommeren 2007 ble aktørene i kulturlivet oppfordret til å registrere aktiviteter på Mangfoldsårets nettsted innen starten av september måned.

³⁰ I en tale som er gjengitt på Mangfoldsårets offisielle nettsted (www.kultureltmangfold.no) som ble holdt på en konferanse juli 2007 sier den nasjonale koordinatoren at sekretariatet som en del av forberedelsene til markeringsåret har hatt rundt 70 møter med over 1000 representanter for kunstnere, organisasjoner og institusjoner.

I forlengelsen av dette hadde sekretariatet viktig rolle som ”informasjonssentral” og kontaktpunkt for media. En betydelig del av sekretariatets arbeid dreide seg om utviklingen av Mangfoldsårets offisielle nettside. Her ble aktørene i kulturlivet invitert til å registrere sine aktiviteter i en kalender for Mangfoldsåret og dele programmer og strategier med andre. Som sekretariatet påpeker i en redegjørelse for dets egne aktiviteter, var hovedtanken med nettsiden at man på denne måten skulle synliggjøre ”det nasjonale løftet disse små og store aktivitetene til sammen utgjorde” (KKD 2009: 208). I tråd med denne tenkningen og av praktiske grunner ble det lagt få begrensninger på hvilke typer aktiviteter som kunne registreres på nettsiden.

I sekretariatets redegjørelse heter det også at man har ”prioritert å møte mennesker i felt, på konferanser, seminarer og kulturarenaer og har bidratt med et 100-talls foredrag og innlegg i løpet av 2008” (KKD 2009: 208). Rollen som en oppsøkende ambassadør for Mangfoldsåret var sentral i den nasjonale koordinatorens arbeid og i denne sammenheng kan man snakke om en tredelt rolle som ”veileder”, ”inspirator” og ”debattant”.

På møter med aktører i kulturlivet og forvaltningen bidro medlemmene av sekretariatet med veiledning om hvordan arbeidet med oppfølgingen av Mangfoldsåret kunne legges opp. Fra sekretariatets side ble det i slike sammenhenger lagt vekt på å kommunisere fire ”kriterier” eller områder for arbeid med å fremme kulturelt mangfold i institusjoner og organisasjoner: publikumsarbeid, personalprofil, programprofil og styresammensetning.³¹ Samtidig hadde innlegg og innspill fra sekretariatet en form som tydelig var ment å skape begeistring om dette arbeidet blant aktørene i kulturlivet. En kvalitet det ble lagt vekt på i ansettelsen av den nasjonale koordinatoren, i tillegg til hennes faglige bakgrunn, var nettopp engasjementet og entusiasmen hun framviser i arbeidet med å fremme kulturelt mangfold i kulturlivet.

Som et eksempel kan det nevnes at både veileder og inspiratorrollen var framtrepende i en presentasjon den nasjonale koordinatoren holdt for representanter for den kommunale kulturforvaltningen på fylkeskulturkonferansen for Hedmark i juni

³¹ Som med så mye annet, var dette hentet fra Mångkulturåret i Sverige hvor de fire kriteriene ble fremsatt i utredningsarbeidet i forkant av markeringsåret.

2008. Underveis i presentasjonen redegjorde den nasjonale koordinatoren for bakgrunnen for Mangfoldsåret og ga tekniske råd om implementeringen av de overnevnte fire kriteriene. Innlegget ble holdt i en energisk tone og hadde tydelig preg av å være en misjonering for ”mangfoldssaken”. Som avslutning håndhilste den nasjonale koordinatoren på hver enkelt av tilhørerne fra kommunene, ønsket dem lykke til med Mangfoldsåret og tildelte dem et stearinlys som skulle ”brenne helt til mangfoldsstrukturene er på plass”.

Som vi har vært inne på, var sekretariatet ment å skulle ha frihet til å kunne kritisere departementet og den politiske ledelsen. I henhold til Trond Giske så man for seg at sekretariatet skulle ha en rolle som en pådriver for kritisk offentlig refleksjon om temaet kulturelt mangfold. Igjen var dette etter modell av Sverige og rollen den nasjonale koordinatoren fikk der i Mångkulturåret. I tillegg til å være en selvskreven deltaker i diskusjonene som utfoldet seg på seminarer og konferanser i forbindelse med Mangfoldsåret, bidro sekretariatet i denne forstand med innlegg i nasjonale medier og på Mangfoldsårets nettsted, med plakatkampanjene vi beskrev i forrige kapittel, med et kapittel i en debattbok om kulturelt mangfold redigert av Trond Giske og gjennom å ta initiativ til publiseringen av en artikkelsamling om samme tema.

I forlengelsen av dette kan man også peke på sekretariatets rolle som ”iscenesetter” av offentlighet om temaet kulturelt mangfold. Sekretariatet arrangerte eller medvirket til å arrangere fire nasjonale konferanser og seminarer: seminaret ”Mangfoldets muligheter” i juli 2007, konferansen ”Dilemmaer i dialogen” i mai 2008, konferansen ”Alle kunstens regler” i november 2008 og erfaringskonferansen ”Nye horisonter for kulturen” i mai 2009. Hovedkonferansen i Mangfoldsåret ”Alle kunstens regler” ble arrangert av sekretariatet og Nasjonalt senter for kunst i opplæringen og andre institusjoner og var viet temaet mangfold i rekruttering og utdanning til kunst og kulturliv.³²

Dette peker igjen mot sekretariatets rolle som ”iverksetter” av prosjekter og tiltak i forbindelse med Mangfoldsåret. Et viktig initiativ i så måte var etableringen av en møterekke kalt

³² De andre samarbeidende institusjonene var Den kulturelle skolesekken, fellesrådet for kunstfagene i skolen, Universitetet i Oslo, Høgskolen i Oslo, Rikskonsertene og Riksteatret.

”Lederforum”, hvor lederne av utvalgte nasjonale og regionale kulturinstitusjoner i Oslo møtte sekretariatet for Mangfoldsåret og kultur- og kirkeministeren til diskusjoner om hvordan institusjonene kan følge opp satsingen på kulturelt mangfold.³³ På de tre møtene som ble avholdt i 2008 og 2009 ble det gitt foredrag av inviterte fagpersoner, blant annet om utfordringer knyttet til det vestlige kvalitetsbegrepet.

I tillegg til dette var sekretariatet med på å initiere og finansiere rekrutteringsprogrammet ”Styrende mangfold” som tar sikte på å gi personer med minoritetsbakgrunn kompetanse i styrearbeid. Dette kom i gang som et pilotprosjekt mot slutten av 2008. Sekretariatet initierte produksjon av en DVD kalt ”Gå DIN vei” av tolv kunstnere, som var tenkt å inngå i et rollemodellprosjekt i ungdomsskolen. Det initierte et dramatikktutviklingsprosjekt kalt ”Nye scenetekster”³⁴, og i samarbeid med Kulturminneåret 2009 initierte sekretariatet prosjektet ”Kulturminner på reise”, som rettet seg mot 8. klassinger i skolen. Sekretariatet var også delaktig i de tre nasjonale markeringene som ble avholdt for Mangfoldsåret: den felles åpningen med ”Stavanger 2008 – europeisk kulturhovedstad”, markeringen av Mangfoldsåret i det nyåpnede operabygget i Oslo ”Verden i Operaen” og midtveismarkeringen ”Total Global” i Oslo.

Endelig ser det ut til at den nasjonale koordinatoren og sekretariatet har hatt en rolle som ”ombud” for kulturelt mangfold internt i Kultur- og kirke departementet, gjennom den nasjonale koordinatorens deltakelse på møter og i annen kommunikasjon med embetsverket. I etterkant av markeringsåret rettet den nasjonale koordinatoren et initiativ til Miljøverndepartementet med tanke på integrering av et kulturelt mangfoldsperspektiv i fylkeskommunal samfunnsplanlegging.

³³ Blant institusjonene som deltok på møtene var Nasjonalmuseet, Riksteateret, Norsk Folkemuseum, Oslo Museum, Den Norske Opera og Ballett, Nasjonalteateret og Oslo Filharmonien.

³⁴ Prosjektet ble utviklet i samarbeid med Det Åpne Teater, Nordic Black Theatre, Oslo Nye Teater, NRK radioteateret, Riksteateret, Det Norske Teater og Nasjonalteatret.

3.3 Det synliggjorte mangfoldet

Gjennomgangen ovenfor viser at aktivitetsnivået i Mangfoldssekretariatet var meget høyt. Aktivitetene responderer på de langt fleste av tilrådingene som gis i Stortingsmelding nr. 17, med hensyn til hvilke aktører som skulle involveres i markeringsåret, med hensyn til tanken om at det skulle utvikles arenaer for diskusjon og kunnskapsspredning og med hensyn til de spesifikke temaene det skulle fokuseres på. I tråd med anbefalingene involverte sekretariatet flerkulturelle kulturaktører, etablerte kunst- og kulturinstitusjoner og den regionale forvaltningen i markeringsårets aktiviteter. Sekretariatet bidro til å stimulere diskusjoner om temaet kulturelt mangfold og mer spesifikke problemstillinger som profesjonalitet og rekruttering i kulturlivet i offentlige så vel som i avgrensede strategiske fora. Under banneret om å ”synliggjøre mangfoldet” søkte sekretariatet å få i stand en landsomfattende mobilisering av aktiviteter og engasjement i det brede kulturlivet.

Det er hevet over tvil at disse bestrebelsene bidro til å sette problemstillinger knyttet til kulturelt mangfold høyere på den offentlige dagsordenen i Norge. I tillegg til de overnevnte arrangementene, ble det avholdt en rekke konferanser og seminarer knyttet til temaet kulturelt mangfold i regi av organisasjoner og institusjoner i kulturlivet, på universiteter og høyskoler og i regi av fylkeskommuner og kommuner. Markeringsåret ble omfattet av en betydelig medieinteresse og debattvirksomhet. I en medieanalyse utført av Retriever Norge, påpekes det at interessen for markeringsåret i mediene var massiv, og at det var mer enn 2600 oppslag i perioden 1. februar 2007 til 1. februar 2009. Videre påpekes det at medieomtalen av Mangfoldsåret hadde et stort innslag av debattinnlegg, i form av kronikker og leserinnlegg og kommentar- og lederartikler (KKD 2009).

Sekretariatets engasjement bar også frukter i form av det som må kunne kalles et nasjonalt ”løft” i kulturlivet. Rundt 1100 aktiviteter ble registrert på Mangfoldsårets nettsted. Den nasjonale koordinatoren har pekt på vansker med registrering på nettstedet og underrapportering i denne sammenheng. Etter hennes oppfatning er det reelle tallet på aktiviteter som fant sted i løpet av Mangfoldsåret, som kunne ha blitt regnet med i listen, langt høyere.

Dette inntrykket støttes av funn i en publikumsundersøkelse vi fikk utført i et representativt utvalg av befolkningen i etterkant av Mangfoldsåret (se vedlegg 2). På spørsmålet ”2008 var Kultur- og kirke departementets markeringsår for kulturelt mangfold i Norge. Kjennte du til dette?” valgte 34,1 prosent av respondentene svaralternativet ”Ja, kjente det og synes det var et positivt tiltak”, mens 4,7 prosent valgte svaralternativet ”Ja, kjente det men synes ikke det var noe positivt tiltak”. På spørsmålet ”Deltok du på noen arrangementer i tilknytning til Mangfoldsåret 2008?” svarte 33,6 prosent bekreftende. Disse tallene virker intuitivt høye og tyder på at en betydelig andel av befolkningen, gjennom Mangfoldsåret, fikk ”delta i og oppleve det mangfold av kulturuttrykk som dagens norske samfunn faktisk kan frambringe” som det heter i tiltakets målformulering.

En måte å sette tallene i perspektiv på, er gjennom sammenlikning med funnene i en representativ befolkningsundersøkelse som ble gjort i forbindelse med evalueringen av Kulturminneåret 1997 som klart konkluderte med at tiltaket var vellykket. Her framgår det at 55 prosent av befolkningen kjente til at Kulturminneåret fant sted og at 13 prosent hadde deltatt i ett eller flere arrangementer i denne forbindelse (Statens informasjonstjeneste 1998). Her kan det legges til at i den nettbaserte aktivitetskalenderen for Kulturminneåret 1997 ble det registrert rundt 2000 aktiviteter og arrangementer (Opsvik 1998).

Kulturminneåret 1997 ble gjennomført i samarbeid med nesten alle landets kommuner og markeringsårets målsettinger dreide seg mer entydig om å skape oppmerksomhet om og begeistring for dette temaet i befolkningen. Sett i lys av dette må befolkningens kjennskap til Mangfoldsåret og særlig deltakelsen på arrangementer kunne sies å ha vært høy.

3.4 Nasjonalt ”løft” eller institusjonell reform

Når det gjelder de statlig finansierte institusjonene er resultatene av Mangfoldsåret mindre oppløftende enn når det gjelder publikums deltakelse. Som vi skal se i senere kapitler om Mangfoldsårets virkninger innenfor musikk og ABM-sektorene, foregikk det relativt lite utvikling her i institusjoner som ikke allerede på forhånd var engasjert i arbeid med å fremme kulturelt mangfold.

Et bilde på denne situasjonen er å finne i deltakelsen på de nasjonale seminarer og konferansene som ble avholdt i forbindelse med Mangfoldsåret. I kommentarer til to av disse arrangementene har Aftenpostens Kultur- og debattredaktør Knut Olav Åmås beskrevet deltakerne som et ”mangfolds-jetset”.

Dette stemmer med våre inntrykk fra disse og andre konferanser og seminarer som ble avholdt i forbindelse med markeringsåret. I disse foraene var det ikke så mye representanter for ”majoritetsinstitusjoner” som ble brakt i tale – selv om dette forekom – men derimot kunstnere og kulturarbeidere med minoritetsbakgrunn og personer som over tid har vært engasjert i å fremme det flerkulturelle i norsk kulturliv. På flere av arrangementene ble det kommentert av deltakere at forsamlingen i første rekke bestod av den flerkulturelle ”menigheten”. Som en arena for bevisstgjøring om problemstillinger knyttet til kulturelt mangfold, kan arrangementene dermed sies å ha truffet et sjikt innenfor kulturlivet som allerede hadde en klar bevissthet om problemstillingene som ble tatt opp til drøfting.

Det begrensede nedslaget Mangfoldsåret hadde i de etablerte institusjonene framgår også av en analyse Kultur- og kirkedepartementet fikk utført av rapporteringen om Mangfoldsåret fra statlig finansierte institusjoner og organisasjoner. Her framgår det at rundt to tredjedeler av institusjonene og organisasjonene hadde et ”mangfoldsarrangement” i løpet av markeringsåret og at halvparten hadde jobbet med personalprofilen, men i liten grad når det gjaldt rekruttering til administrasjon, ledelse og styrer. Kun en femtedel av de statlige institusjonene hadde utarbeidet strategier for å fremme kulturelt mangfold i virksomheten (KKD 2009).

Dersom det egentlige og overordnede målet med Mangfoldsåret var å reformere de store kunst- og kulturinstitusjonene slik at de ”tar mangfoldet på alvor”, kunne dette tilsi at det hadde vært mer formålstjenelig om tiltaket hadde vært rettet mer snevert inn mot dette sjiktet i kulturlivet.

3.5 Uavgrenset oppdrag – begrenset mandat

En slik avgrensning eller andre strategiske avgrensninger av markeringsårets målsettinger og fokus ble ikke gjort av

Mangfoldssekretariatet. Vi har pekt på at mandatet som skisseres i Stortingsmelding nr 17 var utformet med tanke på å gi fleksibilitet til dem som sto for gjennomføringen av tiltaket. I oppfølgingen av dette mandatet forholdt den nasjonale koordinatoren seg nøye til dokumentets ulike tilrådninger om utformingen av markeringsåret. Etter hennes oppfatning bestod ”oppdraget” både av å få i stand et nasjonalt løft av aktiviteter og av å initiere målrettede innsatser for å skape endringer i de etablerte institusjonene. Oppdraget er dermed potensielt av et enormt omfang og dette gjenspeiles i de mange ulike initiativene sekretariatet iverksatte.

Våren og sommeren 2007 jobbet den nasjonale koordinatoren og referansegruppen med å utforme en strategiplan for Mangfoldsåret. En skisse til strategi ble oversendt til den politiske ledelsen i departementet for godkjenning, men dette uteble, og som en følge av dette ble strategiplanen etter hvert lagt til side. Dette kan ha bidratt til at sekretariatet etter hvert ble oppslukt av arbeidet med å følge opp de ulike initiativene det lanserte. Som et medlem av referansegruppen for Mangfoldsåret uttalte i et intervju: ”Sekretariatet jobber i alle retninger hele tiden!”.

Gjennomføringen av tiltakene sekretariatet igangsatte ser i noen tilfeller ut til å ha blitt forvansket av den organisatoriske innretningen på markeringsåret. I et intervju vi gjorde med en representanter for embetsverket i departementet ble plasseringen av sekretariatet i en ”fri rolle” innenfor departementet beskrevet som et nytt og uprøvd grep. Den nasjonale koordinatoren har i intervjuer gitt klart uttrykk for at denne organiseringen av arbeidet var problematisk. Fordelen med å være en del av departementet, var etter hennes syn at det ga sekretariatet tyngde og påvirkningsmulighet i forhold til aktørene i kulturlivet. Ulempen var at det utydeliggjorde sekretariatets beslutningsmyndighet.

I denne sammenhengen viste den nasjonale koordinatoren og medlemmer av referansegruppen til flere eksempler på at den politiske ledelsen i departementet, mot sekretariatets og referansegruppens anbefalinger, gjennomførte aktiviteter på et ad hoc grunnlag og i noen tilfeller med et uheldig utfall. Særlig gjelder dette de tre nasjonale markeringene av Mangfoldsåret. Om disse ble det sagt at åpningen av Mangfoldsåret som ventet ”druknet” i den større markeringen av ”Stavanger 2008” den inngikk i, og at

arrangementene Verden i Operaen og Total Global ble gjennomført med svært kort tid til forberedelser.

I lys av dette opplevde noen av medlemmer av referansegruppen vi intervjuet at forumet hadde liten reell innflytelse over utformingen av Mangfoldsåret og at det var et "alibi" for departementet. Dette kan være en grunn til at medlemmenes deltakelse på møter med sekretariatet var variabel.

Den nasjonale koordinatoren påpekte også at hun ved en rekke tilfeller på kort varsel ble pålagt å følge opp initiativer fra den politiske ledelsen i forbindelse med Mangfoldsåret, og at dette gjorde det vanskelig å ha kontinuitet i arbeidet med forberedelsene og gjennomføringen av markeringsåret. Samtidig opplevde hun det frustrerende at saksgangen i departementet kunne være langsom. Dette gjaldt særlig godkjenningen av forslaget til referansegruppe hun leverte kort tid etter ansettelsen og som først var på plass etter tre måneder. Vinteren 2008 sluttet en av rådgiverne i sekretariatet i stillingen og prosessen rundt dette og ansettelse av en ny rådgiver, som startet i stillingen i juni, bidro ytterligere til å ta oppmerksomhet vekk fra arbeidet med markeringsåret.

Som en følge av de overnevnte forholdene, var sekretariatet i perioder overbelastet med arbeidsoppgaver og det ble vanskelig å "lande" en del av tiltakene det initierte, som prosjektet "Gå DIN vei".

3.6 Forhastet iverksetting?

Etter den nasjonale koordinatorens syn ville det ha vært en fordel om det hadde blitt avsatt ett og et halvt år lenger tid til forberedelser og planlegging av Mangfoldsåret. På denne måten, mener hun, kunne man ha forankret tiltaket bedre blant aktører i kulturlivet og gjort grundigere funderte valg av aktiviteter. Nettopp mangel på tid og muligheter til å forberede og forankre tiltaket på en grundig måte, går igjen som nøkkelord i vurderinger som gjøres av de fleste aktørene vi intervjuet om den sentrale planleggingen og gjennomføringen av Mangfoldsåret.

Dels gjelder dette grunnlagsarbeidet som ble gjort i forkant av etableringen av sekretariatet. I denne forstand skiller Mangfoldsåret seg klart fra sitt svenske forbilde. Forut for Mångkulturåret ble

det gjennomført et omfattende utredningsarbeid av forskningsinstitusjonen Mångkulturellt Centrum (SOU 2005: 91). Ovenfor i kapittel 2 påpekte vi at Stortingsmelding nr. 17 er på fattige åtte sider og at den unngår å ta stilling til velkjente dilemmaer og utfordringer på dette området. Som vi ble forklart i et intervju med en representant for embetsverket i Kultur- og kirke departementet, gikk arbeidet med å utforme Stortingsmelding nr. 17 ”ekstremt raskt”. Med den tiden man hadde til rådighet, var det etter vedkommendes syn ”bare snakk om å få på plass en tekst som ga de nødvendige føringer men som samtidig var så åpen at det ga fleksibilitet i gjennomføringsfasen”. Så vidt vedkommende kjente til, ble det ikke gjort konsultasjoner med aktører i kulturlivet eller andre i denne sammenheng.

I intervjuer med representanter for Norsk kulturråd, ble det påpekt at institusjonen ikke hadde blitt konsultert av Kultur- og kirke departementet i forbindelse med stortingsmeldingen om Mangfoldsåret. De oppfattet heller ikke at erfaringene Kulturrådet sitter på med hensyn til å fremme flerkulturelle uttrykksformer og utrednings- og forskningsrapportene institusjonen har utgitt om dette temaet, var premissgivende for stortingsmeldingen. Kulturrådets direktør anså innretningen som ble lagt på fordelingen av ”såmidlene” som fornuftig, og i tråd med den linja Kulturrådet har lagt seg på med hensyn til å stimulere kulturelt mangfold. Han framhevet imidlertid at det ville ha styrket tiltaket vesentlig om man hadde brukt et år lenger tid til planlegging. Da ville man hatt tid til å utforme et utviklingsprogram, for eksempel med hensyn til rekruttering til kunstinstitusjoner, snarere enn å spre såmidlene som øremerkede påplusninger på de ulike fordelingspostene, slik tilfellet ble i Mangfoldsåret.

I forbindelse med Stortingets behandling av meldingen, avholdt familie- og kulturkomiteen en åpen høring hvor Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner, Norges korforbund, Norsk bibliotekforening og Du store verden! deltok. En representant for Du store verden! forklarte i et intervju at det var ved en ren tilfeldighet vedkommende ble gjort klar over at høringen skulle finne sted, og reagerte på at ikke andre organisasjoner fra det flerkulturelle miljøet var involvert i høringen.

Representanter for flerkulturelle kunst- og kulturorganisasjoner vi intervjuet, pekte i flere tilfeller på at det var en ambivalent holdning til Mangfoldsåret i dette miljøet. I denne forbindelse ble det sagt at mange oppfattet tiltaket som en viktig anerkjennelse av arbeidet disse aktørene hadde drevet i lang tid og på ideelt grunnlag. Samtidig ble det fra sentralt hold skapt et inntrykk av markeringsåret som et kulturpolitisk nybrottsarbeid og dette gjorde at det kunne oppfattes som et forsøk på å ”stjele æren” for arbeidet de flerkulturelle aktørene hadde drevet gjennom årtier.

I forlengelsen av dette, påpekte et medlem av en utøvergruppe fra det flerkulturelle miljøet at Mangfoldsåret hadde preg av å være et arrangement den norske majoriteten avholdt *for* minoritetsbefolkningen og i liten grad var utformet på minoritetenes premisser. Slik vedkommende så det var minoritetsmiljøenes rolle i Mangfoldsåret i stor grad begrenset til å delta som bidragsyttere på arrangementer som var definert og styrt av representanter for majoriteten. Vedkommende fant det blant annet bemerkelsesverdig at fylkeskontaktene for Mangfoldsåret kun besto av ”hvite nordmenn”.

Ironien som ligger i at organisasjonen som ble etablert for i verksettingen av Mangfoldsåret så klart var i strid med intensjonen om å ”avspeile mangfoldet” ble også kommentert i intervjuer vi gjorde med fylkeskontaktene. En fylkeskontakt viste i denne sammenheng til at vedkommende hadde blitt møtt med reaksjoner i kulturlivet om at Mangfoldsåret var ”de hvite byråkratenes år”. Grunnen til at denne situasjonen oppsto var, etter det vi ble forklart, den korte tiden fylkene hadde til planlegging og at det ikke fulgte midler med tiltaket. I de fleste tilfellene ser det ut til at fylkeskommunene ikke hadde personer med minoritetsbakgrunn i staben som kunne påta seg en slik rolle. Dette er et annet område hvor Mangfoldsåret skiller seg fra sitt svenske forbilde. I forbindelse med Mångkulturåret mobiliserte man en allerede eksisterende infrastruktur av ”mångkulturkonsulenter” i den regionale forvaltningen.

Som vi skal komme nærmere inn på i neste kapittel var oppslutningen og interessen for Mangfoldsåret variabel i regionene. I intervjuer vi gjorde med fylkeskontakter, ble det gitt uttrykk for at fylkeskommunenes rolle i markeringsåret i for stor grad var å implementere et tiltak som var definert ”ovenfra”. I flere tilfeller ble det også pekt på at samlingene med sekretariatet var av begrenset nytte. Det er betegnende i så måte at forvaltningen på de

to stedene som klarest utpeker seg som adressater for Mangfoldsåret, Oslo og Finnmark, i relativt liten grad opplevde innholdet i fylkeskontaktsamlingene de deltok på som relevant for arbeidet med kulturelt mangfold som drives disse to stedene.

De knappe tidsrammene som gjaldt for planleggingen og forberedelsen av Mangfoldsåret kan ha bidratt til at en del aktiviteter sekretariatet igangsatte fikk et for svakt utviklet innhold. I henhold til en av deltakerne på det overnevnte Lederforum er dette et potensielt viktig og nyttig tiltak, fordi det samler direktørnivået i de store kunst- og kulturinstitusjonene og den politiske ledelsen i departementet. Vedkommende opplevde imidlertid at møtene i for stor grad hadde hatt preg av å være en ”prateklubb” og etterlyste en klarere definert og mer handlingsorientert form på forumet.

Etter den nasjonale koordinatorens oppfatning kom det lite ut av den interdepartementale samarbeidsgruppen. En grunn for dette kan være at innholdet i forumet ikke var tilstrekkelig forberedt og forankret hos samarbeidspartnerne. På et møte i gruppa vi deltok på, påpekte møtedeltakere i diskusjonen at initiativer Kultur- og kirke departementet lanserte gjennom forumet kunne oppfattes som å ”slå inn åpne dører” i de andre departementene.

De knappe tidsrammene kan også være en forklaring på ”glipper” fra departementets side, som når ”såmidlene” til Mangfoldsåret ved en feiltakelse ble utlyst som en samlet søknadspost, noe som skapte stor pågang av interesserte søkere og senere irritasjon da utlysningen ble trukket tilbake.

3.7 Oppsummering

Utgangspunktet for organiseringen av Mangfoldsåret var spesielt. Tiltaket skulle rette seg særlig inn mot de aktørene i kulturlivet som er minst opptatt av kulturelt mangfold. Aktørene som mest tydelig har hevd på dette temaet skulle ikke få ”eie” markeringsåret. Oppdraget som ble gitt til Mangfoldssekretariatet var vidtrekkende og innsatsen sekretariatet la for dagen før, under og etter markeringsåret var enorm. Innsatsen ga resultater i form av et stort antall aktiviteter over hele landet, offentlig debatt om temaet kulturelt mangfold og lanseringen av ulike tiltak og prosjekter.

Vi har stilt spørsmål ved om ikke dette oppdraget burde ha vært klarere avgrenset og rettet inn mot institusjonene og organisasjonene som fra politisk hold ble utpekt som ”målgruppen” for Mangfoldsåret. Vi har også beskrevet svakheter i planleggingen og organiseringen av Mangfoldsåret. Her avtegner det seg et bilde av et kulturpolitisk tiltak som i høy grad var definert på politisk hold, som ble drevet fram under sterkt tidspress og hvor en i forberedelsene av tiltaket liten grad tok hensyn til eksisterende kunnskap og erfaringer på kulturfeltet. Mange ulike aktører ble involvert i gjennomføringen av Mangfoldsåret, men disse aktørene fikk i liten grad legge premisser for markeringsåret.

Hvis formålet med Mangfoldsåret ganske enkelt var å synliggjøre og skape begeistring for det kulturelle mangfoldet gjennom å utløse aktiviteter i et størst mulig omfang, er det liten grunn til å feste seg ved disse svakhetene. I forrige kapittel viste vi imidlertid at intensjonen med Mangfoldsåret var at man gjennom bevisstgjøring skulle oppnå holdningsendringer blant aktører i kulturlivet. Dette må innebære at aktørene innlemmes i en samtale om problemstillinger knyttet til kulturelt mangfold som de opplever som viktig og forpliktende. For å oppnå en slik forpliktelse er forankringen av tiltaket hos relevante aktører av avgjørende betydning.

4 Regionalt mangfold

Stortingsmeldingen om Mangfoldsåret åpnet for at mange og ulike aktører skulle trekkes med i satsingen. Skulle hele landet delta i markeringsåret, måtte det regionale Norge aktiviseres. Da gjennomføringen av året skulle planlegges innså sekretariatet for Mangfoldsåret raskt at fylkeskommunene måtte trekkes med i arbeidet, og et brev om dette ble sendt fra sekretariatet til fylkeskommunene 11. april 2007. Brevet bruker Stortingsmeldingen som grunnlag for å informere om målsettingene med året, og mulige roller for fylkeskommunene. I praksis ble dette brevet første kontakten fylkeskommunenes administrasjon fikk med satsingen på et markeringsår for kulturelt mangfold. Men den politiske satsingen på et slikt år var likevel ikke ukjent i offentligheten, heller ikke for fylkeskommunene. Stortingsmelding nr.17 som varslet året kom i 2006, og der ble det pekt på at mange og ulike aktører har en oppgave innenfor arbeidet med kulturelt mangfold, og at fylkeskommunene er en av disse.

I dette kapitlet står det regionale nivået i sentrum. Vi ser på hvordan regionene tok i mot meldingen om et mangfoldsår, hvordan budskapet ble oversatt til handling, hvem som ble aktivisert, trukket med og hva det førte til. Med regionene mener vi her hovedsakelig fylkesnivået, det vil si fylkeskommunene, i tillegg til at vi i noen grad vil se på enkeltkommuner. Et av spørsmålene vi vil belyse dreier seg om hvordan nasjonale planer kan finne gjenklang i regionale planer. Fylkesplaner og ulike regionale strategier for utvikling og inkludering er sentrale dokumenter i denne sammenhengen, og innledningsvis i kapitlet vil vi undersøke utgangspunktet disse ga for å delta i et markeringsår for kulturelt mangfold i Norge.

4.1 Spor av mangfoldsperspektiv i fylkeskommunale planer

Spørsmålet om spor av mangfoldsperspektiv i fylkeskommunale planer dreier seg til en stor grad om ”oversettelse”, det vil si hvordan den vedtatte politikken på statlig nivå blir gjort om til regional politikk og regional handling. Spørsmålet blir også hva fylkeskommunene tok utgangspunkt i – det vil si hva situasjonen var på området da markeringsåret ble introdusert.

Fylkesplanen er et sentralt virkemiddel i den regionale planleggingen. Gjennom fylkesplanen skal fylkeskommunen sørge for at det innen fylkets område utføres en løpende planlegging som skal samordne statens, fylkeskommunens og hovedtrekkene i kommunenes fysiske, økonomiske, sosiale og kulturelle virksomhet. Fylkesplanen skal legges til grunn for fylkeskommunal virksomhet og være retningsgivende for kommunal og statlig planlegging og virksomhet i fylket.

Når vi går til fylkesplaner så ser vi at fylkeskommunene kan ha et grunnlag for å møte tankene og verdiene Mangfoldsåret bygger på. I fylkesplanen for Vest-Agder 2002-2008 heter det for eksempel:

Den statlige politikken i Norge har som grunnleggende prinsipp at alle mennesker er likeverdige, og skal respekteres og behandles deretter, uavhengig av kjønn, alder, religion, etnisk opprinnelse, hudfarge, funksjonshemming og seksuell legning. I 1996 vedtok fylkesutvalget at Vest-Agder skulle være et antirasistisk fylke. Fylkeskommunen har fulgt dette opp på forskjellige måter, blant annet gjennom arbeid med flerkulturell rekruttering. Det har vært et samarbeid med andre kommuner og med A-etat på dette feltet. Det er naturlig at det flerkulturelle perspektivet integreres i fylkesplanleggingen, for å styrke arbeidet med å skape et godt flerkulturelt samfunn. (side 16)

Mangfoldsperspektivet var slik inkludert i fylkesplanen for Vest-Agder allerede i 2006, og konkretisert til å gjelde satsinger på mangfold i arbeidslivet, på minoritetsperspektiv på offentlige tjenester og på kulturtilbud og kulturaktiviteter. For eksempel

støttet Vest- Agder fylkeskommune forprosjektet for Internasjonalt hus i Kristiansand.

Mangfoldsåret ble iverksatt midt inne i inneværende fylkesplanperiode, som går fra 2006 og ut 2009. Og selv om markeringsåret kom uventet på noen av fylkeskommunene, så er det ikke vanskelig å finne punkter og satsinger i fylkesplanen som bygger klart opp under samme målsettinger som Mangfoldsåret hadde. I fylkesplanen for Hordaland ble det for eksempel sagt slik:

Det er eit mål at alle menneska skal kunna nytta ressursane og kompetansen sin, til glede og nytte for seg sjølv og samfunnet. ... Inkludering og til rettelegging er sentrale strategiar for å sikre deltaking og likestilling, og brukarperspektiv og brukarmedverknad må leggjast til grunn i arbeidet. ... Biblioteka, musea, dei frivillige organisasjonane og skulane har eit særleg ansvar for å leggja til rette for tiltak som medverkar til kulturelt fellesskap, og å invitera til samvær og dialog mellom menneske av ulik alder og med ulik kulturell bakgrunn. (side 7)

Hordaland fylkesting vedtok i 1998 handlingsprogrammet ”Det fleirkulturelle Hordaland 1998-2001”. I forbindelse med dette arbeidet ble ”Hordalandsmodellen”³⁵ utviklet, og denne er senere blitt eksportert til flere andre fylker i landet, og også til utlandet.

Hedmark sier det slik: ”Hedmark som et flerkulturelt samfunn er ikke spesielt nytt. Allerede for 300 år siden innvandret de første finnene til Finnskogen i Solør. Fylket har også landets sørligste samebefolkning. I tillegg har Glomdalsmuseet en avdeling for romanifolket/tatere.” I fylkesplanen for Hedmark for samme tidsperiode ble mangfoldsutfordringene presentert slik:

³⁵ Hordalandsmodellen er et kurs der grunnboken er ”Med kurs for tverrkulturell kompetanse – HORDALANDSMODELLEN”. Denne er ment som en inspirasjonskilde og et verktøy for alle som ønsker å øke den tverrkulturelle kompetansen på arbeidsplassen sin. Utgangspunktet for å utvikle ”Hordalandsmodellen” var arbeidet med handlingsprogram for et flerkulturelt Hordaland, som igjen hadde regjeringens handlingsplan mot rasisme og diskriminering (1998-2001) som utgangspunkt. I tillegg til basiskurs har ”Hordalandsmodellen” utviklet den årlige Vestlandskonferansen i flerkulturell forståing, og har i samarbeid med Universitetet i Bergen utviklet et fagstudium for etter- og videreutdanning.

Kulturelt mangfold betyr blant annet å gi rom for kulturell og religiøs tilhørighet. Det skal legges til rette for at innvandrerbefolkningens mange ressurser tas i bruk. Dette må skje i gjensidig respekt og forståelse. Gjennom å øke andelen innbyggere med innvandrerbakgrunn, tilføres mange viktige impulser. Dette vil forsterke Hedmarks internasjonale orientering og kontaktnett, og hedmarkingenes kulturelle kapital. Vårt flerkulturelle arbeid skal fokusere på kompetanseoppbygging, kunnskapsformidling, kvalifisering/integrasjon, holdningsdannelse og samhandling. I planperioden vil det være fokus på gjennomføring av samarbeidsavtalen mellom Sametinget, Nordland, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Hedmark fylkeskommuner slik at sørsamisk kultur, språk og samfunnsliv styrkes og synliggjøres. (side 19).

Hedmark trakk fram frivillige organisasjoner og museene som viktige aktører for arenabygging når det gjelder å utvikle et kulturelt mangfoldig fylke. I kulturplanen for Møre og Romsdal blir mangfoldsspørsmålet tatt opp i forbindelse med omtale av tilflytting fra utlandet til fylket, og integrering av disse i regionen:

Det er sjølvsagt rett og viktig at våre nye landsmenn blir inviterte inn i vår heimlege kultur, men minst like viktig er det at dei får vise oss andre noko av den kulturen dei bar med seg inn i fylket. Her ligg det ein stor og for lite nytta ressurs. Dei internasjonale sentra i Molde og Ålesund, Flerkulturelt Forum i Sunndal og Den bosniske sommarskolen i Kristiansund er tiltak som viser oss noko av denne ressursen, og desse tiltaka bør kunne vere spydspissar inn i ein meir generell offentleg strategi. (Fylkesdelplan for Møre og Romsdal. Kulturplan 2001-2004)³⁶

Gjennomgang av fylkesplaner, delplaner og regionale utviklingsstrategier gir et varierende inntrykk av hva fylkeskommunene har å ta i bruk når staten introduserer Mangfoldsåret. Flere av fylkeskommunene kan vise til at man har vært inne på tanker som kan sies

³⁶ Møre og Romsdal fylkeskommune, kulturavdelinga: (Fylkesdelplan for Møre og Romsdal. Kulturplan 2001-2004), Vedtatt i Fylkestinget i oktober 2000.

å være parallelle eller i alle fall passe inn i det som er målsettingen med året, om enn ikke fullt ut. Andre nevner ikke kulturelt mangfold i det hele tatt, og ser overhodet ikke samme utfordringene som staten. Mangfoldsåret kom slik dels som noe nytt, dels som en påminning til å ta målsettingene på alvor, og knytte aktivitet til planer, om det ikke var det fra før. Som en av informantene våre sa; ”det ble å blåse liv i døde handlingspunkt i planene våre.”

Slike handlingspunkter fantes både i fylkesplaner, regionale utviklingsplaner, regionale kulturstrategier eller handlingsplaner for ulike felt, for eksempel for etnisk likestilling. Dette kan finnes igjen i kommunale planer, også i fylker som ikke nevner slike i fylkesplanen. For eksempel sier ikke Telemark fylkeskommune noe eksplitt om etnisk mangfold i sin kulturstrategi, men flere kommuner i fylket trekker fram det multikulturelle i samfunnet, blant annet i skolene. At Den kulturelle skolesekken avspeiler kulturelt mangfold er derfor viktig. Skien kommune sier det slik:

Å øke barn og unges kjennskap til og forståelse for ulike kulturer og deres kunstuttrykk er et mål i denne perioden. At 2008 er utropt til et Mangfoldsår i Norge er også med å aktualisere et kulturelt mangfoldsperspektiv inn i DKS. Disse innholdsmessige satsingsområdene er allerede innarbeidet et godt stykke på vei i tilbudsplanen som foreligger for 2007/2008.³⁷

I de nordnorske fylkeskommunene kan mangfoldsperspektivet særlig sees i omtalen av forholdet mellom norsk og samisk kultur. Nordland omtaler det for eksempel slik:

I flere områder i Nordland har samisk kultur en sterk forankring. Det er en viktig oppgave å bidra til at de samiske miljøene kan utvikle sine kulturuttrykk og møtesteder basert på egne tradisjoner og behov i årene som kommer. (Regional kulturstrategi for Nordland).³⁸

³⁷ Lokal handlingsplan for Den kulturelle skolesekken i Skien kommune 2008-2012. Skien kommune, kulturavdelingen.

³⁸ Regional kulturstrategi for Nordland. Vedtatt av Nordland fylkesting 8/12-2005 i sak 109/05. Dok. 20050002-58

De tre nordligste fylkene har også erfaring i forhold til russisk nyinnvandring og til samarbeid østover. Særlig har samarbeidet med Leningrad fylke, Barentsregionen og Nordkalott-samarbeidet gitt nyttige erfaringer.

Oppsummert så langt så ser vi at fylkeskommunene ikke stod på bar bakke i forhold til verken tanker om, eller erfaringer fra, arbeid med kulturelt mangfold før markeringsåret, men at erfaringen og trolig også bevisstheten omkring dette var ulikt fordelt.

4.2 Det kom et brev

Selv om vi ut fra fylkeskommunenes egne planer ser at verken debatten om kulturelt mangfold eller andre lands eller organisasjoners ulike tiltak innenfor feltet er ukjent, så kommer likevel statens planer om et mangfoldsår brått og til dels uventet på for noen. ”Dette kom for brått og var for lite informativt” – er reaksjonen fra flere av fylkeskommunene. Reaksjonen blir ikke forklart ut fra motvilje mot å fokusere på kulturelt mangfold, og heller ikke at man er uenig om at det er viktig og nødvendig med en slik fokusering. Det som oftest er årsaken til reaksjonen er måten fylkeskommunene blir trukket inn i året og markeringen av dette. Mangel på tid til forberedelse blir framhevet, og – framfor alt – mangel på midler til å gjennomføre eventuelle tiltak i markeringsåret.

Brevet fra Kultur- og kirke departementet om mangfoldsåret ble sendt til fylkeskommunene 11. april 2007, mindre enn et år før året skulle starte. Det ble sett på som altfor kort tid, spesielt fordi man ville få problemer med å få året og eventuelle budsjettposter knyttet til det inn i fylkeskommunens budsjett. Noen fylkeskommuner viser til sin plan- og arbeidsrytme, og sier at brevet burde vært sendt et år tidligere, da ville det blitt mye enklere å forholde seg til markeringsåret. Siden staten ikke bevilget ekstra midler til fylkeskommunene på grunn av året, så ble det opp til den enkelte fylkeskommunen å avsette midler til dette. Også det ville vært lettere med mer tid til å planlegge.

Markeringsåret førte til reaksjoner i alle fylkeskommunene, selv om ikke alle la ned stor og omfattende aktivitet i dette. Ikke minst gjorde mangfoldssekretariatet en betydelig innsats for å spre

informasjon om året, og for å inspirere til handling og satsing på egnede tiltak og tanker om hvilken rolle fylkeskommunene kunne ha. Sekretariatet klarte dette samtidig som det ble oppfattet som en organisasjon som arbeidet på en helt annen måte enn fylkeskommunen. Møtet mellom Mangfoldsåret representert ved sekretariatet og fylkeskommunene kan på mange måter sies å være et møte mellom to kulturer: mens fylkeskommunen legger vekt på tradisjonelle byråkratiske arbeidsformer og organisering, planer og rutiner, la sekretariatet vekt på inspirasjon, informasjon og det å skape begeistring for Mangfoldsåret, - og å få til å gjennomføre året innenfor de rammene som man hadde.

Dette møtet førte både til frustrasjoner og til nytenking. De aller fleste innarbeidet markeringsåret i sine planer på en eller annen måte. Vedtaket om mangfoldssatsing førte til aktivitet på områdene i alle fylkeskommunene, men i ulikt omfang og med ulik grad av ”gjenbruk” eller omdefinering av tidligere innsatser som ble styrt i retning av mangfoldssatsing. Hva dette utgjorde i praksis vil vi se på i det følgende avsnittet.

4.3 Mangfold i praksis

For fylkeskommunene gjaldt det å innpasse markeringsåret i sitt arbeid, og å gjøre det på sin måte. En rasjonell og pragmatisk handlemåte var å ta utgangspunkt i eksisterende planer og aktiviteter. Nord-Trøndelag er et typisk eksempel her, med sitt valg om å kople mangfoldstiltak til det treårige ”Toleranseprosjektet” i regi av Nord-Trøndelag barne- og ungdomsråd. Vest-Agder hadde erfaring med ulike tiltak knyttet til ”Likeverdig mangfold”, og bygget arbeidet knyttet til Mangfoldsåret på denne erfaringen.” - Om vi ikke alt var i gang med arbeidet her, og hadde erfaring med liknende arbeid så er det lite vi hadde fått til i markeringsåret. Vi valgte å ta utgangspunkt i det vi alt hadde gjort og hadde erfaring med, og gjorde ting på vår måte.”

Noen så året mer som en påminning om å vektlegge mangfoldsperspektivet i kulturarbeidet sitt, Aust-Agder valgte for eksempel ikke å ta spesielt hensyn til året, men som fylkeskontakten sa: ”vi bet oss merke i statsråd Giskes budskap om at Mangfoldsåret skulle være starten på en tenking der mangfold er inkludert.”

Andre tenkte nytt, i Sør-Trøndelag, ble for eksempel ambisjonene uttrykt slik:

Det er viktig at vi har langsiktige perspektiv på planer som legges for 2008. Vi må unngå at det blir et år hvor regionene holder flere arrangement og markeringer med kortsiktig virkning. Mangfoldsåret skal bli et år hvor vi kan utfordre oss selv i å tenke ut og lage langsiktige planer, som kan få sin forankring i hvert enkelt menneskes hverdag.³⁹

For mange av fylkeskommunene førte markeringsåret til ekstra oppmerksomhet omkring mangfoldsperspektivet, og til en vektlegging av arbeid som kan styrke dette. Slik sett hadde året en betydning, selv der det kan se ut som at man ikke gjorde stort ut av året. Markeringsåret førte trolig til minst endring for dem som allerede var godt i gang, eller hadde lang erfaring med mangfoldsarbeid. Dette gjelder i første rekke Oslo. Begrunnelsen for å ikke sette inn ekstrainsats i markeringsåret, er at i ”Oslo har vi mangfoldsår hvert eneste år - og har hatt det i mange år” (rapport fra fylkeskontakten).

Det karakteristiske for de fleste fylkeskommunene er likevel en tilpassing mellom å bruke – eller omdefinere – gamle aktiviteter og spe på med noe nytt som følge av året. Det gjelder både i forhold til planer, der man – som en representant for en fylkeskommune sa – ”børstet støv av gamle punkter” i planer som var aktuelle for feltet, eller i forhold til tiltak. Et eksempel her er et arrangement som fylkeskommunenes kulturkonferanse – i 2008 ble fokus for denne mangfold. Selve arrangementet var ikke nytt, men året ble markert også i denne sammenhengen. I Finnmark gikk kulturkonferansen 2008 av stabelen under tittelen ”Flerfoldige Finnmark” og i Sogn og Fjordane het den ”Det utfordrende mangfaldet”. Mens Finnmark fokuserte på det mangfoldige, eller flerfoldige, innenfor fylkets grenser – med Barentsperspektivet som overordnet⁴⁰, så fokuserte fylket i vest på utfordringer for

³⁹ <http://www.stfk.no/Nybeter-Internett/Mangfoldsaret-2008/>

⁴⁰ www.ffk.no

”deg som kjem i kontakt med folk med ein annan kultur-
bakgrunn”.⁴¹

På spørsmål om aktiviteter trekker mange av fylkeskommunene fram ”gamle” tiltak, som Den kulturelle skolesekken⁴², når de nevner mangfoldstiltak i regionen. Dette gjelder blant annet Sogn og Fjordane fylkeskommune der den store satsingen i Mangfoldsåret var kulturavdelingen sin satsing knyttet til Den kulturelle skolesekken. Denne satsingen var en film kalt ”Møtepunkt himmel og jord”, og filmen handlet om de fire store verdensreligionene. I filmen møter man fem ungdommer som snakker om sin tro, og en om hvordan det er å ikke tro på en Gud. To av ungdommene som deltar er hjemmehørende i Sogn og Fjordane. Fylket var også aktiv på andre områder i Mangfoldsåret, blant annet innenfor ABM-sektoren.

Markeringsåret førte til at mangfoldsperspektivet ble markert, og vektlagt i sterkere grad hos de som allerede hadde innarbeidet dette perspektivet i planer og tiltak. Dette gjelder blant annet Nord-Trøndelag, som satte ned en egen komité på fylkesnivå, og denne gruppen arrangerte to seminarer. Et av disse var en inspirasjons-samling for store kulturaktører, kommuner og frivillige. Det andre ble kalt ”Mangfold på ledernivå, bedriftsnivå, samfunnsnivå og innen arbeidslivet” og favnet om flere ulike grupper. Fylkeskommunens bidrag til året var blant annet festivaler og ulike tilstillinger. Også innenfor planarbeidet satte markeringsåret spor, ved at likestillingsplanen ble utvidet til Plan for likestilling og mangfold. Nord-Trøndelag valgte også å sette ned en egen dialoggruppe, som arbeider videre etter året, og igangsatte arbeid

⁴¹ Da programmet til kulturkonferansen ”Det utfordrande mangfaldet” 3. og 4. juli 2008, arrangert som et samarbeid mellom Sogn og Fjordane fylkeskommune, Førde kommune, Høgskulen i Sogn og Fjordane, Førdefestivalen og Kulturelt mangfald 2008. www.sfj.no

⁴² Dette er ellers i tråd med departementets egen politikk, jmfør brev til fylkeskommunene om Den kulturelle skolesekken: Fordeling av spillemidler for skoleåret 2009-2010 (25.06.09):

”Kulturelt mangfold skal være et markant og gjennomgående trekk ved norsk kulturpolitikk gjennom den prosessen som startet med Mangfoldsåret 2008. Fylkeskommunen har ansvar for at det blir formidlet tilbud lokalt og regionalt som viser at Norge er preget av kulturelt mangfold. Slik kan Den kulturelle skolesekken medvirke til å øke elevenes kunnskap om og respekt for kulturelt mangfold som en positiv dimensjon ved det norske samfunnet”

også i forhold til ungdom, i et prosjekt kalt Toleranse i Nord-Trøndelag.⁴³

I Vestfold engasjert fagorganisasjoner seg i arbeidet for å styrke fylket som et flerkulturelt fylke. Fagforbundet opprettet et prosjekt kalt "Vestfold for mangfold". Prosjektet er et samarbeid mellom flere lokale fagforeninger og andre organisasjoner som ønsker å vise frem Vestfold som et fylke der kulturelt mangfold flourer. En del av målsettingen er at prosjektet vil stimulere organisasjoner til å fortsette å jobbe målrettet med det kulturelle mangfoldet som finnes i dagens Vestfold, også utover Mangfoldsåret 2008. (Sandefjords blad 9. juni 2008).

Tid og økonomiske midler - det vil i praksis si mangel på begge deler, blir i stor grad brukt som forklaring på hvorfor fylkeskommunene engasjerte seg, eller ikke engasjerte seg spesielt, i Mangfoldsåret. Til tross for den korte planleggingsperioden for året så deltok likevel de fleste fylkeskommunene, og informasjon fra fylkeskontaktene og andre viser at med en noe lengre planleggingsperiode ville langt mer kunne skjedd. Trolig ville flere aktører blitt trukket med i arbeidet og flere ulike typer tiltak kunne blitt realisert. Når resultatet for noen ble at man lette fram "mangfoldsbiten" i det man allerede hadde, så trenger ikke det bety fullt ut at man kun gjorde det man gjorde før, selv om det til en viss grad var slik. Det kan også innebære en styrking av mangfoldsperspektivet i gamle tiltak, og at gamle tiltak blir presentert i en ny utgave som på sikt kan føre til andre resultat enn det ville blitt om ikke markeringsåret hadde etterspurt mangfoldsperspektivet i det man arbeider med. Kulturkonferanser som likevel ville blitt avholdt, men trolig med en noe annet program er gode eksempler i så måte.

⁴³ Dette prosjektet har som motto "Gi rom for mangfold – opplev mangfold", og det er Barne- og ungdomsrådet i Nord-Trøndelag som er ansvarlig for prosjektet. I presentasjonen av prosjektet blir følgende framhevet: Toleranse Nord-Trøndelag er en langsiktig og ungdomsstyrt satsing med en overordnet målsetting om: *"Et Nord-Trøndelag hvor folk verdsetter menneskelig utfoldelse og mangfold som utgangspunkt for trygghet, trivsel og utvikling. Folk i Nord-Trøndelag takler og kommer nærmere mennesker de oppfatter som annerledes fra seg selv."* Se <http://www.ntbur.no/?side=131>

4.3.1 Ble det flere som arbeidet med mangfoldsspørsmål?

En viktig rammebetingelse for å gjennomføre tiltak er ressurser i form av aktører. Mangfoldsåret førte ikke til nyttilsetninger i fylkeskommunene, ansvaret for markeringsåret ble lagt til eksisterende stillinger. Få av fylkeskommunene hadde ressurser å avsette til ekstra stillinger eller engasjere nye folk til å ta på seg ansvaret for markeringsåret i regionen, og man valgte å legge ansvaret til ansatte innenfor kulturfeltet som allerede arbeidet med liknende områder, eller med felt markeringsåret kunne høre inn under. Bortsett fra Oslo med sin spesielle erfaring, så skiller de to innlandsfylkene Oppland og Hedmark seg noe ut her. Hedmark gjør det ut fra at der hadde man allerede utarbeidet plan for det flerkulturelle Hedmark ti år før Mangfoldsåret, og man hadde utarbeidet egen innvanderplan.⁴⁴ For Hedmark kom markeringsåret ”behagelig inn”.⁴⁵

For Oppland var situasjonen omtrent det motsatte av Hedmark, der førte Mangfoldsåret til en start på tilsvarende arbeid som nabofylket hadde drevet i mange år. Da markeringsåret startet og man så at det skjedde ting andre steder, førte dette til at politikerne i Oppland etterlyste aktivitet. Det ble vedtatt å opprette en halv stilling til å arbeidet med året. Ansvarsområdet for denne stillingen inkluderte imidlertid også politisk tilrettelegging av det flerkulturelle Oppland. Arbeidet har ført til et politisk dokument med fire ulike strategier, blant annet flerkulturelt perspektiv i fylkeskommunen og styrking av integreringsarbeidet i regionen. Dette arbeidet var rettet langt utover Mangfoldsåret, og har blitt videreført i fylkeskommunens arbeid i etterkant.

⁴⁴ Dette ble gjort som en følge av hendelsene i Brumunddal (Eidheim 1993, Carlsson 1995) tidlig på 1990-tallet, der aktivitetene til Folkebevegelsen mot innvandring og utbrytergruppen av denne bevegelsen, Norge Mot Innvandring, førte til gateslagsmål og senere til motaksjoner og at man viste rasismen ryggen. Dette førte igjen til tiltak fra både kommune og fylkeskommune. I etterkant av dette vedtok Hedmark fylkeskommune at fylket skulle være antirasistisk sone. Hedmark har siden arbeidet med flerkulturspørsmål, og har blant annet hatt en flerkulturell rådgiver i full stilling de siste åtte årene. Fylkeskommunen ga dessuten midler til en stilling ved Glomdalsmuseet som arbeidet innenfor det flerkulturelle feltet.

⁴⁵ Jørn Øversveen på avslutningsmøtet for fylkeskontaktene, Bergen 1. april 2009.

Selv om det ikke ble opprettet nye stillinger til å arbeide med Mangfoldsåret, medførte det i praksis endringer for mange av fylkeskommunene. Slike endringer er blant annet det å få et mangfoldsperspektiv inn i fylkesplanen eller andre planer, eller at de ulike avdelingene i fylkeskommunen har diskutert mangfold. For noen av fylkeskommunene var dette nytt, og en følge av året, for andre var det en fortsettelse av tidligere satsinger. Da fylkeskontaktene oppsummerte hva året hadde ført til på kontaktsamlingen i Bergen 1. april 2009 var et av hovedpunktene alle samlet seg om at markeringsåret innebar et stort ansvar og store forventninger fra mange, og at det ikke var tid til å gjøre alt hva man kunne og ville hatt gjort. Fra flere av fylkeskontaktene ble det også rettet kritikk både mot egen institusjon og mot departementet for måten fylkeskontaktene ble utnevnt, man ble overlatt ansvaret for satsingen regionalt; men fikk ikke ekstra ressurser til å utføre arbeidet. Det var også de som innrømmet at man burde hatt delegert noen av oppgavene til andre, men ikke så at det var mulig å gjøre det, andre hadde også mer enn nok å gjøre. Noen av fylkeskontaktene tok også selvkritikk på at de ikke tydelig nok sa i fra om at det var klare begrensinger for hva man kunne gjøre når rollen som fylkeskontakt var noe som man skulle gjøre i tillegg til det ordinære arbeidet.

Året førte også til strukturelle endringer for mange, for eksempel ved at ordinære utlysninger om tilskudd innenfor kulturfeltet ble vinklet mot mangfold, og krav om dette ble lagt inn i alle rapporteringer. Dette gjelder blant annet Buskerud, Hedmark og Sogn og Fjordane, og er en ordning som vil bli videreført. Hordaland har som målsetting å innarbeide mangfoldsperspektivet i alt det vanlige arbeidet i fylkeskommunen.

Mangfoldsåret førte altså ikke til nye stillinger i fylkeskommunene – med unntak av den halve stillingen i Oppland, men det førte likevel til større aktivitet og til at langt flere enn før tar hensyn til mangfoldsperspektivet i arbeidet sitt. I mange tilfeller er dette endringer som synes varige, i og med at de er inkluderte i planlegging for årene framover.

To tredjedeler av de norske fylkeskommunene kunne vise til formuleringer i fylkesplanen som viste til et mulig mangfoldsperspektiv på planer og tiltak, eller til aktiviteter man allerede hadde. Resten hadde ingenting om dette. I Mangfoldsåret ble

formuleringene som fantes fra før omformulert til å passe inn i markeringsåret, og i noen grad forsterket man vektleggingen på mangfold. Det som likevel er felles for alle fylkeskommunene er at man ikke avsatte nevneverdige ressurser til markeringsåret. Etter våre opplysninger ble det i seks av fylkene avsatt nye midler, i størrelsesorden 100 000 til 600 000 kroner, til stillingsressurser og stimuleringstiltak i forbindelse med Mangfoldsåret.⁴⁶

Men selv om det både regionalt og sentralt var snakk om begrensede ressurser og få stillinger, så er det vårt klare inntrykk at Mangfoldsåret har satt spor etter seg i fylkeskommunene. Ikke minst får Mangfoldssekretariatet gode skussmål for inspirerende arbeid innenfor sine begrensede rammer. Årene framover vil vise hvor varige endringene regionalt er.

4.4 Regionalt mangfold – begrepsbruk og praksis

Mangfoldsåret representerer på mange måter en klassisk iverksetting av offentlig politikk. Det er et tiltak som ble bestemt sentralt og skulle iverksettes lokalt. Slik markeringsåret ble organisert var det de fylkeskommunale kontaktene som fikk ansvar for iverksettingen av året lokalt. De skulle medvirke til at informasjonen ovenfra, fra staten og mangfoldssekretariatet ble spredd i fylkeskommunene, og skulle igjen rapportere tilbake til sekretariatet hva som skjedde. Ansvar for å gi året et innhold og fylle det med aktiviteter ble gjennom et brev, og senere en informasjonsfolder, overlatt regionalt og lokalt nivå, og da både offentlige og private aktører.

En iverksettingsprosess innebærer en fortolkning eller oversetting av målsettingene for det som skal iverksettes. Oppfatningene av hva et tiltak eller prosjekt skal være, hvilke utfordringer det skal ta opp og være med på å finne mulige løsninger på, kan variere mellom dem som beslutter at tiltaket skal settes i gang, og dem som faktisk igangsetter det. De som besluttet at markeringsåret skulle finne sted var ikke de samme som skulle iverksette det, og

⁴⁶ Dette var Akershus (600 000), Hedmark (50 % stilling gjennom året), Oppland (200 000), Buskerud (100 000), Troms (200 000) og Finnmark (100 000).

disse partene hadde ikke nødvendigvis den samme oppfatningen av hva et markeringsår for kulturelt mangfold skal og bør være. I tillegg skulle året iverksettes over hele landet, noe som ga rom for mange og ulike oppfatninger av hva slags år man skulle iverksette. Den sentrale beslutningen skulle oversettes til handling regionalt og lokalt. I denne oversettelsesprosessen er god kommunikasjon avgjørende for at avstanden mellom innholdet av det som ble besluttet ikke avviker for mye fra det som til slutt blir iverksatt.

I beslutningen om å gjennomføre et mangfoldsår ble det ikke sagt klart hvordan dette skulle gjennomføres og hva slags aktiviteter og tiltak året skulle inneholde for å kunne medvirke til målsettingen om å "... synliggjøre det flerkulturelle perspektivet på alle felter i kulturlivet og bidra til å skape bedre møteplasser mellom majoritets- og minoritetskulturer" (St. meld. nr. 17 (2005-2006)).⁴⁷ I en iverksettelsesprosess der staten, gjennom sekretariatet for året, ikke hadde myndighet til å pålegge fylkeskommunene konkrete tiltak, og heller ikke hadde ressurser å overføre til fylkeskommunene, er det begrensede styringsmuligheter. Sekretariatet satset på informasjon og formidling til regionnivået, i form av møter og besøk lokalt og i form av samlinger for fylkeskontaktene. Dette skapte rom for oversettelsesprosesser, Mangfoldsåret ble ikke oppfattet likt i alle regionene, verken når det gjelder hva det skulle omfatte, eller hva som var viktige oppgaver for fylkeskommunene. Dette viser seg ikke minst i hvordan selve begrepet "kulturelt mangfold" ble definert i de ulike fylkeskommunene.

Sekretariatet for Mangfoldsåret vektla selv "etnisk mangfold" og kommuniserte dette til regionene, både via informasjon i møter med regionene og via hjemmesidene til sekretariatet. Men det var langt fra alle fylkeskommunene som fulgte denne oppfordringen. I all hovedsak finner vi to ulike oppfatninger av begrepet "kulturelt mangfold" regionalt – de som delte sekretariatets bruk av begrepet, og dermed vektla det etniske mangfoldet, og de som valgte å utvide begrepet. Baklien og Solberg (1997) bruker begrepet "italesetting" når de skriver om lokal iverksetting av nasjonal politikk – slik også Mangfoldsåret er et eksempel på. Begrepet er hentet fra Michel Foucault (1973 og 1977) som bruker italesetting og språkliggjøring som uttrykk for makt og kontroll. De som mestrer

⁴⁷ Kultur- og kirke departement; St.meld. nr. 17 (2005-2006) 2008 som markeringsår for kulturelt mangfold

italesettingen, kan også påvirke handlingsrommet. Det er med andre ord ikke bare strukturer og ressurser som gir ulike handlingsrom, italesettingsprosessen er en aktiv prosess som skaper virkelighet, og som påvirker iverksettingen.

I iverksettingen av Mangfoldsåret regionalt er regionale aktørenes oppfatninger av virkeligheten og de ordene de bruker for å beskrive virkeligheten med på å gi handlingsrom, og med på å forklare hvordan iverksettingsprosessen utvikler seg. Virkelighetsoppfatningen dreide seg om hvordan aktørene beskrev regionene i forholdet til ”hva som var problemet”, det vil si hvordan fylkeskommunen framstår når det er snakk om kulturelt mangfold, og om dette utgjorde en utfordring. Vi ser to vidt forskjellige konsekvenser av italesettingen; de som vektlegger kulturelt eller etnisk mangfold, og som ser utfordringer i forhold til dette, og de som ser regionens utfordring når det gjelder mangfold til å omfatte mer enn etnisk mangfold, og altså velger et mangfoldsbegrep som favner videre enn det etniske mangfoldet. For de sistnevnte kom mangfoldsåret og iverksettingen av det også til å omfatte ulike minoritetsgrupper, seksuelle minoriteter og funksjonshemmede. Man la med andre ord ikke vekt på kulturelt mangfold, men på integrering innenfor alle felter i samfunnet. Stortingsmeldingen kan ikke sies å åpne for en slik oppfatning av året, men det ble heller aldri sagt noe om at så ikke kunne skje.

Her bør det også legges til at det er en forskjell mellom de som så Mangfoldsåret og mangfoldspolitikken som kulturpolitikk i snever forstand, for eksempel Oslo, og de som heller så det som integrerings- og inkluderingspolitikk, som for eksempel Rogaland og flere av de andre fylkeskommunene.

Hvordan de regionale aktørene oppfatter virkeligheten i forhold til kulturelt mangfold i regionen kan ha å gjøre med mangfoldet i befolkningen. Det vi ser er at regioner med forholdsvis stort innslag av ulike etniske grupper er de regionene som oppfatter kulturelt mangfold som etnisk mangfold, og dermed velger denne definisjonen av begrepet. Regioner med mindre innslag av ulike etniske grupper i befolkningen velger en videre definisjon av begrepet, eller definerer det ikke tydelig. Det er likevel unntak her, Rogaland velger en vid definisjon, selv om dette fylket, og særlig de største kommunene der, har et betydelig innslag av ulike etniske grupper i befolkningen.

Oslo, Hedmark og Troms er de fylkeskommunene som klart la vekt på etnisk mangfold i sin bruk av begrepet. Men også Finnmark, Sogn og Fjordane og Nordland brukte begrepet slik.

Fylkeskommunene som utvidet begrepet begrunnet det med at man måtte gå videre enn ”kulturelt mangfold”. Man la vekt på det inkluderende, at alle skulle være likeverdige og med i satsingen, og at ”tiden var inne for å inkludere alle”, slik det ble sagt fra Rogaland fylkeskommune. Utvidingen betydde i praksis at man inkluderte marginale grupper som funksjonshemmede eller lesbiske/homofile, men kunne også omfatte eldre mennesker. I denne inkluderingen så man blant annet til arbeidet med universell utforming, noe som også kan sees i sammenheng med at fylkeskommunene på det tidspunktet også arbeidet med å bli pilotfylker for Miljøverndepartementets forsøk med universell utforming.⁴⁸ Slik ble dette beskrevet i saksframlegg fra Akershus fylkeskommune:

Mangfoldsåret i Akershus skal ha en bred innfalls-
vinkel med fokus på inkludering, barn og unge,
likeverd for funksjonshemmede, lesbiske og homofile
og de som har psykiske lidelser, samt etnisk og
kulturelt mangfold. (Saksframlegg til Hovedutvalget
for kultur, folkehelse og næring, datert 4.12.2007
Mangfoldsåret 2008 i Akershus).

Denne bruken av begrepet innebærer å oppfatte mangfold som mer enn etnisk mangfold og et mangfold av kulturer, og føyer seg inn i den liberale tanketradisjonen som vektlegger artsrikdom blant annet av ideer og perspektiver, og som i følge liberal logikk fremmer individets muligheter og valgfrihet (Lundberg, Malm og Ronström 2000). Det brede innholdet av kulturelt mangfold var for eksempel sentral i 1970-tallets kulturpolitiske ambisjoner.

Å bruke et vidt mangfoldsbegrep medfører at man inkluderer grupper på et videre grunnlag enn etnisitet. Det er ikke lenger snakk om urfolk, gammel eller ny innvandring, men også om ulike sosiale grupper. Dette kan være grupper som er definerte ut fra kjennetegn som alder, seksualitet eller funksjonsevne. Eldre, homoseksuelle og lesbiske eller funksjonshemmede blir slik med

⁴⁸ I ettertid (2009) ble blant annet Rogaland, Finnmark, Hedmark og Oppland valgt som pilotfylker for universell utforming.

som grupper man også vender blikket mot, i tillegg til ulike etniske grupper. Møre og Romsdal, Hordaland, Rogaland, Aust-Agder og Akershus er blant fylkene som valgte å bruke en vid definisjon av mangfoldsbegrepet. Valget av hvordan man definerer mangfold får betydning for andre valg, for eksempel valg av hvem man inkluderer i arbeidet. Møre og Romsdal fylkeskommune forankret for eksempel ansvaret og arbeidet med kulturelt mangfold til følgende politiske utvalg og råd: kulturutvalget, folkehelseutvalget, råd for likestilling av funksjonshemmede, likestillingsutvalget og eldrerådet.

Ikke alle fylkeskommunene er like tydelige på hvordan man definerer kulturelt mangfold, men hvordan man operasjonaliserer begrepet viser seg i organisering og arbeid, man befinner seg et sted mellom de to ytterpunktene av definisjonen, men kanskje uten å si tydelig hva man legger i begrepet.

Hvordan man definerte mangfold var ikke alltid uproblematisk, og innvendingene som først og fremst dukket opp var at man brukte for vidt begrepet, det vil si inkluderte for mye i begrepet, og dermed i markeringen av året. Slike innvendinger kom ikke minst fra aktører innenfor feltet som arbeidet med etnisk mangfold fra før, og som var redd for at markeringsåret ville bli for utydelig på denne måten. Et vidt mangfoldsbegrep satte fokus på den sosiale siden av mangfold heller enn den kulturelle, og kritikerne mot dette pekte på at kulturmangfoldet tapte på dette.

4.5 Kommunene

Kommunene var formelt sett ikke involvert i arbeidet med markeringsåret. Staten utpekte fylkeskommunene og ikke kommunene som kontaktpunkt, det var praktisk sett det mest overkommelige fra statens side ved at man da fikk et begrenset antall aktører å forholde seg til. Fylkeskommunene kunne ikke pålegge kommunene innsats i forbindelse med året. Som en av fylkeskontaktene sa som en del av oppsummeringen av markeringsåret: ”Vi stresset ikke kommunene, vi ville ikke sette dem i samme situasjon som Mangfoldssekretariatet satt fylkeskontaktene i”. I praksis innebærer dette at de fleste av fylkeskommunene har hatt svært lite å gjøre med kommunene i forhold til Mangfoldsåret. Det har ikke vært vanlig med fellesmøter

med kommunene om markeringsåret, og kontakten med kommunene i forbindelse med mangfoldsspørsmål begrenset seg til kontakt med kommuner som selv henvendte seg til fylkeskommunen. Her er det likevel unntak, Akershus og Hedmark fylkeskommuner hadde samlinger med kommunene, mest systematisk var dette i Hedmark. Det var også store forskjeller med hensyn til i hvilken grad kommunene tok kontakt med fylkeskommunen i forhold til Mangfoldsåret; noen kommuner var svært aktive og gjorde mye, mens mange ikke aktiviserte seg nevneverdig. Aktiviteten kan dels forklares ut fra befolknings-sammensetningen i kommunene, der kommuner med større innslag av innvandrere var mer aktive enn de uten slikt innslag. Dette så vi tydelig i våre intervjuer med kommuner i Finnmark og Rogaland, der hovedsakelig kommuner med flyktningmottak eller med et vesentlig innslag av innvandrere i befolkningen var aktive i Mangfoldsåret. Likevel kan ikke dette forklare det hele. Hovedsakelig var kommunene ikke interesserte i Mangfoldsåret fordi de ikke oppfattet at de hadde noen rolle i året, og de aller fleste hadde heller ikke ressurser og muligheter til å delta. Det handler ikke nødvendigvis om manglende interesse for mangfoldspolitikk i praksis, men manglende muligheter til å kunne gå inn på feltet.

4.6 Finnmark, Rogaland og Oslo

I arbeidet vårt har vi fokusert spesielt på tre fylkeskommuner i Norge; Finnmark, Rogaland og Oslo. Dette er tre svært ulike fylkeskommuner, også når det gjelder etnisk mangfold, både i forhold til dagens situasjon og i forhold til historien. Disse tre fylkene er valgt ut fra at de representerer ulike situasjoner når det gjelder flerkulturelle utfordringer; Oslo ut fra å være den multietniske byen og hovedstaden i Norge, Finnmark ut fra å være et fylke som favner om ulike folkegrupper, urbefolkning, nasjonale minoriteter og nordmenn, og som har hatt innvandring østfra i mange år. Rogaland ble valgt ut fra å være et fylke med nyere arbeidsinnvandring, og da hovedsakelig knyttet til høykvalifisert arbeidskraft. I det følgende vil vi kort se på hvordan Mangfoldsåret 2008 ble mottatt i disse fylkene.

4.7 Finnmark

Finnmark er et stort fylke med få innbyggere. Ved inngangen til 2008 var 72 399 personer bosatt i fylket.⁴⁹ Disse var fordelt på 19 kommuner, som varierer mye i størrelse og folketall. En stor del av den samiske og den kvenske befolkningen i Norge bor i Finnmark. Fylket har mange års erfaring med samarbeid på tvers av fylkesgrensene, som for Finnmarks del også betyr nasjonsgrenser. Dette samarbeid gjelder ikke minst kulturspørsmål, i over 40 år har Finnmark deltatt i Nordkalottsamarbeidet.⁵⁰ Deltakelse i det nordiske samarbeidet har blant annet medvirket til å øke kjennskapet til tankene om å integrere mangfoldsperspektivet i kulturarbeidet. En annen sideeffekt er omfattende kjennskap til nabolandenes politiske satsinger. For eksempel kjente Finnmark fylkeskommune godt til det svenske Mångkulturåret 2006 på grunn av deltakelse i Nordkalottsamarbeidet.

Finnmarks beliggenhet, med grenser mot Russland og Finland, setter sitt preg på fylkets historie på mange måter. Også i forhold til nabolandet i øst har Finnmark gjennom mange år hatt samarbeid, og har samarbeidsavtaler med Murmansk og Arkhangelsk oblast innenfor kulturområdet, og har samarbeidsprosjekter blant annet i regi av Finnmark fylkesbibliotek, Musikk i Finnmark og kultur- og idrettsavdelingen. Folk-til-folk-samarbeid er kanskje det som kjennetegner Barentssamarbeidet mest. Mange frivillige organisasjoner og kulturarbeidere har gode relasjoner og konkrete samarbeidsprosjekter både i Barentsregionen, på Nordkalotten og bilateralt mellom Russland og Finland. Idretten i Finnmark har tradisjoner helt fra 1950-tallet med utveksling og samarbeid med Russland.⁵¹

Fylkesråd Kåre Simensen fra Alta, hadde to ærender da han åpnet Finnmark fylkeskommune sin kulturkonferanse 24. september 2008. Han ville synliggjøre mangfoldet i fylket og han ville understreke det viktige med å skape møteplasser for mennesker fra ulike kulturer. Han stod på talerstolen i grensekommunen

⁴⁹ <http://www.fifo.no/finnstat/befolkning/pdf/befolkningsstruktur-utskriftsvennlig.pdf>

⁵⁰ Nordkalottrådet (NKR) er en av åtte grenseregionale samarbeidsorganisasjoner i Norden.

⁵¹ Finnmark fylkeskommune/Finnmárkku fylkkagield: Internasjonale strategier for Finnmark Fylkeskommune 2007-2010, FFD NR 1/2007

Kirkenes, som var vert for arrangementet, foran en forsamling med folk fra ulike frivillige organisasjoner og noen få av kommunene i fylket, og la vekt på det mangfoldige Finnmark. ”Møte mellom ulike kulturer gir kunnskap, det har vi for eksempel sett i Barentssamarbeidet med Russland. Og det er viktig å utvikle langsiktige strategier for å integrere mangfoldstenkingen i planlegging og styring”, sa han, og trakk fram strategiske styringsdokumenter for kulturpolitikken i fylket, og la til at Finnmark er flerkulturelt, internasjonalt og har som mål å bli best på ”å være små”. Han hadde ingen vansker med å finne eksempler på at Finnmark kan by på et mangfoldig kulturliv, og nevnte mange og ulike representanter for fylket.⁵² Han trakk også fram at Finnmark har et flerkulturelt og internasjonalt bibliotek med nasjonalt ansvar for finsk litteratortjeneste til norske biblioteker, og at man arbeider for at Sør-Varanger bibliotek skal få samme ansvar for russisk-språklig litteratur. Samtidig har fylkeskommunen et ambisiøst mål; å skape 500 nye kulturarbeidsplasser innen 2014. Mangfoldstenking er på ingen måte nytt for Finnmark, ”vår erfaring med internasjonalt samarbeid er relevant for nasjonen Norge, og vår kompetanse på å leve i flerkulturelle samfunn er en styrke for Norge som nasjon”, la han til. Meldingen fra nord til mangfoldsåret var slik sett en hilsen fra den internasjonale og flerkulturelle finnmarkingen, ikke fra en uten erfaring med å møte flerkulturelle utfordringer.

Hva er det så som gjør Finnmark flerkulturelt og internasjonalt, og hvorfor var tanken om mangfoldighet ikke ny for fylket? I fylkesplanen for Finnmark heter det at kulturen er ”mangfoldig, inkluderende og er en drivkraft for utvikling og vekst.” Slik blir finnmarkingen presentert (Fylkesdelplan for Finnmark 2006-2009, side 48) – under tittelen ”Den mangfoldige finnmarkingen på toppen av verden”:

Den internasjonale erfaringen og det flerkulturelle Finnmark gir finnmarkingene viktig kompetanse i forhold til utvikling av Finnmark som kulturfylke. Vi må videreutvikle formidlingen av Finnmarks egen

⁵² Nils Gaup og filmen Kautokeino-opprøret, Anne Marie Pedersen og gruppen Andagassi, hip hop/rapgruppen Duolva Duottar fra Maze og Kautokeino, sportsutøverne Tore Regniussen og Ailo Gaup fra Alta, og ikke minst gruppen Black Sheeps fra Nesseby

historie og kultur sett i lys av norsk, samisk, kvensk og finsk bosetting. Samarbeidsavtalen mellom Sametinget og Finnmark fylkeskommune viser et stort behov og potensial i forhold til formidling av samisk kultur og kunst. Dette kan handle om utviklingsarbeid basert på samisk musikk, språk og kultur.

I den regionale kulturstrategien for Finnmark fylkeskommune – er en av målsettingene å ”bygge på vårt kulturelle mangfold”. Dette er igjen utledet til å være oppmerksom på rikdommen som ligger i et kulturelt mangfold, og bruke denne, samt å bidra til å synliggjøre det kulturelle mangfoldet på en positiv måte. Og, som det heter videre: ”Kulturlivet i Finnmark preges også av at vi bor ved grenser og er et flerkulturelt fylke. Vi jobber internasjonalt og møtes på tvers av kulturer både innen og utenfor fylket”.⁵³

Brevet fra Kulturdepartementet om markeringsåret ble sendt i april, og i september 2007 vedtok fylkesutvalget i Finnmark å bli med på markeringsåret. Samtidig bestemte fylkestinget at fylkeskommunen skulle ta ansvar for informasjon og veiledning om året til samarbeidspartnere i Finnmark. Egen fylkeskontakt ble utnevnt, og man oppfordret alle til å registrere sine mangfoldsaktiviteter og prosjekter på nettsiden til Mangfoldssekretariatet. Fylkesordføreren uttalte seg entusiastisk: ”Dette er et fantastisk prosjekt, Finnmark er et flerfoldig fylke, og vi må bruke Mangfoldsåret til å synliggjøre det. I Mangfoldsåret 2008 bør finnmarkingene møtes på kryss og tvers av interesser, alder, kultur, oppfordrer fylkesordføreren.” Med velvilje fra politisk hold, og 100.000 kr som budsjett ble året igangsatt i Finnmark. Rammebetingelsene var slikt sett begrensede i økonomi, mens man stolte på entusiasme og på tidligere arbeid.

Tre områder ble spesielt trukket fram, bibliotekene, idretten og musikken. For biblioteksektoren gjaldt dette særlig arbeidet med at Sør-Varanger bibliotek skulle få nasjonalt ansvar for russisk-språklig litteraturtjeneste i Norge. Finnmark fylkesbibliotek har i snart 25 år har hatt nasjonalt ansvar for finsk litteraturtjeneste til bibliotekene i Norge, og man håpet at det samme skulle skje for russisk-språklig litteratur. Bakgrunnen for dette var blant annet at ar

⁵³ Finnmark fylkeskommune/Finnmárkkku fylkkagielda: Regionale kulturstrategier for Finnmark 2008-2014, FFD nr 1/2008

Finnmark fylkesbibliotek og Sør-Varanger bibliotek i flere år hadde drevet prosjektene *Norsk-russisk informasjons- og bibliotekjeneste i grenseland* (2003-2006) og *Barents bibliotek- og informasjonssenter* (2006-2007). Dette var prosjekter som fokuserer på Sør-Varangers rolle som et nav i Barentsregionen. Målsettingen ble imidlertid ikke nådd i løpet av Mangfoldsåret.

Idretten blir sett på som en viktig arena for møte mellom ulike mennesker med ulike forutsetninger og kultur, og idretten i Finnmark har lange tradisjoner for internasjonalt samarbeid. Fra 2007 har det vært mulig å søke om tilskudd til tradisjonelle samiske idrettsanlegg fra spillemidlene, og i prosjektet ”Grenseløs Sport” samarbeider flere idrettsgrener med sine motparter i Murmansk. Musikkprosjektet som ble trukket fram, Sápmi Music, har som hovedoppgave å bruke musikk til å bevare samisk kulturarv og kulturkompetanse, og er et tilbud primært for befolkningen i de samiske kjerneområdene.

Mangfoldsårets retorikk og italesetting blir i Finnmark oversatt til lokale forhold, og knyttet til musikklivet, bibliotekene og idretten. Det er eksisterende arbeid som blir trukket fram og sett i lys av mangfoldsretorikken. Med kort planleggingstid og mange tidligere erfaringer med ulike prosjekter ble tilpassing og gjenbruk sett på som fornuftig, og ut fra at fylket oppfattet seg selv som et fylke som passer inn i markeringsårets satsing nettopp ut fra at det er som det er. Finnmark hadde ikke tid til nye tiltak, og så heller ikke det store behovet for det.

4.7.1 Forventningene

Mangfoldsåret og satsingen det innebar var ikke en stor sak i media i Finnmark. Vedtaket (jfr. ovenfor) ble referert i NRK Finnmark i morgensendingen (4. desember 2007), der hovedoppslaget var om ”Julekveite og mangfold”.⁵⁴ NRK hadde lest fylkeskommunen sine hjemmesider og fortalte om at i Mangfoldsåret bør finnmarkingene ”møtes på kryss og tvers av interesser, alder, kultur”. Kultur- og idrettsjef i fylkeskommunen, Marianne Pedersen var i studio og fortalte om året og fylkeskommunens planer. I all hovedsak var planene å gjøre det man tidligere hadde gjort.

⁵⁴ Julekveite viser til et innslag om ekstraordinært godt kveitefiske utenfor kysten av Vest-Finnmark, og dermed nok av julekveite til alle i fylket som ønsket det.

Finnmark fylkeskommune så det slik at de alt lenge hadde vært opptatt av spørsmål som Mangfoldssekretariatet vektla. Sekretariatet vektla for eksempel å ha et mangfoldsperspektiv i planleggingen, Finnmark hadde hatt det i flere år. Med samisk, kvensk og russisk befolkning har flerkultursspørsmål lenge vært prioritert i fylkets planlegging, og da først og fremst i kultursatsingen. Fylkeskommunen var vant til å forholde seg til ulike folkegrupper, men var ikke opptatt av å vektlegge det etniske:

Å snakke om etnisitet er et steg tilbake for oss. Vi har lagt dette bak oss. Hos oss går debatten om rettigheter, hvilke rettigheter ulike befolkningsgrupper har eller bør ha (jfr. Fefo),⁵⁵ og handler om ressursfordeling. Det er ikke uten videre problemfritt å vurdere rettigheter på etnisk grunnlag. For oss i kulturlivet blir dette for vanskelig, vi har ikke lyst å gå inn i debatten om etnisitet.

Om ikke media og allmennheten i Finnmark var særlig opptatt av det kommende Mangfoldsåret, så var det likevel de som hadde meninger om et slikt år. I desember 2007 presenterte tidsskriftet *Ballade* intervju med seks ulike representanter fra kulturlivet, der de ble spurt om sine forventninger om året.⁵⁶ To av disse var fra Finnmark. Slik var svaret fra Harald Devold, musikkseksjonssjef i Musikk i Finnmark – som er fylkeskommunen sin profesjonelle musikkordning:

- Mangfoldsåret er vår hverdag, så det er ikke vanskelig å bli noe med på sånt. Vårt fokus er på nordområdene og det kulturelle mangfoldet den veien. Vi skal løfte inn noen prosjekter som skal bli veldig synlige for resten av Norge, men de er ikke helt ferdig utklekket enda. Men jeg kan nevne Sápmi Music, et musikalsk møtested for samisk kulturarv, og Levende lokalsamfunn, som retter seg ut mot de enkelte kommunene. Det handler også litt om hvem som

⁵⁵ Rettighetsdebatten er spesielt knyttet til opprettelsen av Finnmarkseiendommen (Fefo), der Fefo overtok ansvaret for storparten av landområdene i fylket, det som tidligere var statens umatrikulerte grunn i Finnmark.

⁵⁶ (<http://www.ballade.no/nmi.nsf/doc/art2007120414142978425268>).

definerer periferi og sentrum. Vi føler at vi er i sentrum her oppe.

Musikk i Finnmark hadde sin egen agenda, og så ikke behovet for å endre den for å kunne passe inn i markeringsåret. Han fikk støtte fra en annen finnmarking, Kjell Magne Stålsett, daglig leder i Varangerfestivalen:

Mangfoldsåret 2008 passer som hånd i hanske med det vi har drevet med i mange år allerede. Det er positivt at det settes av midler til en slik satsning, og det er bra med fokus på dette. Men etter vårt skjønn er det dessverre avsatt for lite penger. Finnmark fylkeskommune har ikke penger, og de enkelte kommunene kan ikke engang tenke tanken på å sette av penger til et slikt prosjekt.

Devold fikk også spørsmålet om det er en fare for at det kulturelle mangfoldet i nord blir glemt i en slik satsning? Til det svarte han:

Nå er vel Mangfoldsåret mer en forpliktelse enn en satsning, og det er litt opp til oss selv hvor flinke vi er til å få ting ut. Nå skal mange aktører plutselig nordover, og da kan jo de opprinnelige kulturene drukne, så vi må jobbe hardt for å synliggjøre dem. Vi har også innslag av nye grupper her i nord, for eksempel fra Liberia og Somalia, og Mangfoldsåret kan sikkert brukes for å fremheve disse gruppene på en positiv måte. Vi burde ha gode forutsetninger for det her, hvor vi er vant til å leve i et flerkulturelt samfunn. Slik jeg ser det skal ikke Mangfoldsåret bare generere aktivitet, men også gjøre noe med det strukturelle. Slik sett er det vel en del sentrale institusjoner som har mer behov enn oss for støtte.

4.7.2 Hva ble det til av året i Finnmark?

Ved årets start påla Finnmark fylkeskommune seg selv to ambisjoner, der den ene var å synliggjøre møteplasser for ulike grupper, og den andre å synliggjøre mangfoldet i fylket. Noe ble gjort, men ikke alt var like stor suksess: ”Vi var nok hele tiden opptatt av at vi hadde et annet syn på kulturelt mangfold enn hva

staten presenterte for oss. Vi ser mangfoldet i å være et fylke med innslag av samer, kvener, russere og innvandrere fra andre deler av verden. Vi her opplevde det slik at staten først og fremst fokuserte på nyinnvandring, og ikke på urbefolkning og nasjonale minoriteter, i alle fall når det kom til konkret handling. Mye av det som ble framhevet gjaldt tiltak som hadde med nyinnvandrede grupper ” (kultursjefen i Finnmark).⁵⁷ Selv med kompetanse på å være et tospråklig fylke, det eneste i landet, opplevde Finnmark likevel å komme til kort i situasjoner der mangfoldighet stod på timeplanen. Tospråklighet ble til noe ”koselig og hyggelig”, mens det for Finnmark er snakk om en situasjon og en politikk som koster penger.

I forhold til lokalnivået klarte fylkeskommunen ikke å gjøre noe særlig, og innser i ettertid at trykket kunne vært større. En viktig forklaring på dette er at fylkeskommunen ikke hadde tid til å planlegge arbeidet overfor kommunene, på grunn av at året kom brått i gang, og heller ikke fylkeskommunen hadde stort av tid til å planlegge egne aktiviteter. Brevet om året kom i april, vedtaket i fylkeskommunen ble gjort etter sommerferien, i september. Med vanlig saksbehandling i fylkeskommunen tok det så lang tid. Da var det kort tid til året skulle startes. ”Vi kom for sent i gang, det ble et stunt”, som kultursjefen sier. Få av kommunene i fylket var i kontakt med fylkeskommunen i anledning Mangfoldsåret, og heller ikke med Mangfoldssekretariatet. Kjennskapet til Mangfoldsåret varierte også mye mellom kommunene, fra de med liten kjennskap til året til de med god kjennskap til det. Porsanger kommune kjente for eksempel godt til året, men hadde ikke spesielle tiltak i forbindelse med det, fordi de opplevde seg selv som mangfoldige: ”Hvorfor skal vi det? Vi er mangfoldige i hverdagen vi, og vi er den eneste kommunen i landet som er trespråklig” var noe av reaksjonen på spørsmålet om hva kommunen gjorde med mangfoldsåret. Inntrykket fra kommunene er ellers at lite ekstra ble gjort fra kommunens side i forbindelse med året, til det hadde man ikke ressurser. Der det ble gjort noe var det gjerne frivillige organisasjoner som stod bak, for eksempel idretts- eller musikkorganisasjoner. Bibliotek og de ulike museene gjorde også en innsats, det samme gjelder frivillighetssentraler og organisasjoner som Røde Kors. Ofte var dette aktiviteter man hadde gjennomført

⁵⁷ Intervju 13. oktober 2009.

uansett, men i markeringsåret fikk de merkelappen ”kulturelt mangfold”, og mangfoldsperspektivet fikk en vektlegging det ikke ville hatt i samme grad som før. Om man gjorde det samme som før, så gjorde man det ikke på helt samme måten.

I forhold til nasjonale institusjoner så opplever Finnmark at tilgang til disse, i form av at de er på turneer i distriktene også er viktige, også i et markeringsår. Slik ble dette sagt fra kultursjefen:

Men det er en diskusjon vi ikke rakk å gjøre noe med og den handler om de nasjonale institusjonene med store penger. Hvor mye bruker de på små steder? Kan småstedene få løft gjennom store statlige innsatser? Den kulturelle skolesekken har jo virket slik, da kan skoleelever overalt få besøk. Men ellers er det vi eller skoleelevene som må på turne og ikke kunstnerne? Den geografiske fordelingen av kulturmidler er viktig å debattere.

Finnmark fylkeskommune hadde eget budsjett i anledning året, dette var på 100.000 kroner. Mye av dette ble brukt til å arrangere en kulturkonferanse, som for øvrig lenge har vært en begivenhet fylkeskommunen arrangerer annethvert år. I 2008 ble denne viet mangfoldet, og kalt ”Flerfoldige Finnmark”⁵⁸ – og både regionale og lokale kulturstrategier ble presentert. I tillegg var det innslag om særtrekk ved samisk historie og kultur i Sør-Varanger kommune, om kultursamarbeidet over grensen mot øst, BarentsKult og Pikene på broen, en utviklingsaktør i Barentssamarbeidet. Kulturminneåret ble også tatt opp.

Sametinget er samarbeidspartner med Finnmark fylkeskommune, så vel som alle fylkene innenfor sametingets virkeområde, også når det gjelder kulturlivet. Men Mangfoldsåret betydde svært lite for Sametinget, det var ikke med i forberedelsen av året, og opplevde det slik at det var tilfeldig at mangfoldssekretariatet kontaktet dem. Den første representanten for samiske institusjoner som satt i referansegruppen for markeringsåret var ikke utpekt av Sametinget, men av mangfoldssekretariatet. Dette ble tatt opp i starten, da Sametinget ikke likte denne framgangsmåten, og det ble avklart at hun som var utpekt kunne fortsette. Det var ikke representanten Sametinget var i mot, men sekretariatets

⁵⁸ Konferansen ble avholdt i Kirkenes onsdag 24. september 2008.

framgangsmåte. Underveis i året ble det skifte i representasjon fra Sametinget likevel, og en ny ble utnevnt. Fra Sametingets side blir året oppfattet som at det kom uten noen skikkelig planlegging, og framfor alt at det var altfor Oslo-fokusert. Markeringsåret ble oppfattet som at det i utgangspunktet ikke var interessert i mangfold i hele landet, og at referansegruppen var til en stor del en lokal gruppe for Oslo. Fra Sametingets side blir det forklart blant annet med diskusjonene som ble ført, at disse tok utgangspunkt i spesielle forhold i Oslo. I tillegg var det mer praktiske ting som at møtene ble innkalt til på kort varsel, noe som gjorde det vanskelig å delta når man har lang reise til Oslo.

Men om Sametinget er skeptisk til organiseringen av markeringsåret og vektleggingen av arbeidet, framhever man likevel mangfoldskoordinatorer som svært positiv, og som en person med mange informative og inspirerende tanker, også om Finnmark. Noe annet som forklarer Sametingets manglende engasjement i markeringsåret, er at for Sametinget er kulturspørsmål først og fremst knyttet til institusjonsoppbygging og -bevaring, og midler de gir til dette. De midlene som gikk til Sametinget i Mangfoldsåret ble brukt til slike formål, og ble ikke oppfattet som spesifikke midler til mangfoldstiltak. Dette har å gjøre med måten Sametinget arbeider på, en informant sier det slik: ”Vi arbeider jo for mangfold til daglig uansett”.

Mangfoldsåret 2008 førte ikke til vesentlige endringer i Finnmark fylkeskommunes kulturpolitikk og arbeid på feltet, selv om det førte til sterkere fokus på mangfold, og på mindre endringer som kan ha betydning framover. Det hadde heller ikke spesiell innvirkning på hvordan Sametinget arbeidet med kulturspørsmål.

4.8 Rogaland

Rogaland har med sine 26 kommuner om lag 408 450 innbyggere. Om vi ser bort fra Oslo, så er Rogaland et av fylkene i Norge med størst innvandring årlig,⁵⁹ og i 2008 var dette tallet på 4 900.

⁵⁹ I 2008 var Oslo hadde i særklasse størst nettoinnvandring i 2008 med 10 000 – 3 100 flere enn året før og fem ganger så mange som gjennomsnittet for perioden 2001-2005.

Rogalands, og særlig Stavangers historie er kjennetegnet av internasjonal tilknytting gjennom mange år. Historisk var denne tilknyttingen gjennom sjøfart, misjon og eksport av hermetikk. Siden tidlig på 1970-tallet har imidlertid det internasjonale innslaget skutt fart gjennom økt innvandring, først som et resultat av næringspolitikken, senere som følge av den generelle innvandringspolitikken. Særskilte trekk ved utviklingen i Rogaland sammenlignet med landet totalt sett kan knyttes til utviklingen innen petroleumsvirksomheten. Med de internasjonale olje- og leverandørselskapene i Stavanger og Rogaland kom også internasjonal arbeidskraft til Stavanger. På 1970-tallet utgjorde disse vestlige innvandrere byens flerkulturelle miljø. Gruppen ikke-vestlige innvandrere var så godt som fraværende til fram på 1980-tallet.

Fra 1980-tallet og utover har andelen innvandrere i Stavangers og Rogalands befolkning økt, samtidig har det foregått en endring i sammensetningen, med prosentvis nedgang av vestlige innvandrere. Også på 2000-tallet fortsatte denne utviklingen, ikke minst som følge av næringslivet i fylket sitt behov for arbeidskraft. Denne arbeidsinnvandringen kom i første rekke til Stavanger, men også til andre kommuner i fylket, som Tysvær, Egersund, Sola og Sandnes.

Rogalands innvandring er slikt sett annerledes enn innvandringen til Oslo, men den er også annerledes enn innvandringen til Finnmark. I perioder der Finnmark har hatt arbeidsinnvandring har dette først og fremst vært til fiskeindustrien, og det har gjerne vært ufaglært arbeidskraft og gjerne kvinner. Slik sett står dette i skarp kontrast til faglært og ofte høyt utdannet arbeidskraft til oljeindustrien, først og fremst menn, i Rogaland. Denne arbeidskraften var gjerne eksperter som kom for et avgrenset antall år. Rett nok har dette blitt endret de siste årene, men også i dag er det i stor grad snakk om faglært arbeidskraft. Innenfor næringslivet i Rogaland har det likevel pågått ulike tiltak i forhold til arbeidstakere fra andre land, blant annet har det blitt arrangert ulike kompetanseutviklende og næringsrelaterte aktiviteter. Internasjonalt hus i Stavanger, som ble etablert i 2000, har vært aktiv i så måte. De senere årene har det også pågått et eget kompetanseutviklingsprosjekt for å stimulere til bedriftsetableringer og nettverksbygging, dette tiltaket har vært støttet både av A-etat Rogaland og Stavanger kommune.

4.8.1 Mangfoldsperspektiv i fylkeskommunale planer i Rogaland

”Sammen skaper vi et åpent, nyskapende og spennende fylke” heter det i Rogaland fylkeskommunes visjon slik denne blir uttrykt i fylkesplanen. Om verdiene mangfold og toleranse heter det: ”Vi skal ha et romslig samfunn som gir plass for mangfold i kultur, yringer og individualitet, og like muligheter uansett bakgrunn, som styrker identitet, fellesskapsfølelse og skaperevne, og som gir mening og verdighet. Vi trenger frihet, fellesskap og mangfold. Og et raust Rogaland”.⁶⁰

I forhold til mangfoldstenking i fylkeskommunale planer har Rogaland mange års erfaring. I 2005 (1.11) vedtok Rogaland fylkesting Handlingsplan for etnisk likestilling 2003-2007.⁶¹ Denne hadde som overordnet målsetting å:

- fremme likestilling i utdanning, arbeidsliv og samfunnsliv
- fremme utviklinga av flerkulturelle møteplasser
- synliggjøre innvandrere i norsk samfunnsliv
- fremme gjensidig forståing og respekt og like muligheter for deltaking i samfunnet gjennom økt fokus på organisasjonslære og demokratiforståelse

Planen tok utgangspunkt i Stortingsmelding 49 (2003-2004) ”Mangfold gjennom inkludering og deltakelse” og regjeringens Handlingsplan mot rasisme og diskriminering (2002-2006), og vektla sterkt integrering og mangfold gjennom inkludering og deltakelse. Deltakelse i skole og utdanning, i kultur- og organisasjonsliv og i arbeidslivet blir nevnt spesielt, og det ble videre diskutert hvordan fylkeskommunen kunne legge til rette for at målsettingen om å arbeide for å hindre fremmedfrykt og rasisme kunne nås. I denne planen viste fylkeskommunen videre til internasjonale planer og konvensjoner, blant annet fra FN, Europarådet og andre organ som Norge har forpliktet seg til å følge.

⁶⁰ Fylkesplan for Rogaland 2006-2009. Rogaland fylkeskommune 2005.

⁶¹ Rogaland fylkeskommune: Handlingsplan for etnisk likestilling 2003-2007, Etnisk likestilling FT011105

I september 2008, det vil si i Mangfoldsåret, ble denne planen tatt opp til revisjon, fordi planperioden var satt til å vare ut 2007.⁶² I saksframlegget ble det da vist til Mangfoldsåret og statens ønsker om statlige, regionale og lokale innsatser for å fremme kulturelt mangfold som en vesentlig dimensjon i kulturpolitikken. Videre het det at ”I ettertid har det skjedd en modning omkring mangfoldsbegrepet i retning av å inkludere andre grupper enn innvandrere, og oppmerksomheten er også blitt rettet mot andre områder enn kultur, for eksempel arbeidsliv, utdanning, kompetansebygging, tilgjengelighet – med andre ord levekår. Ønsket er at forholdene skal legges til rette for at alle i størst mulig grad får muligheter til å fungere som fullverdige personer i samfunnet.” Her blir det videre vist til St.prp. nr. 1 (2007-2008) fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet der det står: ”Regjeringen vil arbeide for et åpent og inkluderende samfunn fritt for rasisme og diskriminering. Alle skal ha samme rettigheter, plikter og muligheter – uavhengig av etnisk bakgrunn, kjønn, religion, seksuell orientering eller funksjonsevne”. I samtaler med fylkeskontakten i Rogaland framhevet han flere ganger at for Rogaland var det viktig at Mangfoldsåret tok utgangspunkt i AID sine tanker om et åpent og inkluderende samfunn, og at året ikke skulle begrenses til kulturlivet. Derfor ble det for eksempel viktig å arbeide for inkludering av ulike grupper i arbeidslivet, noe flere bedrifter hadde erfaring med fra tidligere.

Fylkeskommunen vektla slik ikke *kulturelt* mangfold, men mangfold i forhold til inkludering av ulike grupper i alle deler av samfunnslivet. Integrering i arbeidslivet ble slik like viktig som integrering i kulturlivet eller samfunnet ellers. Denne utvidingen av mangfoldsbegrepet og dermed innsatsen ble ikke mottatt udelt positivt av alle miljøene i fylket. For eksempel reagerte Internasjonalt hus på utvidingen, og mente denne utvidingen førte til at man mistet fokus på det etniske mangfoldet og spørsmål knyttet til det.

Mangfoldsåret 2008 falt for Rogalands del sammen med året da Stavanger var internasjonal kulturhovedstad. Under mottoet ”OPEN PORT - åpenhet mot verden” gjennomførte Stavanger kommune i samarbeid med flere av omlandskommunene dette

⁶² Rogaland fylkeskommune: Handlingsplan for et inkluderende samfunn, 10.09.2008

store arrangementet. Det handlet om at regionen og dens mennesker skulle bli enda mer åpne og inkluderende i forhold til hverandre, kunst, ideer og muligheter, og at man blant annet skulle være en ”smeltedigel – med utgangspunkt i egen tradisjon og historie - inkludere impulser fra hele verden og slik forme vår fremtid.” Selv med en slik målsetting ble dette tiltaket noe annet enn det man var opptatt av i Mangfoldsåret med sin vektlegging av etnisk mangfold. I praksis ble Stavanger 2008 den virkelig store kulturbegivenheten i Rogaland i 2008, og da særlig for Stavanger og nabokommunene. Med et budsjett på rundt 170 millioner ble Stavanger 2008 noe langt annet enn hva Mangfoldsåret kunne bli i byen og fylket. Ressursene ble kanalisert til Stavanger 2008, og dette arrangementet kunne også nyte godt av en vesentlig lengre planleggingsperiode enn hva Mangfoldsåret gjorde regionalt. Fra fylkeskommunens side blir det også sagt at de to arrangementene ikke på noen måte var likeverdige, selv om de til en viss grad hadde nytte av hverandre, det vil si at Mangfoldsåret hadde nytte av Stavanger 2008, og ikke omvendt.

4.8.2 Hva ble det til av året i Rogaland

Spenningsfeltet mellom sentralt og lokalt nivå viste seg også i Rogaland da markeringsåret skulle gjennomføres. Rogaland fylkeskommunes første reaksjon på Mangfoldsåret 2008 var avventende og heller oppgitt. Dette skyldtes først og fremst en viss frustrasjon over å bli pålagt nye initiativ og tiltak fra staten, og det uten at det ble tildelt ekstra midler til tiltaket. Henvendelsen fra Mangfoldssekretariatet ”kom i tillegg brått på”, og var lite informativ og framstod som dårlig organisert. Satsingen syntes å bli båret fram av stor entusiasme og begeistring, men samtidig av små midler og dårlig organisering. Med dette som førsteinntrykk av markeringsåret stilte ikke fylkeskommunen seg blant de mest entusiastiske i utgangspunktet. Oppfatningen var som i Finnmark at statlige myndigheter og mangfoldssekretariatet manglet forståelse for hvordan en fylkeskommune arbeidet, og da spesielt for hvordan planprosessen er organisert. I tillegg hjalp det lite at det heller ikke fantes ekstra statlige midler til å følge opp året med.

Men frustrasjonen gikk over, og fylkeskommunen tok fatt i det som skulle bli deres utgangspunkt for arbeidet i markeringsåret; å bygge på det man allerede var i gang med fra før. Og

mangfoldsperspektivet fantes i planer og i arbeid, og da særlig det som ble gjennomført innenfor Den kulturelle skolesekken.

Rogaland fylkeskommune har fulgt opp arbeidet med å medvirke til å skape et inkluderende samfunn. Våren 2010 er fylkeskommunens plan – Regionplan for et inkluderende samfunn 2011-2014 – ute til høring. Plandokumentet er nå blitt utvidet til å gjelde feltene høy alder, seksuell orientering og funksjonsevne, i tillegg til etnisk bakgrunn. Det vi ser er at Rogaland fører videre arbeidet med at mangfold blir sett i forhold til ulike grupper i befolkningen, og ikke bare som kulturelt mangfold. Igjen blir dette begrunnet i ønsket om å unngå sektortenkning, og å få fram at det ikke handler om grupper av mennesker, men om individer.

4.8.3 Hva gjorde kommunene i Rogaland og Finnmark i mangfoldsåret?

Når det gjelder kommunalt engasjement i Mangfoldsåret så skiller ikke kommunene i Rogaland seg vesentlig fra kommunene i Finnmark. Kommunalt engasjement i forhold til året var heller lite i omfang, og årsakene til det ble for det mest begrunnet med manglende ressurser til slikt engasjement. Det er lite kommunene har å rapportere om hva kommunen selv stod bak av aktiviteter, og det synes heller ikke å ha foregått en politisk debatt om viktigheten av kulturelt mangfold i kommunene. Dette innebærer imidlertid ikke at det ikke foregikk aktiviteter som har med kulturelt mangfold å gjøre innenfor kommunene, for det finnes det mange eksempler på. Men disse aktivitetene var det sivilsamfunnet – de frivillige organisasjonene - i kommunene som var ansvarlig for. Det kunne være idrettslag, kulturorganisasjoner, dansegrupper. Musikkorganisasjoner, amatørteater eller frivillighetsentraler og kirkeforeninger eller ulike religiøse foreninger. Noen – trolig få – av disse aktivitetene ble registrert på hjemmesidene til Mangfoldssekretariatet. For Finnmarks del dreide det seg om 16 tiltak i regi av ulike organisasjoner, for Rogalands del ble kun 11 tiltak registrert. Selv om vi ikke har kunnet gjøre en kartlegging av omfanget av aktiviteter inspirert av eller knyttet til Mangfoldsåret i disse to fylkene, har vi likevel god grunn til å tro at det var langt flere enn hva som ble registrert. Samtaler med representanter fra kommunene, fylkeskommunene og organisasjonslivet, så vel som

skriftlige kilder som aviser, fortalte om et langt større omfang. Og dette var altså særlig knyttet til organisasjonslivet.

Men det var også knyttet til offentlige institusjoner som museum, bibliotek og arkiv, i tillegg til offentlig finansiert musikkaktiviteter som for eksempel ”Musikk i Finnmark”. Slike aktiviteter dreier seg om svært ulike tiltak, som utstillinger, teaterforestillinger, festivaler og til det som blir kalt flerkulturelle solfester. Mens tiltakene i Rogaland fokuserer på nyinnvandring og mangfoldet det bringer med seg, så fokuserer nok Finnmark i større grad på at fylkets innbyggere har bestått av ulike etniske grupper i veldig mange år før norsk nyinnvandring. Utstillinger og aktiviteter som skal illustrere mangfoldsperspektivet i Finnmark blir slik sett gjerne knyttet til den samiske eller kvenske. Men det er også eksempler på tiltak som har å gjøre med nyinnvandring de senere årene, og da fra øst; Russland.

4.9 Oslo – ”Mangfoldsår hvert år”

I det norske perspektivet utmerker Oslo seg som et fylke som i særlig grad kan sies å være kjennetegnet av kulturelt mangfold. Dels har dette sammenheng med at byen over tid har vært preget av en høy innflytting fra andre deler av landet og av en høy konsentrasjon av innbyggere med minoritetsbakgrunn. I 2007 var innbyggertallet i Oslo på 548 000 personer. Andelen av befolkningen med innvandrerbakgrunn var på 32 prosent, hvorav 20 prosent hadde bakgrunn fra ikke-vestlige land. Tilstømmingen til Oslo av innbyggere med innvandrerbakgrunn fra ikke-vestlige land har vært høy det siste tiåret og har særlig blitt konsentrert i de nye drabantbyene i bydelene Stovner, Alna og Søndre Nordstrand. I bydel Søndre Nordstrand utgjør innbyggerne med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn rundt 40 prosent av befolkningen.⁶³ Oslo har også den høyeste konsentrasjonen i landet av personer som er medlemmer av den samiske urbefolkningen og nasjonale minoriteter.

Dels kan beskrivelsen kulturelt mangfold brukes med henvisning til at Oslo er det stedet i Norge som har et tydeligst utviklet storbypreg, og med dette en stor variasjonsbredde i befolkningens

⁶³ Oslo kommune Kommuneplan 2008

konsummønstre, livsstiler og sub-kulturelle tilknytninger. Som en del av dette bildet har Oslo et stort og variert kunst- og kulturtilbud. Dette omfatter et mylder av kommersielle aktører, institusjoner og organisasjoner som er i kommunal drift eller som drives med støtte fra kommunen og statlige institusjoner som er lokalisert i byen. En betydelig andel av den offentlige finansierte kultursektoren i Norge befinner seg i realiteten i Oslo.

Som vi har vært inne på i tidligere kapitler, er Oslo også hjemsted for flertallet av kunst- og kulturaktørene i landet som har spesialisert seg på formidling av flerkulturelle uttrykksformer. Blant disse finner en aktører som blir omtalt som ”gründergenerasjonen” i det flerkulturelle miljøet, stiftelsen Cosmopolite Scene, stiftelsen Horisont/Melafestivalen, Center for Afrikansk kulturformidling, Nordic Black Theatre, Du store verden! Samspill og Interkulturelt museum. Samtidig har man i Oslo sett framveksten av en ny og yngre generasjon av utøvere og formidlingsaktører knyttet til blant annet miljøet rundt festivalen African History Week, kultursenteret X-ray og sammenslutningen av utøvergrupper kalt Snelda.

4.9.1 Mangfoldsårets hovedstad?

Mange av kunst- og kulturaktivitetene som ble utløst av Mangfoldsåret utspilte seg i Oslo og i mange tilfeller dreide dette seg om samarbeidsprosjekter mellom etablerte institusjoner og flerkulturelle aktører. For flere av de overnevnte flerkulturelle aktørene var Mangfoldsåret et klart aktivum. Dette gjelder for eksempel stiftelsen Horisont som hadde stor pågang av tilbud om samarbeidsprosjekter og rådgivingsoppdrag fra kulturlivet i forbindelse med markeringsåret, samtidig som Mela-festivalen ble utpekt som knutepunktsfestival av Kultur- og kirkedepartementet og fikk en økning på 1,8 millioner i statlige tilskudd. Du store verden! fikk en markant økning i sitt statlige driftstilskudd og opplevde samtidig en stor etterspørsel etter samarbeid og rådgiving fra det etablerte kulturlivet. Også Nordic Black Theatre, Center for afrikansk kulturformidling, Agenda X, Det flerspråklige bibliotek, Internasjonalt kultursenter og museum og Jødisk museum i Oslo fikk økninger i statlige tilskudd i 2008.

I senere kapitler skal vi gå nærmere inn på utviklingen som fant sted innenfor etablerte institusjoner på musikk- og ABM-feltene i Mangfoldsåret. Her kan det nevnes kort at de statlige institusjons-

teatrene i Oslo ser ut til å ha fulgt opp Mangfoldsåret på ulike måter. Nationalteatret utviklet en fireårig mangfoldsstrategi i 2007 og markerte Mangfoldsåret med tre egne oppsetninger som knyttet an til temaet, med utenlandske gjestespill og Urdu Poesi Festival i forbindelse med Oslo kommunes Kulturatt. Det Norske Teatret, som oppfatter kulturelt mangfold som en "livsnerve" i institusjonen i og med språkprosjektet den forvalter, markerte året med oppsetningen Jungelboka. I teaterets årsmelding pekes det også på at det markerte Mangfoldsåret gjennom samarbeidsprosjekter med blant annet Mother Theatre, Nordic Black Theatre, Veitvedt skole og gjennom gjestespill, med blant annet Floorknights. Foruten en mye omtalt turne med oppsetningen av Kardemomme by, markerte Riksteatret Mangfoldsåret med å avholde teaterfestivalen Twist 08 i Oslo i samarbeid med Det Åpne Teater og Nordic Black Theatre.

Den kommunale og kommunalt finansierte kunst- og kulturvirksomheten i Oslo bar også klart preg av kulturelt mangfold i 2008, men om den bar preg av Mangfoldsåret er ikke like opplagt.

4.9.2 Integreringspolitikk eller kulturpolitikk

Utfordringer knyttet til tilrettelegging for kulturelt mangfold har blitt satt tydelig på dagsordenen i Oslo kommune det siste tiåret.⁶⁴ Siden 2001 har kommunen profilert seg med holdningskampanjen Oslo Extra Large (OXLO). Denne kom i stand som en del av en tiltaksplan mot nazisme, rasisme og intoleranse som ble lansert etter det rasistisk motiverte drapet på Benjamin Hermansen samme år. I 2004 vedtok byrådet en videreføring av OXLO samtidig som kampanjen ble utvidet til et videre politisk program med fokus på brukertilpasning gjennom samarbeid og dialog med minoritetsorganisasjoner og på at ansatte i kommunen skal spille befolkningen.

Som et resultat av denne og andre satsinger på mangfold og inkludering, har Oslo blitt tatt opp i det internasjonale nettverket

⁶⁴ Dette gjenspeiles blant annet i den første setningen i visjonserklæringen i kommuneplanen som ble vedtatt av bystyret i 2008, hvor det heter at: "Oslo skal være en åpen og inkluderende hovedstad med rom for mangfold og livsutfoldelse".

The Intercultural City – Making the Most of Diversity, som blant annet jobber med utvikling av standarder for åpenhet og mangfold etter inspirasjon av Richard Floridas teorier. I intervjuer med representanter for administrasjonen og den politiske ledelsen i Byrådet for kultur og utdanning, ble nettopp Floridas tenkning om mangfold som en kilde til økonomisk og menneskelig vekst framhevet.

Kommunens satsing på tilrettelegging for kulturelt mangfold gjenspeiles også på det kulturpolitiske området, innenfor kommunens egne virksomheter og i tilskudd den yter til kunst- og kulturformål. Når kommunale kulturpolitikere og kulturbyråkrater vi intervjuet i Oslo kommenterte Mangfoldsåret med å si at i Oslo er ”alle år Mangfoldsår”, er dette ikke en urimelig beskrivelse. I denne sammenhengen ble imidlertid uttrykket brukt som en delvis forklaring på hvorfor Oslo ikke satset mer offensivt på oppfølging av Mangfoldsåret. Byråden for kultur og utdanning understreket i et intervju at kommunen på ingen måte søkte å motarbeide Mangfoldsåret. Samtidig pekte han på at det kan virke mer relevant i andre deler av landet, hvor man har kommet kortere i arbeidet med å legge til rette for kulturelt mangfold.

Byrådet i Oslo utgår fra Høyre og Fremskrittspartiet, og partipolitikk kan ha hatt betydning for hvordan Mangfoldsåret ble mottatt i kommunen. I forkant av Mangfoldsåret etterlyste opposisjonen i bystyret en mer aktiv oppfølging av markeringsåret fra byrådets side, uten at dette ser ut til å ha bli tatt til følge.⁶⁵ Oslo avsatte ikke egne midler til Mangfoldsåret og det var det siste fylket som meldte inn en fylkeskontaktperson til Mangfoldssekretariatet. En grunn til at det drøydte med utnevnelsen av kontaktperson var, etter det vi ble forklart at byrådet brukte tid på å vurdere om oppfølgingen av Mangfoldsåret skulle legges til kommunens Enhet for integrering og mangfold eller til den nyopprettede Kulturetaten, for til slutt å lande på det siste alternativet.

Enhet for integrering og mangfold administrerer kommunens tilskudd til minoritetsbaserte frivillige organisasjoner og foreninger. Kulturetaten administrerer kommunens egne kulturvirksomheter,

⁶⁵ I bystyrets behandling av kulturstrategi for Oslo 15. november 2006, ble det vist til Stortingets beslutning om Mangfoldsåret. Byrådet ble i denne forbindelse bedt om å legge fram en plan for hvordan byens minoritetskulturliv kan gjøres bedre kjent for flere innbyggere.

men også kunst- og kulturtilskuddsordningen som er en viktig bestanddel i kommunens kulturpolitikk. Disse midlene er etter det vi fikk opplyst forbeholdt profesjonelle kunst- og kulturtiltak. Med valget av Kulturetaten signaliseres dermed en iverksettelsesstrategi hvor man, til forskjell fra andre fylkeskommuner som la vekt på det integrerings- og inklusjonspolitiske aspektet ved Mangfoldsåret, tydeliggjør markeringsåret som et kulturpolitisk tiltak.

4.9.3 Oppfølgingen av Mangfoldsåret

Oppfølgingen av Mangfoldsåret i kulturetaten dreide seg for det meste om å informere om tiltaket. Etter at plasseringen av Mangfoldsåret i kulturetaten var klarlagt, ble det i oktober 2007 avholdt et informasjonsmøte om markeringsåret i Oslo rådhus. Her var det etter det vi fikk opplyst rundt 200 deltakere fra ulike kunst- og kulturinstitusjoner og organisasjoner, innvandreterorganisasjoner og bydelene. Det ble laget en egen nettside med informasjon om Mangfoldsåret og tilknyttede aktiviteter på kulturetatens nettsted, som kom i drift i 2008.

Som en representant for Kulturetaten påpekte, var Mangfoldsåret tenkt som et ”aktørenes år” og ble i første rekke markert gjennom initiativer i de kommunale eller kommunalt støttede virksomhetene. Blant de kommunale virksomhetene utmerker Deichmanske bibliotek seg som særlig aktiv i oppfølgingen av Mangfoldsåret. Deichmanske bibliotek er tilknyttet det Flerspråklige bibliotek og har i lang tid satset på tilrettelegging for kulturelt mangfold. I Oslo er bibliotekets ulike filialer en viktig møteplass for minoritetsbefolkningen. Det flerspråklige biblioteks vandreutstilling ”Den magiske kappen” ble åpnet på Deichmanskes filial på Stovner i februar 2008. Utstillingen bestod blant annet av en paviljong laget av kunstneren Teymor Zarre og var rettet mot barn i alderen 4 – 10 år. I samarbeid med tyrkiske foreninger og organisasjoner arrangerte Deichmanske en Tyrkisk kulturuke og på filialene i de ulike bydelene ble det gjennom året avholdt poesifestival og poesikvelder, bokkafeer og foredrag, filmvisninger, konserter og utstillinger som alle var direkte knyttet til Mangfoldsåret.

Stenersenmuseet har over tid hatt et mangfoldsperspektiv integrert i sin virksomhet. I 2008 hadde museet Henrik Saxegrens fotoutstilling om innvandring i Norden ”Krig og Kjærlighet” på

programmet, samt andre utstillinger som direkte tematiserer kulturelt mangfold som vi kommer nærmere inn på i et senere kapittel. Oslo byarkiv har siden 2004 drevet prosjektet Oslos Multikulturelle Arkiver. I 2008 ble utstillingen ”Spor etter oss”, som er basert på materiale fra prosjektet, vist i Byarkivets lokaler. Utstillingen hadde tidligere vært vist på Interkulturelt museum. På de andre kommunale museene, Munch-museet og Vigeland-museet, foregikk det lite aktiviteter i 2008 med tilknytning til Mangfoldsåret.

I 2008 beløp kommunens totale tilskudd til kunst- og kulturtiltak seg til om lag 155 millioner kroner. Utlysningen av midler for 2008 var ikke knyttet opp mot Mangfoldsåret, men som det ble påpekt av en representant for Kulturetaten, har et stort flertall av mottakerne av tilskudd allerede et mangfoldsperspektiv integrert i virksomheten. De fleste flerkulturelle aktørene vi nevnte ovenfor er mottagere av tilskudd fra Oslo kommune. I tillegg ga kommunen tilskudd i varierende størrelsesorden til festivalen Film fra sør, Oslo World Music Festival, Foreningen Kinesisk Kulturfestival, Jødisk museum, Samisk Hus i Oslo og sigøynerfestivalen ”IAGORI”. I kommunens fordelinger til mindre enkelttiltak er mangfoldsperspektivet den vanligste begrunnelsen for tildelinger.⁶⁶

Oslo Nye Teater er mottaker av det uten sammenligning største tilskuddet fra kommunen på 72 millioner. Teateret har forut for Mangfoldsåret vært opptatt av å fremme kulturelt mangfold. I 2008 markerte det Mangfoldsåret blant annet med oppsetningen Elektra. Nest størst på listen over tilskuddsmottakere er Oslo museum, som i 2008 startet forskningsprosjektet ”Fryd og frykt i den flerkulturelle storbyen” som skal belyse forskjellige sider ved byens mangfold. Oslo museum omfatter Interkulturelt museum, hvor virksomheten dreier seg om kulturelt mangfold.

Mangfoldsåret ser i noen grad ut til å ha blitt fulgt opp av bydeler i Oslo, særlig i Groruddalen. I bydel Alna ble det lagt fram en egen

⁶⁶ I lister kommunen offentliggjorde over mindre tilskudd til organisasjoner og enkelttiltak i 2008 blir det i ett tilfelle (Bollywood festivalen) vist eksplisitt til Mangfoldsåret som begrunnelse for innvilgelsen av støtte. I begrunnelsene for 20 av de i alt 31 søknadene som fikk innvilget støtte heter det at tiltakene ”bidrar til” eller ”ivaretar mangfoldet i byens kulturliv”.

sak om Mangfoldsåret for bydelsdirektøren hvor det pekes på mulige tiltak som kan iverksettes, gitt forutsetningen om at det ikke gis tilskudd til arrangementer fra kommunen eller staten. Her heter det at Mangfoldsåret kan framheves i allerede planlagte arrangementer, og det vises til planlagte samarbeidstiltak med bydelene Stovner, Bjerke og Grorud blant annet om en markering av Dansens dag. I Oslo kommunes rapportering fra Mangfoldsåret til Kultur- og kirkedepartementet framheves arrangementet bydelene hadde på Dansens dag som ”en storslagen hip-hop forestilling på taket av Stovner Senter”. I de fire bydelenes presentasjon av arrangementer de avholdt i forbindelse med Oslo kommunes OXLO-uka ble arrangementenes kopling til Mangfoldsåret framhevet.

4.9.4 Foreldet satsing

Fylkeskontakten fra Oslo gjorde det klart i et intervju at samlingene med Mangfoldssekretariatet og de andre fylkeskontaktene var av begrenset nytte. I denne sammenhengen viste vedkommende til at i Kulturetaten er man i første rekke opptatt av kunst- og kulturfaglige forhold, også når det gjelder satsing på kulturelt mangfold. Slik vedkommende opplevde samlingene med de andre fylkeskontaktene, bar disse preg av at fylkene var på veldig forskjellige utviklingstrinn i deres tenkning om kulturelt mangfold. De fleste andre fylkene var etter vedkommendes oppfatning opptatt av sosialpolitisk begrunnede ”instrumentelle” kulturtiltak, arrangementer hvor folk møtes for å ”bli kjent, vise fram folkedrakter, grille sammen og så videre”. Som vedkommende påpekte, var dette noe ”vi gjorde i Oslo for tjue år siden”.

4.9.5 ”År er bra...men på vår måte!”

Oppfølging av markeringsår er ikke ukjent for Oslo kommune. Kulturetaten får stadig forespørsler om å bidra til arrangementer i forbindelse med spesielle ”dager” eller ”år” og i slike tilfeller kan etaten søke byrådet om tilskudd til å avholde et arrangement. Etter en representant for Kulturetatens syn ”er år bra”, fordi de representerer tematiske knagger man kan knytte an til i konseptutviklingen i forbindelse med arrangementer. Samtidig pekte vedkommende på at forskjeller i det statlige og kommunale

perspektivet kan gjøre samarbeid om slike arrangementer utfordrende.

Høsten 2007 tok Kulturetaten initiativ til planleggingen av kommunale arrangementer for å markere Mangfoldsåret. På denne tiden ble kommunen kontaktet av Mangfoldssekretariatet, som ønsket å avholde en nasjonal markering av Mangfoldsåret i Oslo i tillegg til åpningen i Stavanger. Det ble avholdt møter mellom Mangfoldssekretariatet og Kulturetaten med tanke på et felles arrangement. Samarbeidet om arrangementet viste seg imidlertid å være problematisk.

En representant for Kulturetaten påpekte i denne sammenhengen at de nasjonale komiteene eller sekretariatene som har ansvaret for de ulike markeringsårene gjerne er sammensatt av fagfolk som har liten innsikt i administrative prosesser i forvaltningen på lokalt nivå. Etter vedkommendes syn preges Mangfoldsåret og lignende tiltak av at man på sentralt hold tenker i en ”nasjonal kalender” av arrangementer og ikke ser at disse må kunne innpasses i kommunenes egne planer.

Søknaden fra Kulturetaten om tilskudd til arrangementer i forbindelse med Mangfoldsåret ble ikke innvilget av byrådet i budsjettbehandlingen i desember 2007. Opposisjonspolitikere i kommunen oppfattet dette som et uttrykk for byrådets rivalisering med den rød-grønne regjeringen. I et intervju med byråden for kultur og utdanning ble det understreket at dette ikke var en ”aktiv handling”, men et resultat av at forespørselen kom for sent og at det ikke var midler tilgjengelig til dette formålet. For kulturetatsens del ble utfallet av prosessen at den, sammen med Wergeland-året, gjorde Mangfoldsåret til et tema i etatens Kulturnatt-arrangement.

Når det gjelder den nasjonale markeringen av Mangfoldsåret i Oslo, ble utfallet at Mela holdt et arrangement i Operaen med finansiering fra departementet og Du store verden! arrangerte midtveismarkeringen Total Global, med finansiering fra Gjensidige stiftelsen, i begge tilfeller med svært kort tid til forberedelser.

4.9.6 Hva ble til av året i Oslo?

Politikerne i Oslo kommune prioriterte ikke å støtte Mangfoldsåret med egne midler, men mange av aktivitetene som inngikk i

Mangfoldsåret foregikk i Oslo. Mange av disse aktivitetene igjen var i regi av kommunale kunst- og kulturvirksomheter eller kunst- og kulturvirksomheter som er støttet av kommunen. I denne delen av byens kulturliv ser det ut til at Mangfoldsåret i første rekke bidro til en understrekning av eller fortsterkning av satsinger på kulturelt mangfold hos kulturaktører som allerede på forhånd hadde forpliktet seg til denne oppgaven.

4.10 Oppsummering

Mangfoldsåret 2008 ble gjennomført i hele landet, men det ble ikke gjennomført på samme måten overalt. Den formelle organiseringen av året var delvis lik for hele landet, ved at det fantes et sekretariat sentralt i Oslo og at alle fylkeskommunene fikk ansvar for året innenfor sine grenser. Markeringsåret ble styrt fra sentralt hold, og fylkeskommunene fikk i oppgave å spre informasjon lokalt og samtidig ha kontakt med sekretariatet sentralt. Meldingen om markeringsåret ble mottatt at fylkeskommunene på ulike måter når det gjeld innhold og framgangsmåte, ingen var aktivt negativ til et markeringsår og fokus på kulturelt mangfold, men svært mange var kritiske til det man opplevde som hastverk og manglende planlegging når det gjelder gjennomføring av året. Mangfoldsåret var et tiltak ovenfra som kom uten ekstra ressurser, om man ser bort fra informasjonstiltak fra sekretariatet og samlinger for fylkeskontaktene, og framstår som et tilbud man ikke kunne avslå.

Fylkeskommunene oversatte markeringsåret til regionale forhold på ulike måter. Det som er felles i måten man tok i mot ideen om året og gjorde dette om til regionale aktiviteter, er at man grep fatt i regionale forhold som kunne passe inn i året, og at man drev aktiv gjenbruk og omdefinering når det gjelder allerede eksisterende tiltak. Måten året ble mottatt på er i all hovedsak to ulike måter; fylkene med betydelig innslag av ulike etniske grupper, nasjonale minoriteter eller urbefolkning brukte dette som utgangspunkt for å innpasse sin region i markeringsåret. For disse ble kulturelt mangfold til etnisk mangfold, slik det også var for markeringsåret. For andre, som ikke kjente seg helt igjen i dette bildet, ble mangfold utvidet til å også omfatte ulike sosiale grupper – det vil si ulike minoritetsgrupper, og mangfoldsbegrepet ble mye videre enn

det etniske. I begge tilfeller fikk definisjonen betydning for hva slags aktiviteter som ble ansett som relevante.

Det som likevel er felles for både de som brukte en vid og en smalere definisjon av kulturelt mangfold, er at begge til en viss grad i praksis drev med gjenbruk og omdefinering når det gjelder aktiviteter.

Aktiviteter man tidligere hadde drevet med, eller som likevel var planlagt, ble omdefinert eller presentert som mangfoldsaktiviteter, og telte med da man skulle rapportere inn aktivitet. Nå er knappest en slik praksis i seg selv negativ, for det som skjedde var også at tidligere praksis ble sett i lys av et mangfoldsperspektiv, og presentert slik, og at det fantes slike tiltak fra før kan ikke sies å være negativt.

Markeringsåret førte også til at passive punkt i planer ble sett i lys av kulturelt mangfold, og tatt fram, noe som kan føre til endring i ønskt retning.

I alle fylkeskommunene førte markeringsåret til handling, selv om det for noen må sies å være nokså avgrenset handling. Regionalt kan ikke Mangfoldsåret vise til store tiltak eller prosjekter, men til små tiltak og til endringer som kan få betydning på sikt. Det er prosesser som er satt i gang på grunn av at feltet fikk oppmerksomhet. Året ført til debatter om mangfold, også regionalt. Slike debatter var for eksempel i forbindelse med kulturkonferanser og ulike tilstillinger.

Samlet kan vi si at året for regionenes del hadde betydning ved og framheve og dels forsterke noe som alt fantes, og ved å sette i gang en utvikling som kan fortsette, i og med at debatten er kommet inn i politiske planer og diskurser i regionen. Men Mangfoldsåret var ingen revolusjon for fylkeskommunene.

5 ABM

I denne delen av rapporten vil vi først og fremst se på virksomheten i museene, men også ha et sideblikk til kulturminnevernet. Dette fordi den materielle og immaterielle delen av kulturarven ansees å henge nært sammen. Dette kapitlet og det neste er organisert gjennom presentasjon av illustrerende case, noe som krever en del mer plass i teksten. Dette har da ført til at biblioteksektoren av plasshensyn er valgt bort, selv om den nevnes flere steder i regionkapitlet.

Kapitlet omfatter de arbeidsfeltene som sorterer under Riksantikvaren (MD) sammen med fylkeskommunene og forvaltningsmuseene i de ulike regionene, Kulturrådets kulturvernavdeling og de kulturhistoriske museene (KKD/KD). Vi nevner også UNESCO-kommisjonens, EUs og Europarådets arbeid på området. Grunnen til dette er at de ulike internasjonale konvensjonene Norge har ratifisert, eksplisitt legges til grunn som forpliktelser og føringer for arbeidet med utformingen av en mangfoldspolitikk på kulturarvsfeltet i Norge.

For oversiktens skyld, og på grunn av at de ulike etatene og saksfeltene befinner seg på svært ulike nivåer i arbeidet, presenterer vi feltet først etatvis for å vise politikk og praksis ved inngangen til Mangfoldsåret. Det viser seg at de har utviklet seg svært ulikt. Museene har kommet relativt langt i den betydning at en rekke prosjekter innrettet mot både nasjonale minoriteter og nye innvandringsgrupper er gjennomført. Her har også den politiske diskusjonen kommet forholdsvis langt.

På kulturminnefeltet er situasjonen erkjent og man har kommet i gang med planer og forberedende tiltak. Innenfor kulturvernet er situasjonen mer sammensatt. Her deltar både offentlige og frivillige organisasjoner. Her har man institusjoner og organisasjoner som er drevet av minoritetsmiljøene selv, noe som ikke er tilfelle innenfor

kulturminnevernet. Disse utgjør etter hvert et ganske stort antall, men har av flere grunner vanskeligheter med å etablere seg som anerkjent del av det samlede norske kulturarbeidet.

Gangen i dette kapitlet blir at vi presenterer situasjonen på feltet slik den var da Mangfoldsåret ble satt i verk. Dette viser kort utviklingen siden midten av 1990-tallet og tar utgangspunkt i de offisielle politiske dokumentene som har ligget til grunn for de endringene som er foretatt så langt. Derne st gis det et bilde av den virksomheten som foregikk under selve året. Her forsøker vi å vurdere i hvilken grad arbeidet var utløst eller initiert av selve markeringsåret eller om det var en virksomhet som uansett ville ha funnet sted. Her vil også nye tendenser presenteres selv om disse ikke nødvendigvis kan kobles direkte til Mangfoldsåret. På bakgrunn av at Mangfoldsåret var ment å skulle stimulere og bevisstgjøre institusjoner og aktører, vil vi også registrere som virkninger slike tendenser som utviklet seg indirekte som resultat av diskusjoner som foregikk.

Men aller først noen trekk som er felles for alle tre direktoratene. På alle de tre feltene defineres *forskning* som en sentral satsning. Det ser ut til å være relevant her siden både St. meld. nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner* og St. meld. nr. 49 (2008-2009) *Framtidas museum. Forvaltning, formidling, forskning, fornying* kobler de to temaene sammen. Mangfold betraktes som det mest iøynefallende trekket ved samtiden, og som sådan anser man at ny kunnskap er nødvendig for å utvikle en hensiktsmessig politikk og forvaltningspraksis på området.

5.1 Riksantikvaren

Riksantikvaren la i august 2006 fram en rapport om arbeidet med minoritetenes kulturminner 2003 – 2006, presentert med tillegg i januar 2007, altså på et tidspunkt da KKD var godt i gang med planleggingen og lanseringen av ideen om Mangfoldsåret.

Det legges i rapporten for dagen at dette arbeidet på det tidspunktet var i sin spede begynnelse innenfor Riksantikvarens ansvarsområde. I innledningen benyttes formuleringer som: ”Dette var et nytt spennende og ukjent landskap” (sic), og ”Arbeidsgruppen har etablert en *første kontakt*” (forf. uthevelser). Men det

understrekes at de har blitt tatt imot med gjestfrihet og stor velvilje i ”miljøene”. Denne typen retorikk minner om de tidlige reisebeskrivelsene fra 1800-tallet og vitner om den samme avstanden. Man sier også rett ut at: ”Da Riksantikvarens arbeidsgruppe startet sitt arbeid (2003/04, forf. anmerkning), hadde vi liten eller ingen kunnskap om de ulike minoritetsgruppene og deres kulturarv” (s. 4). Målet er imidlertid at ”dette arbeidet bør inngå som en naturlig del av kulturminneforvaltningens øvrige arbeid” (s. 3). Men her gir man også uttrykk for en edruelig realisme i formuleringer som: ”En slik alminneliggjøring [...] vil ikke skje av seg selv over natten.” Man referer til St. meld. 16 (2004–2005) *Leve med kulturminner* og sier at det er et erkjent behov for å utvikle feltet i forvaltningen. Det foreslås et prosjekt med varighet fra fem til ti år, noe som gir en tydelig indikasjon på at man tenker seg en langsiktig utvikling.

Denne oppfatningen av egen rolle kan imidlertid også oppfattes som svak motivasjon. Den lange tidsrammen kan oppfattes som uttrykk for en passiv holdning til saksfeltet. Dette forblir uavklart hvis man betrakter det i forhold til institusjonens mål og samfunnsrolle hvor mangfold ikke prioriteres.

Målene med prosjektet skal være tre:

- å sikre varig vern av faste kulturminner gjennom et tett samarbeid med minoritetene
- å øke bevisstheten og kompetansen i kulturminneforvaltningen
- å øke bevisstheten hos de nasjonale minoritetene og andre minoriteter

I disse målformuleringene kommer det til uttrykk to interessante punkter. Det ene er at det så entydig skilles mellom kulturminneforvaltningen på den ene siden og minoritetene på den andre. En alternativ måte å tenke på, ville være å innlemme i målformuleringene at dette skille skulle dempes ved å integrere minoritetene i kulturminneforvaltningen. En tilsvarende strategi følges for eksempel i de kulturhistoriske museene. Her har en rekke minoriteter og urfolk fått egne museer, egne avdelinger og en lang rekke egne prosjekter. Slik det formuleres, framstår imidlertid representantene for mangfoldet (minoritetene) som klienter. Det

andre punktet, som forsterker det første, er at slik det står går det fram at man hos forvaltningen skal styrke bevisstheten og kompetansen, mens man hos minoritetene bare skal ha som mål å øke "bevisstheten". Dette gir uttrykk for en tankegang der den etablerte kulturminneforvaltningen skal forvalte kulturminnene *på vegne av* minoritetene. Et annet sted i rapporten, hvor man definerer de faglige utfordringene, sier man imidlertid følgende:

En god dialog forutsetter også en utveksling og brytning av holdninger og oppfatninger, der storsamfunnets og de ulike minoritetenes forståelse og definisjon av kulturminner og kulturarv kan divergere. Riksantikvarens arbeidsgruppe har i stor utstrekning valgt å legge vekt på synspunktene fra minoritetene.

I arbeidet med å etablere slik dialog angis det imidlertid ingen metode. Ingen steder i rapporten eller i de andre relevante dokumentene angis det en nærmere strategi for å inkludere minoritetene i kulturminneforvaltningen. Det blir derfor hengende litt i luften som et noe diffust ønske. Hovedtrekket i bildet er at direktoratet er den handlende aktøren, mens minoritetene konstrueres som en slags klienter man "i stor utstrekning" skal ta hensyn til. Dette gir uttrykk for en svak vilje til inkludering. En annerledes måte å tenke på, er å si at mangfold realiseres i det øyeblikk de andre blir anerkjente subjekter også i utformingen av virksomheten. Som vi skal se, tas det flere initiativer i museene for en slik utvikling.

I den offentlige forvaltningens arbeid med å sikre de ulike minoritetenes kulturarv er det en utfordring å håndtere kulturelle uttrykk man selv er relativt lite kjent og fortrolig med. (Leve med kulturminner, s. 63)

Sitatet viser på en entydig måte *subjektposisjonen* i den offentlige politikktutviklingen på dette feltet. Det offentlige er en "selv" mens minoritetene er på ulike vis og i ulik grad noen andre som nå også skal gis en plass i den samlede historiefortellingen. Innvandrere og minoriteter anerkjennes her med andre ord med en egen historie, men det er enda et stykke igjen før sektoren makter å legge til rette for at de også kan "fortelle" den selv. Vi ser en tydelig tendens til at minoritetene skal *vises fram*, men ennå ikke *slippes til*.

Hvis målet er en ”alminneliggjøring” av å verne minoritetenes kulturarv, vil det i siste instans innebære at skillet mellom forvaltningen og minoritetene i det minste dempes ned. Det ser ut til at man på det nåværende stadium har kontakt med hverandre gjennom minoritetenes ulike organisasjoner og spesielt innrettede kontaktutvalg mellom minoriteter og det offentlige, men at det er langt fram til en organisk sammenheng mellom partene.

Vi ser også at den typen ”nedlastning” av kulturpolitikk og faglige prinsipper som skjer i departementene, ikke på samme måte skjer her. Grunntankene i UNESCOs konvensjoner om kulturelt mangfold og immateriell kulturarv, med vekt på individuelle rettigheter og traderingsmiljøenes relative autonomi, ligger fjernt fra dette perspektivet.

Det understrekes at det på det tidspunktet arbeidsgruppen var i sving, var liten oppmerksomhet knyttet til minoriteters kulturarv i regional kulturminneforvaltning. Her er det grunn til å håpe at Mangfoldsårets fokusering mot fylkesnivået i forvaltningen, kan ha bidratt til å motvirke dette.

Arbeidsgruppen omtaler kun faste kulturminner, da fysiske levninger og stående installasjoner er deres mandat. Her ligger det også en mulig kilde til at avstanden mellom etaten og dette befolkningsutsnittet er av mer strukturell karakter. Det er gjerne slik at migranter og innvandrere ikke bringer med seg kulturgjenstander av denne typen. Stående byggverk er svært krevende å få med på flyttelasset. Erfaringsmessig er det slik at innvandreres kulturminner er nettopp det – minner. Når så i tillegg tidspunktet for automatisk fredning av materielle kulturminner settes tilbake til Rennesansen, sier det seg selv at mangfold i denne betydningen vanskeliggjøres. Det vil kreve stor vilje og evne til omstilling fra etatens side for at det kulturelle mangfoldet skal kunne integreres i deres virksomhet.

Arbeidsgruppen peker på et interessant og utfordrende dilemma i bruk av fredning av minoritetenes kulturminner. Fredningen vil på den ene siden sikre minnene og gi dem en ny nasjonal verdi og synlighet. Men på den andre siden medfører en fredning at bruken av de materielle minnene blir sterkt begrenset og ikke lenger kontrollert fullt ut av minoritetene selv.

5.2 Museene

I NOU 1996:7 *Museum. Mangfald, minne, møtestad* forekommer referanser til ”kulturelt mangfald” i alt syv ganger, og alle gangene sammen med begrepene *respekt* og *toleranse*. Man hadde ikke mer konkrete forestillinger om hvordan *sambandlingen* mellom majoritet og minoriteter skulle kunne foregå. Det var på dette tidspunktet heller ikke konkrete programmer for hvordan det kulturelle mangfoldet kunne inkluderes i virksomheten og den institusjonelle driften. Det ble imidlertid allerede da erkjent at ”for ulike etniske grupper som representerer minoriteter i det norske samfunnet, er norske museum primært ein stad der dei lærer om dei andre, ikkje om seg sjølve” NOU 1996:7: 72).

I sin rapport *Norsk museumsformidling og den flerkulturelle utfordringen* til Norsk museumsutvikling fra 2001 minner Per Bjørn Rekdal om at ”det er [...] viktig at museenes dokumentasjons- og forskningsvirksomhet gjenspeiler realitetene i nåtidens Norge. Da de tidlige norske folkemuseene ble grunnlagt, relaterte de seg i mange henseender til en svært nær fortid. De samlet ofte på gjenstander som fremdeles var i selvfølgelig bruk.” På samme tid som Rekdal skrev sin rapport var det første systematiske prosjektet innenfor samtidsdokumentasjon i gang under navnet Dokument 2000. I ettertid er det faglige nettverket Samtidsnett etablert med et tjuetalls aktive museer. Dette tidsperspektivet er derfor i det kulturhistoriske arbeidet på en forpliktende måte. Rekdal sier videre at: ”Den vedvarende tilstedeværelsen av nye befolkningsgrupper med særegne kulturuttrykk i lokale, regionale eller nasjonale sammenhenger må derfor også nedfelle seg i museenes samlinger og forskning.”

Museumssektoren var på den måten i gang med bevisstgjøring og til dels konkrete prosjekter på området. Året etter Rekdals rapport ble publisert tok Norsk folkemuseum og Interkulturelt museum (IKM) (daværende Internasjonalt kultursenter og museum) initiativ til prosjektet ”Norsk i går, i dag og i morgen” med finansiering fra Norsk kulturråds kulturvernsutvalg. I den siste museums-meldingen, St. meld. nr. 49 (2008-2009) *Framtidas museum*, er dette perspektivet nå bygget inn som forpliktende grunnlag for pågående praksis. Det faglige nettverket for minoriteter og kulturelt mangfold ble etablert i 2006 med et tjuetalls deltakermuseer.

En kan si at arbeid med kulturelt mangfold var i ferd med å etablere seg som en naturlig, om ikke sentral del av museenes programmer og virksomhet i de siste årene før Mangfoldsåret ble lansert.

5.3 ABM-utvikling

ABM-utvikling har direktoratansvar for arkiver, biblioteker og museer i Norge. De satte i gang en rekke tiltak i forbindelse med Mangfoldsåret. Dette henger sammen med at de er et underliggende institusjon i forhold til KKD og må betraktes som et utførende organ for den politikken som vedtas.

ABM-utviklings høstkonferanse den 12. november 2008 hadde som tema "Norsk kultur eller kultur i Norge". Med det ønsket de å "bidra til kunnskap og inspirasjon ved å presentere ulike satsninger på kulturelt mangfold i arkivene, bibliotekene og museene og å inspirere andre til å få ideer eller bygge videre på deres erfaringer."

Konferansen viste et ganske bredt tverrsnitt av det arbeidet de ulike museene gjør på mangfoldsområdet. De fleste foredragene presenterte museer og personer som har vært aktive innenfor mangfold i museene i en årrekke. Men i tillegg ble det orientert om ulike former for samarbeid med tilgrensende sektorer som media og utdanning. Konferansen hadde på den måten en bevisstgjørings- og synliggjøringsfunksjon.

I tillegg har ABM-utvikling utgitt en rekke publikasjoner som berører det faglige arbeidet med kulturelt mangfold så vel som forvaltningen av det innenfor sektoren. Samtlige av disse er utgitt i perioden 1999 til 2006, og har således ikke noe direkte med Mangfoldsåret å gjøre.

I utlysning av prosjektmidler fra ABM-utvikling for budsjettåret 2008, ble det annonsert at mangfold skulle prioriteres. Man ønsket "samarbeids- og utviklingstiltak" innenfor sektoren som fulgte opp intensjonene i Mangfoldsåret. Utlysningen ble på den måten brukt som en direkte oppmuntring til å realisere markeringsårets intensjoner.

Av i alt 334 søknader med en samlet søknadssum på 105 millioner, ble det foretatt 84 tildelinger på i alt 26 millioner kroner. Av disse

gikk i overkant av 2 millioner til fem prosjekter som omhandlet mangfold. Tre av disse gikk direkte til tiltak i museer, mens ett gikk til nettverksbygging. Den største tildelingen, på fem hundre tusen gikk til museenes mangfoldsnettverk ved Oslo museum/IKM. Innenfor nettverket hadde man satt i gang et rekrutteringstiltak for å få flere personer med minoritetsbakgrunn inn i faglige stillinger ved museene. Tildelingen for 2008 var en økning på knappe 30 000 i forhold til året før, da det ble tildelt 1,77 millioner til samme formål, men da ut fra en pott på 23 millioner kroner.

I budsjettåret 2009 var forholdet omtrent det samme. Av en tildelt sum på 22,3 millioner kroner gikk i underkant av 1,9 millioner til mangfoldsformål.

Andelen tildelinger til mangfoldsformål var dermed omtrent den samme i Mangfoldsåret som årene før og etter. Dette er naturligvis en svak indikator, men den tyder i retning av at markeringsåret ikke påvirket pengestrømmen synderlig. Antallet tildelinger var imidlertid betydelig høyere det året, noe som tyder på at ABM-utvikling var bevisst sitt ansvar. I det påfølgende året hadde imidlertid dette gått noe tilbake igjen.

For museenes vedkommende ser det ut som man kan skille ut tre ulike prinsipper for representasjon og formidling av annerledeshet. Det ene er *å fortelle om* eller *vise fram* andre kulturer. Da anerkjenner man at de Andre er rettmessig til stede i verden. Formidlingen kan da skje mer eller mindre på de andres premisser.

Den andre, og mer radikale formidlingsstrategien kan formuleres som *å slippe dem til*. Da forutsetter man at museet er en arena hvor innvandre og minoriteter er agenter på linje med majoritetens representanter. I teaterverdenen snakker man om "blind casting" når roller i en forestilling tildeles uten tanke på skuespillernes hudfarge. En kan tenke seg noe tilsvarende her. Det innebærer ikke bare å anerkjenne de andre en plass i verden (manuskriptet), men også å anerkjenne deres rett til å delta i rolleutforming.

Den tredje formidlingsstrategien som man kan se konturene av i norsk og internasjonal museumsverden er *dialogen*, noe som innebærer *å snakke med* og *sambhandle med* de Andre. Da går man enda et skritt videre i anerkjennelsen, og åpner for at de Andres kultur kan påvirke ens egen. For å holde seg i teatermetaforen kan

man da si at også forfatterskapet til manus og regien av framføringen er skapt gjennom dialog.

Vi skal i det følgende se hvordan de ulike institusjonene og prosjektene plasserer seg i forhold til disse strategiene.

5.4 Kunstmuseene

Kunstscenen er en internasjonal arena. Den har ifølge sin egen ideologi alltid vært orientert utover det nasjonale og lokale ("provinsielle"). Allikevel har den sin helt særegne geografi. Den påtreffes ikke hvor som helst, og aktørene rekrutteres ikke fra hvor som helst. I tillegg er kunstens rom påfallende homogene.

Vi finner mye av den samme hovedstrukturen som på musikkfeltet, hvor de institusjonene som opererer på en borgerlig kunstplattform bare i liten grad tar innover seg den flerkulturelle utfordringen. De er snarere å betrakte som kanoninstitusjoner. De har bevaringen og videreføringene av bestemte vestlige repertoarer som sin samfunnsoppgave. På den bakgrunn kan det være grunn til å diskutere om det allmenne kravet om kulturelt mangfold er hensiktsmessig.

På grunn av at tiltakene under Mangfoldsåret var såpass få i denne sektoren, vil vi i det følgende se i litt større detalj på et relativt omfattende prosjekt som involverte flere museer og gallerier. Det ble initiert og organisert av to sentrale aktører på dette feltet, og administrert fra Nasjonalmuseet for kunst.

5.4.1 Afrika i Oslo

Marit Hope og Gavin Jantjes tok i 2007 initiativ til et større anlagt prosjekt kalt "Afrika i Oslo". Det må kunne sies å være det mest omfattende og best begrunnede prosjektet på kunstsektoren i løpet av Mangfoldsåret. Tanken var at et antall norske kuratorer skulle inngå samarbeid med en gruppe afrikanske kolleger, og utvikle fem ulike utstillingsprosjekter der man utforsket afrikansk kunst slik den utfolder seg i samtiden.

Tiltaket ble ikke i og for seg satt i gang som et resultat av Mangfoldsåret. Det er rettere å si at man benyttet anledningen som oppmerksomheten omkring markeringsåret gav. Begge

initiativtakerne har arbeidet i det internasjonale feltet i en årrekke, og må anses som å være pådrivere innenfor sine områder her i landet. De er på sett og vis unntakene som bekrefter den monokulturelle tilstanden på billedkunstområdet.

Fem norske kuratorer ble trukket med i prosjektet: Helga Nordby fra Unge Kunstneres Samfund som samarbeidet med Bassam El Baroni fra Alexandria Contemporary Art Centre; Daniella Wennberg fra Interkulturelt museum (IKM, Oslo Museum) som samarbeidet med Bisi Silva fra The Centre for Contemporary Art i Lagos; Stina Högvist fra Nasjonalmuseet som samarbeidet med Koyo Kouho, freelance kurator fra Dakar; Maaretta Jaukkuri fra Kunstnerens Hus som samarbeidet med Christina Ricupero fra Paris og Abdellah Karroum fra Apartment 34 i Rabat; Selene Wendt fra Stenersenmuseet som samarbeidet med Khwezi Gule fra Johannesburg Art Gallery.

Et femtitalls kunstnere var involvert i det endelige prosjektet.

Et par av de afrikanske partnerne deltok senere på konferansen "Are there Foreigners in Art?" som ble arrangert av organisasjonen Du store verden! og Nasjonalmuseet på Litteraturhuset i Oslo 14. – 15. februar 2008.

I prosjektet ønsket man å unngå klassifikasjonen "samtidskunst" fordi man følte at det binder perspektivet til et snevert vestlig kunstsyn. Målsetningen var å vise at dette ekskluderer en stor del av verdens kunstnere, samtidig som det gjør den vestlige kunstscenen fattigere. Prosjektet retter seg på den måten direkte mot de kategoriene for selv og andre som eksisterer i kunstverdenen. De ønsket å vise at kunstverden er uten politiske stats- og regionsgrenser. Man ønsket av samme grunn ikke å presentere en "regional" utstilling om Afrika av typen "mønstring", men løfte fram kunstlivets internasjonale karakter med Afrika som eksempel. Det heter i konseptdokumentet at "our focus lies on similarities instead of exoticism and difference." I rapporten fra prosjektet utdypes tematikken på den måten:

The curators Stina Högvist and Koyo Kouoh did not wish to put together a specifically African contemporary art exhibition. Early in the process they became interested in the site-specific hypocritical aspects of morality; a form of [...] imperialistic

attitude that [...] refers to some people as of a lower social, political or artistic level.

Her kommer det til syne et perspektiv på annerledeshet (forholdet selv/andre i forhold til menneskeverd) som har hatt vanskelig for finne grobunn her i landet. Der mangfoldsdebatten vanligvis handler om hvordan de andre skal oppføre seg når de bosetter seg i vårt land, retter dette prosjektet oppmerksomheten mot hvordan vi selv opptrer utenfor eget lands territorium – og ikke minst hvordan vi ser ut sett utenfra. Videre åpner det for en faglig dialog og samhandling med kolleger fra de tidligere koloniene på en jevnbyrdig måte. Det er liten tvil om at initiativtakerne anser sammenhengen som viktig. Prosjektet minner om at det egne alltid er et resultat av samhandlingen med de Andre. Det innebærer også en anerkjennelse av de Andres legitime handlekraft i egen tradisjon, og beveger seg dermed langt utover grensene til de typiske kanoninstitusjonene. Det handler ikke om at de andre skal få vise seg fram i Norge, men hvordan man sammen kan utforske en felles global virkelighet.

The artists with whom they have chosen to collaborate tackle these issues in different ways, from different perspectives and from different parts of the world. Global consumer society, pollution, loss of the self, political double standards and exoticism soon appeared as undercurrents to the bigger theme of hypocrisy.

Men prosjektet tydeliggjør også hvordan kunstsektoren i Norge er svært sammensatt og hvordan ideer og perspektiver er fordelt ujevnt i miljøene, t.o.m. innenfor samme institusjon og samme prosjekt. I en pressemelding om programmet for 2009 ble utstillingen for eksempel presentert på denne måten:

Nasjonalmuseet har stort fokus på samtidskunst i 2009. I februar åpner Museet for samtidskunst dørene for utstillingen "Hypocrisy: The Site Specificity of Morality", en del av Afrika i Oslo - prosjektet. Utstillingen tar for gitt at afrikanske kunstnere er en del av den internasjonale kunstverden. I et nytt globalt nettverk uten geografiske grenser gransker kunstnerne politikk, økonomi og kultur. Tilnærmingen er ukonvensjonell og selvkritisk og den spør hvorfor

kunstnere utenfor Vest-Europa og USA hittil ikke har vært en akseptert del av internasjonale gruppeutstillinger.

I denne omtalen er utstillingen presentert nettopp som samtidskunst. Som vi så var det en del av prosjektets ambisjon å overskride denne klassifikasjonen. Spørsmålet om den koloniale historien blir i samme formulering redusert til det enkle spørsmålet om hvorfor kunstnere utenfor metropolene ikke har vært akseptert.

Vi blir sittende igjen med et bilde der de involverte medarbeiderne ved institusjonen har ulike ståsteder selv i forhold til et felles prosjekt. Det viser noe av utfordringene ved å gjennomføre en entydig politikk på dette feltet. En av de aktuelle prosjektdeltakerne uttalte også i et intervju at vedkommende langt på vei følte seg som et gissel. Dette viser hvor vanskelig det er å komme gjennom med de postkoloniale perspektivene innenfor denne sektoren, selv i egen institusjon. Det å forankre et prosjekt i synsmåter som er andre enn majoritetens egne, viser seg svært vanskelig selv om formålet er programfestet.

Prosjektet brakte fram enda et viktig perspektiv, nemlig at de Andre slett ikke er en ensartet masse, men individuelle subjekter. Dette kommer tydelig fram gjennom den kommunikasjonen som foregikk mellom de fem kuratorene som deltok i prosjektet fra norsk side, og deres partnere i de landene de besøkte. De fem håndterte dette svært ulikt. Et par av dem rapporterer om kontaktene og samtalene de hadde under reisen som om det skulle vært hvor som helst og hvem som helst. Det var overhodet ingen understrekning av annerledeshet, bare om de stedlige kunstnerne var spennende eller ikke. Et par av de andre kuratorene former sine rapporter fra research-reisene som de klassiske fortellingene om ”et land langt borte”, og legger vekt på hvor fremmedartet det er. En av de sistnevnte sendte på forhånd ut spørsmål til dem vedkommende skulle møte. Disse spørsmålene var av typen ”hva er kunstnerne opptatt av i ditt land”. De var adressert til en mottaker i entall. Svarene som kom tilbake var konsekvent i flertall. Kunstnerne i vedkommende land var en heterogen masse som var opptatt av alle mulige typer problemstillinger og arbeidet innenfor et mangfold av retninger og stilformer. De av de utsendte kuratorene som hadde en mer umiddelbar tilnærming til sine

partnere, rapporterte også om en mangfold av retninger og interesser.

5.4.2 IKM:

Ved IKM hadde man et dobbelt siktemål. På den ene siden ønsker man å vise kulturelle forskjeller. De hevder at temaet privat/offentlig konstrueres på ulike vis i de kulturene som belyses i utstillingen. Dette er et budskap de ønsker å formidle:

Utstillingens tema bygger omkring begrepene privat/offentlig. Forestillinger rundt og definisjonen av privat/offentlig er i stor grad kulturelt betinget og reflekterer gjennomgående sosiale dynamikker i de respektive kulturer.

Men på den andre siden ville prosjektet ved IKM også si noe om kunstverdenen og de ulike kunstnernes individuelle prosjekter.

Looking Inside Out tar også inn over seg samtidskunstneres ofte nomadiske forflytninger mellom ulike land. [...] Emigrasjon endrer på våre oppfatningen om det regionale. [...] Looking Inside Out inviterer kunstnere til å [...] vise hvor og hvordan de posisjonerer seg selv i samtiden og innen kunstverdenen.

Så langt vi kan se er Afrika i Oslo det eneste prosjektet som løfter fram og tydeliggjør mangfoldet ”der ute” for et norsk publikum og en norsk kunstscene. Alle de andre prosjektene i Mangfoldsåret hadde som mål enten å *vise fram* de Andre eller å *slippe til* de Andre på den nasjonale arenaen. Afrika i Oslo derimot, hadde som sin ambisjon å initiere *sambandling* i det transnasjonale rommet hvor det stedsspesifikke paradoksalt nok ikke lenger er så tvingende. Det forsøkte å dreie perspektivet på kunstverdenen bort fra den spesifikt vestlige sentreringen. Et viktig premiss var at den koloniale ”arven” har marginalisert og ekskludert generasjoner av kunstnere fra store deler av verden som har viktige dimensjoner å tilføre den globale offentligheten.

Mottakelsen av utstillingene viser imidlertid at budskapet ikke ble oppfattet hos alle anmelderne i pressen.

Prosjektet Afrika i Oslo viser at kosmopolitiske strategier har vanskeligere for å finne grobunn her i landet enn de prosjektene som er rettet inn mot inklusjon eller bistand. Når målet så entydig (som det var i Mangfoldsåret) er å bidra til integrasjon og omdanning av eget samfunn, kan andre røster og andre rom paradoksalt nok raskt virke irrelevante og avsporende. Selv om enkelte aktører gjennomfører en slik praksis, som initiativtakerne i dette prosjektet forsøkte å gjøre, er institusjonsledere og sektorens offentlighet ellers ikke fortrolige nok med tilnæringsmåten.

Dette er en påminnelse om at den kulturpolitiske og faglige omstillingen Mangfoldsåret satte på dagsorden ikke utelukkende er et spørsmål om å reformere institusjonene, men også handler om gjennomgripende holdningsendringer i befolkningen generelt.

Prosjektet viser at det er enkeltpersoner som er aktive agenter i mangfoldsarbeidet, mens institusjonene foreløpig i beste fall opptrer som relativt passive arenaer. Den institusjonen som har vært aktiv på feltet, IKM, har en helt spesiell historie, drevet fram av en ildsjel som et resultat av frivillighet. Vedkommende fungerte for øvrig som leder av sekretariatet for Mangfoldsåret, noe som også er en indikasjon på den viktige rollen personlige nettverk spiller på denne sektoren foreløpig. Den andre institusjonen som har opptrådt aktivt i den senere tid, Stenersenmuseet, har en direktør med en internasjonal fortid som over lang tid har vist et personlig engasjement på området. De to initiativtakerne er også på ulike måter marginale i den betydning at de har spesielle karrierer. Jantjes er født i Sør-Afrika, har sin utdannelse fra London og kom til Norge som voksen. Hope kom som direktør for Riksgalleriet, og hadde på det tidspunktet prosjektet ble gjennomført en uavklart stilling i forhold til Nasjonalgalleriet. I ettertid er hun ikke ved institusjonen.

Innenfor kunstområdet må man derfor fortsatt karakterisere mangfoldsarbeidet som entreprenørvirksomhet. Det er nok en naturlig konsekvens av at institusjonene har kanonforvaltning som sin fremste oppgave. I dette kan det også ligge en kritikk av Mangfoldsårets tydelige innretning mot at mangfoldspolitikken ikke skal forankres i bestemte institusjoner (sektor), men være en del av alle institusjoners arbeid. Det kan være at dette svekker mulighetene for effektiv institusjonsbygging i minoritets- og innvandrermiljøene og isteden sementerer den mer eller mindre

tilfeldige og svært personavhengige. Mer spesialiserte institusjoner kunne i større grad ta vare på det engasjementet og den kompetansen som finnes blant lederne i det flerkulturelle sivilsamfunnet. Disse er også ofte involvert i internasjonale nettverk som gir tilgang på betydelig større flerkulturelle ressurser enn de nasjonale institusjonene. Her ville man kunne regne med et mer langsiktig og forutsigbart engasjement fra mer dedikerte aktører, enn hva som er mulig å få til med medarbeidere i institusjoner som i utgangspunktet har andre samfunnsroller og kompetanse på andre felter.

5.4.3 En reell utvidelse av kunstfeltet?

Selv om kulturelt mangfold i etnisk betydning er en marginal problemstilling på kunstfeltet, greide allikevel prosjektet "Afrika i Oslo" å drive fram noen av de mest interessante diskusjonene som fant sted i Mangfoldsåret. Mange av disse spørsmålene har relevans for hele sektoren. Et av disse er det postkoloniale perspektivet som i denne sammenheng ligger i at kuratorene og kunstnerne fra Afrika deltok som kolleger med en annen posisjon innenfor en felles kunstverden. I de fleste prosjektene var de ikke merket som "afrikanske", men kolleger som arbeidet innenfor andre rom med andre historier.

Man kan derfor på en optimistisk tone konkludere med at Afrika i Oslo-prosjektet skapte en utvidelse av den lokalt norske kunstverdenens perspektiv på forskjell og sammenheng. Men spørsmålet er om denne videre horisonten vil festne seg og bli mer varig. Siden Nasjonalmuseet er svært opptatt av interne institusjonsforhold, bør man kanskje realistisk anta at mangfoldsperspektivet også i overskuelig framtid først og fremst vil bli ivaretatt av de institusjonene som allerede har dette som sin definerte rolle (spesialiserte sektorinstitusjonene), eller institusjoner med individuelle ledere som har interesse for saken (som Stenersenmuseet).

Utvidelsen av kunstfeltet har naturligvis også en institusjonell side, ikke bare en diskursiv. Det handler om relasjoner i minst like stor grad som tanker og ideer. Det er tydelig at mange av de norske kuratorene fikk nye kontakter som flere av dem nevner som viktige. Det profesjonelle nettverket er således utvidet rent praktisk. Det nevnes av flere at dette vil føre til utvidet samarbeid i framtida. Det viste seg også at flere av dem oppdaget et nytt

institusjonelt landskap. De ble under sine research-reiser oppmerksomme på og kjent med utdannings- og formidlingsinstitusjoner som de ikke før hadde kunnet forestille seg. Underliggende i en slik situasjon er også muligheten for at man oppdager sin egen annerledeshet. I møte med andre miljøer erfarer man på kroppen at det å stå for et ”norsk” kunstsyn ikke umiddelbart vekker interesse. Det kan argumenteres for at det å gjøre slike erfaringer av å være en annen blant de andre, er viktigere for forståelsen av kulturelt mangfold enn det gjentagne snakket om respekt og toleranse som foregår i den norske mangfoldsdebatten. Av den grunn er det nettopp viktig å etablere slik samhandling utover egne rekker og lokale og nasjonale arenaer. Det å etablere såkalte ”møteplasser” hjemme har en betydelig svakere kraft når det gjelder å skape slike holdningsendringer som Mangfoldsåret ville stimulere. En anmelder mente at det var denne nettverksgevinsten som var den viktigste virkningen av hele prosjektet, og som eventuelt bar bud om endringer i framtida. I så fall åpnet prosjektet noen mulige kanaler som kan bli fruktbare for et større felt i Norge.

Dette siste understreker at det å ha en snever norsk horisont på arbeidet med kulturelt mangfold blir for begrensende. Man kan si det slik at for å forstå hvordan folkegrupper fra de tidlige koloniene kommer til landet under paraplyen ”nyere innvandring”, altså verden i Norge, må man samtidig kjenne til og forstå Norge i verden. Det er denne samhandlingen utover det snevert nasjonale tankeregimet som gir resultater. Det avgjørende punktet i all mangfoldspolitik, på kunstfeltet eller andre områder, er å ha opplevd seg selv som annerledes.

5.4.4 Stenersenmuseet

En institusjon som over lengre tid har hatt et konsekvent program på dette området er Stenersenmuseet. Stenersenmuseet er eid av Oslo kommune og omfatter tre private samlinger. Det var det eneste av de store institusjonene som skilte seg ut under Mangfoldsåret ved å arrangere tre større utstillingsprosjekter med direkte utgangspunkt i markeringsåret og høy relevans. De ble presentert på denne måten:

2MOVE/Migratory Aesthetics

Denne utstillingen var opptatt av menneskenes forflytninger og bevegelse og bildenes bevegelser og hvordan begge disse bevegelsene, virkelige og imaginære, forårsaker "åndelig bevegelse" eller følelser. Den estetiske dimensjonen gikk i to retninger: Hvordan immigrantene påvirker vertslandenes kultur, og hvordan disse landene påvirker det subjektive forholdet mellom immigrantene og deres opprinnelige hjemland.

Krig og kjærlighet – om innvandringen i Norden, av Henrik Saxegren.

Hvorfor har innvandrere villet slå seg ned ved porlarsirkelen? Basert på Henrik Saxgrens utstillingstittel, krig eller kjærlighet har ført dem til kalde Norden. Den danske fotografen Henrik Saxgren har i et unikt prosjekt portrettert 80 innvandrerfamilier i deres nye hjem. Bildene forteller deres historier.

Sammen med utstillingen forelå det en brosjyre som fortalte historiene til samtlige av de personene som inngikk i utstillingen. Året før hadde de arrangert utstillingen Equatorial Rhythms, i samarbeid med organisasjonen Du Store Verden!

Stenersenmuseets virksomhet på dette feltet de siste årene, er nok også et eksempel på resultatet av en bestemt persons innsats og interesse. Den nåværende lederen, Selene Vendt har ved flere anledninger også før hun kom til Stenersenmuseet, vist evne til å gjennomføre denne typen prosjekter. Hun har typisk nok også en internasjonal bakgrunn før hun kom inn på den norske arenaen. Dette antyder igjen viktigheten av selv å ha erfaringer av mangfold og egen annerledeshet.

5.5 Kulturhistoriske museer

I Finnmark er museumsdriften lagt inn under henholdsvis Sametinget og fylkeskommunens Areal- og kulturvernavdeling. Konsolideringsprosessen har redusert antallet administrative enheter fra tolv til fem. Tre av de konsoliderte enhetene ligger under fylkeskommunen.

Museene for kystkultur og gjenreisning (IKS), med faglig ansvar for fiskerihistorie, kystkultur og gjenreisningshistorien etter Andre verdenskrig. Det har fem avdelinger: Gjenreisningsmuseet i Hammerfest, Måsøy museum, Nordkappmuseet, Gamvik museum og Berlevåg havnemuseum

Varanger museum har sin hovedadministrasjon i Vardø og består av to avdelinger:

Vadsø Museum – Ruija Kvenmuseum. Denne avdelingen er ansvarsmuseum for kvenkultur og lokalmuseum for Vadsø-området. Museet legger vekt på at Varanger er flerkulturelt, og både samisk og russisk kultur er innslag i ansvarsområdet. De fire kulturene er representert i museets logo.

Vardø-museene. Denne avdelingen har en lang historie og ble opprettet som naturhistorisk museum. I dag består enheten av de tre avdelingene: *Lushaugen Museum*, som arbeider med byhistorie, *Pomormuseet*, som omfatter handelshistorien mellom Russland og Nord-Norge fram til Første verdenskrig og Partisanmuseet i Kiberg.

Under Sametinget ligger det to museumsenheter. Det første er Riddu Duottat Musea (RDM) som er en konsolidert stiftelse som består av fire avdelinger i like mange kommuner i Vest-Finnmark. Det ene er Jáhkovuona Mearrasámi musea/Kokelv sjøsamiske museum, som ligger i Kvalsund kommune og dekker det sjøsamiske området i form av et tradisjonelt friluftsmuseum med bygninger og gjenstander. Det andre er Porsáŋggu musea/Porsankin museo/Porsanger museum som er et trespråklig museum som i tillegg til det samiske og norske også dekker kvensk kultur. Det ligger i nærheten av Garnisonen i Porsanger og har en krigshistorisk samling fra Skoganvarre. Det tredje er Guovdageainnu gilišillju/Kautokeino bygdetun, og det tredje er Sámiid Vuorká-Dávvirat/De Samiske Samlinger i Karasjok, som har ansvar for hele det samiske området. I tillegg til friluftsmuseet omfatter det en fagenhet for kunst med ca 900 verk. RDM-museenes hovedadministrasjon ligger også i Karasjok.

Den andre museumsenheten under Sametinget er Tana og Varanger museumsiida.

Flere av disse museene er spesialiserte institusjoner som retter seg enten mot delkulturer, slik som kystkultur og byhistorie, bestemte historiske hendelser, slik som gjenoppbyggingen etter siste verdenskrig og pomorhandelen, eller etniske grupper, slik som samer og kvener. Dette berører et sentrale spørsmål i mangfoldspolitikken, nemlig mellom multikulturalisme (salatbollen) eller mangfold (smeltedigelen). Det dreier seg til syvende og sist om museene skal være innrettet mot den egne kulturen på eksklusivt vis, eller om man i det hele tatt skal åpne opp for mangfold.

Det samme spørsmålet ble diskutert i Per Bjørn Rekdals rapport *Norsk museumsformidling og den flerkulturelle utfordringen* fra 1999. Selv om hans arbeid ble utført nesten ti år før Mangfoldsåret, ser bildet ut til å være det samme i dag og mange av problemstillingene er fortsatt like relevante.

De nasjonale minoritetene – skogfinner, kvener, romanifolket/tatere, rom/sigøynere og jøder – tar også sikte på separate en-kulturelle museer eller avdelinger i museer, som tar for seg dere spesielle kultur.

Går vi bakover i vår egen museumshistorie, er den udiskutabelt rettet inn mot den egne, spesielle kulturen. Hver vil vise sitt, etter hvert i mer og mer lokale utgaver (s. 52).

I dag er dette realisert for samtlige av de nevnte gruppene. Rekdal stiller seg spørsmålet om det er hensiktsmessig og i mangfoldets ånd å utvikle egne museer for de enkelte minoritetene og innvandrerkulturene. Han advarer mot at en slik utvikling vil kunne ”øke en konservativ fastholdelse av gamle tradisjoner og dermed skape enda større problemer med integrering” (s. 52). Som for ti år siden er argumentene fra de en-kulturelle minoritetsmuseene tosidig. For det første hevder de å representere (garantere) mangfoldet i forhold til majoritetskulturen, og for det andre argumenteres det med kulturell overlevelse. Men som vi så innenfor det kvenske miljøet, har denne utviklingen i dag tatt en retning som muligens var vanskeligere å få øye på før årtusenskiftet. I dag har de forskjellige som de en-kulturelle og stedsspesifikke museene er hovedagenter for, blitt en profileringsressurs i reiselivsnæringen og i stedenes konkurranse om offentlige

tilskuddsordninger. Denne instrumentelle bruken av kulturelt mangfold har foreløpig vært lite konsekvensutredet i Norge.

5.5.1 Alta museum/Verdensarvsenteret for bergkunst

Alta museum mottok midler gjennom den prioriteringen som Mangfoldsåret satte for tildeling over ABM-utvikling.

Ved museet arbeider man etter en tanke om å være en møteplass fra forhistorisk tid og fram til i dag. På denne måten er mangfoldstanken integrert i hovedprinsippet for driften. Det er et møte mellom ulike kulturelle grupper, men også møter i tid. I forskningen og formidlingen om bergkunsten går det tydelig fram at det ikke handlet om samer og nordmenn i forhistorisk tid. Det utfordrer i seg selv forestillingen om samene som et urfolk som kom først til området. På den måten er bergkunsten utgangspunkt for ganske konsekvensfylte kulturpolitiske tema.

På grunn av den såkalte ”Altasaken” – striden om utbyggingen av Alta-Kautokeinovassdraget – som pågikk fra 1968 og toppet seg i 1982, ble den samiske bevegelsen satt på kartet for alvor. Alta museum har sett det som sitt ansvar å dokumenter denne utviklingen. Den samiske etnopolitikken og samisk kulturhistorie har derfor vært et hovedinnslag i virksomheten.

Men det er tydelig at de vil føre en formidlingspolitikk som nyanserer og problematiserer disse forholdene. De har siden 2006 drevet et prosjekt i samarbeid med videregående skole, som del av studiespesialiseringen på tredje året. Det er initiert av ABM-utvikling og finansiert over den kulturelle skolesekken. Prosjektet kom i gang samtidig med innføringen av Finnmarksloven, og ønsker å ta opp spørsmål knyttet til det. Spesielt ønsker de å konfrontere stereotypien om at Alta er et entydig samisk sted. Mange blir opprørt over at det blir ensidig framstilt som samisk. Elevene oppdager at de har mer nyanserte tanker om forskjeller og likheter mellom de to folkegruppene enn hva stereotypiene innebærer. Deres egne erfaringer blir konfrontert med de store og små fortellingene som vanligvis styrer forholdet mellom folkegruppene. De ønsker å formidle at Alta er en norsk by, eller kanskje rettere sagt, en by i Norge.

Prosjektet *Mangfold – små og store fortellinger* som kom i gang som resultat av Mangfoldsåret, er en forlengelse av dette. Her ville man bryte gjennom den ensidig etniske forestillingen om mangfold. Måten man går fram på er å gi elevene i oppdrag å velge ut en ting fra hjemmet sitt som betyr spesielt mye for dem. Disse gjenstandene blir så diskutert og fortolket av elevene. Det bringer blant annet fram tanker om hvorfor de har blitt tatt vare på, men også hva som skjer med tingene når det samles inn og blir museumsgjenstander – og når de stilles ut. Elevene skal lage en utstilling av de innsamlede gjenstandene. De har for eksempel fått inn en OL-medalje fra Innsbruck 1976, en samling Disney-blader, en gammel snøscooter og en sølvskje som hadde gått i arv gjennom flere generasjoner. Samtalene viser som oftest at gjenstandene primært har en privat og individuell verdi, men samtidig at de også henger sammen med videre historiske sammenhenger utenfor familien. På den måten danner prosessen diskusjoner om identitet som noe mer enn bare etniske klisjeer. Gjennom dette prosjektet ser man derfor et eksempel på at Mangfoldsåret utfordret etablerte forestillinger om det flerkulturelle samfunnet. Prosjekter viser at de symbolene man knytter seg til ikke nødvendigvis er etniske, men henger sammen med private og individuelle historier i minst like stor grad.

I disse spørsmålene er prosjektene ved Alta museum helt i overensstemmelse med hovedtankene i FN-systemet de siste femten årene. Cuellar-rapporten fra 1996, *Our Creative Diversity*, legger stor vekt på at kultur i mange henseender er et individuelt anliggende. Der hevdes det at *tilgang* er et kulturpolitisk nøkkelord med samme krav på gyldighet som for eksempel vern og arv. Det slås fast at ingen kollektiv myndighet, religiøs eller tradisjonell eller juridisk, har legitim rett til å holde enkeltindivider borte fra kulturuttrykk de finner meningsfulle for egen del. De prosessene som ble satt i gang i Alta under mangfoldsåret understreker på samme måten at kulturell identifikasjon og identitetsdannelse er en betydelig mer sammensatt prosess enn de enkle etniske kategoriene innebærer.

Museets medarbeidere gir også uttrykk for at de mener universiteter og høyskoler i landsdelen har vært for aktivt med på å konstruere det samiske den siste generasjonen, og i for liten grad har gjort etnopolitikken til gjenstand for kritiske studier. Som museum ønsker de å være en konstruktiv motvekt mot denne

tendensen. Det betyr også at de utfordrer deler av den minoritetstenkningen som ligger i Mangfoldsårets program i form av den enkulturelle tenkningen som Rekdal påpekte på 1990-tallet. Med den nye basisutstillingen vil de forsøke å overgripe de etniske grensene og se på regionen som sådan. Det de håper vil komme ut av det er at publikum vil oppdage blandingen av ulikheter som det typiske for regionen, og ikke den ene eller den andre etniske gruppen.

De vil også problematisere forholdet mellom natur og kultur i sin formidling. De hevder at mangfoldsspørsmålet er like relevant her, og minner om at mangfoldsbegrepet er hentet over fra naturfagene. Det biologiske artsmangfoldet som et gode i seg selv sto på en måte modell for tanken om kulturelt mangfold. På samme måten som grensen mellom kulturer er overlappende, er forholdet mellom natur og kultur også svært utydelig og langt fra entydig og skarpt. På denne måten vil man ved Alta museum problematisere mangfoldstanken på ulike måter.

Når det gjelder effektene av Mangfoldsåret gir de uttrykk for at de operative institusjonene som regel ligger i forkant av idéutviklingen, og at staten som regel setter inn sine tiltak så sent at effekten av dem blir begrenset. De nevner som eksempel da Interkulturelt Museum (IKM) ble kåret til Årets museum i 2006, at prisen hadde hatt en mye større effekt om den hadde kommet i 2000. De mener staten må ta tak i temaene når de dukker opp, og ikke vente til de er etablerte og politisk korrekte. De mener at det i 2008 allerede hadde utviklet seg en viss ”mangfoldstretthet” og at de fleste forskningsmiljøene var ”ferdige med temaet”. Å ha et markeringsår innrettet mot kulturelt mangfold i 2008 mener de mer ble som en premie for god tjeneste enn som en egentlig stimulans. Deres eget arbeid er for så vidt et eksempel på denne påstanden. De hadde allerede drevet mangfoldsprosjekter og gjort viktige erfaringer da tiltaket kom.

De hevder i likhet med flere andre museer, at den muligheten de hadde til å søke midler til innovative prosjekter i Kulturrådet var en bedre måte å sikre utviklingen på. Dette har nå falt bort som en mulighet fordi bare institusjoner som ikke mottar statstilskudd kan søke Kulturrådet. Som et resultat av museumsreformen har de fått sikrere driftstilskudd, men vet ikke om nyordningen gir bedre mulighet til utvikling og nyskaping.

De fleste andre kulturhistoriske museene i fylket drives temmelig ensidig som etniske institusjoner. De skal representere henholdsvis den samiske urbefolkning og den kvenske befolkningen som har fått status som nasjonal minoritet. Dette gir staten noen juridiske forpliktelser og museene tilsvarende oppgaver i forhold til de samfunngruppene de skal representere. Ved disse institusjonene drives det derfor i all hovedsak et arbeid for å dokumentere de respektive folkegruppene historie og kultur. Som sådan er ikke mangfold det sentrale, men flerkultur.

5.5.2 Samisk arkiv

Samisk arkiv i Kautokeino har vært en egen institusjon siden 1995 og kom inn i Statens arkivverk så sent som i 2005. Institusjonen må sies å være en lite prioritert og en ganske passiv aktør.

Det meste av materialet i arkivet stammer fra private organisasjoner og stiftelser. De er i tillegg forpliktet til også å ta inn offentlig materiale fra samiske institusjoner, men dette går på grunn av manglende bemanning fortsatt til statsarkivet i Oslo.

De er litt spesielle som arkiv i den forstand at de også inkluderer folkloristisk og etnologisk materiale. De har drevet egen dokumentasjon av joik, livberging, teknikker i fiske og utmarksforvaltning, noe som ikke er arkivmateriale i snever forstand. Det har vært drevet som prosjekter med ekstern finansiering, men viser uansett at institusjonen har en spesiell stilling som kulturprodusent i det samiske samfunnet i Norge.

Ved Samisk arkiv hadde man på forhånd deltatt på møter om Mangfoldsåret, men la det mer eller mindre til side fordi det ikke fulgte midler med. Allikevel har de gjennomført visse tiltak, men de ville ha kommet uansett. Det er slik nok et eksempel på at de rammebetingelsene Mangfoldsåret la opp til, gjorde at intensjonene i mange tilfeller ikke kunne bli virkeliggjort. Arkivet bidro til en utstilling i Tromsø sammen med statsarkivet som ble åpnet under filmfestivalen. Foranledningen var lanseringen av filmen om Kautokeinoopprøret som hadde premiere under festivalen. De mener at opprøret i 1852 fortsatt lever i samebefolkningens minne og ikke er forsonet.

De har også gjennomført en informasjonskampanje i forbindelse med Mangfoldsåret. Men dette har gått ut på at de på eget initiativ har utnyttet anledningen og oppmerksomheten markeringsåret skapte. De har ikke søkt om eksterne midler til dette. De registrerte en del av programmet under Mangfoldsåret på sine egne nettsider.

Internett ansees i det hele tatt som en viktig ressurs i og med at institusjonen skal betjene en befolkningsgruppe som er spredt ut over hele landet.

5.5.3 Kainun institutti/Kvensk institutt

Kvensk institutt er lokalisert til Børselv og har nasjonalt ansvar for kvensk språk og kultur. Den sentrale oppgaven er å etablere og drifte et kvensk språkråd. Dette innebærer å ta prinsipielle beslutninger i spørsmål om språknormering. Utover dette arbeidet kan de initiere egne prosjekter, men må da søke eksterne midler. På samme måten som museene er de avskåret fra å søke ABM-utvikling og Kulturrådet om prosjektpenger i og med at de mottar et fast driftstilskudd fra Kulturdepartementet.

Det har vært en del uro i institusjonen siden den ble etablert i 2007. Blant annet er det uavklart om de skal fungere som et museum eller ikke. Foreløpig har så ikke vært tilfellet.

De har ikke mottatt midler i forbindelse med Mangfoldsåret, og tiltaket var heller ikke kjent av medarbeiderne da vi besøkte dem i desember 2008. Det ene prosjektet de har gjennomført er en lydinstallasjon i storsalen som de fikk penger til i 2007. Det formidler ”grenseløs” minoritetsmusikk med bidrag fra fem svenske og tre norske kommuner med kvensk befolkning.

Grenseløs i denne forbindelse betyr ikke sammenblanding av kulturelementer fra ulike tradisjoner, men tvert imot et program for en konsolidering av kvensk kultur på Nordkalotten. Prosjektet har i det hele tatt flere trekk til felles med nasjonsbygging, mye etter mønster fra den samiske bevegelsen de siste tretti årene.

Selv om institusjonen ikke omfattes av noe tiltak under Mangfoldsåret, og selv ikke var klar over det, nevnes det her av flere grunner. For det første er det interessant at en institusjon som ligger i sentrum av det felte markeringsåret rettet seg mot, ikke var

klar over tiltaket. Dette er en indikasjon på svikt i informasjonsnettverkene og viser i tillegg svakheter ved planleggingen. Man burde sentralt ha sørget for at informasjonen hadde nådd ut til denne typen institusjoner. Men det kan også være en indikasjon på graden av enkulturell innkapsling som skjer omkring institusjonen.

Uansett bringer den kvenske kulturformidlingen fram en rekke tema med relevans for mangfoldspolitikken i dagens Norge. Det ene er spørsmålet om hvem som er kven og hvem som er finsk innvandrere i Norge. Det viser enkelte prinsipper for hvordan etnisk klassifikasjon foregår i ulike miljøer utenfor mangfoldseliten. For kvenbegelsen har det å gjøre med årstallet for innvandringen i forhold til etableringen av statsgrensen mellom Finland og Norge som ble trukket så sent som i 1751. Den første store innvandringbølgen fra Finland til Finnmark kom på 1600-tallet, og de som kan spore sine aner tilbake til denne perioden kvalifiserer som Kven. De som nedstammer fra innvandringbølgen på 1800-tallet regnes som finske innvandrere. Årsaken til at den første bølgen kvalifiserer som Kven er to: Det ene er at statsgrensen ikke eksisterte. En aktivist sier derfor at de ikke er ”innvandrere, men vandrere”. Den andre grunnen er at nasjonalismen ikke hadde satt inn enda verken i Norge eller Finland. Nasjonale identiteter var av den grunn ikke et historisk faktum enda. Det argumenteres derfor med at de ikke kan være finske, en klassifikasjon man hevder ikke eksisterte på det tidspunktet. Derimot hevder man at den etniske klassifikasjonen kven var i bruk. De som kom på 1800-tallet regnet seg selv som finner i nasjonal forstand, og ble også fra norsk side klassifisert som sådanne. Dette skillet er opphav til stadige stridigheter når det gjelder gjensidig anerkjennelse i forhold til språk og kulturelle tradisjoner generelt.

Her ligger det også en forskjell i klassifikasjonsform mellom den kvenske og den samiske bevegelsen. Siden kvensk er en etnisk klassifikasjon og norsk en nasjonal klassifikasjon, hevder kvenene at man er både kvensk og norsk. De to identitetene er hierarkisk ordnet på den måten vi i denne rapporten har kalt taksonomisk. Det er altså ingen motsetning mellom de to. På samisk side derimot, hevder man at samisk er en nasjonal identitet, og det er derfor betydelig mer problematisk å hevde at man både er samisk og norsk. Her konstrueres de to identitetene på den måten vi kaller komplementært. Det hersker da en tilstand av radikal annerledeshet mellom de to som gjør dem antagonistiske, man kan ikke være

det ene og samtidig det andre. Imidlertid kan man også spore tendenser innenfor den kvenske etnopolitikken som viser trekk av komplementaritet. Det gjelder for eksempel anerkjennelsen av kvensk som eget språk, ikke en norsk eller finsk dialekt.

Med en bedre planlegging og en større evne til å favne vidt ut i institusjonene og nettverkene på sektoren, ville disse og tilsvarende spørsmål med interesse for markeringsåret ha kunne blitt satt på dagsorden nasjonalt. Slik det utviklet seg, forble denne typen problemstillinger innenfor svært lokale miljøer.

I Finnmark er tanken om kulturelt mangfold vel etablert både i befolkningen, forvaltningen og i kunst- og kulturinstitusjonene. Dette henger sammen med det faktum at Finnmark og store deler av Nord-Norge ellers har en annen kulturhistorie enn resten av landet. Her har flere distinkte tradisjoner, språk og sosiale organisasjonsformer eksistert sammen i overskuelig fortid. Ikke bare har regionen en kulturhistorie som på avgjørende vis skiller seg fra de andre regionene i landet, men denne forskjellen innebærer også at man i landsdelen er vant til å tenke om omgivelsene som sammensatte.

Bildet som avtegnet seg under Mangfoldsåret var todelt. Det ene var en ganske tydelig bevegelse mot en *komplementær* organisasjon av kulturelt mangfold der minoriteter/urfolk utvikler en monokulturell formidlings- og vernepraksis. Både innenfor det kvenske og de samiske institusjonene har vi sett tendensen til å ville forvalte egen tradisjon innenfor spesialiserte institusjoner.

Det andre er imidlertid tilløp til en *synkretisk* praksis i enkelte sammenhenger. Dette skjedde for eksempel i konserten *Vide horisonter* under Varangerfestivalen, og i prosjektet *Mangfold – små og store fortellinger* ved Alta museum. Begge prosjektene ble virkeliggjort direkte som resultat av markeringsåret.

5.5.4 Ryfylkemuseet

Det museet som har satt kulturelt mangfold på dagsorden og har et program for dette i Rogalandsregionen er Ryfylkemuseet, og da spesielt avdelingen på Sand. Her understrekes det at Ryfylket historisk er og har vært et variert landskap. Grunnperspektivet er at mangfold ikke er noe nytt, men at vi i den senere tid har fått en

spesiell situasjon med tilflyttere fra andre land som umiddelbart oppleves som svært annerledes enn vårt eget. Museet oppfatter det som sin selvfølgelig plikt å formidle denne variasjonen og representere alle miljøer og epoker i sitt arbeid. I innledningen til rapporten ”Den flerkulturelle bygda”, skriver direktør Høibo litt humoristisk at ”Suldal er Rogalands svar på Telemark”, og utdyper det som at det er ”ein kommune der bygdeboka blir utseld og den store samtalen dreier seg om søge og slekt” (Høibo 2002: 9). Med det mener han at området er preget av stabilitet, kulturell enhet og lokale verdier.

Det har blitt gjennomført tre prosjekter om mangfold ved museet. Det første het *Den lange vegen* og ble gjennomført i 1998-99, altså ti år før Mangfoldsåret. Prosjektet ble satt i gang på bakgrunn av en gruppe flyktninger/innvandrere som kom til Suldal etter krigen i Bosnia-Hercegovina. Museet gjennomførte da en intervjuundersøkelse blant flyktningene, lagde en utstilling, arrangerte en konferanse og skrev en rapport om temaet. Perspektivet var hele tiden mangfold i bygdesamfunnet.

I forbindelse med tusenårsprosjektet i museene kalt *Dokument 2000*, gikk de inn med en videreføring av arbeidet i prosjektet *Den fleirkulturelle bygda* (2002). Her er det grunnleggende perspektivet at årsaken til det flerkulturelle samfunnet i dag er et resultat av den globale migrasjonen. De må derfor sies å ha et faglig utgangspunkt for arbeidet og ikke et ideologisk perspektiv der mangfold er et gode i seg selv. Som de sier: ”Vi trur at mangfald ber i seg positive utvegar, men ser at det også byr på store utfordringar.” Disse utfordringene blir muligens tydeligere i et gjennomslukt og småskala bygdesamfunn.

Det tredje dokumentasjonsprosjektet som viste den nye innvandringen i regionen fikk navnet *Islam i bedehusland*. Det var et dokumentasjonsprosjekt som hadde til formål ”å dokumentere møtet mellom folk i Ryfylke-bygdene og innvandrere med ulike religionar.” Dette resulterte i utstillingen *Din myte- min fortelling*. Utstillingen ble vist i Nesa-sjøhuset på Sand sommeren 2005, og ble sendt på vandring i Ryfylke-kommunene høsten 2005. Det er også utgitt en rapport med tittelen ”Migranten og kvardagslivet - ei undersøkning av tro og kvardagsliv”.

Som kommentar til utstillingen ble det utarbeidet en tekst som gir uttrykk for et bilde av det kulturelle mangfoldet slik det slår inn i

bygdesamfunnet, og samtidig en tydelig museumsfaglig posisjonering i forhold til de utfordringene det innebærer.

I prosjektet har ein møtt lukkelege og tilfredse menneske som har funne ein ny heim og eit nytt liv i ei norsk bygd, men ein har også møtt djupt ulukkelege menneske som lever i det uvisse og i sårt sagn over ikkje å kunne leva saman med sine nærmaste. Me har sett at vår interesse for historiane deira har løyst ut overveldande gjestfridom og tilbod om vennskap, og me har skjont at bak bildet av den harmoniske bygda også kan vere eit kaldt, einsamt og utrygt samfunn som ikkje passar inn i draumen om det gode liv på landet. Eit museum kan ikkje åleine løyse alle dei utfordringane globaliseringa fører med seg, men me kan samle kunnskap og søke å formidle denne kunnskapen vidare.

Det museologiske grunnperspektivet er ganske radikalt i norsk sammenheng, og går ut på at ”historia tilhører alle dei som bur på ein stad, ikkje berre dei som har budd der i generasjonar”. Den politiske begrunnelsen er at dette er nødvendig for å få til et ”godt og trygt samfunn”. Det er pragmatisk og idealistisk på samme tid som det er i ganske nær slekt med grunntankene i St. meld. nr. 17 som lå til grunn for Mangfoldsåret. Det viser også at de samme tankene er godt forankret på institusjonsnivå også i praksis.

Som vi forstår er også Ryfylke museum en institusjon som hadde et aktivt flerkulturelt program lenge før Mangfoldsåret kom på trappene, og igjen har vi den situasjonen at denne virksomheten skyldes en engasjert person, nemlig direktøren. I et intervju sier han at ”vi har hatt ti mangfoldsår her på museet, så for oss kom ikke mangfoldet med Mangfoldsåret. Det har blitt en del av vår ordinære drift.”

De følger museumsreformens tanker om museenes samfunnsrolle når det gjelder å ta ansvar for kulturelt mangfold. Der heter det at de skal være dialoginstitusjoner og speile samfunnet rundt seg. Det innebærer en samtidsorientering som igjen fører til fokus på mangfold.

Etter at prosjektet ”Den flerkulturelle bygda” var over, satte de i gang en ny satsning de kalte ”Islam i bedehusland”. De mener at

integrering handler om mer enn bare hus og jobb, og at museenes rolle kan være å bidra med ”kjennskap og kunnskap”. Det betyr at institusjonen både skal være en arena der kulturelt liv utspiller seg, og samtidig en agent som bidrar til å forme og styre dette kulturlivet i bestemte retninger. Som del av dette etablerte de en ”internasjonal café”. Det er et religionsnøytralt og alkoholfritt møtested for ”mat og prat”, som trekker folk fordi det har blitt et familieforum hvor barna også er med.

En ide de hadde i forhold til Stavanger som kulturby i 2008, var noe de kalte ”Common ground”. Dette var etter mønster fra et samarbeidende museum i Nord-Irland. Dette museet foreslo på et tidspunkt under ”The Troubles” at de kunne være en nøytral møteplass, der målet var å bidra til å redefinere identiteter i forhold til religionene. Denne ideen inspirerte Ryfylkemuseet til noe liknende i forhold til sine innvandrere. De fikk penger over budsjettet til Stavanger 2008, men samarbeidet med kommunen falt på en eller annen måte sammen.

På Ryfylkemuseet er de som vist spesielt opptatt av de spesielle forutsetningene for kulturelt mangfold som eksisterer i et relativt gjennomskiktig bygdesamfunn. Direktøren understreker at mangfoldet ikke må bety at hver etnisk gruppe eller religiøst samfunn isolerer seg. Bygdesamfunnet er i større grad enn byen avhengig av det han kaller en felles plattform for å kunne fungere.

For å gjøre det mulig å leve sammen må vi ha noen felles verdier å samles om, en felles forståelse for hvordan samfunnet fungerer. Ulike religiøse høytider kan for eksempel medføre vanskeligheter for arbeidslivet

Her presenterer han et syn som har mye til felles med pluralismen – hvor man finner flere delkulturer/religioner som utfolder seg i private rom eller del-offentligheter, men én felles offentlighet og ett universelt, inkluderende sosialt system.

Viktig å føle et ansvar for fellesskapet, en dialog om hvilke verdier en er nødt til å dele, det er helt nødvendig, tror jeg. Der er det langt igjen. Jeg tror ikke på en slik multikulturalisme der alle skal kunne drive på med sitt – en må ha en felles plattform. Hvis en skal bo her, må en kunne fungere på de premisene

som ligger i samfunnet. Kanskje dette med å ha en felles plattform er viktigere på bygda, i byen er det lettere å leve i subkulturer

Når det gjelder oppfatningen av Mangfoldsåret gir de uttrykk for en skepsis.

Kan ikke feie alt til side for å gjøre noe annet, og neste år noe helt annet. Vi må ha mer langsiktige mål, og der har vi lagt inn det flerkulturelle mangfoldet som ett av våre satsningsområder framover også

Dette berører direkte problemet med at sentralt vedtatte politiske programmer og prosjekter slik som Mangfoldsåret har vanskelig for å omsettes i praksis på lokalt nivå. Dette forsøket på å skape en lokal dialog omkring til dels vanskelige utfordringer, og å være en arena for samfunnsendring, ser det ut til at Ryfylkemuseet på Sand har vært en hovedeksponent for i Norge.

Som oppsummering kan vi si at Sør-Vestlandet er en kulturhistorisk region med enkelte særtrekk i forhold til resten av landet. I den siste generasjonen har det vokst fram et flerkulturelt samfunn av en helt spesiell karakter hvor mange nasjonaliteter og tradisjoner har blitt brakt sammen av oljeindustrien. Men de fleste av disse har bakgrunn fra den Vestlige verden.

I fylket ser vi ett spesielt unntak fra dette blant kulturinstitusjonene, nemlig Ryfylkemuseet i Sand. Her dyrkes en multikulturalisme med fokus på innvandrere fra de tidlige koloniene, en prosess som har pågått over flere år. Drivkraften i dette er ganske tydelig en initiativrik og engasjert person.

De trekkene som trer tydeligst fram på musikk- og ABM-sektoren i Rogaland er for det første en anerkjennelse av forskjeller når det gjelder tradisjonelle praksiser og skikker, men allikevel tilstedeværelsen av noen overordnede verdier og interesser som det er enighet om. Situasjonen er preget av mer eller mindre overfladiske forskjeller, uten at man er villig til å snakke om mer radikal annerledeshet. Dette ble tydelig for eksempel på Tou scene. Vi kan si at situasjonen oppviser flere *taksonomiske* trekk slik det uttrykkes i prinsippet: ”Alle er forskjellig, men det er utenpå”.

For det andre har vi Ryfylkemuseet som et unntak, hvor man har drevet en tydelig flerkulturell politikk i flere år. Men dette har et

typisk lokalt omfang og er tydelig personavhengig. Arbeidet her har tydelig hovedvekt på inklusjon og sameksistens i et *pluralistisk* perspektiv, framfor det *synkretiske* som ligger i mangfoldsbegrepet i streng forstand.

Begge disse strømningene drives fram av krefter og interesser som ikke på noen måte kan knyttes til markeringsåret i 2008, og som ikke i noen påviselig grad ble påvirket av dette. Unntaket fra denne konklusjonen synes å være det generelle at fylkesadministrasjonen ble bedre kjent med prinsippene for mangfoldsforvaltning gjennom sekretariatets informasjonsarbeid.

5.5.5 Oslo museum

Antallet museer i Oslo er så stort at det ikke vil gi mening å presentere alle i like stor detalj. Vi har valgt ut Oslo Museum og de nasjonale institusjonene, Kulturhistorisk museum, Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design og Oslo kommunes Stenersenmuseet. De to siste er presentert foran.

Oslo museum har avdelinger som har vært banebrytende innenfor den flerkulturelle kulturformidlingen i Norge. Lederen for Mangfoldsåret er den tidligere direktøren for det opprinnelige Internasjonale museum og Kultursenter (IKM). Dette har nå gått inn som en avdeling i det konsoliderte Oslo museum, som Interkulturelt Museum.

I 2006 gikk Oslo bymuseum, Teatermuseet og Interkulturelt Museum (IKM) sammen i en konsolideringsprosess, og dannet Oslo Museum. Lederen for Mangfoldsåret, Bente Guro Møller var grunnlegger og direktør ved IKM, og institusjonen har derfor et betydelig engasjement mot kulturelt mangfold. Det er lokalisert i Tøyenbekken på Grønland, som ligger midt i en av de tettest befolkede innvandrer miljøene på Oslos indre øst. Ved IKM har man en tradisjon på å se kunnskaps-/forskningdelen av virksomheten i tett sammenheng med utstillings- og formidlingsprosjektene som drives. De er ikke så gjenstandsorientert som de fleste andre kulturhistoriske museene, og har blant annet ikke en gjenstandssamling. Museet har også i utpreget grad vært orientert mot nyere historie og samtid. Begge disse trekkene henger sammen med at de er satt til å dokumentere og formidle den nyere tids

innvandring til Norge. Det meste av de temaene de tar opp trenger derfor (ut)forskning for i det hele tatt å kunne realiseres.

Oslo Museum hadde en rekke prosjekter i anledning Mangfoldsåret. De var samlet under paraplyen ”Fryd og frykt i den flerkulturelle storbyen”. Med prosjektet ville de belyse forskjellige sider ved mangfoldet i samtidens Oslo. De prøver ut flere betydninger av ordet, både i betydningen ”etnisk mangfold” og som ”sosiokulturelt mangfold”. De ville ha dette inn som et perspektiv på alle de prosjektene de gjennomfører, noe som gjør dem spesielle i den norske museumsfloraen. Delprosjektene vil bestå av dokumentasjon og forskning, som senere vil kunne ut i ulike formidlingstiltak som utstillinger og publikasjoner. Fryd og frykt-prosjektet vil løpe fram til 2013. Her er hovedprosjektet å vise holdninger som knytter seg til ulike steder ved byen, og se hvordan disse har endret seg gjennom den perioden hvor vi har hatt nyere innvandring i Oslo. De undersøker hvordan slike holdninger varierer med aldersgrupper, og hvordan miljøer utenfor byen ser på byen. De legger spesiell vekt på å vise hvordan omdømmet til de bydelene med høy innvandrerandel påvirkes.

Per Bjørn Rekdal etterlyste i 1999 en ”ny museumslogikk” i det flerkulturelle perspektivet:

[Enkelte har] – om så bare for tankens skyld – tatt til ordet for at de nye flerkulturelle samfunnene kan innby til en ny museumslogikk ved at museenes faste utstillinger burde ta utgangspunkt i historien til de folkegruppene som bor i [landet] i dag, uavhengig av geografi. Altså ikke lenger [...] territoriets historie, men historien til dem som bor der nå. En tilsvarende logikk for Oslo bymuseum ville tilsagt for eksempel en stor pakistansk seksjon, med gjenstander fra pakistansk historie, fremstillinger av migrasjonen til Norge, pakistansk liv i Norge i dag osv. Det ville være en radikal virkeliggjøring av slagordet ’alle har rett til en fortid!’ (Rekdal 1999: 55)

Rekdal tilføyer at det nok er ”urealistisk at noe *eksisterende* norsk museum skulle følge opp et så radikalt program.” Som vi vet er dette programmet som så radikalt ut før tusenårsskiftet, og som var mest ”for tankens skyld” på det tidspunktet, i dag for lengst realisert både ved Folkemuseet og ved Oslo Museum på

permanent basis. Dette viser tross alt at utviklingen har gått relativt raskt innenfor denne sektoren.

5.5.6 Kulturhistorisk museum

Kulturhistorisk museum (KHM) ved Universitetet i Oslo står i en særstilling i arbeidet med kulturelt mangfold fordi det har en Etnografisk avdeling, det tidligere Etnografisk museum. Dette har som sitt hovedmål å formidle kunnskap om andre kulturer.

KHM er imidlertid en samlingsbasert institusjon. Kjernevirksomhetene forskning og formidling skal være forankret i museets samlinger. Det tidligere Etnografisk Museum er i den nye strukturen betegnende nok kalt "Etnografisk samling". Det heter i strategisk plan for 2007 – 2011 på området "Kunnskap i bruk", at:

KHM skal bidra til at forskningsbasert kunnskap nyttiggjøres i samfunnet og arbeide for å gi allmennheten innsikt i vitenskapelig tenkning og oppdatert kunnskap om forskningens resultater. KHM skal som universitetsmuseum ha særskilt fokus på kunnskapsformidling med basis i museets samlinger, fagkompetanse og ansvarsområder, og på et bredt spekter av formidlingsformer som bl.a. innbefatter publikumsutstillinger, nyere digitale presentasjonsformer og tilgjengeliggjøring av samlingsdatabaser via web.

Dette begrenser muligheten til å kunne fungere som en arena der norsk offentlighet kan engasjere seg i forhold til verdens kulturer, og det kulturelle mangfoldet i eget samfunn. Det kan se ut som det er samlingene i museet og ikke verden utenfor som er det som skal formidles ved institusjonen. Dette understrekes ytterligere ved fokuseringen på det "forskningsbaserte", og ideen om at museets fremste oppgave er å formidle den forskningen som foregår ved museet.

Et annet organisatorisk trekk med relevans for den flerkulturelle formidlingen, er at det såkalt "etnografiske" materiale er en underavdeling av det "historiske". Institusjonens struktur skaper på den måten et bilde av at andre kulturer hører hjemme i fortiden, og ikke egentlig er del av den moderne samtid.

Hvis vi ser på institusjonens strategi- og plandokumenter, må formidlingsstrategien sies å være et typisk eksempel på *å vise fram* de Andre. Praksis viser derimot et annet og betydelig mer sammensatt mønster. Framvisningen gjelder først og fremst som prinsipp for de faste utstillingene. Salene i museet er ordnet etter verdensdeler og etnografiske regioner, og viser de trekk som forskningen har definert som typiske.

Gjennom utstillingene forsøker museet å gi et innblikk i livet til urbefolkningene i disse områdene. Her kan du for eksempel studere livet i igloen, indianere på det amerikanske kontinentet og afrikansk kunst

Her trer i tillegg den autoritative forskerposisjonen tydelig fram. Det er de tradisjonelle livsformene slik de arter seg for urbefolkningene, man vil fokusere på. I tillegg ser vi at publikum forventes å ”studere” disse livsformene. Det er i det hele tatt en utpreget akademisk tilnærming til annerledeshet vi møter i avdelingens faste utstillinger. Avstanden til den formidlingspraksis som ble gjennomført i Nasjonalmuseets prosjekt *Afrika i Norge* er påtakelig. Der var det bildet som ble framstilt av en region et resultat av samarbeid mellom norske og afrikanske aktører. Innenfor de etnografiske museene i den vestlige verden har det foregått en gjennomgripende debatt om nettopp dette forfatterskapet til framvisningen av de Andre. Men vi ser allikevel et eksempel på at mye av mangfoldsformidlingen allikevel skjer på den egne kulturens premisser for forståelse og representasjon.

For de skiftende utstillingene ser man imidlertid et annet mønster som er preget av ulike former for dialog. Her trer refleksjonen over forholdet mellom egen kultur og andre deler av verden tydelig fram. Utstillingen *Rusmidler fra Det gyldne triangel: estetikk, avhengighet og fattigdom* fra 1999 viser dette tydelig. Den viser hvordan kulturer som kan være fundert på svært ulike verdier, allikevel er sammenvevd gjennom nettverk av produksjon og nytelse (og lidelse). Den understreker på den måten at kulturforskjeller også tilslører sammenhenger. *Kongospor* fra 2007 gjør noe av det samme, og viser samtidig hvordan samhandling mellom nasjoner filtrer sammen enkeltskjebner og øver påvirkninger i begge kulturer. Begge disse utstillingene gav også grunn til refleksjon over egen virksomhet i andre kulturer.

Disse utstillingene var på ulike måter forsøk på å bryte ut av den tradisjonelt etnografiske representasjonspolitikken hvor annerledeshet står i sentrum. De danner også en motvekt mot den tendensen til idyllisering og romantisering av de Andre, slik det noen ganger kommer til uttrykk i prosjekter som har ”fargerikt fellesskap” og synergi-tanken som utgangspunkt for mangfoldsarbeidet. Flere av utstillingene på Etnografisk seksjon ved Kulturhistorisk museum viser at andre verdener ikke nødvendigvis har så mye og tilføre våre egne liv, og at samhandling mellom kulturer og samfunn nok ikke uten videre er av det gode. Men de viser samtidig at slik interaksjon er et historiske faktum og sannsynligvis uunngåelig, slik at det ikke bare er spennende og berikende, men simpelthen en forutsetning for deltakelse i en global verden.

Det eneste prosjektet som ble rapportert inn i forbindelse med Mangfoldsåret var bok- og utstillingsprosjektet Gay Kids som ble arrangert i samarbeid med Helseutvalget for homofile og Abstrakt forlag. Det ble støttet av UNICEF Norge og gjennomført med ekstern finansiering sommeren 2008. Dette prosjektet legger overraskende nok fokus på andre typer annerledeshet enn de kulturelle, nemlig seksuell legning.

I strategisk plan for inneværende periode, er det også lagt vekt på engasjementet i forhold til den nye innvandringen. Her ser man for seg at kompetansen på ”kulturforståelse” som institusjonen har opparbeidet gjennom ett hundre og femti år, skal omsettes i økt engasjement ”rundt flerkulturelle utstillings- og formidlingsprosjekter”. Man ser sin rolle først og fremst som ”faglig premissleverandør innen feltet kulturelt mangfold og flerkulturell formidlingsvirksomhet”. Begrepet ”faglig premissleverandør” indikerer en slags overordnet og tilbaketrukket rolle i forhold til praksisfeltet.

Det inntrykket som fester seg er at en institusjon som over generasjoner har vært spesialisert mot å formidle internasjonal kultur, tross høy kompetanse og flere spennende tiltak, faktisk i liten grad bidrar til de kulturpolitiske målsetningene som Mangfoldsåret satte. Det kan se ut som dette har sin årsak i at de i for stor grad ønsker å virke som agent for vitenskapelighet, og i for liten grad som arena for dialog og samhandling.

5.5.7 Mangfoldsnettverket

I de kulturhistoriske museene drives det et faglig nettverk av tjue museer som arbeider med minoriteter og kulturelt mangfold. Oslo Museum har inngått en avtale med ABM-utvikling om å være ansvarsmuseum i dette arbeidet. Under Mangfoldsåret ble mesteparten av deres aktivitet eksplisitt relatert til markeringsåret og dets program. Personalrelasjonene var tette mellom ansvarsmuseet og sekretariatet for mangfoldsåret i og med at den tidligere direktøren på IKM var leder av sekretariatet.

De prosjektene som drives er blant annet et rekrutteringsprosjekt hvor formålet er å øke andelen museumsansatte med minoritetsbakgrunn. Dette må sies å være det tiltaket innenfor kulturvern og museumssektoren som har kommet lengst i retning av å realisere dialogen både i formidlingen og i organisasjonen. De forsøker å komme videre enn bare å vise fram eller slippe til minoritetene i formidlingen, men å inkludere dem i den indre beslutningsprosessen i institusjonen. Det vil si at vi står overfor et av svært få eksempler på at mangfoldet beveger seg forbi vanlig integrasjon og over mot det Goldberg (1994) tidligere har kalt *inkorporasjon*. Integrasjon og inkludering betyr ofte at minoriteter skal få samme rettigheter og samme tilbud i fellesskapet som majoriteten. Inkorporasjon derimot, betyr at de også blir med i utformingen av rettighetene og tilbudene. Målformuleringene med nettverket viser dette tydelig:

Hovedmålet med rekrutteringsprosjektet er å skape en ordning hvor minoriteter er med på å sette dagsorden og er med på å presentere forskjellige grupperinger og identiteter i samfunnet. Slik vil personer med minoritetsbakgrunn få muligheten til å bli aktive, ressurssterke aktører i kultur- og samfunnslivet.

Her er ikke minoritetene klienter eller kunder eller representasjoner, men kulturproduserende subjekter i ett og samme kollektiv av statsborgere. Kultur (tradisjon) blir følgelig et stadig endret utfall av den pågående prosessen:

Minoritetenes egne fortolkninger vil, gjennom dette prosjektet, på lang sikt komme frem og bidra til fremtidige kulturaktiviteter, ikke bare på museene, men i ulike organisasjoner, på institutter og

arbeidsplasser. Med dette prosjektet vil det være, både for nasjonale minoriteter og nyere minoriteter i Norge, mulig å bli inkludert, komme i dialog og å prege fremtidige kulturaktiviteter i et fellesskap som består av ulike fag- og erfaringsbasert kompetanse.

Rekrutteringsprosjektet i museenes Mangfoldsnettverk er med på å bringe praksis over på et annet nivå. Det pluralistiske samfunnet, slik det først og fremst er studert i Karibien, kjennetegnes av at flere kulturelle tradisjoner lever side om side innenfor ett og samme sosiale system, og der kultur følgelig anses som mer av et privat anliggende. Målformuleringen i Mangfoldsnettverket peker mot en synkretisk politikk der kultur er et offentlig spørsmål, men der alle minoriteter har rett til en stemme i utformingen av en felles arv. Dette bringer politikken videre enn selv de langsiktige målene for Mangfoldsåret, som i hovedsak dreide seg om å øke kunnskapen om og respekten for minoriteter og mangfold. I Mangfoldsnettverkets program er dette lagt inn som en forutsetning. Det viser at de operative aktørene innenfor feltet befinner seg på svært ulike nivåer.

Allikevel er det en oppfyllelse av Mangfoldsårets ønske om å utvikle samhandlingsarenaer der majoriteter og minoriteter av alle slag kan møtes for å endre sine praksiser i forhold til hverandre.

Året [skal] brukes til å utvikle arenaer og tiltak som stimulerer kulturaktørene med bakgrunn hhv. i majoritets- og minoritetskulturer til å utvikle samhandlings- og samarbeidsmonster.

Den ambisjonen som ligger i Mangfoldsnettverket går ut på at minoritetene ikke bare skal være representert i samlinger og utstillinger (vises fram), eller at de skal få sine egne institusjoner (slippe til). Ambisjonen er at museene blir arenaer der forholdet mellom majoriteter og minoriteter utformes og forhandles i en og samme offentlighet hvor alle gir og tar. I en slik tankegang blir den samlede kulturarven *utfallet* av formidlingsprosessen og ikke noe som på forhånd er gitt en gang for alle. Slike prosesser er risikofylte og uforutsigbare, og har ikke nødvendigvis sin styrke i å være velfungerende og harmoniske, slik man drømmer om i den gjengitte teksten.

6 Musikk

Musikklivet, og da spesielt populærmusikken, har i flere tiår spilt en helt spesiell rolle for å fremme kulturelt mangfold i Norge. Det har vært, og er et felt hvor tanken om mangfold har stått sterkt, at våre egne kulturelle praksiser har sitt opphav andre steder, og at tilstedeværelsen av disse andre beriker vår egen tradisjon. Mangfold har på dette feltet ikke bare vært snakket om, men i høyeste grad også fungert som musikalsk praksis i form av samspill. Det er også tydelig i selve musikken i form av stadig nye sammensmeltninger av ulike tradisjoner. Langt på vei kan man si at populærmusikken er fargeblind. Her i landet, som i de fleste andre vestlige land, har musikkindustrien vært en arena hvor flerkulturell samhandling og utveksling har foregått uten sterke motkrefter.

Man kan litt overdrevet si at støtte til rytmisk musikk til en viss grad innebærer støtte til kulturelt mangfold. Et av sjangerens fremste kjennetegn er at den stadig henter inn elementer og ideer fra andre felt og tradisjoner. Fra tangoens gjennombrudd tidlig i det 20. århundre, og fram til dagens såkalte verdensmusikk, gjennom jazz og rock, kan man se dette mønsteret. De fleste stilretningene på sektoren har i varierende grad utviklet seg som aktive kontraster til etablerte sjangre.

I Norge ble ikke populærmusikkfeltet integrert i den statlige kulturpolitikken for alvor før helt på slutten av 1980-tallet, og da i form av ”rytmisk musikk” under budsjettposten ”Jazz, rock og folkemusikk”. Utover 1990-årene, og spesielt etter tusenårsskiftet, har det offentlige engasjementet økt betydelig. Det politiske målet har for den samme kulturministeren som initierte Mangfoldsåret, vært å sprengte det klassiske sjangerhegemoniet og åpne for mangfold også innenfor den delen av musikklivet.

I St. prp. nr. 1 (2007-2008) framheves det i kommentarene til Kap 323, Musikkformål, at 2008 er markeringsår for kulturelt mangfold,

og at dette vil legge føringer for politikken i framtida. Men formuleringene er også her relativt uforpliktende, og gjentas ikke i argumentasjonen for noen av enkeltpostene.

2008 er markeringsår for kulturelt mangfold i Norge. Målet er at kulturlivet fra 2008 og framover i større grad enn tidligere skal gjenspeile et kulturelt mangfold. Institusjoner og tiltak med fast tilskudd skal legge vekt på de perspektiver og utfordringer som kulturelt mangfold inviterer til.

Som man ser er formuleringen relativt svak som politisk styringsinstrument betraktet. Uttrykket ”i større grad enn tidligere” setter ingen forpliktende mål eller angir i det hele tatt ikke noe form for evalueringskriterium med hensyn til måloppnåelse. Den inneholder heller ingen form for strategitenkning. Et interessant trekk er den passive ordbruken ”gjenspeile”. Det oppfordres med andre ord ikke til at markeringsåret eller kulturlivet i sin alminnelighet skal fremme eller aktivt legge til rette for økt kulturelt mangfold. Det utdypes heller ikke mer konkret hva man skal legge i ”de perspektiver og utfordringer som kulturelt mangfold inviterer til”. Hvilke perspektiver og utfordringer det dreier seg om spesifikt for musikksektoren forblir et åpent spørsmål. I tillegg er det slik at disse perspektivene ikke skal legges til grunn for arbeidet – bare legges vekt på.

Det ble satt av 3 millioner kroner til tiltak for Mangfoldsåret på musikkområdet. En slik sum må betraktes som en symbolsk gest, all den stund den ikke bidrar til å endre reelle rammebetingelser for virksomheten. Dette bekrefter mønsteret at markeringsåret først og fremst må forstås som symbolpolitikk.

6.1 Kulturrådet

Under kulturminister Giske ble nettopp denne delen av det statlige engasjementet styrket betydelig.

I Rådets strategiplan for perioden 2006-09 kobles sjangermangfold og etnisk mangfold sammen i et overordnet ønske om å bidra til økt kvalitet og kreativitet. Man arbeider med andre ord ikke ut fra en rendyrket nasjonal eller etnisk forestilling om mangfold, men en allmenn oppfatning om at et flertall av sjangere og stilformer vil

befrukta hverandre gjensidig. (Begrepet om ”synergi” som er i flittig bruk både i den formen for offentlig forvaltning Giske var en typisk eksponent for, så vel som på verdensmusikkscenen, samler en slik oppfatning i seg). Det heter at man ønsker ”å bidra til utvikling av tverrfaglig og flerkulturell virksomhet, samt produksjon og formidling for barn og unge”.

Det samme synet på mangfold understrekes ytterligere andre steder i strategidokumentet:

...økningen i bredde og kvalitet på utøverfeltet innenfor det rytmiske musikkområdet har resultert i en rekke spennende ensemble-etableringer; særlig innen jazz og improvisasjonsmusikk, men også innen folkemusikken og populærmusikken - og i den senere tid også innenfor den flerkulturelle tradisjonsmusikken i Norge. Som følge av disse kunstneriske etableringene har komposisjonsmusikken og den utøverbaserte musikkskapingen innen rytmiske sjangere og folkemusikk og annen tradisjonsmusikk et stadig mer aktivt utvekslingsforhold. Det er derfor et behov for å gi utviklingsmuligheter for ulike sjangere og hybridformer.

Oppsummert kan man si at Kulturrådet arbeider ut fra en forestilling om at forskjell og ulikheter befrukter hverandre i og med at man skaper et miljø preget av størst mulig impulser. Dette tenker man seg vil føre til økt kreativitet, noe som igjen vil føre til høynet kvalitet. Det er denne kvaliteten som er det overordnede målet, ikke en rendyrkning av spesielle, privilegerte former. Her legges det til grunn et begrep om mangfold som er forankret i forestillinger om *kreativitet* innenfor en ideologisk ramme som gjenkjennes som urban kompleksitet slik dette markedsføres av forfattere som Richard Florida og den tidligere franske kulturminister Jacques Langes og kulturminister Giskes innlegg i boken *Mangfold eller enfold*, som Giske selv sto som redaktør for (Giske (red.) 2008).

6.2 Det klassiske feltet

Den Norske Opera og Oslo Filharmonien er de to store institusjonene innenfor det klassiske feltet i Oslo (og nasjonalt). Mangfoldsåret hadde som mål å bidra til å etablere mangfoldsperspektivet også her.

Når det gjelder disse institusjonene er det viktig å skille mellom ulike sider slik som bemanning/rekruttering, repertoar, program og publikum. Rekruttering til symfoniorkestre skjer på et internasjonalt nivå uten hensyn til den enkelte musikers bakgrunn. Begge institusjonene er bevisste og konsekvente på dette området. DNO&B understreker endog at der søkere til tekniske og administrative (ikke-kunstneriske) jobber står likt, vil en person med ”ulik kulturell bakgrunn” bli foretrukket. Det fremgår ikke i institusjonens rapportering til departementet om Mangfoldsåret hva den ulikheten skulle stå i forhold til.

Repertoaret derimot, er entydig vestlig klassisk. Det ligger i institusjonenes natur og for så vidt samfunnsoppdrag, at de skal representere den vestlige kunstmusikken og holde dens kanon i hevd. På repertoarsiden er det ingen påviselig virkning av Mangfoldsåret. Denne kanon er naturligvis ikke etnisk eller nasjonal i sitt repertoar eller sin horisont. Den har snarere en sivilisasjonshorisont enn en kulturhorisont. Den kunstmusikalske scenen er i aller høyeste grad kosmopolitisk. Imidlertid er den tydelig forankret innenfor et vestlig, borgerlig kunstsyn.

DNO&Bs har også "adoptert" Gran og Gamlebyen skoler for sesongene 2008/09 og 2009/10, der et viktig siktemål har vært å øke vår innsikt i de utfordringer skoler med en meget stor andel av elever med forskjellig kulturbakgrunn vil ha i møtet med kunstarter som våre, og en bedre forståelse av hvilke kulturetrykninger som best kan bidra til integrering. Skolene vil bli fulgt tett opp og ikke minst få "dypdykk" i DNO&Bs mangfoldige virksomhet, der et viktig element er at også foreldrene blir trukket inn.

Det fremgår her med all ønskelig tydelighet at det er de Andre – de med forskjellig bakgrunn – som skal møte og få ta del i ”våre” kunstarter. Subjektposisjonen er her helt entydig. Videre ser vi at

ikke bare de forskjellige barn og unge, men også deres foreldre nå skal få muligheten til å dykke dypt i vår kunstform.

Dette blir ytterligere understreket og demonstrert i rapporten som Oslo Filharmonien sendte inn til KKD om sin virksomhet i Mangfoldsåret. Her innledes det på denne måten:

Oslo Filharmoniske Orkester har helt siden starten for 90 år siden hatt som mål å videreføre det beste av den enorme kulturarven som den europeiske kunstmusikken representerer – og særlig i symfonisk format. De siste 30 årene har orkesteret perfektionert musikkformen, og er med sin spisskompetanse blitt et av Europas ledende tolkere. Nedslagsfeltet for musikk med avansert innhold blir stadig større verden over, og det er en stadig økende tilnærming kulturer imellom. Fremtredende eksempler på nasjoner som i senere år har adoptert den europeiske kunstmusikken, tilført den nye elementer og blitt viktige leverandører av store utøvere, er Japan, Kina, Sør-Korea, Argentina, Brasil og Venezuela. Dette betyr samtidig at disse landene er nye og store markeder for europeisk eksport. Samtidig har orkesteret som mål å nå ut til de brede gruppene av befolkningen, og få stadig nye lyttere inn i konsertsalen.

Her inntar man nærmest en kolonial posisjon ved ikke bare å si at deres formål er å ta vare på den europeiske kunstmusikken, men i tillegg å understreke at en rekke land utenfor den vestlige verden deltar aktivt i denne kunstformen. Det er tydelig at det er dette som oppfattes som mangfoldsaspektet. Endelig sies det i klartekst at resten av verden er et marked for europeisk eksport.

Det er fristende å illustrere dette med en reportasje som står på trykk i Aftenposten samme dag som dette skrives. Den dreier seg om den internasjonale Menuhin-konkurransen for unge fiolinister. Overskriftene i avisen lyder: "Bach i Fagernes og Yokohama. Like ambisjoner i Japan og Valdres. 36 unge fiolinister fra 12 land".

På den bakgrunn må man si at det klassiske feltet er homogent og relativt hardt integrert omkring vestlige og europeiske verdier selv om de er kosmopolitiske i sin rekruttering. Denne internasjonalsismen representerer derfor ikke et kulturelt mangfold slik dette

med rimelighet kan tolkes i Mangfoldsårets forstand. På det klassiske musikkfeltet er mangfold snakk om å skape overskridelser, men hele tiden i forhold til et etablert paradigme.

En episode under Mangfoldsåret illustrerer dette tydelig. Tom Remlov talte under Mangfoldsårets sluttkonferanse på Blindern som nytilsatt direktør ved Den Norske Opera. Der hevdet han at DNO alltid hadde vært flerkulturell (og derfor ikke behøvde å anstrenge seg med spesialtiltak). Han henviste til repertoaret som opprinnelig var italiensk, og rekrutteringen av personale som representerte en rekke nasjoner, og alltid hadde gjort det. Slike utsagn må tolkes i forhold til den kosmopolitismen den klassiske kunsten står for. Det internasjonale operafeltet må sies å være et entydig og ikke et mangfoldig felt. Nærmest identiske formuleringer finnes i DNO&B's årsrapport for 2008.

Remlov åpnet imidlertid sitt foredrag med å påpeke at det var få mennesker tilstede i salen, og at de aller fleste tilstedeværende var kvinner. Han spurte så retorisk hva dette kunne fortelle oss, og svarte selv at det var uttrykk for at det er lite makt samlet på mangfoldsfeltet. Det var en iakttagelse som går direkte på rammebetingelsene for Mangfoldsåret og som er påvist flere ganger underveis i denne rapporten, nemlig at mange potensielle aktører forholdt seg passivt fordi det ikke fulgte noen midler med tiltaket.

Mangfoldsåret hadde svært liten påviselig virkning på dette feltet på områdene repertoar og program.

6.3 Rikskonsertene

Rikskonsertene (RK) er den viktigste institusjonen i statens bestrebelser på å realisere kulturelt mangfold på musikksektoren. Dette gjelder både omfanget av virksomheten, budsjettvolum og programmering. De viktigste organene i arbeidet er avdeling Utland og Oslo World Music Festival. Sistnevnte drives med kompetanse og personellressurser fra RK, men finansieres i dag over Utenriksdepartementets kulturbudsjett. RK har drevet denne virksomhet i over tjue år.

Det heter i RKs strategidokument:

Rikskonsertane skal vere ein leiande aktør i musikksamarbeidet med andre land, og medverke til samarbeid og heilskapleg utvikling av musikklivet – både nasjonalt og internasjonalt.

Institusjonens overordnede virksomhetside er imidlertid klart nasjonal i sin innretning.

Rikskonsertene skal ha eit spesielt ansvar for norske musikk- og utøvertradisjonar, og fremje kunstnariske nyvinningar. Rikskonsertane skal nå eit stort publikum i alle delar av landet med det beste frå ulike musikksgangrar og musikk-kulturar.

Hva som her menes med ”musikk-kulturar” defineres ikke nærmere, men det går uansett fram at hovedfokus skal ligge på *norske* tradisjoner. Det er en formulering som ikke åpner for de nye innvandringsgruppene musikk. Til nød kan man her tenke seg musikktradisjonene til urfolkene og de nasjonale minoritetene. Derimot tar man i det samme målformuleringene mål av seg til å være en ledende aktør internasjonalt, noe som kan virke litt overraskende.

Rikskonsertane skal være ein leiande aktør i musikksamarbeidet med andre land, og medverke til samarbeide og heilskapleg utvikling av musikklivet – både nasjonalt og internasjonalt.

Rikskonsertene har to avdelinger som arbeider med kulturutveksling innenfor det man med rimelighet kan kalle det flerkulturelle feltet, nemlig avdeling Utland og Oslo World Music Festival.

Oslo World Music Festival har vært arrangert siden 1994 i ulik form og omfang. Den ligger som en avdeling under RK, men har flere store samarbeidspartnere både offentlige og private med Utenriksdepartementet og Oslo kommune, NRK P2 og Dagsavisen er de viktigste. Det er i realiteten en konsertserie som løper over en uke og finner sted på en rekke av de mest sentrale spillestedene i Oslo. Programmet omfatter topp internasjonale artister og samler et stort publikum.

I 2008 ble festivalen annonsert med en retorikk som plasserer den midt i den internasjonale mangfoldsdiskursen.

I år leker vi med grenser. I løpet av [festivalen] kommer vi til å bevege oss fra et sted til et annet, fra en musikkstil til en annen, fra en tenkemåte til en annen. Årets tema kjennetegner tiden vi lever i. Vi trenger grenser og vi trenger å bryte grenser. For mange mennesker er grenser stengsler, de samme stengslene gir muligheter, gjennom å motsette seg grenser skaper man hybrider.

Det ble klart uttalt at markeringsåret for kulturelt mangfold ikke spilte inn på deres virksomhet på noen merkbar måte. Ledelsen ved festivalen er blant de røstene som er tydeligst når det gjelder akkurat det. De har den oppfatningen at markeringsåret for kulturelt mangfold har begrenset verdi for de aktørene som allerede har et flerkulturelt program og mangfold som prosjekt. Dette kan man gi dem rett i all den stund målet var å gjøre institusjonene bevisst et slikt ansvar.

På direkte spørsmål ble det svart at det eneste festivalen (OWMF) gjorde i forhold til Mangfoldsåret var å ha logoen deres i programfolderen sin, og å legge ut informasjon om egen virksomhet på Mangfoldsårets hjemmeside. Dette ble framstilt nærmest som støtte fra festivalen til Mangfoldsåret:

...vi har ikke fått noe støtte, de er ikke samarbeidspartnere eller no. Vi har bare tatt med logoen for å støtte dem, liksom. Bra at de oppfordrer alle til å registrere seg der for det markerer jo det året vi er inne i.

Men jeg lurer på hvor mange som gidder å gå inn på de sidene der og finne noe. I tillegg har det vært ganske lite kontakt mellom vår mangfoldskoordinator og det sekretariatet. [...] Men vår drift går sin gang, og det hadde den gjort uansett.

Flere av aktørene gav uttrykk for den samme oppfatningen at det i prinsippet er fint med hjemmesiden som Mangfoldsåret drev, men at det i realiteten ikke hadde noen større betydning verken for driften eller for kommunikasjonen utad. Den samme informanten fortsetter med å understreke dette:

Jeg hadde mer med (sekretariatsleder) å gjøre når hun var på (sin tidligere arbeidsplass). Mye kunne vært gjort, men det krever litt å få i gang ting. Vi har f.eks. foreslått en del ting, for eksempel med den konferansen som kommer nå ("Alle kunstens regler"). Kommet med flere forslag i den forbindelse, for eksempel en konsert og sånn, men det bare blir ikke noe av. Kanskje på grunn av ressursmangel, jeg vet ikke jeg, men de har anbefalt festivalen i programmet sitt da...

Vedkommende strever tydelig med å se nytten av Mangfoldsåret, og peker på et par konkrete årsaker til dette:

For vår del er det mer nyttig med mindre fora. Men her oppretter man en webside og så putter man bare masse ting inn der, for å si det på en litt stygg måte. Hvis man heller setter sammen flere mindre fora på feltet som jobber aktiv sammen om dette her så vil det funke bedre tror jeg.

Denne stemmen kommer fra en typisk praktiker, som vender blikket sidelengs utover i det feltet. På spørsmål om hva som er festivalens mål, er svaret kontant: "Fulle hus!" Personen hevder at tiltak som retter seg mot å styrke nettverk av aktører som allerede har kompetanse og erfaring hadde gitt større uttelling.

Dette har blitt veldig toppstyrt tror jeg.[...] Hva er det de skal koordinere? De har kontakt med alle de store institusjonene, men ikke med det som skjer på bakkenivå, der musikken er liksom. Men for all del, det har sikkert bevisstgjort mange og satt i gang tankeprosesser på dette området. Det kan sikkert være...

Bevisstgjøring er et spørsmål som vekker en viss ambivalent holdning. På den ene siden gis det uttrykk for en skepsis til om Mangfoldsåret med sin hjemmeside og andre kommunikasjons-tiltak har hatt noen virkning utover de som allerede er engasjert. På den andre siden mener vedkommende å se en markert forandring i oppfatning av mangfold i Norge den siste halve generasjonen.

Norge er veldig annerledes i dag enn for 15 år siden da festivalen startet opp, i forhold til integrering og rasisme etc. Vi startet som et politisk engasjement i likhet med mange andre på 90-tallet. For det første har vi kvalitetsmusikk fra i hovedsak Latin-Amerika, Asia og Afrika, men på en urban og moderne måte. Et annet mål for oss er å skape en interesse for kulturuttrykk som ikke har opprinnelse i Norge. I tillegg skal vi bli flinkere til å ha aktiviteter for barn og ungdom. Noe som er spesielt for oss er variasjonen i publikummet vårt, både i farge og alder (20-65). Et mål er at moren, bestemoren og broren min kan gå på samme konsert og ha det hyggelig – få fram den gode stemningen. Har et prosjekt sammen med X-ray for å utvikle aktiviteter for den aldersgruppen som ikke har noe å gjøre i helgene, altså 15 -18årsgruppen. Det er et mål for 2009. Barnas verdensdager er jo for alle aldere.

Denne aktøren ser for seg en historisk utvikling i landet som vi fortsatt står midt oppe i. Det virker som at det som gjenstår er å alminneliggjøre verdensmusikken slik at den ikke lenger skal forbli knyttet til en nisje i offentligheten. Det kan virke som om denne oppgaven er den vanskeligste. Da sluttkonferansen Alle kunstens regler gikk av stabelen, hadde Rikskonsertene et eget arrangement i sine lokaler i Nydalen. Bortsett fra institusjonens egne folk, utøverne og vi, var det to mennesker tilstede. Den ene var i tillegg mangfoldskoordinator i en fylkesadministrasjon et par timers kjøretur fra Oslo.

Man står naturligvis her overfor et viktig dilemma. På den ene siden oppsøke de arenaene der den kreative delen av det kulturelle mangfoldet ligger, nemlig i de mer ungdommelige populærkulturelle og gatebaserte arenaene. Men på den andre siden er det også nødvendig å gjøre mangfoldet synlig på mer sentrale arenaer som stort sett er forbeholdt den normative kulturen, det som til en hver tid er anerkjent som standard norsk/europeisk kunst og kultur.

Dette peker i igjen på det faktum at det vi slår sammen i begrepet kulturelt mangfold i realiteten omfatter tre ganske tydelig adskilte strømninger. Det er det vi her kalte det dynamiske, typisk urbane og gatebaserte mangfoldet, som ytrer seg gjennom stadig skiftende og nyskapende uttrykksformer. Dernest ser vi en tydelig strøm av

tradisjonsbasert mangfold, hvor interessen først og fremst er å verne og ivareta tradisjonelle uttrykksformer som gruppene av tradisjonsbærere opplever som truet. Dette kan være så vel urfolks tradisjoner som nasjonale minoriteter og også nyere innvandrergupper. Sistnevnte kategori har vel i minst grad fått seg tilført ressurser og fått bygget institusjoner for vernearbeidet. Men endelig ser vi også konturene av det vi må kalle det klassiske mangfoldet.

6.4 Varangerfestivalen

Mangfoldsarbeidet på musikksektoren er på ingen måte begrenset til Oslo. Flere av de aller viktigste tiltakene befinner seg i distriktene. Varangerfestivalen er Nord-Norges største jazzfestival som arrangeres hovedsakelig i Vadsø, men også med konserter i Vardø og Kirkenes.

Under planleggingen av programmet for festivalen i 2008 hadde de et ønske om å arrangere en konsert som skulle smelte sammen alle tradisjonene som de mener utgjør ”lyden av Varanger”. Den fikk tittelen *Vide horisonter* og inngikk som et hovedelement i det de kalte festivalens mangfoldsdag. En rekke innbudte musikere fra finsk/kvensk, samisk, russisk, afrikansk og norsk tradisjon ble innbudt til å øve inn et verk. Svein Schultz, musiker, produsent og låtskriver fra Mari Boine Group fikk oppdraget med å skrive, arrangere og øve inn et verk med gruppa. De jobbet sammen under festivaldagene og framførte konserten på fredag, den siste festivaldagen.

De hadde hatt ideen lenge, men fikk finansiert den via ressurser fra Kulturrådet som de oppfattet som et resultat av Mangfoldsåret. De søkte om 170.000 og fikk 80.000 kroner. De ansvarlige arrangørene hadde deltatt på en fylkeskulturkonferanse hvor det ble orientert om Mangfoldsåret, og at tiltak innenfor musikkområdet med fokus på mangfold ville få prioritering.

Ideen og tanken bak var jo å skape en helt ny lyd – lyden av Varanger 2008. Dette området har hele tida vært preget av mangfold: den norske og samiske, nærheten til Finland og Russland, ikke sant. Alltid hatt

finske og russiske konserter, men hver for seg og ikke så stort.

Igjen ser vi et eksempel på at ideene og viljen har vært til stede hos ildsjelene først, men at muligheten til å realisere det kom med den kulturpolitiske prioriteringen som Mangfoldsåret representerte.

Ikke før har vi blandet det kvenske, norske og samiske, blandet med tradisjonell russisk og finsk musikk. Hele Nordområdet, kan du si.

I tanken bak konserten ligger det både personlige erfaringer og tanker om kulturforskjellene. Vi ser at innholdet og motivasjonen for konserten helt konkret vokser fram av en personlig levde erfaring. Det er ikke et abstrakt, politisk standpunkt, men faktisk en livserfaring.

Og den finske musikken treffer noen strenger i meg, da. Jeg er opprinnelig fra Børselv og den levde der, men jeg er ikke kjent med den fra før. Og når det gjelder skillet mellom kvensk og finsk er det egentlig ikke noe skille. Den kvenske musikken er egentlig bare gammel finsk musikk fra Tornedalen. Finsk, eller kvensk musikk – og hva så!?

Vi ser at de ulike tradisjonene lever sammen innenfor denne arrangørens eget musikalske liv. En må kunne gå ut fra at de til sammen danner fundamentet i hans musikalitet. Det er derfor et kunstig skille for ham. Da ser vi at det ikke er mangfoldet, men det motsatte som for ham er en abstrakt (og påtvunget) forestilling. Dette er svært forskjellig fra hva situasjonen for eksempel er i de nasjonale kunstinstitusjonene hvor det jo nettopp er det hybride som er ideologi og det rendyrkede som er den konkrete erfaringen.

Dette motsatte forholdet mellom ideologi og erfaring som vedkommende gir uttrykk for understrekes ytterligere når han snakker om den kvenske etnopolitikken.

I Børselv er man på den andre siden veldig på det kvenske og kvensk musikk osv, då det er et skille der.

Han hevder at det repertoaret de la til grunn for konserten danner et sonisk uttrykk for den autentiske situasjonen som er

karakteristiske for kulturbildet i Varanger (og Finnmark for øvrig) i dag – nemlig kulturell gjennomstrømning.

Den har kommet med innvandrere hit til Finnmark og har dermed skapt et nytt bilde – og en lyd. Og så er det den afrikanske musikken som har innvandret de siste tre åra (!), gjennom asylanter som nå er bosatt. De deltok i det her prosjektet og et annet kirkekorprosjekt.

Festivalen som sådan var et uttrykk for en temmelig klar synkretisk tankegang. Det normale ansees å være det som er sammensatt. Oppfatningen at musikk er inndelt i sjangre og kultur i stater ansees som påtvunget og kunstig i forhold til de påvirkningene som faktisk inngår i folks liv.

Festivalen er også uttrykk for et syn der mangfold forbindes med pågående endring. De legger tydelig vekt på at tiltaket var ment å være uttrykk for ”lyden av Varanger i dag.” Den russiske og afrikanske innvandringen nevnes som eksempel på at ulike strømmer stadig kommer til og at lyden av stedet forandrer seg som en funksjon av det. Her står med andre ord ideen om en egen tradisjon i forhold til andre, avgrensbare tradisjoner ganske svakt. Gjennom referansen til Børselv gis det i alle fall indirekte uttrykk for at slike avgrensninger i helhetlige tradisjoner er politisk konstruerte og avhengige av ens oppfatning.

Men de understreker også at i tillegg til det regionale mangfoldet, så inngår festivalen i et globalt nettverk av agenter, booking-selskaper, plateselskaper og andre festivaler. De samarbeider med andre, beslektede festivaler om å få artister fra de internasjonale bookingbyråene. Det gjelder Sildajazz i Haugsund, Henesjazz i Nordland og Nordnorske musikkfestdager i Harstad. Disse festivalene ligger nært i tid, slik at det er mulig for artistene å legge inn alle festivalene på samme turne. I denne sammenheng sier de at repertoaret i stor grad er avhengig av disse nettverkene.

De konkluderer for egen regning med at Mangfoldsåret og den nye prioriteringen av mangfold var viktig for gjennomføringen, og at de vil bidra til at den skal få en varig virkning.

Det var veldig spesielt og utfordringen å er hvordan vi skal gå videre eller om vi i det hele tatt skal gå videre.

Det ligger et krav i Stasbudsjettet om et mangfoldsperspektiv, så hvis vi kan være en motor for det flerkulturelle mangfoldet videre så skal vi selvsagt gå den veien der. Det er jo kjempeviktig, for uten den ekstra bevilgningen der kunne vi aldri ha gjennomført det.

6.5 Tou Scene, Stavanger

Tou Scene i Stavanger har vært i drift som kulturhus i et restaurert bryggeri siden 2005. De er ikke en ren musikkscene, men driver også med teater og billedkunst.

De har kjørt en ettermiddagsserie de kaller Basar i samarbeid med andre organisasjoner i bydelen. Det har bestått av en kombinasjon av uformell musikkframføring, diktopplesning, filmer av og med lokale ungdommer, folkedans, ulike appeller og internasjonal mat. Det har rettet seg mot nye innvandrere og vært et samarbeid med Johannes læringssenter, som driver språkopplæring for nye innvandrere i bydelen. Disse arrangementene har trukket til seg hele familier og blitt opplevd som svært vellykket etter at det ble drevet aktiv mobilisering blant målgruppen. Målet med Basar har vært å ”å samle de ulike gruppene i det internasjonale samfunnet i byen, vietnamesere, thailendere, somaliere, irakere, kurdere osv. – og noen polakker.” Ved Tou Scene tenker man primært etnisk om mangfold, og kobler det i første rekke mot nye innvandrere.

Det kan være vanskelig å lage et arrangement som inkluderer alle de ulike innvandrergruppene, det hjelper ikke å spille litt asiatisk musikk, liksom, og servere thailandsk mat. Men det vi kan tilby her, det jeg føler vi har fått til, er en åpen og inkluderende stemning, en god atmosfære. Så hvis en da ser at det er rom for ulike nasjonaliteter på scenen, da har vi oppnådd noe synes jeg. Det er den stemningen man må prøve å få til. Vi har også tanker om et slags internasjonalt orkester hvor internasjonale musikere som bor i byen kan spille sammen med andre lokale musikere. Med tanke på hvor mange dyktige internasjonale kunstnere vi har her som har instrumenter og som kan synge, så tror jeg det kan bli bra.

Prosjektet har ikke blitt registrert på Mangfoldsårets hjemmesider, og det blir tydelig at arrangørene ikke er fortrolig med Mangfoldsårets aktiviteter.

De ønsker i likhet med Blå i Oslo å være et ”uavhengig alternativ i kulturlivet til de institusjonene som liksom har hver sin nisje.” Her kommer det ganske tydelig til syne et syn på mangfold som sjangermangfold og urban kompleksitet. På direkte spørsmål om hva de legger i mangfold, er svaret tydelig nok:

Det kommer an på konteksten, men Tou er jo et mangfoldig sted. Det vi legger i det er at det alltid er åpent for nye impulser, nye mennesker og grupperinger og at det ikke blir ensformig.

Som på Blå i Oslo ser vi at dette mangfoldet også har sin motsvarighet i publikumssammensetningen. De har en bevisst politikk som går ut på å trekke til seg et variert publikum: ”*Man må også passe seg for ikke å dyrke et stampublikum.*” Men her kommer det samtidig fram en interessant dilemma i forhold til andre krav som ligger på driften av et slikt sted. Hvis man her anlegger et markedspektiv, noe som de private kunstinstitusjonene hele tiden må gjøre, så framstår det å ha et sammensatt publikum som en fornuftig markedsintegrasjon. Det er rett og slett en diversifisering av kundesegmentene. Kulturell kompleksitet og etnisk mangfold framstår fra det ståstedet som god markeds-tilpasning. Samtidig er man til en viss grad avhengig av forutsigbarhet i kundetilgangen (publikumsstrømningen) for å kunne planlegge innenfor rimelige sikkerhetsmarginer. Da er det viktig at publikum vet hva de får ved Tou Scene. Det betyr at de også må ”brande” stedet og gi det en klar profil. Dette hensynet trekker i retning av homogenitet både i tilbud og publikumssegment. Dette dilemmaet er tydelig uttalt ved stedet:

Man må være åpne for nye og samtidig være lojal mot stamgjestene, da. En balansegang. Viktig å ha en rød tråd, noe som karakteriserer huset, noe som folk kjenner igjen –føler seg hjemme i.

På Blå omtalte de det samme dilemmaet som utfordringen med å skape ”integritet i bredden”. Der Blå løste det ved å være generelt litt ”på skeiva”, har Tou et mer konkret prinsipp:

Det er et mål å få til noe med alle aldersgrupper i tillegg til en forbindelse mellom høy- og lavkultur (nå liker ikke jeg å bruke de begrepene, asså). Det er viktig for oss å ta alle disse ulike uttrykkene på alvor og være profesjonelle på det.

Mangfold i denne betydningen, som både retter seg mot ulike publikumssegmenter og samtidig gir dem en tydelig profil, lyder nesten som en postmoderne programerklæring: integrasjonen av gammelt og nytt (aldersgrupper), og å over gripe høy/lav-skillen. De vil operere i rommet ”after the Great Divide” (Huysen 1986) i en erkjennelse av at sjangre og stilformer, både klassisk og pop, formidles på et åpent marked og ikke lenger er avsondret til aristokratiske eller vulgære smaksfelter. Dette plasserer Tou på linje med Blå i en ”urbanistisk” kulturpolitikk preget av ønske om åpen flyt av uttrykksformer mellom publikumssegmentene. (Vedkommende som ble intervjuet brukte ordet ”flyt” flere ganger under samtalen).

Det er også viktig for oss å åpne dørene mellom oss, så rockerne får se en videoinstallasjon, pensjonistene får høre punkbadet øve i rommet ved siden av. Det er en mangfoldskvalitet som vi synes er viktig, og et mål å få til.

Det blir flere ganger tydelig at de har en viss avstand til Mangfoldsåret og det de forsøker å formidle.

Mangfold i forhold til Mangfoldsåret – altså innvandrere med ikke-hvit bakgrunn – det må jo være målgruppen når man snakker om Mangfoldsåret. Det er en veldig stor utfordring for oss altså. Men jeg synes vi er kommet et stykke på vei med Basar, da.

Det er tydelig at de ser behovet for en flerkulturell kunstformidling, men at de ikke primært har innrettet seg mot det. Når dette temaet kommer på bane, ses det igjen i forhold til urbanisme. Dette understreker igjen det nære slektskapet til institusjoner som Blå.

Ja, det flerkulturelle, med mer... Stavanger trenger i hvert fall å jobbe med dette – veldig! Her er det alt for vanlig å være med de man alltid har vært med, å ha

sine egne vennekretser. Standarden for hvem som er din nære krets blir satt veldig tidlig. Jeg er selv fra Oslo og må si at jeg har opplevd dette som en kulturforskjell i forhold til hva jeg er vant med. Man kan også finne store forskjeller mellom by og land – se bare på New York City og resten av USA, liksom.

I forlengelsen av dette resonnementet skinner det gjennom et perspektiv som er nært beslektet med begrepet om ”gjestfrihet” som ble understreket på Blå. Uttalelsen som fulgte er en så klar og tydelig formulering av urbanismen som kulturpolitisk prinsipp, at den får stå uredigert:

Det å hjelpe folk, og erfare at det er naturlig å omgås mennesker med helt ulike nasjonale bakgrunner enn en selv, det er du nødt til hvis du lever i urbane samfunn. Men de som lever på mindre steder, som Stavanger, er ikke det. Her finnes det for eksempel egne skoleklasser for folk som ikke kan norsk, mens målet jo er å få dem ut blant de andre klassene og elevene. Men det er så segmentert! Enklest for alle, liksom, hvis innvandrerne holder seg sammen med hverandre og har sin greie, så kan nordmenn være for seg selv og alle er fornøyd.

Her blir det tydelig at man ser på mangfold i betydningen åpenhet og flyt av elementer til ”rommene ved siden av” nærmest er en forutsetning for at et komplekst samfunn skal kunne fungere.

Når det gjelder hvilken virkning Mangfoldsåret hadde for deres virksomhet er svaret betydelig vagere. Men som sådant gir det allikevel uttrykk for en oppfatning som nok har gyldighet for en rekke av de institusjonene vi besøkte:

I den grad vi har vært opptatt av det, har det vært nyttig å få en påminnelse slik at vi har skjerpet oss og tenkt hva vi kan gjøre her. Men på den andre siden synes vi det har vært ganske svakt definert fra Kulturdepartementets side. Det har blitt sagt at man skal gjøre ting med mangfold men... Det er gjort veldig lite forarbeid som vi kan dra nytte av. Det hadde vært fint å vite hva Departementet vil med dette

– hva målsetningene deres er – hvordan er det foretrukket at vi jobber helt konkret osv.

Alt dette har vi måttet finne ut av på egen hånd. Interessant nok det ... vi har gått sammen med mange organisasjoner i området, for eksempel Frivillighets-sentralen, flyktningemottaket, bydelsutvalget, skolene og Johannes lærings-senter. Så vi måtte ta alt fra scratch, da. Setter jo selvfølgelig fokus på tema og setter i gang en tankeprosess.

Men det blir også tydelig at Mangfoldsåret har virket som en stimulans og et styrende insitament. Det virker i det hele tatt som at tross frustrasjon over manglende konkrete signaler fra Departementet, har virkningen allikevel vært temmelig nær det man håpet på. Det har som vi ser ført til nye og forsterkede nettverk mellom institusjonene lokalt og en økt bevissthet. Men det har tydeligvis også vært en pådriver for konkret prosjektutvikling:

Også er det jo det økonomiske aspektet ved det, en slags gulrot som gjør at folk finner på prosjekter og ting. Nye samarbeid dannes, lettere å knytte bånd til noen man ikke har jobbet med før.

Også det som oppleves som negative trekk ved slike markeringsår kommer her tydelig fram:

På den andre siden er det mange midler som går bort i slike jubileumsår – til dem som er flinke til å søke. Noen organisasjoner har egne folk til å jobbe med søknadsprosesser og slikt, noen er mye flinkere til det rett og slett. De store blir større på en måte.

Her pekes det på en tendens som kan følge av den typen signal- og insentivstyring fra statens side som Mangfoldsåret er et eksempel på. Transaksjonsomkostningene er relativt betydelige slik at det krever en viss ressurstilgang både av økonomi, personell og kompetanse for å delta. De mer marginale organisasjonene som ikke har denne kapasiteten har problemer med å komme inn på tilskuddsmarkedet, og har derfor en tendens til å forbli på utsiden. Det er dette som ligger i utsagnet at de store blir større. De som på

forhånd har tilstrekkelig ressurstilgang til å ha skaffet seg slik kapasitet øker sin tilgang ytterligere.

I forbindelse med Mangfoldsåret får dette forholdet spesielle kulturpolitiske konsekvenser, som til en viss grad kan motvirke tiltakets intensjon. På den flerkulturelle sektoren er de små og marginale aktørene ofte innvandrerdrivne, mens de store ofte er ledet av etnisk norske aktører – selv om de ikke er ”blendahvite”.

Mangfoldsåret hadde som uttalt siktemål å reformere de store institusjonene med nasjonalt ansvar. Argumentet fra Departementets side var at mangfold skal løftes opp som et allment ansvar på kunst- og kultursektoren, og ikke være et slags nisjeprodukt. Det skal være et aspekt ved all kunst- og kulturformidling, ikke en avgrenset sektor. Selv om dette er et prisverdig motiv, kan den negative dynamikken Tou Scene påpeker ha forårsaket at markeringsåret virket delvis mot sin hensikt. De små, innvandrerdrivne tiltakene kan ha blitt ytterligere marginalisert og kulturelt mangfold i økende grad ha blitt et majoritetsanliggende.

6.6 Musikkklubben Blå, Oslo

Musikkklubben Blå ligger langs Akerselven på nedre del av Grünerløkka i Oslo, og er en sentral arena for en rekke musikkjangere innenfor populærmusikkfeltet. Den var som nevnt arena for flere av konsertene under Oslo World Music Festival, men representerer også mangfold i en annen betydning enn de etniske. Den representerer en global urbanisme som kanskje først og fremst har fotfeste blant de yngre generasjonene og er et eksempel på en type arenaer som Mangfoldsåret nok ikke prioriterte. Den utgjør allikevel, sammen med en rekke andre tilsvarende arenaer rundt om i landet, en hvit flekk på mangfoldskartet som markeringsåret kanskje burde ha brakt tettere inn i feltet. Det kunne ha tilført tanker og ideer som nettopp bekrefter de ideene om globalitet og mangfold som ellers ble lastet ned fra internasjonale konvensjoner. En tettere sammenknytning av disse urbane arenaene med de mer tradisjonelle mangfoldsarenaene, hadde kunnet konkretisere disse tankene og gjort dem mer levedyktige. Vi skal derfor se litt nærmere på denne virksomheten.

Klubben består av de to enhetene Blå Booking og Brenneriveien Jazzhus som begge utgjør en 50 % andel av klubben. De er selvstendige arrangører med egne program, men inngår også samarbeid med ulike aktører og fungerer som arena for en rekke høyst ulike arrangementer. Denne bredden i tilbudet har vært en rød tråd gjennom stedets historie helt fra starten i 1998.

Startet som jazzklubb, men jeg vil tørre å påstå at vi nå booker ut fra den videste definisjonen av jazz. Før het det Jazzforeningen Blå. Siden den gang har det bare blitt bredere og bredere.

Et interessant trekk ved Blå – som er uttrykk for en ganske utbredt tidsånd, men som skiller dem fra de fleste andre kunst- og kulturinstitusjonene – er at de ikke bare vil formidle mangfold og annerledeshet, men at de selv er annerledes.

Vi liker å se på oss selv som en litt annerledes klubb i forhold til bybildet. Vi vil ikke bare være en jazz-scene eller en rock-scene, vil kunne booke bredt. Sånn sett skiller vi oss nok ut. Og vi ligger annerledes til – nedi dumpa med masse grafitti... Et fargerikt nabolag med Hausmania... og dealerne på andre sida og ... det har sine ups and downs da, men...

Det som særpreger Blå er således et bredt mangfold, ikke bare når det gjelder etnisk bakgrunn, men først og fremst av samtidige, urbane stiluttrykk. Det ”skeive” mangfoldet gjelder ikke bare den fysiske lokaliseringen og det som framføres på scenen, men også det profesjonelle nettverket de inngår i. Dette legges det avgjørende vekt på under intervjuer med de ansvarlige.

Alt fra band til bedriftsledere, klubber og byråer. Kan ikke trekke fram noen hovedsamarbeidspartnere egentlig. Det varierer sånn, fra det private til det offentlige. I løpet av en uke kan det være litteratur på Blå på en tirsdag, gymbaloo-dans på onsdag, støykonsert på torsdag, kanskje Sebastien Telliér spiller en kveld, klubber i helgen... All slags folk innom her på en uke, og all slags mulig folk vi da forholder oss til.

Det er tydelig både fra praksis og gjennom samtaler at mangfold betyr noe litt annet på Blå enn hva det betyr for festivalen i Vadsø.

Her er det ikke utelukkende snakk om etnisk mangfold, men først og fremst sjangermangfold. Vi ser en mer postmoderne og urban mangfoldstenkning som hviler på ideen om at samhandling mellom ulike sjangre og sub-kulturelle miljøer beriker hverandre. Tanken om radikal annerledeshet, slik den forekommer i forestillingene om det etniske fellesskapet og nasjonal kulturarv, er her erstattet av forestillingen om kreativitet gjennom utveksling av forskjeller. Dette kommer helt tydelig fram på spørsmål om hva de legger i begrepet mangfold, og hva det innebærer for deres virksomhet.

Mangfold i kraft av kulturelle sjangeruttrykk. Og så er det i forhold til hvor man er fra i verden, men også nasjonalt. Det er store sprik mellom folk her til lands. Jeg ser på mangfold i forhold til vårt publikum og hvem som samarbeider med hvem – og hvem som jobber her. Mangfold, bredde og variasjon er viktig hos oss. Fargerikt fellesskap over hele linja.

Vi ser at praksis, program og tenkning går konsekvent sammen i et utvidet mangfoldsbegrep. I løpet av Mangfoldsåret fikk de støtte til en konsertserie med akkustiske jazzkonserter og noe de kalte ”Klubb vriompeis”. På spørsmål om hvordan det kunne være relevant for kulturelt mangfold, ble det svart:

Det spørs hvilken tolkning av mangfold man bruker. ”Jazz på gølv”, der slipper vi til de yngre og uerfarne jazzerne med lave produksjonsutgifter. Klubb vriompeis er støy-eksperiment-alibiet vårt med ’grensesprengende’ musikk – eller noe man ikke hører på radio ’hvertfall.

Tolkningen av mangfold som anvendes er tydelig en der stilkontraster og forskjeller mellom ulike kategorier av musikere stiller på linje med etniske og kulturelle forskjeller. Samme person ved Blå, som er ansvarlig for bookingen, gav også uttrykk for at han savnet begrepet ”gjestfrihet” i det norske miljøet. Han var utdannet Kaospilot fra Danmark, og dette begrepet stammer fra den franske filosofen Jacques Derrida og er mye brukt i den internasjonale kurator-retorikken innenfor samtidskunsten. Her betegner det nettopp åpenheten mot Andre og evnen til å føle ansvar utover det egne og kjente.

I Blås programmering og bookingvirksomhet ser vi en interessant og viktig sammenheng mellom mangfold tenkt som urban kompleksitet og mangfold tenkt som etniske forskjeller. I en sammenheng som Blå, hvor siktemålet på den ene siden er mulighetene til musikalsk kreativitet og på den andre siden mulighetene for opplevelsesrikdom, er det på ingen måte noen motsetning mellom kompleksitet og kulturell annerledeshet. De etniske forskjellene tjener ønsket om 'skjevhet' og annerledeshet på linje med sub-kulturelle forskjeller og andre typer urbane miljøforskjeller. I en kontekst preget av urban kompleksitet reduseres så å si etniske forskjeller til stilkontraster idet forestillinger om arv og tradisjon ikke er tilstede i publikums bevissthet. I postmodernistisk sjargong kan man si at uttrykkene på den måten reduseres til sine "overflater" ved at de mister sin historiske og sosiale kontekst for nye brukere. På den måten kan de inngå i det allmenne kretsløpet med kunstnerisk kreativitet og markedsoppmerksomhet som sentrale paradigmer. I dette perspektivet er det helt naturlig for klubben å inngå samarbeid med Oslo World Music Festival. De har et slags symbiotisk bytteforhold der den ene leverer annerledeshet og den andre leverer oppmerksomhet.

Vi er i gang med et samarbeid med Rikskonsertene og UD som går på utveksling med India – en klubb i Mumbai som heter Blue Frog som driver med mye av det samme som oss. Så nå i april skal to norske band og vi og noen andre klubber over til India og ha disse konsertene der, og så skal indiske artister over til oss senere. Dette er et samarbeid med oss, Jazzland, Oslo World Music Festival/Rikskonsertene og UD – og da Blue Frog. Der har jeg tro på måten det er organisert på, for det er vi som skaper nettverket og ikke sånn ovenifra-og-ned som med UD for eksempel. Forslaget kom ikke fra oss assa, men...

Mangfoldet skal ikke bare begrense seg til klubben og dens virksomhet, men omfatter også publikum. Mangfoldet i salen varierer med mangfoldet på scenen.

Det varierer i kraft av hvem som spiller. I forhold til arrangement også selvfølgelig. Men det er en bred målgruppe, alderen er vel hovedsakelig mellom tjue og

tredve, kanskje helt opp til førti. Stor spredning i både seksuell legning, interesser og typer mennesker egentlig. Men av publikum som går på konserter er det ikke så innmari mange etniske innvandrere for eksempel – med mindre man retter det direkte mot dem.

Selv om sjangerbredde og kulturelt mangfold er det sentrale siktemålet, skal virksomheten allikevel ha et høyt og konsekvent profesjonelt nivå. Det må man kunne si at Blå har lykket med.

Det vi legger vekt på bookingmessig er å booke så bredt som mulig. Men vi vil ha integritet i bredden da. Alt skal være litt på skeiva, men vi skal vite hva vi holder på med innen de forskjellige greiene. Vi vil gjerne ha en fot i så mange leire som mulig egentlig.

Dette er en sentral utfordring som de aller fleste som arbeider innefor flerkulturell kunstformidling opplever. Kvalitetskrav er svært krevende å håndheve av den enkle grunn at det jo nettopp er formidling på tvers av kvalitetsregimer det handler om. Det er nettopp her det komplekse og sammensatte ligger. På den ene siden vil man utfordre egne tilvante kvalitetsnormer, samtidig som man intuitivt har en fornemmelse av godt og dårlig. På den andre siden handler det også om å ha respekt for andres tradisjonelle kvalitetsnormer slik at for eksempel verdensmusikken ikke forfaller til ren amatørvirksomhet. Ønsket om å oppleve grenseoverskridelser og hybriditet ligger nok først og fremst hos det vestlige, urbane publikum og kan virke fremmed for mange medspillere i samarbeidslandene.

6.7 Spesialiserte institusjoner på feltet

På Oslos musikk- og scenekunstarena eksisterer det en rekke institusjoner som har arbeidet med kulturelt mangfold som sitt fremste formål i mange år. De eldste av dem i en generasjon. Man kan snakke om en tydelig gründergenerasjon fra tidlig 90-tall og endog noen så langt tilbake som på 1980-tallet. Det gjelder for eksempel Center afrikansk kulturformidling med Barth Niawa som primus motor gjennom en generasjon.

Denne gruppen institusjoner fikk alle sammen et tilskudd over statsbudsjettet i forbindelse med Mangfoldsåret, og flere av dem fikk sine budsjetter økt på permanent basis. Du Store Verden!, Stiftelsen Horisont / Mela, Samspill og Stiftelsen Cosmopolite var alle sammen del av Mosaikkprogrammet under Norsk kulturråd innenfor post 50 før de ble tiltak på post 74, og endelig i 2005 har endt opp som egne poster under kap. 320 Allmenne kulturformål. Denne omplasseringen skjedde nettopp for å samle ”alle tilskudd til formål som spesifikt tar sikte på å fremme kulturelt mangfold under Kulturdepartementets budsjett” (St.prp. nr. 1, 2001-2002:59).

Det må allikevel ses i forhold til kulturminister Giskes uttalelser både i kronikkform og i direkte intervju med oss, at Mangfoldsåret ikke primært tok sikte på å styrke de spesialiserte organisasjonene på feltet, men heller å reformere de såkalte ”nasjonale” institusjonene.

De ble også evaluert av Norsk kulturråd, publisert i rapporten *Historien om en budsjettpost. En evaluering av statsbudsjettets kapittel 320, post 74 Tilskudd til tiltak under Norsk kulturråd* (Mie Berg Simonsen, rapport nr 37, Norsk kulturråd 2005).

Global Oslo Music er en musikkklubb som arrangerer konserter på utestedet Dattera til Hagen på Grønland. De plasserer seg innenfor et generelt urbant sjangermiljø og har ulike crossoverformer som hovedområde for sin interesse.

[GOM] arbeider for å fremme den nye generasjonen av crossover-musikk - et kunstfelt kjennetegnet av artister som inngår samarbeid på tvers av ulike kulturer som gjerne munner ut i sjangeroverskridende, ny musikk der grensene mellom verdensmusikk, klubb, elektronika, hip-hop, slam, pop m.m. viskes ut.

De tar mål av seg til å gjøre dette til egen crossover-klubb for artister og DJ's innen sjangeren som favner såvel etablerte som nye artister fra inn- og utland.

Cosmopolite er en arena for jazz og rytmisk, flerkulturell musikk som i dag holder til i kulturslottet Soria Moria på Oslo østkant. Den ble grunnlagt i 1992 og drives fortsatt i dag av Miloud Guiderk, opprinnelig fra Marokko.

Under Mangfoldsåret ble klubben styrket med midler over statsbudsjettet, men generelt kan man si at på Cosmopolite er det mangfoldsår hvert år. Gjennom årene har klubben formidlet musikere i absolutt verdensklasse innen jazz og verdensmusikk. Guiderk har med sitt driv og sin entusiasme inspirert flere av de andre aktørene på feltet. For eksempel spilte han og klubben en viktig rolle som støttespiller for utviklingen av Flerkulturelt senter ved Rikskonsertene.

Det er en symbolsk milepel for mangfoldsarbeidet i Norge at Miloud Guiderk i desember 2008, helt på tampen av mangfoldsåret ble slått til ridder av 1. klasse av Den Kongelige Norske St. Olavs orden. Begrunnelsen fastslår at han har bidratt til å heve den etniske musikkens nasjonale og internasjonale posisjon og at han har brukt ”musikk som brobygger ved integreringen av innvandrere i Norge”.

Samspill International Music Network (SIMN) er en interesseorganisasjon for verdensmusikk og verdensmusikkutøvere i Norge. De ønsker å øke kapasiteten til utenlandske musikere som arbeider på mer permanent basis her i landet. I den sammenheng driver de rådgivning og informasjonsarbeid mot sin målgruppe både på det praktiske plan med konserter og turnesamarbeid, men også seminarer hvor de forsøker å fange relevante temaer. I tillegg ønsker de å øke ”deltagelse i beslutnings- og prosjektprosesser som generelt gjelder musikkutvikling i Norge” fra denne gruppen musikere. Deres mål er økt profesjonalisering og deltakelse.

MS Innvik – Nordic Black Theatre (NBT) holder til på teaterbåten MS Innvik som ligger fast ved Langkaia i Bjørvika i Oslo. De var blant de institusjonene som fikk øket sitt statstilskudd i forbindelse med Mangfoldsåret. De startet opp i Parkteaterets lokale på Grünerløkka i 1992. Som navnet sier er det først og fremst et teater, men også en teaterskole, Nordic Black Express. Som navnet også sier, er det i hovedsak svarte mennesker som sokner til institusjonen. Det må imidlertid ikke tas bokstavelig. Begrepet ”black” viser heller til en kulturpolitikk man ønsker å holde fast ved, nemlig et overordnet postkolonialt perspektiv – som en av svært få institusjoner i Norge. I dette ligger det for det første at man forsøker å forankre sin virksomhet i erfaringene og verdensanskuelsen som deles av kunstnere fra de tidligere koloniene. Man forsøker med andre ord å distansere seg noe fra den nasjonale

diskusjonen om integrering, og heller skifte posisjon til de som lever i diaspora, og skape nye kunstpraksiser i Norge med utgangspunkt i minoritetsuttrykkene.

Men NBT har også egne konserter, og ikke minst hadde de i flere år en konsertserie tidligere kalt *Multi-Kulti*, nå *World Beat* i samarbeid med organisasjonen Samspill.

Alle disse institusjonene er blant de aller viktigste aktørene når det gjelder formidling av kulturelt mangfold i Norge. De ble også tilgodesett med enkelte ressurser i Mangfoldsåret uten at dette kan sies å ha endret deres rammebetingelser. De havnet snarere i en spesiell mellomstilling fordi den politiske ledelsen i departementet så klart uttrykte at hovedmålet med året var å reformere de nasjonale institusjonene, ikke å styrke de spesialiserte aktørene. Dermed kan man si at noe av drivkraften i bevegelsen ble koblet ut.

6.7.1 Family reggae Disco

Family Reggae Disco er et barne- og familieprogram med reggae musikk, dans og sjonglører. Det inngår som et fast innslag ved Nordic Black Theatre og har også etter hvert beveget seg ut på andre arenaer i byen. Det vil derfor her tjene som en illustrasjon på hvordan denne typen kulturformidling blir mottatt i ulike sosiale miljøer.

Family Reggae Disco ble startet og drives av Dominic Wilson, født og oppvokst i England nå bosatt i Norge i flere år.

Vi valgte å følge dette showet høsten 2008 på tre høyst ulike arenaer i ulike deler av byen.

Som en del av sitt program under Mangfoldsåret hadde Norsk Folkemuseum invitert showet som et søndagsarrangement på festplassen i begynnelsen av september. Det ble annonsert på følgende måte i en pressemelding fra museet:

Søndagens show på Folkemuseet blir en blanding av smektende rytmer og sirkuskunster. Vi får besøk av en DJ som spiller reggaedisco for barn. Samtidig blir det oppvisning i sjonglering, og barn kan også prøve å sjonglere. De som vil fikse på utseende sitt kan få

ansiktet malt i friske farger. Vi blåser også opp et hoppeslott som barn kan hoppe i. Kl 14:00 byr Rips og rabarbra på en barneteaterforestilling med musikk og bevegelse, glede og kreativitet.

Søndag blir det i tillegg lefsebakst og kjøring med hest og vogn rundt i Friluftsmuseet mellom klokken 12:00 og 16:00. Klokken 13:30 er det gudstjeneste i Stavkirken og klokken 14:00 danser Norsk Folkemuseums Dansegruppe folkedans.

Som vi ser arrangertes reggaediscoen sammen med en hel del mer tradisjonelle aktiviteter som gudstjeneste i stavkirken, lefsebaking, hestekjøring og folkedans. Det siste er aktiviteter som ”hører til” på arenaen, mens reggaediscoen bokstavelig talt var en gjest. Det var et betalende arrangementet med familiepriser til 200 kroner.

Det var bare en håndfull mennesker til stede inkludert de ansatte da vi ankom i 12-tiden. På det meste var det ca 50 mennesker til stede på arrangementet. Av aktiviteter fantes en reggae-dj, et hoppeslott, stand med ”jamacian” ansiktsmaling samt diverse sirkusleker. (Det må i parentes nevnes at ansiktsmaling slett ikke er noen tradisjonell jamaikansk skikk.) To- tre voksne gikk rundt på området og hjalp barna med leker og aktiviteter.

Publikum bestod av hvite, unge par med småbarn i tillegg til besteforeldre som hadde tatt med seg barnebarn. Noen utenlandske publikummere, men ingen med nyere innvandringsbakgrunn. Flere adoptivbarn med foreldre, noen engelsk- og spansktalende. Det hersket munter, trivelig familiestemning på området. Mange hadde med seg matpakker (med oppskåret frukt og grønnsaker) og termoser med varm drikke, som seg hør og bør på en søndag i Norge. Antydning til dansing/vriking, barn løp rundt mens foreldrene ”minglet” og ”digget” musikken.

Klokken 14 var det duket for show med ”Rips og Rabarbra”. En nordnorsk og en argentinsk jente i fargerike klær sang og engasjerte publikum med sine historier om dyr i Norge og Sør-Amerika. Jentene forsøkte å lære bort dyrenavn og sanger på spansk. Dette engasjerte ikke publikum, så noen gikk underveis i showet. Da festplassen ligger innerst på folkemuseets område førte dette til at publikum måtte vandre gjennom stabbur og fjøs før de ankom reggaeområdet. På denne måten fikk opplegget en nesten

påtrengende ”norsk” ramme rundt seg. Folkemuseet er i den forstand en utfordrende arena for et jevnbyrdig kulturmøte, men burde samtidig gi en ramme for å utfordre tilvante forestillinger om norskhet og annerledeshet. FRD med sitt faste opplegg, maktet ikke å få til dette.

Enkelte foreldre og besteforeldre fortalte at dette var første gang de deltok på reggaearrangementet, men at de hadde vært på folkemuseet flere ganger tidligere. Dj og ansvarlig arrangør Dominic Wilson påpekte at det var ”nye” publikummere i forhold til det vanlige klientellet på teaterbåten Innvik. Programansvarlig ved folkemuseet påpekte også at dette var ”deres publikum”. Arrangørene hadde altså ikke klart å få med seg sitt faste publikum over til folkemuseet.

Som mangfoldshendelse betraktet bød arrangementet på flere interessante trekk. Generelt sett kan man si at situasjonen var preget av ”norsk pluss” – rammene og ”vertskapet” var entydig tradisjonelt norsk, mens tilleggs-elementene, krydderet, var annerledes på en klart eksotiserende måte. Sammenliknet med den sammenstillingen av ulike elementer man fikk til i Vadsø under konserten *Vide horisonter*, framtrer forskjellen tydelig. På Folkemuseet så man en vanlig norsk søndagsaktivitet hvor man er sammen med familien ute i et idyllisert kulturlandskap. Det spises matpakke og barna løper omkring og leker. Som en ansvarlig sa det: ”Det blir jo på en måte helnorsk pluss litt til.”

Annerledesheten, her representert ved reggae-musikken, ansiktsmalingen og sirkuslekene, framstår som eksotisk krydder på den norske søndagen. De ”andre” er invitert inn på ”vår” arena og farger våre liv med sine eksotiske innslag – uten at det blir for fremmed til å forstyrre søndagsfreden. Family Reggae Disco tok oss ikke med inn i en annen virkelighet, eller skapte en ny, men ble opplevd som et artig innslag i vår ellers gjenkjennelige verden. I tillegg må det påpekes at de tre eksotiske innslagene, reggae, ansiktsmaling og sirkus på ingen måte tradisjonelt har noe med hverandre å gjøre. Innslagene er altså i utgangspunktet en slags hybrid før det føres inn i den norske rammen.

Det samme arrangementet ble senere på høsten framført på to andre arenaer i byen, på teaterbåten Innvik, hvor det ”hører hjemme”, og på Nordre Lindeberg gård i Alna bydel i Groruddalen. På disse stedene ble innholdet av opplevelsen et helt annet, selv

om formen var mer eller mindre den samme. Den mangfoldspolitikken som ble formidlet var helt forskjellig på de tre stedene.

Uken etter showet på Folkemuseet opptrådte DJ Dominic på Nordre Lindeberg gård, som er et aktivitetstilbud for barn i Alna bydel. Det første synet som møtte oss her var en stappfull parkeringsplass. Det vrimlet av mennesker, biler og dyr. DJ Dominic Wilson og hans reggae crew hadde rigget opp på tunet, og det var høy musikk, masse mennesker og god stemning da vi ankom stedet. Leon Jungreuthmayer fra Spinn Sirkusskole sa at han så mange kjente fjes, men flest nye publikummere. Moren til Linn på fire fortalte at de hadde vært på Innvik to ganger tidligere og likte det så godt at de valgte å ta turen opp til Lindeberg også. En gjeng eldre damer, alle på over 70 år, som pleier å ta turen til gården hver søndag, hadde også kommet i dag. De synes det var hyggelig med så mange barn, men det ble litt mye bråk og støy så de holdt seg mest i bakgrunnen.

Det var Alna bydel som hadde invitert Family Reggae Disco denne gangen. De skulle være et innslag i prosjektet OXLO, kommunens holdningsskapende og målrettede arbeid for mangfold og mot rasisme, fordommer og diskriminering. Det må tilføyes at Alna er en flerkulturell bydel.

Kontrastene fra tilsvarende arrangement på Bygdøy var mange og tydelige. Det var som på Folkemuseet et overtall av barnefamilier blant publikum, men på Furuset var publikum en mye mer sammensatt gruppe, både etnisk og sosialt. I tillegg til det flerkulturelle nabolaget, var arrangementet her gratis. Kaféen inne på gården var også helt tydelig et trekkplaster. (I tillegg var været bra!) Forholdet mellom reggaemusikken og vafler, saft og kaffe var her ikke så markert. Arrangementet framsto ikke her i denne markerte kontrasten til omgivelsene.

Selv om det knapt finnes noe mer norsk enn en bondegård og vafler, var innslaget av folk med innvandrerbakgrunn så stort at arrangementet ikke i samme grad virket fremmed. Det var en demografisk sett mer jevnbyrdig situasjon, noe som skaper en helt annen type mangfold. Det var ikke her i samme grad en hvit middelklassearena hvor man lot seg underholde av det eksotiske og fremmedartede.

Tre måneder senere, dagen etter “Lussi langnatt”, da Mangfoldsåret var i ferd med å ebbe ut, framføres det samme showet på teaterbåten Innvik. Her annonseres hendelsen på denne måten:

Konseptet er for folk av alle aldre og kulturer, og er et samlingssted for kreative, positive mennesker. Det har vært en strålende suksess, og konseptet har fått svært positive anmeldelser i aviser, radio og på TV.

På den kalde og våte Langkaia, tvers over for Operaen, hørtes varme reggae rytmer inne fra teaterbåten. DJ Dominic er tydelig ”hjemme” her. Han stod bak DJ-standen sin med en liten gutt med stort afrohår på armen og annonserte: “special selection for you, birthday boy!” Det krydde av folk og god søndagsstemning. Livebandet på scenen spilte trommer og jammet med til tonene mens det vrimlet av barn rundt dem. Vi kjente igjen flere aktiviteter vi hadde sett på tidligere reggaesøndager rundt om i byen: “jamaicansk” ansiktsmaling, Spinn Circus med sine leker og selvfølgelig DJ-standen. Det eneste som manglet i forhold til de tidligere showene var hoppeslottet.

Publikum bestod av unge foreldre med småbarn (1-3 år), hvor ca. halvparten var av utenlandsk/etnisk opprinnelse. Det var tydelig at store deler av publikum kjente hverandre. Noen kom sammen og andre møtte gamle kjente på stedet. Det ble snakket om dagligdagse ting som juleavslutning i barnehagen, kjøpepress og finanskrisen. ”In Africa we don’t do this, its crazy.” ”Her tenker alle bare penger, penger, penger...”, osv. To damer snakket om søndagsåpne butikker og julemas: “deilig å komme hit og ikke tenke på alt jeg ikke har fått gjort enda!” Mødre satt sammen og drakk kaffe mens unger i forskjellige aldre og farger løp rundt og skrek og skrålte, lo og lekte.

I andre etasje fantes det en café. Bak disken stod en blid afroamerikaner som blunket til damene og sang med til musikken i bakgrunnen mens han serverte kundene. I lokalet var det store bord hvor familier spiste og koste seg. “Alle er venner med alle”-stemning, unge og gamle, hvite og svarte, gutter og jenter. Det hersket den reneste mangfoldsidyll. Av de internasjonale gjestene/publikummere var flesteparten av afroamerikansk/afrikansk bakgrunn med opptil flere rasta-luer og hatter av ulike slag på flere hoder.

Det ble spilt: "...and you hear them say, Barack Obama, Barack Obama, Obama – yaa! ... he's an African American...!" Bortsett fra denne låten var de fleste andre sangene kjente sanger fra det karibiske standardrepertoaret. Først etter klokken tre ble det litt færre mennesker i lokalet. Da hadde det holdt på siden klokken elleve på formiddagen. På Folkemuseet og Furuset varte arrangementet fra tolv til fire, mens her på båten holdt de på helt fra klokken elleve til fem hver gang. Leon fra Spinn Sircus sa det alltid var masse folk på arrangementene på båten: "Her funker det hver gang". Han fortalte at de fleste var stamgjester, men at det også var kommet en del nye hit denne søndagen.

Kontrasten mellom de tre arrangementene viser nok en gang at bildet på grunnplan, der hvor de enkelte prosjektene finner sted og møter sitt publikum, er situasjonen betydelig mer sammensatt og preget av til dels dramatiske forskjeller, i forhold til hvordan de samme temaene framstår i de statlige kulturpolitiske programmene og blant "mangfoldseliten". Hvilke virkninger et tiltak får er i større grad avhengig av de faktiske forhold som råder der prosjektene blir gjennomført, enn hvilke konsepter og prinsipper som går inn i planleggingen og som begrunnelsene. På samme måte er virkningene av Mangfoldsåret også betydelig mer sprikende og uforutsigbare enn hva programteorien og diagnosen som lå til grunn for tiltaket regnet med.

6.8 Effekter av mangfoldsåret

På musikkområdet ser det ut til at virkningen av Mangfoldsåret har vært relativt liten på institusjonsnivå. De institusjonene vi har sett på, har alle sammen hatt en mangfoldspolitikk i lang tid før markeringsåret kom. Flere av dem må også betraktes som pådrivere innenfor feltet. Det gjelder for eksempel Rikskonsertene, X-ray, Cosmopolite, Blå og flere av festivalene (hvorav noen av de viktigste ligger utenfor de utvalgte fylkene, slik som for eksempel Førdefestivalen). De institusjonene som ikke har et slikt program på forhånd, har heller ikke vist noen endring i løpet av markeringsåret. Det gjelder de symfoniske orkestrene og det klassiske feltet i det hele tatt.

Flere av de sentrale medarbeiderne i Rikskonsertene avdelingen utland og verdensmusikkfestivalen sier at de oppfatter seg selv

som sentrale aktører i det kulturelle mangfoldsarbeidet i Norge de siste tjue årene. Derfor føler de at et slikt markeringsår ikke har noen stor praktisk virkning eller nytte for deres del. Det som nevnes av flere er at det kanskje kan spore til å få flere ansatte som ikke har etnisk norsk bakgrunn.

Det vi kan er å få inn flere som jobber her fast som ikke bare er norske. Spesielt i programvirksomheten. Styret i RK har blitt mer sammensatt og variert enn hva det var på begynnelsen av 1990-tallet – men vi kunne tatt inn noen som ikke var over 50 kanskje? Det hadde jeg likt.

En annen medarbeider pekte på det samme og minnet om nytten av å ha fått ansatt en egen mangfoldskoordinator. Vedkommende mener at dette skaper større bevissthet og debatt i organisasjonen som helhet. Som sådant er det også i tråd med Mangfoldsårets ønske om å etablere mangfold som et perspektiv som skal gjennomsyre institusjonene, og som ikke først og fremst skal drives i spesialiserte avdelinger eller egne enheter.

Oppfatningen av at man selv er pådriverne i mangfoldsarbeidet kom kanskje aller tydeligst fram i en litt selvironisk uttalelse på direkte spørsmål om hvilken nytte de hadde av markeringsåret:

Jeg føler at vi er midt i den pakka der! Vi er svaret på kulturelt mangfold! Hva mer kan vi gjøre tenker jeg!

Det vedkommende allikevel ser som en utfordring videre, er å fortsette å arbeide med publikumsrekruttering og å opprette nye personlige kontakter og vedlikeholde de profesjonelle nettverkene.

Alle som ble spurt om mulige virkninger av markeringsåret understreket at de eventuelt måtte ligge i oppfølgingen.

Hvis det skal ha noe verdi så må det følges opp. Man må bruke de erfaringene fra det året her veldig aktivt og så må man ha en plan. Et plan for hvordan man skal dra det videre. Man må også pålegge institusjoner, man må skrive om det i tildelingsbrevene at dere har en spesiell oppgave i forbindelse med dette. Jeg tror ikke på sånn generelle innvendinger, jeg tror man må få klare og konkrete utfordringer, ja pålegg på dette feltet. Det hjelper ikke å bare appellere til den gode

vilje for man ser det ikke fører helt frem. Dette gjelder på mange områder mener jeg. Få eksplisitte oppgaver og senere rapportere på det. Så konkret som mulig.

Men enkelte mente at det allerede hadde en positiv virkning på den måten at det hadde skapt en tenkepause. Rikskonsertene utarbeidet i den sammenheng et hefte hvor man presenterte og reflekterte over tjue års virksomhet på området.

Nå har vi stoppet litt opp for å tenke hvor vi skal videre. Jeg tror kanskje ikke vi hadde laget dette heftet og sett oss tilbake hvis det ikke hadde vært for MF-året. Kan bruke den anledningen til å se fremover. Hvor skal vi gå nå? Skal vi ta noen nye retninger? Osv. Blant annet derfor koordinatoren ble ansatt. Jeg mener man må bruke den anledningen et sånt år gir. Spesielt vi som er opptatt av dette må ikke la den muligheten gå fra oss. Vi må utfordre oss selv å tenke: Hvor går neste skritt?

Også denne medarbeideren gir uttrykk for at utfordringene nå må være å rekruttere ressurspersoner fra minoritetsmiljøene eller personer som på andre måter representerer internasjonale miljøer og/eller andre tradisjoner enn de klassisk europeiske.

Vi må prøve å trekke folk inn hit i større grad med en annen bakgrunn. Ivareta et stort musikalsk mangfold. Vi kan bruke musikere som bor i Norge i enda større grad som rådgivere.

Å øke andelen av ansatte med annen kulturbakgrunn vil nok kunne bli en utfordrende beslutning i mange styrever, da man jo generelt er nettopp den egne tradisjonen som skal styrkes. Dette kommer til uttrykk hos flere av de nasjonale institusjonene som utarbeidet såkalte mangfoldsstrategier for sine virksomheter som direkte resultat av Mangfoldsåret. I Nasjonalteaterets mangfoldsstrategi, som også er innlemmet i institusjonens overordnede strategi, formulerer man seg for eksempel på følgende vis

Målet kan ikke være å gjenskape andre kulturers kulturuttrykk, men å starte prosessen med å smelte disse sammen med våre egne, slik at vi skaper nye uttrykk. Teatrets mål er å utvikle et tverrkulturelt

scenisk uttrykk. Dette er en langsiktig prosess som krever mye både i form av personalressurser og strukturelle endringer.

Dette sitatet er interessant da det gir uttrykk for et dyptliggende dilemma i forhold til det grunnlaget man driver virksomheten på i Rikskonsertene. Som vi så har man der hele tiden søkt mot andre uttrykksformer. I Nationalteaterets strategi ser man det ikke som tilfredsstillende å være arena for andre kulturuttrykk, men å inngå dialoger for å oppnå synteser ("sammensmeltninger"). Dette er i og for seg et mer radikalt program, men samtidig ser vi at man reserverer seg mot å oppgi den egne tradisjonens subjektposisjon. Man viderefører i mangfoldsstrategien derfor på en tydelig måte skillet mellom det "andre" og det "egne". I Rikskonsertene Utland og Oslo World Music Festival har man i praksis åpnet det globale kunst- og kulturfeltet. I deres program er ikke den egne tradisjonen privilegert på samme måten som hos de fleste andre nasjonale institusjonene.

Hos vedkommende medarbeider i Rikskonsertene, med årelang erfaring fra det flerkulturelle arbeidet både nasjonalt og globalt, finner vi derfor en grunnfestet tro på at de nasjonale institusjonene i Norge vil være svært vanskelige å endre i retning av egentlig mangfoldspolitikk. I denne personens tenkning om virkninger av markeringsåret, inngår derfor nødvendig bruk av politisk makt i form av påbud.

Jeg tror på veldig klare føringer fra departementet til såanne som oss for at det skal faktisk skje noe. For det tar veldig lang tid å snu store institusjoner.

Dette er en klar melding fra praksisfeltet til departementet om at man har større behov for bedre rammebetingelser og faglig/politiske føringer framfor prinsippformuleringer og symbolpolitikk. Bildet viser temmelig entydig at praksisfeltet ligger foran sentralt statlig plan når det gjelder ideutvikling.

7 Konklusjoner

Innledningsvis i denne rapporten stilte vi spørsmålet ”hva er et markeringsår” og ga som tentativt svar at det er en ritualisert erklæring fra statens side om dens forpliktelse overfor et hensyn av særlig viktighet og et forsøk på å skape oppmerksomhet og å mobilisere til handling i denne forbindelse. På bakgrunn av vår gjennomgang av ulike sider av Mangfoldsåret i de foregående kapitlene kan vi nå gi et mer utfyllende svar på spørsmålet. Mangfoldsåret kan beskrives som en tredelt prosess:

For det første, kan det betraktes som en ”massemønstring”. Vi har sett at ønsket om å synliggjøre det kulturelle mangfoldet i Norge sto sentralt i tenkningen om Mangfoldsåret. Det samme ønsket lå innbakt i målsettingen om at markeringsåret skulle stimulere til deltakelse. I tråd med dette ønsket, så Mangfoldssekretariatet det som sin oppgave å generere aktiviteter i et størst mulig omfang overalt i landet. I denne forstand dreier markeringsåret seg primært om å skape begeistring og entusiasme i befolkningen for det kulturelt mangfoldige Norge. Det er en statlig regissert symbolsk handling som inngår i identitetsbyggingsprosessen knyttet til fortellingen om det flerkulturelle Norge.

Vi har sett at Mangfoldsåret på viktige måter bidro til å skape oppmerksomhet om temaet kulturelt mangfold i Norge. Det kulturelle mangfoldet ble synliggjort gjennom kunst- og kulturarrangementer på alle kanter av landet og gjennom hele året. En stor andel av befolkningen var kjent med at Mangfoldsåret fant sted og en stor andel av befolkningen deltok på arrangementer i forbindelse med markeringsåret. Mangfoldsåret *ble* en feiring av det ”nye Norge”, men hva var det man feiret? Var det forestillingen om et multietnisk samfunn hvor ulike grupper lever side ved side, eller var det heller forestillingen om at den norske kulturen er blitt mangfoldig? Som vi har sett, er det store variasjoner i måtene

aktører i kulturlivet og i den regionale og lokale forvaltningen tilegner seg og bruker mangfoldstanken.

På statlig hold lå trykket imidlertid klart på ”det etniske” og dette har blitt møtt med kritikk. Etter vårt syn er mye av denne kritikken rettmessig. Hvis målet med Mangfoldsåret var å bidra til å skape et mer inkluderende og åpent samfunn, er det uheldig at tiltaket var basert på en forståelse av kulturelt mangfold som inviterer til å tenke på dette som en egenskap ved de Andre. Dette tjener som en understrekning av inntrykket enkelte hadde av Mangfoldsåret som et tiltak den hvite majoriteten avholdt *for* minoritetene, snarere enn som en markering av at man er likeverdige deltakere i et mangfoldig samfunn.

For det andre, kan et markeringsår betraktes som en ”opplysningskampanje”. I denne forstand dreide Mangfoldsåret seg om å stimulere til refleksjon og nytenkning i kulturlivet og samfunnet for øvrig om ulike problemstillinger knyttet til temaet kulturelt mangfold. En av intensjonene bak Mangfoldsåret var nettopp at det skulle bidra til kunnskapsspredning og debatt. Dette var igjen knyttet til ønsket om å skape holdningsendringer.

Vi har sett at markeringsåret på flere måter bidro til dette målet. Mangfoldsåret stimulerte mye offentlig debatt i media og det ble avholdt en rekke konferanser og seminarer som helt eller delvis var viet til dette temaet. Det ble skrevet og snakket om kulturelt mangfold over hele landet i løpet av Mangfoldsåret.

Et spørsmål man kan stille seg i denne forbindelse er i hvilken utstrekning debatten nådde dem den burde. Inntrykket fra en del av konferansene som ble avholdt i forbindelse med Mangfoldsåret er at de som deltok i debatten, allerede på forhånd hadde et sterkt engasjement med hensyn til å fremme kulturelt mangfold. Et annet spørsmål man kan stille seg, er om debatt og bevisstgjøring er et *tilstrekkelig* virkemiddel for å oppnå holdningsendringene man så for seg i forbindelse med Mangfoldsåret. Vi kommer tilbake til dette nedenfor.

For det tredje, kan et markeringsår betraktes som en ”igangsetting”. Med dette sikter vi til den mer håndfaste siden av markeringsåret, den faktiske etableringen av prosjekter, forumer og samarbeidsrelasjoner i kulturlivet. Det er grunn til å tro at kravene om økt satsing på kulturelt mangfold som ble stilt til mottakerne av statlig

finansiering i forbindelse med Mangfoldsåret, de økte bevilgningene til dette formålet og innsatsen til Mangfoldssekretariatet stimulerer mye samarbeid mellom minoritetsbaserte kulturaktører og de etablerte institusjonene. I foregående kapitler har vi sett eksempler på at slike samarbeidsrelasjoner kan være en viktig kilde til kunnskap og nytenking, for eksempel innenfor billedkunstfeltet.

Kravene om satsing på kulturelt mangfold i forbindelse med statlige tilskudd og tildelinger opprettholdes etter Mangfoldsåret. Med henblikk på den sentrale målsettingen om å skape endringer i de etablerte institusjonene er dette et viktig utfall av markeringsåret.

Mangfoldsåret ga også opphav til potensielt viktige prosjekter, som Lederforum, som retter seg direkte mot maktsjiktet i de store institusjonene. Det ble avholdt flere møter mellom den politiske ledelsen i Kultur- og kirke departementet og ledelsen i institusjonene som deltar i forumet i 2009. Etter det vi har blitt forklart, er det meningen at Lederforum skal fortsette i 2010. Som vi har vært inne på i rapporten, oppfatter mange av aktørene i kulturlivet vi var i kontakt med prosjektet Styrende mangfold som kom i stand i forbindelse med Mangfoldsåret som et viktig redskap for å fremme kulturelt mangfold i kunst- og kulturinstitusjoner. Også dette prosjektet fortsetter i framtida.

7.1 Forhastet og forsinket

De aller fleste aktørene vi kom i kontakt med i forbindelse med undersøkelsen om Mangfoldsåret var klare i sin tilbakemelding på at tiltaket kom i stand på en forhastet måte, og at man derfor gikk glipp av viktige muligheter til å utvikle tiltak og samarbeidsprosjekter som kunne gjort markeringsåret mer virkningsfullt og interessant.

I kapittel 2 framhevet vi motsigelsene i tenkningen om kulturelt mangfold som lå innbakt i stortingsmeldingen om Mangfoldsåret og at meldingen unnlot å ta stilling til eksisterende kunnskap om dilemmaer og utfordringer forbundet med arbeidet for økt kulturelt mangfold innenfor kunst- og kulturlivet i Norge. På politisk hold ser det ut til at man tenkte seg at løsninger på disse utfordringene skulle oppstå som et resultat av ”prosessene”

markeringsåret ville utløse i kulturlivet. Snarere enn å basere tiltaket på en grundig analyse av forholdene i kulturlivet, valgte man å utforme det langt på vei som en kopi av det svenske Mångkulturåret.

I kapittel 3 viste vi at planleggingen og gjennomføringen av markeringsåret var preget av knappe tidsrammer og at forankringen av tiltaket hos de ulike aktørene det rettet seg mot var svak. Dette gjelder ikke minst fylkeskommunene som ble gitt en viktig rolle som iverksettere av markeringsåret. Med kort tid til forberedelse og uten tilførsel av statlige midler gjorde mange av fylkeskommunene det man kunne forvente, de ”børstet støvet” av eksisterende tiltak og inkluderte disse under satsingen på Mangfoldsåret. I kapittel 4 så vi at fylkeskommunene ”oversatte” de sentrale planene for Mangfoldsåret på nokså forskjellige måter. Noen la vekt på den integrerings- og inkluderingspolitiske siden av tiltaket, andre valgte heller å gi det en rent kulturpolitisk betoning.

Som vi også viste i kapittel 4 tok fylkeskommunene fatt i oppgaven med å iverksette Mangfoldsåret med ulike forutsetninger. I Oslo opplevde man tiltaket som preget av et distrikts-perspektiv. I andre fylker opplevde man Mangfoldsåret som i for stor grad preget av et Oslo-perspektiv. Med mer tid til rådighet kunne man ha involvert fylkeskommunene sterkere i planleggingen av tiltaket og kan hende oppnådd en tydeligere profilering av Mangfoldsåret i viktige fylker som Oslo og Finnmark

I kapitlene om ABM- og musikksektorene så vi at Mangfoldsåret bidro til igangsettingen av viktige og nyskapende prosjekter og til å forsterke allerede etablerte tiltak. På disse feltene ser man at mange av aktørene allerede har kommet langt i arbeidet med kulturelt mangfold om enn på ulike måter. For mange av disse opplevdes Mangfoldsåret som et forsinket og til dels irrelevant tiltak. Med en grundigere forberedelse av markeringsåret kunne ideutviklingen som gjøres gjeldende på disse feltene og som i mange tilfeller kan sies å ligge i forkant av idegrunnet i Mangfoldsåret ha blitt løftet opp på et nasjonalt plan. På musikkfeltet ser Mangfoldsåret i liten grad ut til å ha skapt endringer av betydning. Her ble markeringsåret i første rekke fulgt opp av institusjoner som i lang tid har vært pådrivere for kulturelt mangfold.

7.2 Bevisstgjøringens begrensning

Mangfoldsåret bidro til å sette kulturelt mangfold høyere på dagsordenen i Norge. Det ble snakket om kulturelt mangfold på offentlige og avgrensede arenaer og det kulturelle mangfoldet ble synliggjort gjennom kunst- og kulturarrangementer på alle kanter av landet. Gitt målsettingene om at markeringsåret skulle gi mulighet for deltakelse i kulturaktiviteter som representerer det kulturelle mangfoldet og gitt intensjonene om at markeringsåret skulle bidra til å skape debatt og til kunnskapsspredning, er dette viktige resultater.

Som vi har sett, har Trond Giske gitt uttrykk for at den grunnleggende målsettingen med Mangfoldsåret var å gjøre de etablerte kunst- og kulturinstitusjonene mer åpne for kulturelt mangfold. På dette området er resultatene mer usikre. På musikk- og museumsfeltene ser Mangfoldsåret i første rekke ut til å ha bidratt til en forsterkning av det allerede eksisterende mangfoldsarbeidet.

Vi har pekt på at mer kunne ha vært oppnådd dersom Mangfoldsåret hadde vært grundigere forberedt og hatt større forankring blant aktørene i kulturlivet og i forvaltningen som ble satt til å iverksette tiltaket. Men det er også grunn til å spørre om man ikke heller burde ha satset på andre virkemidler enn et markeringsår for å oppnå målsettingen om mer åpne institusjoner.

I tenkningen som ble lagt til grunn for Mangfoldsåret ble det forutsatt at det er tilstivnede holdninger og verdier blant aktørene innenfor de etablerte institusjonene som står i veien for utvikling av kulturelt mangfold. Man forutsatte også at dette hinderet kunne fjernes gjennom bevisstgjøring, det vil si ved å gjøre aktørene oppmerksomme på problemet og få dem til å snakke sammen om det. Det er gode grunner til å spørre om ikke denne troen på bevisstgjøringens endringskraft var overdreven.

Ovenfor har vi vist til evalueringen av Kulturminneåret 1997. Publikumsundersøkelsen evalueringen var basert på viste at befolkningens kjennskap til Kulturminneåret og deltagelse i tilknyttede aktiviteter var svært høy. Den viser også at dette *ikke* resulterte i holdningsendringer med hensyn til kulturminner. At det skapes oppmerksomhet og bevisstgjøring om et tema betyr ikke

nødvendigvis at det skapes holdningsendringer. Dette må antas å være sant også innenfor elitepregede kunst- og kulturinstitusjoner.

I et foredrag fra 1938 beskriver sosiologen Robert Merton hvordan etniske stereotyper opprettholdes i det amerikanske samfunnet som selvoppfyllende profetier. Å bryte ut av de selvoppfyllende profetienes ”onde sirkel”, forklarer han, er ingen enkel viljessak:

Viljen, eller for dens saks skyld godviljen, kan ikke skrus av og på som en kran. Sosial fornuft og god vilje er selv produkter av bestemte sosiale krefter. De kan ikke skapes ved hjelp av masse-propaganda eller folkeopplysning. (...) Hverken i den sosiale eller den psykologiske verden forsvinner falske ideer ganske stille når de blir konfrontert med sannheten. (...) Hvis psykiske plager kunne kureres ved å strø ut sannheter, ville psykiaterne her i landet snarere bli arbeidsløse heller enn overarbeidet. Stadige ”opplysningskampanjer” vil i seg selv heller ikke utrydde rasefordommer og diskriminering (Merton 1978: 157).

Disse tankene virker stadig aktuelle, ikke minst sett på bakgrunn av Mangfoldsåret. Veien ut av rasefordommer og diskriminering dreier seg etter Mertons syn ikke om opplysningskampanjer, men om å endre de institusjonelle rammevilkårene mennesker opererer under. Tankene stemmer godt over ens med det som ble uttrykt fra mange av dem vi kom i kontakt med gjennom undersøkelsen om Mangfoldsåret. For å gjøre kulturlivet mer åpent for kulturelt mangfold kreves ikke flere bevisstgjøringskampanjer, men endringer i rammebetingelsene aktørene på dette feltet opererer under.

Litteratur

- Aagedal, Olav, Egeland, Helene og Villa Mariann (2009): *Lokalt kulturliv i endring*. Oslo: Norsk kulturråd
- Anderson, Benedict (1991): *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso
- Ang, Ien (2005): "Difference". I Bennet, Tony, Grossberg, Lawrence and Morris, Meaghan (eds.): *New Keywords. A Revised Vocabulary of Culture and Society*. Oxford: Blackwell Publishing
- Aslaksen, Ellen (1997): "Flerkulturelle tiltak i kultursektoren". Norsk kulturråd, Arbeidsnotat nr 19.
- Baklien, Bergljot og Krogh, Unni (2002). "Evaluering av mosaikk – et program under Norsk kulturråd". Norsk kulturråd, Rapport nr. 29.
- Baklien, Bergljot og Solberg, Anne (1997): "Dialogen og bevegelsen; prosessevaluering og utviklingsprosjektet VEPS". NIBR-rapport nr 30
- Berg, Per Olof og Löfgren, Orvar (2002): "Konsten att öppna en bro". I Berg, per Olof, Linde-Laursen, Anders og Löfgren, Orvar (red.): *Öresundbron på oppmärksambetens marknad: regionbyggare i evenemangsbranchen*. Lund: Studentlitteratur
- Berkaak, Odd Are (2002a): "Fri for fremmede. En evaluering av signalprosjektet Open scene". Norsk kulturråd
- (2002b): ""And the twain shall meet" Mela 2002 pakistansk kunst og kulturfestival i Oslo". Stiftelsen horisont

- (2007): ”Kulturpolitikk i den globale offentlighet. En analyse av UNESCOs konvensjon av 2005 om å verne og fremme et mangfold av kulturuttrykk”. UNESCO kommisjonen.

- Brekke, Jan-Paul og Borcgrevink, Tordis (2007): ”Talking about integration. Discourses, alliances and theories on labour market integration in Sweden”. ISF report 2007/9

- Brochman, Grete, Borcgrevink, Tordis og Rogstad, Jon (2002): *Sand i maskineriet. Makt og demokrati i det flerkulturelle Norge*. Oslo: Gyldendal Akademisk

- Carlsson, Yngve (1995): ”Aksjonsplan Brumunddal - ga den resultater?: bekjempelse av fremmedfiendtlig vold og trakassering i lokalsamfunnet”. NIBR-rapport nr 13

- Dahl, Hans Fredrik og Helseth, Tore (2006): *To knurrende løver. Kulturpolitikens historie 1814 – 2014*. Oslo: Universitetsforlaget

- Dir. 2004: 169 Samordning av Mångkulturåret 2006. Beslut vid regeringssammanträde den 9 desember 2004

- Drori, Gili (2005): ”United Nation’s Dedications. A World Culture in the Making?”. *International Sociology*, Vol.20, Nr 2.

- Eagleton, Terry (2003): *After Theory*. London: Penguin Books

- Eidheim, Frøydis (1993): ”Hva har skjedd i Brumunddal? – bygdesamfunnet i møtet med de fremmede og seg selv”. NIBR-rapport nr 20

- Eriksen, Geir Thomas Hylland (2001): ”Between universalism and relativism: a critique of the UNESCO concepts of culture”. I Cowan, Jane, Dembour, Marie-Benedicte og Wilson, Richard (red.): *Culture and Rights: Anthropological Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press

- Eriksen, Jens-Martin, Stjernfelt, Frederik (2009): *Adskillelsens politikk. Multikulturalisme – ideologi og virkelighet*. Oslo: Forlaget Press

- Foucault, Michel (1972): *The archaeology of knowledge*. London, Tavistock Publications.
- (1977): *Discipline and punish : the birth of the prison*. London, Allen Lane
- Forhandlinger i Stortinget nr. 27. 7nov. – 2008 som markeringsår for kulturelt mangfold
- Fraser, Nancy (2000): ”Rethinking Recognition”. I *New Left Review* nr. 3
- Gellner, Ernest (1983): *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell
- Giske, Trond (2006): ”Kulturens rolle i det nye Norge”. *Aftenposten* 9/3
- (2006): ”Et år for mer mangfold”. *Verdens Gang* 31/5
- (2006): ”Mangfold er ikke en sektor”. *Aftenposten* 8/11
- (2009): ”Veien til mangfold”. I Giske, Trond (red.): *Mangfold eller enfold. 21 stemmer om kultur i vår tid*. Oslo: Aschehoug
- Goldberg, D. T. (ed) (1994) *Multiculturalism. A critical reader*. Oxford, UK: Blackwell.
- Gran, Anne-Brit (2002): ”Mosaikk – når forskjellen forener”. Norsk kulturråd, rapport nr. 28.
- (2006): ”Giskes rolle i det nye Norge”. *Aftenposten* 17/3
- Gullestad, Marianne (2002): *Det norske sett med nye øyne. Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hauge, Hans (2008): ”Nasjonalismens spøkelse”. I *Samtiden* nr. 3
- Huyssen, Andreas (1986): *After the Great Divide. Modernism, mass culture, postmodernism*. Bloomington: Indiana University Press.

- Innst. S. nr. 14 (2006-2007) Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om 2008 som markeringsår for kulturelt mangfold
- Kultur- og kirke departementet (2009): "Med forbehold om endringer. Anbefalinger og rapport fra Mangfoldsåret 2008".
- Lundberg, Dan & Krister Malm & Owe Ronström (2000): *Musik, medier, mångkultur. Förändringar i svenska musiklandskap*. Gidlunds: Hedemora.
- Merton, Robert (1978): "Den selvoppfyllende spådom". I Østberg, Dag (red.): *Handling og samfunn. Sosiologisk teori i utvalg*. Oslo: Pax
- Michaels, Walter Benn (2008): "Against diversity". I *New Left Review* nr. 52
- Motturi, Aleksander (2007): *Etnotism. En essä om mångkultur, tystnad och begäret efter mening*. Göteborg: Clandestino bibliotek
- Mouffe, Chantal (2000): *The Democratic Paradox*. London: Verso
- Møller, Bente Guro (red) (2009): "Prosjekter og tiltak initiert av Mangfoldsåret". I Kultur- og kirke departementet: "Med forbehold om endringer. Anbefalinger og rapport fra Mangfoldsåret 2008".
- NTO (2007): "Kulturelt mangfold i NTO-medlemmenes virksomhet". Rapport NTO
- Opsvik, Kari Vartdal (1998): "Rapport om Kulturminneåret 97". Fellesekretariatet for Kulturminneåret 97
- Pawson, Ray (2006): *Evidence-based Policy: a Realist Perspective*. London: Sage
- Riles, Annelise (1998): "Infinity within the brackets". I *American Ethnologist* 25(3).
- "Seks om Mangfoldsåret", Ballade 4.12.2007 www.ballade.no

- SOU 2005:91 Agenda för mångkultur – programförklaring och kalendarium för Mångkulturåret 2006
- SOU 2007:50 Mangfald är framtiden
- Statens informasjonstjeneste (1998): ”Evaluering av Kulturminneåret 1997”. Rapport 1998:1
- Stortingsmelding nr. 17 (2005-2006) 2008 som markeringsår for kulturelt mangfold
- Taylor, Charles (1995): *Det mångkulturella sambället och erkännandets politik*. Göteborg: Daidalos
- Tjelmeland, Hallvard og Brochman, Grete (2004): *Norsk innvandrings historie bind 3. I globaliseringens tid 1940-2000*. Oslo:Pax
- Ullman, Linn (2006): ”Det svarte puslespillet”. Aftenposten 13/3
- UNDP (2004): ”Cultural Liberty in Today’s Diverse World”.
- UNESCO (1998): ”Our Creative Diversity. Report of the World Commission on Culture and Development”.
- Vestheim, Geir (1995): *Kulturpolitikk i det moderne Norge*. Oslo: Samlaget
- Vestby, Guri-Mette og Skogheim, Ragnhild (2010): ”Florø i fokus: Sosiokulturell stedsanalyse for byutvikling og profilering”. NIBR-rapport nr. 6
- Wiedsvang, Kjetil (2008): ”Kystfiskemuslimsamenege”. Dagens Næringsliv 23/24/8
- Zizek, Slavoj (2001): *Ideologiens subline objekt*. Oslo: Spartacus

Andre offentlige planer og utredninger, offentlige institusjoners hjemmesider:

Kommuneplan 2008, Oslo kommune

Mangfoldsåret 2008 i Akershus, saksfremlegg til Hovedutvalget for kultur, folkehelse og næring 04.12.2007

Fylkesdelplan kultur 2005-2009, Østfold fylkeskommune

Strategisk kulturplan for Vestfold 2007-2010, Vestfold fylkeskommune

Sandefjords blad 9. juni 2008

Fylkesplan for Buskerud 2005-2008, Buskerud fylkeskommune

Mulighetenes Oppland, Fylkesplan 2005-2008, Oppland fylkeskommune

Mulighetenes Oppland, Regionalt handlingsprogram 2008, Buskerud fylkeskommune

Regional plan for framtidens flerkulturelle Hedmark 2009-2012 (2020). Hedmark fylkeskommune

Fylkesplan for Telemark 2002-2007, Telemark fylkeskommune

Lokal handlingsplan for Den kulturelle skolesekken i Skien kommune 2008-2012, Skien kommune

Aust-Agder – førstevalget. Fylkesplan for Aust-Agder 2004-2007, Aust-Agder fylkeskommune

Fylkesplan for Vest-Agder 2002-2008, Vest-Agder fylkeskommune

”Sørlandet i verden”. Inkludering av etniske minoriteter og internasjonalt mangfold på Sørlandet, Agderrådet (udatert)

Fylkesplan for Rogaland 2006-2009, Rogaland fylkeskommune

Rogaland fylkeskommune: Handlingsplan for etnisk likestilling 2003-2007, Etnisk likestilling FT011105

Fylkesplan for Hordaland 2005-2008, Hordaland fylkeskommune

Handlingsprogrammet ”Det fleirkulturelle Hordaland 1998-2001,
Hordaland fylkeskommune 1998

Fylkesplan for Sogn og Fjordane 2005-2008, Sogn og Fjordane
fylkeskommune

Framover. Utfordringsdokument Fylkesplan 2005-2010, Møre og
Romsdal fylke

Fylkesdelplan for Møre og Romsdal. Kulturplan 2001-2004),
Vedtatt i Fylkestinget i oktober 2000.

<http://www.stfk.no/Nybeter-Internett/Mangfoldsaret-2008/>

Fylkesplan for Trøndelag 2005-2008, Sør-Trøndelag og Nord-
Trøndelag fylkeskommuner

Toleranse Nord-Trøndelag. *Gi rom for mangfold - Opplev mangfold*,
Toleranseprosjektet i Nord-Trøndelag, www.ntbur.no

Regional kulturstrategi for Nordland, Vedtatt av Nordland
fylkesting 8/12-2005 i sak 109/05

Fylkesplan for Troms 2008-2008, Troms fylkeskommune

Internasjonale strategier for Finnmark fylkeskommune 2007-2010,
Finnmark fylkeskommune/Finnmárkku fylkkagielda

Regionale kulturstrategier for Finnmark 2008-2014, Finnmark
fylkeskommune/Finnmárkku fylkkagielda

Fylkesdelplan for Finnmark 2006-2009,

Finnmark fylkeskommune/Finnmárkku fylkkagielda

[http://www.fifo.no/finnstat/befolkning/pdf/befolkningsstruktur-
utskriftsvennlig.pdf](http://www.fifo.no/finnstat/befolkning/pdf/befolkningsstruktur-utskriftsvennlig.pdf)

Rapport fra Riksantikvarens arbeid med minoritetenes
kulturminner 2003 – 2006.

Vedlegg 1

Personer intervjuet i forbindelse med prosjektet:

Aguilar, Inger, Søndre Nordstrand bydel

Archetti, Alexandra, Rikskonsertene, Oslo World Music Festival

Aronsen, Terje, Kvensk institutt

Astad, Inger Marie, Bydel Gamle Oslo

Bellika, Sylvi, Alta kommune

Bjerke, Lena, Bjerkreim kommune

Boine, Nils Aslak, Karasjok kommune

Borchgrevink, Eli, Du store verden!

Brænd, Marit, Oppland fylkeskommune

Bull, Ole Jacob, Norsk kulturråd

Dadi, Ahmed, Floorknights

Dahl, Janne Stang, Norsk kulturråd

Dolmen, Kristoffer, Nordland fylkeskommune

Frøyland, Yngvar, Tysvær kommune

Kvam, Hannah, Queendom

Ganberg, Aud, Oslo kommune

Gangfløt, Tormod, Østfold fylkeskommune

Gilsvik, Petter, Internasjonalt hus Stavanger

Giske, Trond, Kultur- og kirkedepartementet

Gjelsås, Eirin, Troms fylkeskommune
Golten, Elin, Hordaland fylkeskommune
Gravlie, Tom, Rikskonsertene
Green, Runar, Varangerfestivalen
Grude, Geir, Rogaland fylkeskommune
Hagen, Jan, Vestre Aker bydel
Haugland, Tone Stedal, Hordaland fylkeskommune
Hope, Marith, Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design
Husø, Sigbjørn, Rogaland fylkeskommune
Høibo, Roy, Ryfylkemuseet
Iversen, Torill, Sametinget
Jacobsen, Børre, STAR, Stavanger
Jansen, Bjørn, Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn
Johannessen, Henrik, Ruija forlag
Johansen, Eva Dagny, Alta museum
Lauvdal, Inga, Vest-Agder fylkeskommune
Linsjørn, Knut Even, Oslo kommune
Mahmood, Khalid, Oslo kommune
Mangerud, Paal, Musikklubben Blå
Meijer, Otto Akos, Styrende mangfold
Moe, Toralv, Oslo kommune
Moen, Bente, Porsanger kommune
Myklebust, Torkel, Suldal kommune
Møller, Bente, Kultur- og kirkedepartementet
Nese, Janne Berit, Time kommune
Nilsen, Randi, Aust-Agder fylkeskommune
Nordtug, Hildegunn, Nord-Trøndelag fylkeskommune
Pahle, Kari, Oslo kommune
Pedersen, Marianne, Finnmark fylkeskommune
Petterson, Tony, Båtsfjord kommune

Porbayat, Mustapha, Hedmark fylkeskommune
Prestø, Thomas Talawa, Tabanka Crew
Salimi, Khalid, Stiftelsen horisont
Sand, Britt, Norsk Folkemuseum
Simensen, Kåre, Finnmark fylkeskommune
Solbjør, Kristin, Kultur- og kirke departementet
Solbakken, Anita, Sogn og Fjordane fylkeskommune
Solli, Gunnar, Møre og Romsdal fylkeskommune
Steinlien, Øystein, Samisk arkiv
Stokkland, Ellen, Kultur- og kirke departementet
Stålsett, Kjell Magne, Varangerfestivalen
Sæther, Sylvi, St. Hanshaugen bydel
Toverud, Ann-Elin, Oslo kommune
Valen, Gerd Johanne, Alta museum
Vallevik, Vegard, Suldal kommune
Veivåg, Kjell, Oslo kommune
Velure, Magne, Kultur- og kirke departementet
Vestel, Viggo, Nova
Vilhus, Andreas, Vestfoldspelene
Volstad, Halvor, Alna bydel
Wilson, Dominic, Nordic Black Theatre
Ødegaard, Torger, Oslo kommune
Øversveen, Jørn, Hedmark fylkeskommune
Aasherim, Nils Henrik, Tou Scene

Vedlegg 2

Spørsmål og svartabeller publikumsundersøkelse om Mangfoldsåret

Statlig kulturpolitikk i dag har som ett av sine hovedmål å avspeile det kulturelle mangfoldet i befolkningen. Er du enig eller uenig i denne målsettingen?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Enig	760	76,2	76,2	76,2
	Uenig	131	13,1	13,1	89,4
	Ubesvart/vet ikke	106	10,6	10,6	100,0
	Total	997	100,0	100,0	

Hva legger du i uttrykket "kulturelt mangfold"? Vil du si

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	At kulturlivet og kulturtilbudene omfatter alt fra fotball til opera	459	46,0	46,0	46,0
	At ulike minoritetsgrupper også deltar i kulturlivet	219	22,0	22,0	68,0
	At ulike befolkningsgrupper kan uttrykke sin egenart	251	25,2	25,2	93,2
	Vet ikke	68	6,8	6,8	100,0
	Total	997	100,0	100,0	

Jeg leser nå opp noen utsagn om kultur, og ber deg her vurdere om du er helt enig/delvis enig/delvis uenig eller helt uenig:

Det er en berikelse for Norsk kultur at vi har mange ulike minoritetsgrupper

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Helt enig	467	46,8	46,8	46,8
	Delvis enig	355	35,6	35,6	82,4
	Delvis uenig	90	9,0	9,0	91,5
	Helt uenig	68	6,8	6,8	98,3
	Vet ikke	17	1,7	1,7	100,0
	Total	997	100,0	100,0	

Det viktigste for norsk kultur er å ta vare på egne tradisjoner

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Helt enig	473	47,4	47,4	47,4
	Delvis enig	358	35,9	35,9	83,4
	Delvis uenig	115	11,5	11,5	94,9
	Helt uenig	46	4,6	4,6	99,5
	Vet ikke	5	,5	,5	100,0
	Total	997	100,0	100,0	

Norsk kulturliv har alltid vært preget av kulturelt mangfold

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Helt enig	240	24,1	24,1	24,1
	Delvis enig	387	38,8	38,8	62,9
	Delvis uenig	245	24,6	24,6	87,5
	Helt uenig	91	9,1	9,1	96,6
	Vet ikke	34	3,4	3,4	100,0
	Total	997	100,0	100,0	

Gode kulturtilbud er viktigere enn utøvernes kulturelle bakgrunn

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Helt enig	565	56,7	56,7	56,7
	Delvis enig	292	29,3	29,3	86,0
	Delvis uenig	70	7,0	7,0	93,0
	Helt uenig	28	2,8	2,8	95,8
	Vet ikke	42	4,2	4,2	100,0
	Total	997	100,0	100,0	

Så leser jeg opp noen utsagn om hvordan kulturlivet bør organiseres og styres, og ber deg vurdere om du er helt enig/delvis enig/delvis uenig eller helt uenig:

Faglig kompetanse og erfaring er det eneste avgjørende for valg av representanter til kulturelle styrer og utvalg

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Helt enig	157	15,7	15,7	15,7
	Delvis enig	366	36,7	36,7	52,5
	Delvis uenig	274	27,5	27,5	79,9
	Helt uenig	174	17,5	17,5	97,4
	Vet ikke	26	2,6	2,6	100,0
	Total	997	100,0	100,0	

Minoritetsrepresentanter bør kvoterer inn i kulturelle styrer og utvalg

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Helt enig	173	17,4	17,4	17,4
	Delvis enig	355	35,6	35,6	53,0
	Delvis uenig	206	20,7	20,7	73,6
	Helt uenig	237	23,8	23,8	97,4
	Vet ikke	26	2,6	2,6	100,0
	Total	997	100,0	100,0	

Det er ikke så nøye med hvem som sitter i ulike styrer og råd, det viktigste er hvilke kulturtilbud publikum får

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Helt enig	377	37,8	37,8	37,8
	Delvis enig	322	32,3	32,3	70,1
	Delvis uenig	167	16,8	16,8	86,9
	Helt uenig	112	11,2	11,2	98,1
	Vet ikke	19	1,9	1,9	100,0
	Total	997	100,0	100,0	

2008 var Kultur- og kirke departementets markeringsår for kulturell mangfold i Norge. Kjennte du til dette?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ja, kjente det og synes det var et positivt tiltak	340	34,1	34,1	34,1
	Ja, kjente det, men synes ikke det var noe positivt tiltak	47	4,7	4,7	38,8
	Nei, kjente ikke til det	584	58,6	58,6	97,4
	Vet ikke	26	2,6	2,6	100,0
	Total	997	100,0	100,0	

Deltok du på noen arrangementer i tilknytning til Mangfoldsåret 2008?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ja, deltok	130	13,0	33,6	33,6
	Nei, deltok ikke fordi jeg ikke visste om arrangementene	89	8,9	23,0	56,6
	Nei, deltok ikke fordi jeg ikke var interessert	111	11,1	28,7	85,3
	Vet ikke	57	5,7	14,7	100,0
	Total	387	38,8	100,0	
Missing	System	610	61,2		
Total		997	100,0		